

**T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**ABD VE AVRUPA BİRLİĞİ KAPSAMINDA TERÖRİST VE ÖZGÜRLÜK
SAVAŞÇISI KAVRAMLARININ NELSON MANDELA VE LEYLA HALİD
ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Nilüfer ÖNEN

**Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı
Uluslararası İlişkiler ve Terörizm Araştırmaları Programı**

TEMMUZ, 2021

**T.C.
İSTANBUL AYDIN ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**ABD VE AVRUPA BİRLİĞİ KAPSAMINDA TERÖRİST VE ÖZGÜRLÜK
SAVAŞÇISI KAVRAMLARININ NELSON MANDELA VE LEYLA HALİD
ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN İNCELENMESİ**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**Nilüfer ÖNEN
(Y1912.305007)**

**Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Ana Bilim Dalı
Uluslararası İlişkiler ve Terörizm Araştırmaları Programı**

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Murat JANE

TEMMUZ, 2021

ONAY SAYFASI

ONUR SÖZÜ

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum ‘‘ABD ve Avrupa Birliği Kapsamında Terörist ve Özgürlük Savaşçısı Kavramlarının Leyla Halid ve Nelson Mandela Örneği Üzerinden İncelenmesi’’adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadar, bütün süreçlerde; bilimsel, ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin, Kaynaklar kısmında gösterilenlerden olduğunu, bu eserlere atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

Nilüfer ÖNEN

ÖNSÖZ

Yaklaşık bir yıllık süreçte hazırlanan “ABD ve Avrupa Birliği Kapsamında Terörist ve Özgürlük Savaşçısı Kavramlarının Leyla Halid ve Nelson Mandela Örneği Üzerinden İncelenmesi” başlıklı tez çalışmamın başlangıç aşamasından son aşamasına kadar akademik konulardaki tecrübeleri ile beni aydınlatan ve her bölümü titizlikle okuyup önerileri ile katkı sağlayan tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Murat JANE’ye sonsuz teşekkür ve şükranlarımı sunarım. Bu süreçte öneri ve eleştirileri ile desteklerini esirgemeyen değerli arkadaşlarım; Rümeyya ÖRNEK, Bahar ZAFER, Kübra BAYLAN’a ve manevi olarak yanımda olan aileme, teşekkürlerimi borç bilirim.

TEMMUZ, 2021

Nilüfer ÖNEN

ABD VE AVRUPA BİRLİĞİ KAPSAMINDA TERÖRİST VE ÖZGÜRLÜK SAVAŞÇISI KAVRAMLARININ NELSON MANDELA VE LEYLA HALİD ÖRNEĞİ ÜZERİNDEN İNCELENMESİ

ÖZET

Terörizm, toplumların istikrarına zarar veren, sivil halka korku salan şiddet eylemleridir. Bu tez çalışmasında tanımı yapılan fakat kimin terörist olduğunun üzerine uzlaşma sağlanamayan terörizm, terörist ve özgürlük savaşçısı kavramları ulusal ve uluslararası hukuk çerçevesinde analiz edilmiştir. “ABD ve Avrupa Birliği Kapsamında Terörist ve Özgürlük Savaşçısı Kavramlarının Leyla HALİD ve Nelson MANDELA Örneği Üzerinden İncelenmesi” başlıklı tez çalışması üç ana bölüme ayrılmıştır: İlk bölümde; terörizm tanımına yönelik farklı bakış açılarına yer verilmiş, özgürlük savaşçısı ile terörist arasındaki farka kullandıkları şiddetin meşruluğuna değinilmiştir. İkinci bölümde, Nelson Mandela’nın hayatı ve Güney Afrika Cumhuriyeti’ndeki ırk ayrımının tarihsel süreci ele alınmıştır. Irk ayrımının kurumsallaştığı yıllar ve siyah direniş hareketlerinin mücadelesine yer verilen ikinci bölümde, Mandela’nın şiddete başvurma nedenleri ve Apartheid rejiminin son bulmasındaki stratejileri analiz edilmiştir. Tez çalışmasının üçüncü bölümünde, Filistinli hava korsanı Leyla Halid’in hayatına ve direniş mücadelesine değinilmiştir. Bu bağlamda Filistin-İsrail sorununun arka planı incelenmiş ve Filistin direnişine giden sebepler tarihsel süreç içerisinde ele alınmıştır. Mandela ve Halid son bölümde Tarihsel süreçlerin yanı sıra ABD ve AB’nin terörizm yaklaşımları çerçevesinde değerlendirilmiştir. Yapılan araştırmaya göre; ABD ve AB’nin terörizm tanımı kapsamında ele alınan Mandela ve Halid’in terörist kabul edilme(me)si; ABD ve AB’nin terörist tanımlarının yanında bu direnişçilerin bulunduğu bölgelerdeki ABD ve AB çıkarları da etkili olmuştur. Mandela ve Halid’in başvurduğu eylemler, Frantz Fanon’un şiddetin meşruluğu kavramı bağlamında ele alınmış ve hangi durumlarda şiddetin meşru kabul edilebileceği değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler; Terörizm, Terörist, Özgürlük Savaşçısı, Nelson Mandela, Leyla Halid

**ANALYZING TERRORIST AND FREEDOM FIGHTER CONCEPTS
WITHIN THE SCOPE OF THE USA AND THE EUROPEAN UNION BY
USING THE EXAMPLE OF LEYLA HALID AND NELSON MANDELA**

ABSTRACT

Terrorism is the act of violence that harms the stability of a society and spreads fear among civilians. The terms such as terrorism, terrorist and freedom fighter are described in this research and have been analysed within the scope of national and international law. The thesis research which is titled as “Analyzing Terrorist And Freedom Fighter Concepts Within The Scope Of The Usa And The European Union By Using The Example Of Leyla Halid and Nelson Mandela” consists of three main sections: In the first section; different perspectives on the definition of terrorism are given coverage and the difference between a terrorist and a freedom fighter and the legitimacy of their use of violence are discussed. In the second section; The life of Nelson Mandela and the historical process of The Republic of South Africa’s race discrimination are addressed. In the second section, which covers the years that race discrimination was institutionalised and the struggle of black resistance movements, the reasons of Mandela’s resort to violence and the strategies of termination of Apartheid regime are analysed. In the third section of the thesis research which is the last section, Palestinian skyjacker Leyla Halid’s life and her resistance struggle are addressed. In this context, the background of Palestine-Israel problem is analyzed and the reasons that led to Palestinian resistance are analyzed within the scope of historical process. And in the last section, the reasons of the USA’s and EU’s acceptance or nonacceptance of these two people as terrorists are discussed. According to the research that is conducted, the (non)acceptance of Mandela and Halid as terrorists within the context of the terrorist description of the USA and the EU was effective due to the USA’s and the EU’s description of terrorism and the benefit of the USA and the EU in the regions that these resisters stayed. The actions that Mandela and Halid have taken are discussed in the context of Frantz Fanon’s

legitimacy of violence term and on what conditions is violence considered legitimate is assessed.

Keywords; Terrorism, Terrorist, Freedom Fighter, Nelson Mandela, Leyla Halid

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	iii
ÖZET.....	v
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	ix
I.GİRİŞ.....	1
A. Çalışmanın Amacı	3
B. Çalışmanın Hipotezi	3
C. Çalışmanın Önemi	3
II. TERÖR, TERÖRİZM, ULUSLARARASI TERÖR DÜZENLEMELERİ.....	5
A. Terörizmin Tarihçesi	5
B. Terör, Terörizm ve Terörist Kavramları	10
1.Terörizme İlişkin Yaklaşımlar	111
2.Ulusal ve Uluslararası Hukuk Metinlerinde Terörizm Kavramı	144
a. Birleşmiş Milletler’in Terörizm Düzenlemeleri.....	199
b.ABD’nin Terörizm Düzenlemeleri	244
c. Avrupa Birliği Terörizm Düzenlemeleri	377
C. Terörist, Özgürlük Savaşçısı ve Gerilla Kavramları.....	51
1.Adil Savaş Kuramı; Savaşçılar, Savaşçı Olmayanlar ve Güç Kullanımı	59
2.Şiddetin Meşruluğu.....	61
III. GÜNEY AFRİKA CUMHURİYETİ’NİN APARTHEİD REJİMİ, DİRENİŞ VE NELSON MANDELA	67
A. 1488 – 1912 Hollanda ve Birleşik Krallık Sömürge Dönemi	67
1.Apartheid Rejimi	722
2.Apartheid Rejimine Karşı Mücadele	77
B.Afrika Ulusal Kongresi ve Direniş	82
C.Nelson Mandela	97
D. ABD ve AB’nin Güney Afrika Politikası.....	113
IV. FİLİSTİN SORUNU, BAĞIMSIZLIK HAREKETİ VE LEYLA HALİD	121

A. 1948 Yılına Kadar Filistin Tarihinin Genel Hatları.....	121
1.İsrail'in Kuruluşu ve Arap – İsrail Savaşları	126
2. Filistin'de Direniş Hareketleri	13030
B. Filistin Halk Kurtuluş Cephesi.....	140
C. Leyla Halid.....	145
D. ABD ve AB'nin Filistin Politikası.....	157
V. SONUÇ	163
VI. KAYNAKLAR	169
ÖZGEÇMİŞ.....	1955

KISALTMALAR

AB	:Avrupa Birliği
ABD	:Amerika Birleşik Devletleri
ANC	:African National Congress – Afrika Ulusal Kongresi
ASALA	:Ermenistan’ın kurtuluşu Ermeni Gizli Ordusu - Armenian Secret Army for the Liberation of Armenia
AT	:Avrupa Topluluğu
AUH	:Arap Ulusal Hareketi
AWB	:Afrikans Weerstandsbeweging – Afrikaner Direniş Hareketi
BM	:Birleşmiş Milletler
BMGK	:Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi
CEPOL	:The European Union Agency for Law Enforcement Training - Avrupa Birliği Kolluk Kuvvetleri Eğitim Ajansı
CODESA	:Convention For A Democratic South Africa – Demokratik Güney Afrika Konferansı
CONTEST	:The United Kingdom’s Strategy for Countering Terrorism - Terörle Mücadele Stratejisi
COSATU	:Güney Afrika Sendikalar Birliği - Congress of South African Trade Unions
COTER	:Commission for Territorial Cohesion Policy and EU Budget - Terörizm Üzerine Çalışma Grubu
EOKA	:Etniki Organosi Kipriaku Agonos - Kıbrıs Mücadelesi Ulusal Örgütü
ECTC	:European Counter Terrorism Centre – Avrupa Terörle Mücadele Merkezi
ESPAS	: The European Strategy and Policy Analysis System - Avrupa Strateji ve Politika Analiz Sistemi
ETA	:Euskadi Ta Askatasuna - Bask Yurdu ve Özgürlük
EUROPOL	:European Union's law enforcement agency – Avrupa Polis Teşkilatı

FALN	:Fuerzas Armadas de Liberacion Nacional – Ulusal Kurtuluş Silahlı Kuvveti
FBI	: <i>Federal Bureau of Investigation</i> - Federal Soruşturma Bürosu
FETÖ	:Fetullahçı Terör Örgütü
FHKC	:Filistin Halk Kurtuluş Cephesi
FKÖ	:Filistin Kurtuluş Örgütü
IRA	:Irish Republican Army – İrlanda Cumhuriyet Ordusu
ISID	:Irak Şam İslam Devleti
HAMAS	:Harakat al-Muqawama al-İslamiya - İslami Direniş Hareketi
HDP	:Halkların Demokratik Partisi
KKK	:Ku Klux Klan
KTKS	:Küresel Teröre Karşı Savaş Doktrini
MK	:Umkhonto we Sizwe – Ulusun Mızrağı
M19CO	:The May 19 Communist Organization - 19 Mayıs Komünist Örgütü
NAACP	: <i>National Association for the Advancement of Colored People</i> - Renkli Halkın Gelişimi Ulusal Birliği
NATO	:North Atlantic Treaty Organization - Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü
ODGP	:Ortak Dışişleri ve Güvenlik Politikası
PAC	:Pan Africanist Congress – Pan Afrika Kongresi
PAFMECSA	:Pan African Freedom Movement for East and Central – Doğu ve Orta Afrika
PFLP	:Popular Front for the Liberation of Palestine – Filistin Halk Kurtuluş Cephesi
PKK	:Kürdistan İşçi Partisi
PNR	:Passenger Name Record - Yolcu İsim Kaydı
PYD	:Partiya Yekîtiya Demokrat - Demokratik Birlik Partisi
RAF	:Rote Armee Fraktion - Kızıl Ordu Fraksiyonu
SACP	:South African Communist Party - Güney Afrika Komünist Partisi
SANNC	: <i>South African Native National Congress</i> - Güney Afrika Yerli Kongresi
SSCB	:Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
STK	:Sivil Toplum Kuruluşları
TREVI	:Terrorism, Radicalism, Extremism, Violence, İnternationalism

TSC	:Terrorist Screening Center - Terörist Tarama Merkezi
UDF	:United Democratic Front – Birleşik Demokratik Cephe
UNOCT	:United Nations Office of Counter-Terrorism - Birleşmiş Milletler Terörle Mücadele Ofisi
VAT	:Violence, Assassinations, Terrorism / şiddet, suikast, terörizm
YPG	:Yekîneyên Parastina Gel - Halk Koruma Birlikleri

1.GİRİŞ

“Birinin teröristi bir diğerrinin özgürlük savaşıdır.” anonim cümlesi yazdığımız tez çalışmasının mottosu niteliğindedir. Terörizmin herkes tarafından aynı kabul gören bir tanımı söz konusu değildir. Terörizm, terör ve terörist gibi kavramlar; uluslararası ilişkiler, siyaset bilimi, sosyoloji disiplinlerinden yararlanılarak ulusal ve uluslararası düzeyde tanımlanmaya çalışılmaktadır. Ancak gerçekleştirilen siyasal şiddet eylemlerini; bir kesimin terörizm, bir kesimin de özgürlük mücadelesi olarak yorumlamasından kaynaklanan anlaşmazlıklar tanımsal belirsizliklere neden olmaktadır.

Çalışmamızda, terörizm kavramının farklı perspektifler tarafından yapılan tanımlarına yer verilmiş, uluslararası anlaşmalardaki ve ulusal hukuktaki terörizm / terörist tanımı incelenmiştir. Terörizm kavramı, ABD (Amerika Birleşik Devletleri) ve AB'nin (Avrupa Birliği) tanımları kapsamında ele alınmış ve örnek olarak Nelson Mandela ile Leyla Halid incelenmiştir. Kendilerini özgürlük savaşçısı olarak adlandıran bu iki direnişçiden birinin günümüzde terörist olarak kabul edilmemesi, diğerrinin ise hala terörist olarak kabul edilip birçok ülkeye girişinin yasaklanmasının nedenleri analiz edilmiştir.

Yukarıda vurgulanan bilgiler doğrultusunda çalışma üç bölüm altında toplanmıştır. “Terörizmin Kavramsal Boyutu” başlığı altında ele alınan birinci bölümde; akademisyenler, uluslararası anlaşmalar, devletler, sözlük ve ansiklopediler tarafından yapılan terörizm tanımlarına değinilmiş BM (Birleşmiş Milletler), AB ve ABD'nin terörizm düzenlemelerine yer verilmiştir. İkinci ve üçüncü alt başlıklarda sırasıyla terörizmin tarihçesine, terörist, gerilla ve özgürlük savaşçısı kavramlarına değinilmiş, bu iki kavram arasındaki fark adil savaş kuramına ve şiddetin meşruluğuna göre anlamlandırılmaya çalışılmıştır.

“Güney Afrika Cumhuriyeti'nin Tarihi ve Mandela” başlıklı ikinci bölümde, Güney Afrika Cumhuriyeti'nin tarihsel arka planı verilmiş ve bu topraklara göç eden beyaz halk ile yerli halkın mücadelelerine değinilmiştir. Zamanla siyah halkın temel haklarının ellerinden alınması ile başlayan ırk ayrımcılığının kurumsallaştığı Apartheid rejimi incelenmiş ve rejime karşı direniş hareketlerine yer verilmiştir.

Bölümün sonunda; Nelson Mandela'nın direniş günlerine yer verilmiş ve silahlı direniş başvurması nedenleri, yargılandığı mahkemedeki savunmasından, otobiyografisinden aktarılmıştır. Çatışma çözümleri için örnek teşkil eden Mandela'nın tutumu analiz edilerek birinci bölümde ele alınan şiddetin meşruluğu bağlamında değerlendirilmiştir.

Son bölüm başlığı "Filistin Sorunu, Bağımsızlık Hareketi ve Leyla Halid" olarak belirlenmiş ve Filistin sorununun tarihçesine kısaca değinilmiştir. İlk alt başlıkta Filistin tarihinin ana hatları ve İsrail'in kuruluş süreci ele alınmış, Filistin direniş hareketlerine yer verilmiştir. İkinci ve üçüncü alt başlıkta Filistin Halk Kurtuluş Cephesi'nin amaçlarına ve eylemlerine değinilmiş örgüt üyesi olan ve uçak kaçırma eylemleri ile örgütün ismini duyuran Leyla Halid'in hayatı incelenmiştir.

Değnilmesi gereken diğer unsur, toplumu rahatsız eden insan kaynaklı şiddet olgusudur. Taleplerini normal yollar ile elde edemeyen toplumlar, devletler ve gruplar şiddet kullanarak sorunlarını çözmeye gitmişlerdir. Böylelikle şiddet; savaş ve terörü besleyen bir olgu olmuştur. Çalışmada; insanlığın varoluşundan itibaren uygulanan şiddet; terörizm, özgürlük savaşı, gerilla savaşı kavramları kapsamında açıklanmaya çalışılmıştır. Her devletin, her toplumun terörizm tanımı birbirinden farklıdır. Ortak bir terörizm tanımında uzlaşamamasının temel nedeni; şiddet eylemini gerçekleştiren birey ya da grubu, bir kişinin terörist bir kişinin ise özgürlük savaşçısı olarak görmesidir. Bu durumda tanım konusunda uzlaş sağlanamamaktadır.

Bu bağlamda ayırıcı detaylar soruşturularak terörist ve özgürlük savaşçısı kavramları incelenirken bir teröristin haklı ve nesnel olarak kabul edilebilirliği, adil savaş hukuku ve şiddetin meşruluğu kapsamında analiz edilmiştir. Literatürdeki 'terörist' ve 'özgürlük savaşçısı' kavramlarının anlamsal karmaşasını açıklayabilmek adına Mandela ve Halid örnek olarak ele alınmıştır. Terörist, özgürlük savaşçısı, gerilla, terörizm, kavramlarının Mandela ve Halid üzerinden incelendiği tez çalışması, iki ismin uyguladığı şiddet politikalarının yapısal ve davranışsal gerekliliklerinin analizi yapıldığında terörist kabul edilme(me)lerinde devletlerin dış politikalarının, bölge çıkarlarının etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada yerli, yabancı kitap ve makalelerden, süreli yayınlardan yararlanılmış, kütüphanelerin veritabanları taranmıştır. Devletlerin ulusal hukuklarındaki yasalar, uluslararası antlaşma metinleri, haber kaynaklarından faydalanılmıştır. Çalışmanın ilk basamağında deskriptif araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma

yöntemlerinden yararlanılarak literatür çalışması yapılmış ve konu ayrıntılı bir şekilde ele alınmıştır. Son olarak metin analizi yapılarak elde edilen veriler yorumlanmıştır.

A. Çalışmanın Amacı

Uluslararası aktörlerin dış güvenlik politikaları ve ulusal çıkarları kapsamında değerlendirildiğinde, bir aktörün özgürlük savaşçısı diğer aktörün teröristi olabilmektedir. Tez çalışmasının amacı; uluslararası aktörlerin bir grubu veya kişiyi terörist olarak kabul etmesinde hangi faktörlerin etkili olduğunun incelenmesidir

B. Çalışmanın Hipotezi

Bir grubun (kişinin), özgürlük savaşçısı veya terörist olarak kabul edilmesi; uluslararası aktörlerin terörizm tanımı yanı sıra dış politikalarına ve ulusal çıkarlarına göre de farklılık göstermektedir.

C. Çalışmanın Önemi

Terörizmin kavramsal boyutu incelendiğinde çok fazla tanımının olduğu fakat tek bir tanımda uzlaşa sağlanılamadığı görülmektedir. Bugüne kadar ortak bir tanımının yapıl(ma)masının faydaları ve olumsuzlukları üzerine birçok çalışma yapılmış fakat tanımların neden farklı olduğu konusunda, bir grubu – kişiyi neden her aktörün özgürlük savaşçısı veya terörist olarak kabul etmediğine dair kapsamlı bir araştırma yapılmamıştır. Bu çalışmanın önemi kendilerini özgürlük savaşçısı olarak gören Nelson Mandela ve Leyla Halid'i; AB ve ABD'nin hangi kriterlere göre özgürlük savaşçısı veya terörist olarak kabul etmelerinin kapsamlı olarak analiz edilmesidir.

II. TERÖR, TERÖRİZM, ULUSLARARASI TERÖR DÜZENLEMELERİ

Üzerine farklı tanımların yapıldığı terörizm ve terörist kavramlarını anlamak ve diğer şiddet türlerinden ayırmak için farklı bakış açılarının derlendiği bu bölümde, şiddet türleri arasında terörizmin konumu ve terörün tarihçesi verilecektir. Uluslararası mevzuattaki terörizm tanımlarına kısaca değinilerek, AB ve ABD bağlamında terörizm düzenlemeleri incelenecektir.

A. Terörizmin Tarihçesi

Tarih boyunca toprakları savunmak, başka bir yeri fethetmek için yaşanan çoğu şiddet eylemi savaşa katılmayan nüfusa zarar vermiştir. Terör olgusu dönemsel olarak ele alındığında; ilk olarak Sun Tzu'nun Savaş Sanatı kitabında gerilla tekniği olarak değinildiği görülmektedir. Sun Tzu, bu tekniği şiddet ve propaganda yönleri ile ifade etmektedir (Tzu, 2014).

Tarihsel süreci incelerken insanlığın ilk dönemlerindeki şiddet eylemlerinden farklı olarak uygulanan terör eylemlerinin ilk örnekleri, Tiranlar'ın ve Sicariler'in olduğu görülmektedir. Antik çağlarda soyluların elinden gücü alarak halka verilmesini savunan Tiranlar orantısız şiddet kullanarak devletleri yıkmış ve kendi egemenliklerini kurmuşlardır. Askeri ve siyasi gücünün devamlılığını sağlayabilmek için şiddeti bir araç olarak kullanmışlardır. İsyan ederek bir devleti yıkmak ve muhalifleri katletmek terör olarak nitelendirildiğinden Eski Yunan'daki Tiranlık dönemindeki orantısız şiddet de terör uygulamalarından biri olarak yorumlanmıştır. Yine aynı döneme denk gelen Babil Kralı Nabukadnezzar'ın Babil'deki Kudüs Mabeti'ni yıktırması, askeri, dini liderleri idam ettirmesi ve halkı göç ettirmeye zorlaması, halka yönelik şiddetin ilk örneklerinden biridir. Forst, Yahuda Krallığı'nın ele geçirilip mabedin yıkılmasını savaşa katılmayan sivillerin öldürüldüğü bir şiddet olarak ifade etmiş ve bu olayı terör olarak nitelemiştir (Forst, 2009: 43-44; Karaca, 2017: 16).

Sistematik şekilde terör taktiklerini ilk uygulayan gruplardan diğeri, M.S. 73-66 yılları arasında Ortadoğu topraklarında görülmüştür, Filistin'de Romalılara karşı direnen ve Tevrat'ın emirlerini katı bir şekilde uygulayan Zealot olarak adlandırılan

Yahudi gençlerin oluşturduğu Sicariilerdir. Roma yönetimine karşı eylem yapan grup, terörizmi siyasal araç olarak kullanan dini kimliğe sahip ilk örgüttür. Sicariiler eylemlerinin çoğunu, Sicae olarak adlandırılan küçük bir kılıçla kalabalık ortamda arkadan saldırarak gerçekleştirmiş ve kolayca kalabalığa karışarak izlerini kaybettirmişlerdir. Sicariiler, devlet adamlarının ve rahiplerin evlerine saldırılar düzenlemiş, Romalıların kullandığı su kıyılarını zehirlemişlerdir (Blin ve Chailand, 2016: 65-67; Arıboğan, 2007: 151).

Sicariilerden sonra 1090 – 1273 yılları arasında İran’da faaliyet gösteren Haşhaşiler, ulaşılması güç Alamut Kalesi’nde misyonerlik faaliyetleri yürütmüş ve bölge halkını kendi tarafına çekmişlerdir. Hasan Sabbah’ın kurucusu olduğu örgüt, Büyük Selçuklu Devleti hâkimiyetine karşı savaşmıştır. Hasan Sabbah, daha önce karşılaşılmaş askeri taktik olarak elemanlarına uyuşturucu madde kullandırmış ve oluşacak otorite boşluğundan yararlanmak için lider kişileri öldürmek üzere fedailer yetiştirmiştir (Laqueur, 2012: 8-10). 14. yy’da etkin olan bir diğere dini terör örgütü de Hindistan’da faaliyet gösteren Thug örgütüdür. Tanrıları Kali için kurban verme geleneğinin devamı niteliğinde olan örgüt, kurbanlarını ipek bir bağ ile boğarak öldürmüştür (Arıboğan, 2007: 152).

Fransız Devrimi’nin 10 Mart 1793 ve 28 Temmuz 1794 arası dönemi terör rejimi olarak literatüre girmiş ve modern terörizmin doğuşu olarak değerlendirilmiştir. 20 Eylül 1792 ile 26 Ekim 1795 tarihleri arasında seçilmiş 749 kişinin oluşturduğu Konvansiyon olağanüstü dönem meclisi olmuştur. Konvansiyon’un ilk icraatı; Fransa ordusuna devrimin ilkelerini Avrupa’ya tanıtmaya görevi vermesi olmuştur. İkinci icraatı ise Krallık’ın kaldırılması ve 16. Louis’in idam edilmesi kararı olmuştur. İktidarın giderek merkezileşmeye başlaması ve 1793 yılına kadar süren Dağlılar ile Jirondenler arasındaki iktidar mücadelesi terör dönemi olarak literatüre geçmiştir (Özdal, 2018: 356).

Bu yıllar fiili ve fikri hâkimiyetin sağlanması için Fransa nüfusunun, sistemli bir şekilde terörle susturulduğu tarihin kanlı katliamlarının yaşandığı bir dönem olmuştur. Ülkenin birçok yerine kurulan ihtilal mahkemeleri totaliter yargılama sistemlerinin ilk örnekleri olarak tarihe geçmiştir (Yayla, 1990: 344). Robespierre’nin, devrim karşıtlarını en ağır şekilde cezalandırılmasını savunduğu bu hukuksal şiddetin uygulandığı mahkemelerde dört yüz bine yakın insan giyotin ile idam cezasına uğramıştır (Forst, 2009: 44). Modern terörizm dönemini yukarıdaki örneklerden ayıran en büyük fark dinsel içerikli olmamasıdır. 10 Mart 1793 ve 28

Temmuz 1794 arası döneminde yaşanan şiddet, terörün siyasi ve askeri amaçla ilk kez kullanılmaya başladığı ya da teröristlerin ilk kez sahneye çıktığı bir dönem değil, terörizmin gündelik dilin bir parçası haline dönüştüğü dönemdir ve bu dönem binlerce insanı idama mahkûm eden Robespierre'nin asılması ile son bulmuştur (Blin ve Chailan, 2016: 122, Özdal, 2018: 356).

Fransız Devrimi'nin ardından gerçekleştirilen terörizm hareketleri anarşizmden etkilenmiştir. Kuralsızlık (anarchos) kelimesinden türetilen anarşizm; teşkilatlı tüm kurumların ortadan kaldırılmasını isteyen bir doktrindir. Anarşistlere göre; devlet, din, özel mülkiyet gibi kurumlar halkı sömürü aleti olarak görmekte ve kötülük yaratmaktadır. Anarşistler, kişilerin hürriyetlerine kavuşması için her türlü otoritenin ortadan kaldırılması ve kurumlara saldırılması gerektiğini savunmaktadırlar (Yayla, 1990: 344-345).

Anarşist terör dalgasını anlayabilmek için bu harekete yol açan sınıfsal farklılıkları ve öğretilerini, kendi tarihsel bağlamında değerlendirmek gerekmektedir. 19. yy.'ın ikinci yarısı sanayi devriminin keşiflerinden yararlandığı, iktisadi yaşamın değişmesi sonucu kentlerdeki nüfusun arttığı ve toplumda iki büyük sosyal sınıfın doğduğu bir dönemdir. Burjuva ve proletarya arasındaki derin farklar anarşist öğretilere elverişli bir ortam hazırlamıştır. Rapoport'a göre anarşizm; modern toplumdaki gelenekleri yıkmaktan oluşmaktadır. Bu doktrine bağlı kişiler, gelenekleri yıkmak ve bireysel özgürlüklerin temini için terörü en hızlı ve yetkili bir yol olarak görmüştür (Rapoport, 2001: 56).

Yukarıda değinilen anarşizm kavramı, siyasal anlamda 19. yy'ın ilk yarısında, Pierre Joseph Proudhon tarafından ortaya atılmıştır. Bu dönemdeki eylemlerin amacı devleti yıkmak değil, sosyal adaletsizliği ortadan kaldırmak, bireyin siyasal ve ekonomik özgürlüğünü teminat altına almaktır. Proudhon'un değindiği öğreti devrimci olmaktan öte reformcudur. Anarşist terörizm dalgasını etkileyen düşünürlerden bir diğeri de her türlü otoritenin şiddet yoluyla yok edilmesine inanan bir diğerkuramcı, Rus Pyotr Kropotkin'dir. Kropotkin, halkı devrime hazırlanmaları için kışkırtan ve terörist eylem etkinliğini savunan ilk kişidir. Uluslararası Emekçiler Derneği'nin farklı anarşist delegasyonlarının toplandığı Londra Kongresi'nde artık sözlü propagandanın yerini eylem yoluyla propagandanın alması gerektiğini söylemiştir. Ona göre, eylem propagandası için savunma ve saldırı amaçlı olarak tüm bireylerin teknik ve kimyasal bilimleri öğrenmeleri gerekmektedir. 1881 yılındaki bu

açıklamalardan sonra artık yeni bir terörizm, ortaya çıkmak için hazırlanmaktadır (Occhipinti, 2016: 140-141).

1877 yılında Rusya’da kurulan Narodnoya Volya adındaki örgüt, çarlığı ihtilal yoluyla devirmeyi amaçlamıştır. 19. yy anarşist terör eylemlerinde Çarlığın siyasi diktatörlüğüne son verilmesi gerektiğine inanan Rus asıllı Sergei Gernadvich Nechayev’in önemli bir yeri vardır. Öğrencilerin devrimci amaçlar için örgütlenmesini sağlamış ve teröristlere öğüt veren ‘Devrim Dini’ adlı bir kitapçık hazırlamıştır (Duclos, 1969: 67). Sistemli, anarşist terörizmin büyük eylemleri Narodya Volya örgütü tarafından Rusya’da gerçekleşmiştir. Çarlık yönetimine karşı saldırılar düzenleyen örgüt, siyasi polis başkanı General Mezentsevin’i, St. Petersburg valisini ve 1 Mart 1881’de Çar II. Alexander’i öldürmüştür (Laqueur, 2012: 12).

Örgüt, yaptığı eylemlerin gerekçesini; Çarlığın despotik bir rejim olmasından dolayı halkın zorbalara karşı direnme hakkı olarak belirtmiş ve eylemlerinin hedefi olarak üst düzey yöneticileri seçmişlerdir (Arıboğan, 2007: 22). Bu dönem sadece Rusya’da değil diğer Avrupa ülkeleri ve ABD’de de terör eylemleri yaşanmıştır. İtalya terör eylemleri devlet yöneticilerine karşı suikast şeklinde gerçekleşmiştir. Anarşist Sante Caseiro; 1894’te Fransa Cumhuriyeti Başkanı Sadi Carnot’a, Michele Angiolillo; 1897’de İspanyol Başbakan Antonio Canovas’a ve Luigi Lucheni de 1898’de Avusturya İmparatoriçesi Elisabeth’e suikast düzenleyerek öldürmüşlerdir (Chailan ve Blin, 2016: 144-160).

1920’lere kadar olan dönemde eylemciler kendilerini terörist olarak nitelendirmekten çekinmemişlerdir. 1920’lerden 1960’lara kadar olan dönem Anti Kolonyal terör hareketleri görülmeye başlanmıştır. I. Dünya Savaşı sonrası dönemde yeni ülkelerin kurulmaya başlaması ile terörizm kavramı pejoratif anlamda kullanılmaya başlanmıştır. Devletler, var olan düzeni yıkmak isteyen ve şiddete dayalı politika izleyen grupları veya kişileri terörist olarak görmeye başlamışlardır. 1920 ve 1930’lu yıllarda terörizm totaliter ve otoriter rejimlerin uyguladıkları baskıcı rejimler ile kendini göstermiştir. Almanya’daki Nazi rejimi, İtalya’daki Faşist ve Sovyetler Birliği’ndeki sosyalist rejimler, halka karşı uyguladıkları cezalandırmalar, şiddet, sindirme ve baskı ile terörü yöntem olarak kullanmıştır (Rapoport, 2001: 50-55).

1930 ve 1940 yıllarında görülen terörizm ise İngiltere ve Fransa’ya karşı emperyalizm karşıtı olarak ortaya çıkmıştır. 1940 yılında terör yöntemleri ya marjinal eylem olarak ya da düşmanı kendi evinde bile vurabileceğini göstermek için

kullanılmıştır. 1950'li yıllar bu anti-empyrialist dalga devam etmiş, Afrika, Asya ve Ortadoğu'da kurulan örgütlerin sömürge karşıtı uyguladığı şiddet terörizm olarak nitelendirilmiştir. İra, EOKA (Etniki Organosi Kipriaku Agonos - Kıbrıs Mücadelesi Ulusal Örgütü), İrgun bu dönemde öne çıkan terör örgütlerindedir. Bu örgütlerin eylemlerinde, polisler saldırlar ön plana çıkmış ve vur kaç taktiği kullanılmıştır (Rapoport, 2001: 55-56).

1960'lar, sol ideolojili terör örgütlerinin ortaya çıktığı yıllardır. Almanya'da Kızıl Ordu Fraksiyonu, İtalya'da Kızıl Tugaylar, Japon Kızıl Ordusu bu dönemde öne çıkan ve SSCB'nin (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği) destek sağladığı örgütlerdendir. 1970'lerden 1980'lere kadar olan süreç radikalizm ile milliyetçiliğin birlikteliği mevcuttur. ETA (Euskadi Ta Askatasuna - Bask Yurdu ve Özgürlük) ve ASALA (Armenian Secret Army for the Liberation of Armenia - Ermenistan'ın Kurtuluşu için Ermeni Gizli Ordusu) bu yıllarda faaliyet gösteren örgütlerdendir. Dönemin eylem biçimi; uçak kaçırma, rehin alma ve elçilik baskınlarıdır. 1970'li yılların sonunda radikal ve milliyetçi terörizm zayıflamış, 1979 İran İslam Devrimi, SSCB'nin Afganistan işgali ve Mekke'deki Kabe baskını ile dini motifli terörizm, ön plana çıkmıştır. Dinsel motivasyonla hareket eden, bu dönemin örgütlerinden El-Kaide, dünyanın her bölgesinden militan toplamıştır. 1980'li yıllarda; bir önceki dönemlerde görülen suikast, insan kaçırma eylemlerin yanında intihar saldırıları gerçekleşmiştir (Rapoport, 2001: 55-62).

2000'li yıllarda siyasal hedeflerini gerçekleştirmek isteyen örgütlerin sınır aşan eylemleri ile küresel terörizm kavramı kullanılmaya başlanmıştır. 11 Eylül 2001 yılında El-Kaide tarafından ABD'deki Pentagon ve Dünya Ticaret Merkezi'ne yapılan saldırılar, süper güç dahi olsa her ülkenin terör saldırısına uğrayabileceği sonucunu doğurmuştur. Terör örgütleri küreselleşmenin etkisi ile birlikte güç kapasitelerini arttırmış ve bu küresel terör ile devletlerin tek başına mücadele edemeyeceği anlaşılmıştır. Kegley'e göre; 11 Eylül 2001 terör saldırılarından sonra terörizm dönüşmüş, yeni terörizm çağı başlamıştır. Yeni terörizmde; terör örgütleri için internet teknolojisi kullanılarak organize olmak kolaylaşmış ve sınırlar anlamını yitirmiştir. Teröristler, sivil hedefleri daha sık hedef almaya başlamış ve daha profesyonelce koordine olmuşlardır. 2000'lerin ortalarında görülmeye başlayan İŞİD, yeni terörizm özelliklerini taşımasının yanında devlet benzeri bir yapılanma içerisinde olması ile diğer küresel örgütlerden farklılık göstermiştir (Karakaya, 2017: 150-153).

Bu çerçevede, eski çağlarda faaliyet gösteren terör örgütleri, eylemlerini genellikle hedef gözeterek yapmış, bu yönleri ile hedef açısından sınırlı kalmıştır. 20.yy'da değişmeye başlayan terör örgütleri hedeflerini daha çok sivillere yöneltmişlerdir. Küçük grupların siyasal etki yaratabilmeleri bakımından son derece güçlü bir strateji olan terör eylemleri küresel bir olgu haline gelmiş ve uluslararası güncel sorunlardan biri olarak literatürde yerini almıştır.

B. Terör, Terörizm ve Terörist Kavramları

Uluslararası güvenlik sorunlarının ilk sıralarında yer alan terörizm, günümüzün en çok tartışılan kavramlarından biridir. Bu kavramın devamlı gündemde olmasının nedeni yeni bir olgu oluşundan değil yarattığı psikolojik ve ekonomik yıkımlarından kaynaklanmaktadır. Etimolojik olarak korkutma ve sindirmek anlamına gelen terör kelimesi, Latince türetilmiş olan ‘terrere’ sözcüğünden gelmektedir. Latince vatan anlamı taşıyan ‘terre’, ‘terro’ kökleri, toprağa ve vatana karşı saldırı sonucunda ‘timor’a (korku) dönüşmüş ve terörün tarihsel gelişimi ile paralel olarak ‘terror’ kelimesi ‘terrere’ kelimesi ile özdeşleşmiştir. Bu nedenle dünya literatüründe genellikle ‘terrere’ fiiline bağlı olarak anlatım yapılmaktadır (Etymonline.com, t.y.) Kavramın Türkçe kullanımı ise eski Türkçede karşılığı ‘tedhiş’ olan dehşet anlamında karşımıza çıkmaktadır (Cangızbay, 2005).

Yukarıdaki tanımlardan anlaşılacağı üzere terörün birçok tanımı vardır fakat terör ve terörizm kavramları birbirinden farklıdır. Terör, korku veren bir eylem durumunu ifade ederken, terörizm siyasal amaçlar doğrultusunda örgütlü, sistemli bir şekilde sürekli terör eylemini içeren stratejidir. Terörizm, terör kavramını da bünyesinde barındıran daha geniş anlamı ifade etmektedir. ‘-izm’ eki geldiği kelimeyi Türkçe manası ile ‘-cilik, -culuk vb’ bir akımın adı haline dönüştürmektedir. Bu eki alan kelimeler; bir akımı, bir fikri ya da teoriyi ifade etmek için kullanılmaktadır. ‘-izm’ ekinin ifade ettiği anlam çoğu zaman ideolojidir. İdeolojiler; insanları, bir siyasal söylem dili ile birlikte toplumun nasıl işlediği ya da nasıl işlenmesi gerektiğine ilişkin düşünmeye yönelten, eylemlerin niteliğini yapılandıran, siyasi ya da toplumsal bir öğretiyi oluşturan düşünceler bütünüdür (Heywood, 2013: 22). Terör kelimesinin ‘-izm’ ekini alması da şiddet eylemlerinin herhangi bir ideolojiyi benimseyerek gerçekleşmesi manasına gelmektedir. Terörizmden sözedilebilmesi için belli bir

siyasi hedefe yönelmiş bir dizi terör eyleminin mevcut olması gerekmektedir (Loosemore ve Khiun, 2006: 157-158).

1. Terörizme İlişkin Yaklaşımlar

İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaygınlaşan terör eylemleri ile birlikte ansiklopedi ve sözlüklerde yer almaya başlayan terörizm kelimesi, bu kaynaklarda daha dar kapsamlı olarak görülmektedir (Şenocak, 2006: 61). Anglo – American hukuk sisteminde önemli bir kaynak olan Black’s Law Dictionary terörizmi; özellikle siyasal tutumu etkilemek amacı ile şiddet kullanarak panik oluşturma olarak tanımlarken, Fransızca Petit Robert sözlüğü; bir grubun, halkın direnişini kırmak için meydana getirdiği ortak korku olarak tanımlamıştır (Kaya, 2005: 17; Keleş ve Ünsal, 1982: 2). Siyasi Terimler ve Örgütler sözlüğünde ise kamu otoritesini yıkmak için girişilen korku saçan şiddet eylemleri olarak belirtilmiştir (Ansiklopedik Siyasi Terimler ve Örgütler Sözlüğü, 1993: 124).

Ansiklopedik tanımlardan Meydan Larousse’e göre ise terörizm, ihtilalcı grupların giriştiği şiddet eylemlerinin tümünü kapsarken, Ansiklopedik Zabita Sözlüğü’nde; devamlı korku altında tutmak amacı ile sistemli şiddet hareketleri, kaçırma ve cinayet işleme eylemi olarak belirtilmektedir (Meydan Larousse Büyük Lugat ve Ansiklopedi, 1973: 83; Altuğ, 1995: 21). Görüldüğü üzere, terörizm kavramı ansiklopedilerde geniş bir yer almamıştır. Çok eski ansiklopedi ve sözlüklerde ise terörizm ile ilgili hiçbir tanım bulunmamaktadır.

Terörizm, günümüzde disiplinler arası büyük bir sorundur. Her akademik (Siyaset Bilimi, Hukuk, Ekonomi, Sosyoloji, Uluslararası İlişkiler vb.) alan terörizmin bir yönü ile ilgilenmektedir. Bu alanların her birinde yapılan tanımlamalar tabii oldukları devletlere göre farklılıklar gösterebilmektedir (Ganor, 2006: 30). Türk akademisinden Deniz Ülke Arıboğan, terörizmi; egemen siyasi erkin koymuş olduğu kuralları ezen grupların, siviller üzerinde kullandığı şiddet, bazı durumlarda da egemen siyasi erkin, bazı gruplar tarafından reddedilen iktidarını kabul ettirmek için toplum üzerinde kullandığı şiddet olarak tanımlamaktadır. Ona göre terörizm, sistemin içerisinde bu sistemden beslenen birçok asalağın olduğu bir yapıdır (Arıboğan, 2007: 190). Doğu Ergil de terörizmi, sindirme ve korkutma amacı ile insan kaçırmaktan cinayete kadar uzanan şiddet eylemleri olarak tanımlamaktadır (Ergil, 1980: 1). Sulhi Dönmezer ise terörizm tanımı için, sosyal, dinsel, ırksal

maksatlarla sosyal sınıflar arasında çatışma ve savaşı tahrik etmek üzere planlı ve hukuk dışı kullanılan şiddet, ifadelerini kullanmıştır (Yayla, 2014: 337).

Yabancı kaynaklarda yer verilen diğer akademisyenlerin tanımlarına bakıldığında; birbirine benzeyen ama farklı tanımların mevcut olduğu görülmektedir. David Rapoport'a göre; toplumlar, savaşçıları, savaşçı olmayanlardan ayıran, şiddeti düzenleyen ahlaki anlaşmalar yapmaktadır. Terörizm, bu sözleşmeleri ihlal edip olağandışı şiddet uygulanmasıdır (Rapoport, 2002: 2). Bruce Hoffman, terörizmi; siyasal amaçlarla şiddet eylemini ya da tehdidini içeren, derin psikolojik etki bırakmayı amaçlayan devlet dışı bir suç organizasyonu tarafından gerçekleştirilen faaliyetler olarak tanımlamaktadır (Hoffman, 2006: 2).

Daniel Novotny terörizmi; bir topluluk içerisindeki bir grubun güç kazanma maksadıyla sindirme veya vahşi yollara başvurarak sistemli bir şekilde korku yaratması olarak ifade etmiştir. Ona göre; kavram şiddet eylemi ile bir tutulmasına rağmen her şiddetin terörizm olmadığını belirtmek gerekmektedir. Terörizm eylemi herhangi bir şiddetin konusu olabilir. Bir şiddet eylemini terörizm olarak nitelendirmek için aktör, hedef, amaç ve eylemin yapısı, koşullarının aynı anda bulunması gerekmektedir. Aktörün; devletlerden bağımsız kişilerin olması, hedef kişilerin; masum sivillerden oluşması, eylemin; siyasi bir amaca hizmet etmesi ve bu amaca ulaşmak için şiddet veya şiddet tehdidinin kullanılması gerekmektedir (Novotny, 2007: 23). Bu dört koşul aynı anda gerçekleştiğinde bu eylemi terör olarak nitelendirmek mümkündür.

Ben Golder ve George Williams, terörizmin yasal bir tanımı için genel ve özel yaklaşımlardan kaynaklanan pratik ve politik sorunların olduğunu belirtmektedirler. Şiddet eylemlerini neden terörist eylemi olarak tanımlamaları gerektiğini, terörizmi diğer ceza hukuku kapsamında ele alınan suçlardan neden farklı ele alınması gerektiğini sorgulamaktadırlar. Terörizm eylemleri cinayet ve saldırı gibi suçların dâhil olduğu ceza hukukuna girebilir ve ek yaptırımlardan kaçınılabılır. O zaman bu eylemlerin birbiri ile bağlantıları ya da bağlantılı olmama durumları üzerine kapsayıcı bir çalışma yapılması gerektiğini savunmaktadırlar. Kanundaki yasal tanımların gerçek parametrelerini belirleme görevinin ise mahkemelerin görevi olduğunu düşünmektedirler. Onlara göre tanım için belirli bir yaklaşım tek başına yeterli değildir. Terörizmi tanımlayabilmek için genel bir yaklaşımın benimsenmesi gerekmektedir. Bu yaklaşımdan kasıt, hükümetlerin devamlı gelişen biyo-terörizm, siber terörizm ve bunun gibi olgulara yanıt verebilmek için terörizmi neyin

tetiklediğini yeniden ve yeniden ele almak zorunda kalmayacakları bir yaklaşımdır. Onlara göre; terörizm tanımının daha ikna edici ve ileriye dönük olması gerekmektedir (Golder ve Williams, 2004: 275-290).

Golder ve Williams, her ne kadar tanımın yapılmasındaki karışıklık ve olanaksız yakınlığından bahsetse de, Ayla Shcbley onların tersine herkes tarafından aynı şekilde algılanabilecek bir terörizm tanımının akademisyenler tarafından yapılması gerektiğini düşünmektedir. Siyasetten uzak hukuksal süreçler içerisinde değerlendirilen bir tanım sayesinde, bir devletin terörist olarak tanımladığını diğer devletlerin başka bir kavramla dile getirmesinden kaynaklanan anlaşmazlıklar ortadan kalkacaktır. Burada önemli olan tanımın devlet çıkarlarından arındırılmış bir şekilde sadece hukuku kurallar gözeterek yapılması gerektiğidir (Schbley, 2003: 105-106).

Ganor'a göre ise, şiddet kullanma; eylemin amacının toplumsal ve ekonomik düzenin değiştirilmesine yönelik siyasal nitelik taşıdığı takdirde terörizm olarak nitelendirilmektedir. Buna göre, tanım üç unsuru barındırmaktadır. Bu unsurlar; şiddet kullanımı veya kullanma tehdidi, amacının her zaman politik olması ve sivilleri hedef almasıdır. Önerilen terörizm tanımı birçok ülkede yasalaşan ve sivillere karşı kasıtlı olarak zarar veren savaş ilkeleri üzerine kurulmalıdır. Ganor'a göre, terörizmin ortak bir tanımının yapılması, terörü destekleyen ülkelere karşı adım atılmasını daha olanaklı kılacaktır (Ganor, 2010). Joanna Kuçuradi'nin terörizm tanımı; örgütlü bir grubun, psikolojik baskı ile siyasal isteklerinin gerçekleşmesine engel oluşturan kimseleri, korkutmak, öç almak için kamu veya özel mülke zarar verilen şiddet eylemleri olarak belirtilmiştir (Kuçuradi, 2002: 343).

Alex Schimid ve Albert Jongman yapılan, bu ve benzeri tanımların içerisinde 109'unu incelediğinde çoğu tanımın; şiddet, güç kullanımı, hedeflerin seçimi ve taktik bakımından ele alındığını ve ortak bir husus olarak terörizmin saldırgan bir kavram olduğunu ifade etmişlerdir (Jongman ve Schmid, 2017: 5). Görüldüğü üzere terörizmin, çok sayıda farklı tanımı olmasına rağmen her tanım bir konuda uzlaş sağlanmaktadır. İdeoloji alt yapısı ile uygulanan şiddet eylemlerinin hepsi terörizm faaliyetleri kapsamında değerlendirilmiştir.

2. Ulusal ve Uluslararası Hukuk Metinlerinde Terörizm Kavramı

Tarihsel açıdan bakıldığı zaman terörizmin uluslararası hukukta yer alması II. Dünya Savaşı'ndan önce de mevcuttur. Terörle mücadele ile ilgili ilk taslak olan "Terörizmin Bastırılmasının Evrenselleştirmesine Dair Uluslararası Sözleşme"si 1926 yılında Romanya tarafından öne sürülmüştür. Fakat terörizm küresel bir tehdit olmadığından dolayı bu taslak önemsenmemiş terörizmle mücadele ilk kez 1930 yılında III. Milletlerarası Ceza Hukuku Birleştirme Konferansı'nda görüşülmüştür. 1937 yılında hazırlanan Terörizmin Önlenmesi ve Cezalandırılmasına ilişkin Uluslararası Sözleşme'sine teröristin iadesi ya da cezalandırılması ilkesi getirilerek terör ve siyasi suç kavramlarında ortak bir noktada buluşulmasa bile suçluların cezasız kalması engellenmiştir. Anlaşma yeterli devlet tarafından onaylanmadığı ve MC'nin (Milletler Cemiyeti) etkisini kaybetmeye başlamasından dolayı yürürlüğe girmemiştir (Aslan ve Gündüz, 1994: 52). MC'nin terörizm olgusunu ciddiyetle ele alıp çalışmalar yürütmesi, BM'in bu çalışmaların devamı için öncülük etmesi bakımından önemlidir.

Terörizm, uluslararası aktörlerin diplomatik ilişkilerinde olumsuz bir etki göstererek uzun süren anlaşmazlıklara neden olmaktadır. Terörist eylemlerin kişiler ve devlet üzerindeki güvenlik tehdidi ve bunun uluslararası toplumu etkilemesi uluslararası aktörlerin birlik olarak hareket etmesini gerektirmektedir. Böylelikle terörizmin uluslararası hukuk boyutu gündeme gelerek BM, AB, Avrupa Konseyi gibi uluslararası örgütlerin düzenlemelerinde de yerini bulmuştur (Elegab, 1995: 79).

Genel ve soyut olarak devletler, uluslararası örgütler, gerçek veya tüzel kişiler arasındaki ilişkileri düzenleyen kurallar bütününe uluslararası hukuk denir. 20. yy'da uluslararası bir nitelik kazanan terör hareketleri, uluslararası hukuk kurallarını ihlal etmekte ve uluslararası hukuk sükelerini olumsuz olarak etkilemektedir. Devletler kendi ülke sınırları veya dışından yöneltilen terör saldırıları konusunda ne şekilde önlem alınması gerektiğine dair çeşitli hukuk işlemleri yapmaktadırlar (Reçber, 2014: 346). Uluslararası hukuk sükeleri terörün uluslararası boyutta bir suç olarak kabul edilmesi ve terör sorununu çözmek için çeşitli çalışmalar yapsa da yeterince etkin olabilecek düzenlemeler mevcut değildir. Bunun en önemli nedeni ise devletler ve örgütler arasında ortak bir tanımın olmamasıdır. Uluslararası hukukta ilk tanım girişimi olan 16.11.1937 tarihli "*Tedhişçiliğin Önlenmesine ve Cezalandırılmasına İlişkin Sözleşme*" terörizmi bir devlete korku yaratmak amacı ile yapılan şiddet

eylemleri olarak ifade etmektedir. Ancak yirmi dört devlet tarafından imzalanmasına karşın yürürlüğe girememiştir (Yargıç, 2009: 11-12).

Genel bir terörizm tanımlamasına yönelik ilk girişim başarısız olmuş fakat arayış devam etmiştir. Avrupa Sözleşmesi'ne göre terörizm; uçak kaçırma veya uçak saldırısı, uluslararası korunan kişilere yapılan saldırılar, insan kaçırma veya özgürlüklerini yasadışı yollardan kısıtlama, bomba, ateşli silahlar, bombalı koli, mektup veya paket kullanarak gerçekleştirilen eylemlerdir. Sözleşme bu eylemleri yapan veya yapmaya teşebbüsü olan kişileri de terörist olarak nitelendirmektedir (European Convention on the Suppression of Terrorism, 1977).

Bağımsız Devletler Topluluğu, otoriteler tarafından alınacak kararları etkilemek amacı ile kamu güvenliğine zarar veren veya halkı terörize etmek maksadı ile işlenen ceza hukukuna göre cezalandırılan kişilerin hayatına veya mülklere yönelik olan şiddet veya şiddet tehdidini terörizm olarak tanımlamaktadır.¹ Afrika Birliği Örgütü ise Terörü Önleme ve Mücadele Sözleşmesi'nde halkların self determinasyon haklarını ifade ederek yabancı güçler tarafından yapılan sömürge hareketine karşı halkların bağımsızlık mücadelesi için silahlı mücadelenin uluslararası hukukla yer alan self determinasyon ilkelerine uyarak terörizm olarak tanımlamamaktadır. Sözleşmeye göre, self determinasyon hakkının uluslararası hukuka uygun şekilde gerçekleşmesi gerektiği, bir devleti, bir şeyi yapma veya yapmama konusunda korkutma, ayaklandırma oluşturma, kişilerin yaşam bütünlüğüne zarar verme, doğal kaynaklara ve kültürel mirasa zarar verebilecek terörist eylemleri siyasi, dini etnik veya ırksal motifler altında meşrulaştıramayacağı ifade edilmektedir (Kaya, 2005: 10).

Uluslararası hukuktaki kapsamlı terör tanımlarından biri de İslam Konferansı Örgütü tarafından yapılmıştır. Buna göre; *“Terörizm, saik ve kastına bakılmaksızın halkı terörize etmek veya ona zarar verme tehdidinde bulunmak veya halkın yaşamları, onurları, özgürlükleri, güvenlikleri veya haklarını tehlikeye atmak veya çevreyi, bir kamu hizmetini veya kamu veya özel mülkü zarar maruz bırakma veya onları işgal etme veya onlara el koyma veya bir ulusal kaynağı veya uluslararası hizmetleri tehlikeye atma, ya da bağımsız devletlerin istikrar, ülke bütünlüğü, siyasal birliği veya egemenliklerini tehdit etme amacıyla bir bireysel veya toplu suç planını*

¹ 17. Treaty on Cooperation among the States Members of the Commonwealth of Independent States in Combating Terrorism, 1999 md 1. (treaties.un.org, 1999).

gerçekleştirmek için işlenen her türlü şiddet eylemi ile bu tür eylem tehdidinde bulunmadır.” (legislationline.org, 1999)

Soğuk Savaş sonrası gelişen yeni tehditler ile birlikte NATO (North Atlantic Treaty Organization - Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü) da yeni stratejik konseptler kabul ederek terörizmle mücadele alanında kendine yeni görevler belirlemiştir. 2002 Prag, 2004 İstanbul ve 2006 Riga Zirvesi’nde terörün her türlü ile mücadele edileceği ifade edilmiştir. Soğuk Savaş döneminde caydırıcılık üzerine kurulan stratejisi, Soğuk Savaş sonrası dönemde acil mukabele ve müdahale unsurlarına dayanan politikalara dönüşmüştür (Yiğittepe, 2020: 109-110).

Terörizmle ilgili uluslararası hukuktaki düzenlemeler, eylem ya da kişileri tanımlama konusuna girmeksizin eylemin kendisini önkoşul olarak kabul eder ve devletleri işbirliğine çağıran belgeler oluşturmaktadır (Dedeoğlu, 2003: 441). Tüm bu sözleşmelerdeki terörizm tanımı kapsamlı ve genel olarak yetersiz kalınca terörizmin genel tanımlaması yerine terör eylemlerinin ayrı ayrı tanımlanması hedeflenerek belirli bir terörist eylemi konu alan uluslararası sözleşmeler yapılmıştır. Ülkeler, altmışlı yılların sonunda sivil uçaklara yönelik yapılan terör eylemlerine yönelik sivil havacılığa karşı düzenlenen bu eylemleri 1963 Tokyo Sözleşmesi, 1970 Lahey Sözleşmesi² ve 1971 Montreal Sözleşmesi ile çözmeye çalışmışlardır. 1971 Montreal Sözleşmesi’ne ek olarak 1988 yılında ‘‘ *Uluslararası Sivil Havacılığa Hizmet Veren Havaalanlarındaki Hukuka Aykırı Şiddet Eylemlerinin Bastırılmasına İlişkin Protokol*’ü kabul edilmiştir (Tezcan, 1988: 24).

Bir alt başlıkta ayrıntıları verilecek olan Birleşmiş Milletler tarafından uygulama yükümlülüğü getirilen belgelerden; 1979 yılında kabul edilen ‘‘*Rehin Alınmasına Karşı Uluslararası Sözleşme*’’ ise uluslararası terörizmin bir eylemi olan rehin almanın önlenmesine ve cezalandırılmasına ilişkin maddeler barındırmaktadır. Nükleer maddelerle ilgili işlenebilecek suçları ve bu suçların önlenmesine ilişkin 2005 yılında kabul edilen ‘‘*Nükleer Terörizm Eylemlerinin Bastırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme*’’ nükleer terör eylemlerinin uluslararası güvenliğe yönelik tehdit oluşturacağını ifade ederek nükleer maddelerin hukuk dışı kullanımı, taşınması ve elde edilmesini düzenlemektedir. Denizde seyir güvenliğine karşı eylemlerin bastırılması için imzalan ‘‘*Kıta Sahaneliğinde Bulunan Sabit Platformların*

² Hava Araçlarında İşlenen Suçlar ve Diğer Bazı Eylemlere İlişkin Sözleşme’’(1963)
Hava Araçlarının Hukuka Aykırı Olarak Ele Geçirilmesinin Bastırılmasına İlişkin Sözleşme’’(1970)
(Tezcan, 1988: 24).

Güvenliğine Karşı Hukuka Aykırı Eylemlerin Bastırılmasına İlişkin Protokol’ de terör eylemlerini birbirinden ayrı şekilde ele alıp tanımlayan anlaşmalardan birkaçıdır (Saraçlı, 2007: 1067).

Uluslararası haksız fiil olarak görülen terör saldırılarını önlemek veya işbirliği yapmak için devletler arasında iki taraflı veya çok taraflı protokol ve antlaşmalar yapılmaktadır. 1970’li yıllardan sonra diplomatların hedef olarak seçilmesi nedeni ile 14.12.1973 tarihli ‘*Diplomasi Ajanları da Dâhil Olmak Üzere Uluslararası Korunan Kişilere Karşı İşlenen Suçların Önlenmesi ve Cezalandırılmasına İlişkin Sözleşme*’si kabul edilmiştir. Bu antlaşma, diplomatik temsilcilerin ya da uluslararası korunmaya sahip kişilerin güvenliğini ihlal eden suçlar, devletlerarasında yapılan işbirliğine karşı oluşturulan tehditlerin önlenmesi ve cezalandırılmasına yönelik atılan bir adımdır³ (Tezcan, 1988: 24).

Terörizmin herkes tarafından kabul edilen bir tanımı olmamasına rağmen her uluslararası hukuk süjesi (küresel, ulusal kuruluşlar ve devletler) kendi terör tanımını oluşturmuş ve yasalarında yer vermiştir. Avustralya, 11 Eylül 2001 terör saldırılarından sonra 1995 tarihli Ceza Kanunu Yasasına yeni bir terör eylemi ekleyerek yapılan bir eylemin siyasi, ideolojik ve dini bir amaç taşımamasını terör eylemi olarak nitelendirmektedir. Yasada zarar gören sadece insanlar veya mülkler değil bu amaçlar doğrultusunda bir bilgi sistemi, telekomünikasyon sistemi veya finansal sisteme yapılan saldırılar da terör olarak kabul edilmektedir (Golder ve Williams, 2004: 130).

Birleşik Krallık Parlamentosu, çoğu geçici Terörizmi Önleme Yasalarını 2001 yılında tek bir yasa altında birleştirerek hangi durumların terör kapsamına girdiğini düzenlemiştir. Yasa ile radikal dini akımlardan kaynaklanan terörizm de tanım kapsamına alınmıştır (Türkiye Barolar Birliği, 2006: 12). Gerçekleştirilen veya gerçekleşme tehdidi bulunan eylemin, bir kişiye ağır şiddet içermesi, mülke zarar vermesi, sağlık ve güvenlik bakımından tehlikeye neden olacak bir elektronik sisteme zarar verilmesi terör kapsamına girmektedir. Geniş bir terör tanımına sahip olan İngiltere, 2005 Londra saldırılarından sonra takip, koruma, önleme ve hazırlık aşamalarından oluşan terörle mücadele stratejisini benimsemiştir (Walker, 2007: 337).

³ Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kabul edilen çok taraflı antlaşmalara ayrıntılı olarak BM’nin terörizm düzenlemeleri bölümünde değinilecektir.

Kanada Hükümeti ise terörizmi, ekonomik güvenlik de dâhil olmak üzere halkı sindirmeye çalışan, Kanada içinde veya dışında gerçekleşen ya da ihtimali olan bir eylem olarak nitelemektedir. Kanada Göçmenlik Yasası'nın 19 (1) Maddesi uyarınca terör örgütlerine karışan kişilerin Kanada'ya girmelerini yasaklamaktaydı. Bu yasa terörizm tanımı için yeterli olmadığından göç yasasının 19. maddesine ek olarak eylemin niteliğini belirtmiş ve Ceza Kanunu'na yeni bir tanım eklemiştir. Kanada Hükümeti terörizm tehdidi olarak, suni İslamcı aşırılık, evde yetişen aşırılıkçılar ve diğer terör örgütlerini görmektedir. Bu nedenle güvenlik ve istihbarat birimlerinin harekete geçmesi için terörizme karşı direnç oluşturma stratejisini benimsemektedir (Canada's Counter-terrorism Strategy, 2013).

11 Eylül 2001 terör saldırılarından önce de bir terörle mücadele yasasına sahip olan Yeni Zelanda, terör eylemini; Terörle Mücadele Yasası'nın 5. Maddesinde, eylemi gerçekleştiren kişi dışında bir veya daha fazla kişinin ölümü ya da bedensel yaralanmaya neden olan, büyük ekonomik kayıp veya çevresel zarar içeren, bir altyapı tesisine müdahale edilen, hastalık taşıyan bir organizmanın salınmasını içeren her bir eylem veya eylem tehdidi olarak tanımlamaktadır (Golder ve Williams, 2004: 144-145).

Ulusal hukukumuzda yer alan terör tanımı ise sadece Türkiye aleyhine gerçekleştirilen eylemlerle sınırlı tutulmuş, yabancı bir devlete karşı girişilen eylemleri tanım kapsamına almamıştır. Türkiye Cumhuriyeti 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanununun 1. Maddesinde terör, şu şekilde tanımlanmıştır. “**Madde 1– (Değişik birinci fıkra: 15/7/2003-4928/20 md.)** Terör; cebir ve şiddet kullanarak; baskı, korkutma, yıldırma, sindirme veya tehdit yöntemlerinden biriyle, Anayasada belirtilen Cumhuriyetin niteliklerini, siyasî, hukukî, sosyal, laik, ekonomik düzeni değiştirmek, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmak, Türk Devletinin ve Cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşürmek, Devlet otoritesini zaafa uğratmak veya yıkmak veya ele geçirmek, temel hak ve hürriyetleri yok etmek, Devletin iç ve dış güvenliğini, kamu düzenini veya genel sağlığı bozmak amacıyla bir örgüte mensup kişi veya kişiler tarafından girişilecek her türlü suç teşkil eden eylemlerdir.” (Terörle Mücadele Kanunu, 1991).

Genel olarak bütün cezai düzenlemeleri içermeyen uluslararası antlaşmaların çok başarılı olduğu söylenememekle beraber ulusal hukuktaki tanım ve düzenlemelerin pratiğe etkisi azdır. Bu nedenle bu protokol veya antlaşmalar askeri güç ile

desteklenen kararlı bir politikanın yerini tutamamakta, sadece terörizmle mücadele stratejisinin bir parçası olabilmektedir.

a. Birleşmiş Milletler'in Terörizm Düzenlemeleri

Ülkeler ulusal hukuk sisteminde terörizm kavramı ile ilgili yasal düzenlemeler yapmış olsa da terörizmin uluslararası bir boyut kazanması daha kapsamlı bir yasal düzenleme gerektirmektedir. Terörist eylemlerin yıllar geçtikçe artması ve uluslararası yaptırımların zorunluluk haline gelmesi, BM'nin bu alandaki düzenlemelerine ağırlık vermesini gerekli kılmıştır (Romanov, 1990: 290). Soğuk Savaş ortamında Güvenlik Konseyi'nin işlevselliğinin tartışılır duruma düşmesi nedeni ile terörizm kavramı 1990'lı yıllara kadar Genel Kurul gözetiminde, devlet merkezli geleneksel uluslararası hukuk ilkelerine göre ele alınmıştır (Frias ve Samuel, 2012: 54).

BM çerçevesinde terör tanımı; barış zamanında yapılan savaş suçları olarak ve 1999 tarihli Genel Kurul'un aldığı özel kişilere veya gruplara siyasi, ideolojik, etnik ve dini sebeplerle her türlü yapılan yasadışı baskı, yaratılan şiddet ortamıdır (Dedeoğlu, 2003: 442). BM Genel Kurul'u terörizmi masum insanların hak ve özgürlüklerini tehlikeye atarak hayatlarına son veren eylem yöntem ve uygulama olarak tanımlamıştır (A/RES/40/61, 1985). Kurul, 1994 ve 1996 yılı kararlarında tanımı daha genişleterek; kamuoyu, bir grup insan veya belirli kişilerin üstünde siyasi, felsefi, ırksal, etnik veya dini düşünceler ile yapılan korkutma yıldırma eylemleri olarak tanımlamıştır. Yapılan eylemin düşüncesi ne olursa olsun haklı sebep olarak gösterilmesini kabul etmemektedir ve suç olarak nitelemektedir (A/RES/49/60, 1994; A/RES/51/210, 1996). BM Uluslararası Terörizm Komitesi'ne göre terörizm; bir yabancıнын üçüncü devletin sınırları içerisinde bir başkasına uyguladığı şiddet ve baskıdır (Türkiye Barolar Birliği, 2006: 10).

Soğuk Savaş yıllarında Genel Kurul tarafından üretilen ilkelerin odağı, sömürge yönetimlerine ve kapitalist ülkelere karşı sürdürülen ulusal bağımsızlık hareketleri ile terör gruplarının arasındaki ayrımdır. Bu ilkeler özgürlük hareketlerini terörist faaliyetlerin dışında tutmuştur. Tanım konusundaki bu ayrım BM'nin terörizmle ilgili kapsamlı bir sözleşme yapmasını zorlaştırmış bu nedenle başlangıçta devlet egemenliği ve iç işlerine karışmama gibi sektörel sözleşmeler düzenlenmiştir (Millar ve Rosand, 2007: 51-53).

Genel Kurul ve Güvenlik Konseyi, aldığı kararlarda terörizmin her türünü kınamış ve terörizmle ilgili her kararda, uluslararası barış ve güvenliği tehdit ettiğini vurgulamıştır. Devletleri ilgili sözleşmelere çağırmış ve terör gruplarının yakalanması, yargılanması, örgütlere destek verilmemesi konusunda sorumluluklar yüklemiştir. Yükümlülüklerini yerine getirmeyen devletlere, BM Şartı 41. Madde uyarınca ekonomik ve diplomatik yaptırım uygulanacağı belirtilmiştir. Genel Kurul, terörizmi ortak bir problem olarak tanımlayan bir çerçeve geliştirmek ve uluslararası terörizmle mücadele eden devletleri destekleyerek uluslararası hukuk kuralları geliştirmek üzere iki yaklaşım göstermiştir.

Genel Kurul bir yaptırım gücüne sahip olmadığından yapabileceği en önemli çalışma, terörizmle ilgili uluslararası işbirliğinin sağlanması için normatif bir tartışma geliştirmesidir. Genel Kurul'un 1972- 1991 arası dönemde aldığı kararlarda self – determinasyon ile terörizm arasındaki farkın hangi noktada birbirinden ayrılacağına yönelik çalışılmış, sömürge yönetimlere karşı verilen bağımsızlık mücadelesinin terör faaliyeti olarak tanımlanıp tanımlanmayacağı konusunda tartışılmıştır. Bir diğer çalışma alanı ise terörizmin önlenmesi için devletlerin terörist faaliyetlere karşı işbirliği yaparak mı yoksa terörü yaratan faaliyetlerin ortadan kaldırılması ile mi olacağı yönündedir (Peterson, 2004: 173-176)

Genel Kurul terörizmi ilk kez 18 Aralık 1972'de kabul edilen 3034 sayılı masum insanların hayatını tehlikeye sokan veya özgürlükleri tehdit eden uluslararası terörizmi önlemeye yönelik önlemler olarak başlayan uzun bir karar ile gündeme getirmiştir (A/RES/3034/XXVII, 1972).⁴ Kararın üçüncü ve dördüncü paragrafında halkların self- determinasyon hakkını ve özgürlüklerini yok sayan baskıcı ve terörist uygulamalar kınanmış ve devlet terörü olarak nitelenebilecek bir kavram ele alınmıştır. Bunun yanında, uluslararası terörizmle ilgili çalışmaların düzenlenmesinin otuz beş üyeli Ad Hoc Komite ile yapılması kararlaştırılmıştır (A/RES/3034(XXVII), 1972).

Soğuk Savaş yıllarının vekâlet savaşlarına sahne olması Genel Kurul'un aldığı kararları bu yönde oluşmasında etkili olmuştur. 7 Aralık 1987 tarihli kararda ise terörizmle mücadelenin etkinliğinin artırılması için genel olarak kabul görülen bir

⁴ Başlığın tam metni: “Measures to prevent international terrorism which endangers or takes innocent human lives or jeopardizes fundamental freedoms, and study of the underlying causes of those forms of terrorism and acts of violence which lie in misery, frustration, grievance and despair and which cause some people to sacrifice human lives, including their own, in an attempt to effect radical changes” (worldlii.org/int/other/UNGA/1972/123.pdf, 1972: 119)

tanımın olması gerektiği vurgulanmış ve ilk kez bir Genel Kurul kararı ile ifade edilmiştir (A/RES/42/159, 1987). 1991-2001 yıllarında Genel Kurul'un aldığı kararlarda self determinasyon kavramının etkisi azalmış terörizme neden olan faktörlerin ortadan kaldırılmasına yönelik çalışmalar yürütülmüştür. 1991 yılında "Uluslararası Terörizmin Ortadan Kaldırılması İçin Önlemler" başlığı ile alınan 46/51 sayılı karar, teröre neden olan faktörlerin, terör faaliyetlerini meşrulaştıramayacağı yönünde bir anlayışın ifadesidir (Peterson, 2004: 176).

Genel Kurul, ABD'de gerçekleştirilen 11 Eylül 2001 terör saldırılarından sonra hemen toplanarak 12 Eylül 2001 tarihli 56/1 sayılı karar ile bu saldırıyı kınamakta ve saldırıyı gerçekleştirenlerin ve destekleyenlerin sorumlu tutularak adalet önüne çıkarılmaları için uluslararası işbirliğinin önemli ölçüde gerekli olduğunu ifade etmektedir. 28 Eylül 2001 tarihli 1373 sayılı kararla da uluslararası terörizmin önlenmesi için devletlerin uyguladığı ulusal düzeydeki hukuki düzenlemelerin Genel Sekreter'e bildirilmesi istenmektedir (Kaya, 2005: 91-92). Genel Kurul'un, sözleşme ve protokoller hazırlayarak üye devletleri taraf olmaya davet eden, uluslararası hukukun gelişmesi yönündeki çalışmaları, terörizmle mücadelede önemli bir adım olmuştur.

Güvenlik Konseyi, üye ülkelere yükümlülük verip yaptırım uygulayabildiğinden, terörizmle mücadelenin büyük bir bölümünü üstlenen ve barışın korunması yönünde eylem kararı verebilen tek BM organıdır. Böylece barışın korunması merkezi denetim altında tutulmaktadır. BMGK (Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi) 1998 yılına kadar Ad Hoc çalışmalar yapmış, somut tedbirler için adım atması 1998 yılından sonra Taliban'a yönelik yaptırımlar olarak gerçekleşmiştir. BMGK terörizm ile ilgili olarak 1267 sayılı kararla Taliban – El-Kaide Komitesi'ni, 11 Eylül saldırılarından sonra Terörle Mücadele Komitesi ve son olarak 2004 yılında Kitle İmha Silahları Komitesini kurmuştur (Erdal ve Kütükçü, 2011: 90-94).

Uluslararası hukukta terörizme ilişkin uluslararası sözleşmeler tarihsel süreçte incelendiğinde, BM ve uzman kuruluşlar tarafından hazırlanan antlaşmalar ilk örnekleri teşkil etmektedir. Bunlardan 11'i sözleşme 2 tanesi ise protokoldür.

- *Hava Araçlarında İşlenen Suçlara Ve Diğer Bazı Eylemlere İlişkin Sözleşme (1963 Tokyo)*
- *Sivil Hava Araçlarının Yasadışı Olarak Ele Geçirilmesinin Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme (1970 La Haye)*

- *Sivil Havacılık Güvenliğine Karşı Yasadışı Eylemlerin Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme (1971 Montreal)*
- *Sivil Havacılığa Hizmet Veren Havaalanlarındaki Yasadışı Şiddet Eylemlerinin Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Protokol (1988 Montreal)*
- *Diplomatik Görevliler Dâhil Olmak Üzere Uluslararası Korumadan Yararlanan Kişilere Yönelik Suçların Önlenmesi Ve Bastırılmasına Dair Sözleşme (1973 New York)*
- *Rehin Alma Olaylarına Karşı Uluslararası Sözleşme (1979 New York)*
- *Nükleer Malzemenin Fiziksel Olarak Korunmasına İlişkin Sözleşme (1980 Viyana)*
- *Denizcilik Seyrüsefer Güvenliğine Yönelik Yasadışı Eylemlerin Önlenmesi Sözleşmesi (1988 Roma)*
- *Sözleşmeye ek olarak; Kıta Sahaneliği Üzerinde Bulunan Sabit Platformların Güvenliğine Karşı Kanunsuz Eylemlerin Önlenmesi Protokolü (1988 Roma)*
- *Plastik Patlayıcıların Tespit Edilmesi Amacıyla İşaretlenmesi Hakkında Sözleşme (1991 Montreal)*
- *Terörist Bombalamaların Önlenmesi Sözleşmesi (1998 New York)*
- *Terörizmin Finanse Edilmesinin Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Sözleşme (1999 New York)*
- *Nükleer Terörizm Faaliyetlerinin Önlenmesine Dair Uluslararası Sözleşme (2005 New York)*
- *Sözleşmelere ek olarak, 1994 tarihli yayınlanan; Uluslararası Terörizmi Ortadan Kaldırmak İçin Alınacak Önlemler Bildirgesi'dir.⁵*

⁵1963 Convention on Offences and Certain Other Acts Committed On Board Aircraft, treaties.un.org/doc/db/terrorism/conv1-english.pdf , Erişim; 16.01.2021

1970 Convention for the Suppression of Unlawful Seizure of Aircraft, treaties.un.org/doc/db/Terrorism/Conv2-english.pdf , Erişim; 16. 01.2021.

1971 Convention for the Suppression of Unlawful Acts against the Safety of Civil Aviation, treaties.un.org/doc/db/Terrorism/Conv3-english.pdf , Erişim: 16. 01.2021

Convention on the Suppression of Unlawful Acts Relating to International Civil Aviation, icao.int/secretariat/legal/Administrative%20Packages/Beijing_protocol_EN.pdf, Erişim: 16. 01.2021.

Protocol Supplementary to the Convention for the Suppression of Unlawful Seizure of Aircraft, icao.int/secretariat/legal/Administrative%20Packages/Beijing_protocol_EN.pdf , Erişim: 16.01. 2021.

Convention on the Prevention and Punishment of Crimes Against Internationally Protected Persons, treaties.un.org/doc/db/Terrorism/english-18-7.pdf , Erişim 16.01.2021.

International Convention against the Taking of Hostages, treaties.un.org/doc/db/Terrorism/english-18-5.pdf , Erişim: 16.01.2021.

Convention on the Physical Protection of Nuclear Material, treaties.un.org/doc/db/Terrorism/Conv6-english.pdf , Erişim: 16 .01.2021

Görüldüğü üzere BM'nin açıkça hangi ideolojik fiillerin terör eylemi olarak nitelendirileceğine ilişkin küresel çapta bir tanım içeren sözleşmesi bulunmamaktadır. Böylelikle devletleri sektörel bazda mücadele stratejisi adı altında yapılan antlaşma ve protokoller ile terörizmle mücadeleye yöneltmiştir (Başeren, 2002: 202).

Yukarıda adı geçen sözleşme ve protokoller çeşitli eylemleri terör suçu kabul ederek ulusal kanunlar bağlamında cezalandırılmaları gerektiğini istemektedirler. 8 Eylül 2006 tarihinde Genel Kurul'da oy birliği ile kabul edilen BM Küresel Terörle Mücadele Stratejisi, terörizme karşı ulusal ve uluslararası çabaları güçlendirmek üzere çalışmalar yürütmüştür. BM'in terör düzenlemeleri 2017 yılından bu yana, Genel Kurulu'nun 71/291 sayılı kararı ile kurulun, terörizmle mücadele görevlerinde liderlik sağlaması amacı ile kurulan UNOCT (United Nations Office of Counter-Terrorism - Birleşmiş Milletler Terörle Mücadele Ofisi) tarafından yürütülmektedir.

2006 yılında kabul edilen stratejinin iki yılda bir gözden geçirilme kararlarını almakla yükümlü olan ofis, BM kuruluşları, akademiler, sivil toplum kuruluşları ile işbirliği yaparak terörizme karşı etkili bir karşı koyma önlemleri için çalışmaların yürütülmesinde yetkilidir. Resmi sayfalarında, yaptıkları çalışmalar ayrıntılı olarak ifade edilmekte, bölgesel ve uluslararası konferansların, etkinliklerin duyuruları yapılmakta ve etkinliklerin sonuç raporları yayınlanmaktadır (un.org/counterterrorism, t.y).

BM'nin terörizm düzenlemelerine güncel olarak devam ettiği bir diğer çalışma Terör Mağdurları Destek Portalıdır. Terörizm mağdurlarının, hayatlarının normalleşmesini kolaylaştırmak için kurumlara, dayanışma çağrılarında bulunan portal, mağdurların psikolojik ve sosyal yönden hayata uyum sağlamasını teşvik edecek rehabilitasyon çalışmaları yürütülmektedir. Resmi siteleri üzerinden herkesin

Convention for the Suppression of Unlawful Acts against the Safety of Maritime Navigation, treaties.un.org/doc/db/Terrorism/Conv8-english.pdf , 16. 01.2021.

Protocol for the Suppression of Unlawful Acts Against the Safety of Fixed Platforms Located on the Continental Shelf, treaties.un.org/doc/db/Terrorism/Conv9-english.pdf , Erişim: 16. 01.2021.

Convention on the Marking of Plastic Explosives for the Purpose of Detection, treaties.un.org/doc/db/Terrorism/Conv10-english.pdf, Erişim: 16. 01.2021.

International Convention for the Suppression of Terrorist Bombings, treaties.un.org/doc/db/Terrorism/english-18-9.pdf, Erişim: 16. 01.2021.

International Convention for the Suppression of the Financing of Terrorism, treaties.un.org/doc/db/Terrorism/english-18-11.pdf, Erişim: 16. 01.2021.

International Convention for the Suppression of Acts of Nuclear Terrorism, treaties.un.org/doc/db/Terrorism/english-18-15.pdf, Erişim 16. 01.2021.

iletişimine açık olan portalın güncel haberleri ve çalışmaları da yine bu site üzerinden takip edilebilmektedir (Victims of Terrorism Support Portal, t.y.).

Yukarıdaki bilgiler kapsamında BM, terörizmin tanımı ve terörizmle mücadele alanında kurumsal yapının gelişmesinde katkıları olmuştur. BM, Genel Kurul ve Güvenlik Konseyi ile terörizmin oluşturduğu normatif boşluğu gidermek için uluslararası normların üretilmesini sağlamıştır. Ancak terörizm ortak tanımı konusundaki sorun ve daimi üyelerin örgütü kendi çıkarları adına yönlendirme çabaları, BM'nin terörizm ile mücadelede büyük ölçüde etkili olmasını engellemektedir.

b. ABD'nin Terörizm Düzenlemeleri

Terörün teorik altyapısının araştırmaları yapılırken din ile terörizmin arasındaki bağlantının etkilerinin ortaya koyulmaya başladığı sıralar, ABD içerisindeki din motifli terör olaylarının da genel bir araştırması yapılmış ve devletin terörizm tanımı resmileştirilmiştir. ABD'nin 1987'deki Terörle Mücadele Yasası'nın terörizm tanımına göre; siyasi bir amaçla ulus altı gruplar tarafından sosyal veya politik hedeflere, mülke, savaşımayan kitleye yönelik yapılan şiddet hareketidir (fbi.gov, 2002). Eylem, birden çok ülkeyi, ülke vatandaşlarını etkileyecek bir alanda ise uluslararası terörizm olarak tanımlanmaktadır. ABD, terörist grup ifadesini de terör eylemini gerçekleştirenler anlamında kullanmaktadır (law.cornell.edu, t.y.).

ABD'nin 11 Eylül 2001 terör saldırılarına kadar yapılandığı politika stratejilerinde ve doktrinlerinde terörizm kavramı önemli ölçüde ön plana çıkmamıştır. 2001'de gerçekleştirilen terör saldırıları, ABD için olduğu kadar dünya için de bir dönüm noktası olmuş, terör artık küresel bir tehdit olarak algılanmaya ve teröre karşı işbirliği çağrıları yapılmaya başlanmıştır. ABD'nin 11 Eylül saldırılarına kadar olan dönemdeki güvenlik politikalarına kısaca değinildiğinde 21. yy güvenlik algısında oluşan değişim ve stratejiler daha iyi anlaşılacaktır.

İngiltere'ye karşı 4 Temmuz 1776'da yayınladığı Bağımsızlık Bildirgesi ile bağımsızlığını kazanan ABD, 1800'lü yıllarda savunmacı bir dış politika yürüterek ulusal bütünlüğünü koruma amacı ile hareket etmiştir. Bildirge ile eşitlik temelinde hareket eden ABD, Avrupa'da savaşların başlamasının ardından bu anlayıştan uzaklaşmaya başlamış, Açık Kader (Manifesty Destiny) anlayışı ile siyasi olarak Avrupa'dan ayrılarak bulunduğu kıta içerisinde yayılmaya başlamıştır (Armaoğlu, 2004: 67). 1823 yılında, Kongre'de yaptığı konuşmada Amerika kıtasını sömürgeci

Avrupalı imparatorluklardan koruyacağını ilan eden James Monroe bu yaklaşımın kurumsal temelini atmıştır.

James Monroe tarafından deklare edilen ve ABD'nin kıta üzerindeki hâkimiyetini ilan ettiği doktrin, Amerikan dış politikasının ideolojik çerçevesini yaklaşık yüz yıl şekillendirmiştir. Avrupalı güçlerin sömürgeci girişimlerinin karşısında durulduğunu ifade eden doktrinde; ABD'nin Avrupa siyasetine karışmayacağı ifade edilmiş, buna karşılık olarak da Avrupalı devletlerin ABD siyasetine karışmamaları istenmiş, aksi halde askeri müdahalenin hak olduğu belirtilmiştir (Yılmaz, 2012). ABD, Monroe Doktrini ile 19. yy'da ekonomik olarak güçlenmesini ve kıta devleti olarak büyümesini sağlamıştır. Doktrin, 20. yy başlarında Theodore Roosevelt tarafından geliştirilmiş ve ABD Latin Amerika'ya yayılmaya başlamıştır (Livingston, 2009: 9-15).

ABD, Birinci Dünya Savaşı'ı başladığında izlediği izolasyonist politikadan vazgeçmek istememiştir. Ancak Almanya'nın, Meksika'yı ABD aleyhine savaşa zorlaması, ABD'nin uluslararası ticaretinin tehlikeye girmesi ve en sonunda Almanya'nın denizaltılar ile ABD gemilerine saldırması, ABD'nin Almanya'ya savaş ilan etmesine neden olmuştur. Savaştan güçlü çıkan ABD, Başkan Woodrow Wilson'ın 14 ilkesi ile iki savaş arası dönemde Avrupalı güçleri zor durumda bırakmış ve karışmazlık politikasını yavaş yavaş değiştirmeye başlamıştır. İki Savaş arası dönemde yeni bir savaşı önlemek için tüm milletlerin bir arada hareket etmesi gerektiğini düşünen Wilson, Milletler Cemiyeti fikrini savunmuş fakat izole ve çekiniklik politikalarının devamını isteyen ABD Kongresi, yapılan oylamalar sonucu Cemiyet'e ABD'nin üye olmasını onaylamamıştır. Wilson dönemi, Monroe Doktrini'nin esaslarının bir yana bırakılıp, ABD'nin dış politika anlayışında değişikliklerin olduğu ve askeri müdahalelerin olduğu saldırgan bir anlayışın benimsendiği dönemdir. (Armaoğlu, 2004: 213-215).

İkinci Dünya Savaşı'nın başlarında çekimserliğini koruyan ve tarafsızlığını beyan eden ABD, buna rağmen müttefik devletlere askeri ve maddi yardımda bulunmuş, sonraları fiili olarak savaşın içine girmiştir. Savaştan yine güçlü bir devlet olarak çıkan ABD geleneksel izolasyonist politikasına geri dönmek istese de dünya artık iki kutuplu bir nitelik kazanmıştır. ABD küresel hegemon olduğunu ilan ederek, politikasının merkezine Sovyet karşıtlığını almıştır (Sander, 2013: 201).

Bu kapsamda ABD'nin yeni dış politikası; Sovyetler Birliği'nin yayılmasını engelleyecek 'Çevreleme', ABD'nin hâkimiyetine meydan okuyan devletleri

önlemeye yönelik ‘Caydırma’ Politikası’dır. ABD’nin savaş sonrası açıkladığı Truman Doktrini, uygulamaya başladığı çevreleme politikasının bir gereğidir. Türkiye ve Yunanistan’a verilen askeri ve ekonomik yardımlar, Sovyet baskısına karşı direnç gösterilmesi içindir. Avrupa için uygulamaya konulan Marshall Yardımı da aynı gereklilikten hayata geçirilmiştir (Özcan, 2019: 1-2).

Avrupa merkezli bir çevreleme politikasını benimseyen Truman’dan sonra Ortadoğu merkezli bir çevreleme politikasını benimseyen Eisonhower Doktrini, tehdit altında bulunan bir Ortadoğu ülkesinin, ABD’den askeri ve ekonomik yardım talep edebileceğini belirtmiştir (Çetinkaya, 2019: 5-10). Soğuk Savaş döneminde ABD dış politikasının ve güvenlik stratejilerinin şekillenmesi, Kennedy, Johnson, Nixon, Ford, Carter ve Reagan tarafından da geliştirilen Truman doktrini olmuştur. Bu dönem ABD’de terörizm, genellikle solcu ya da sağcı ideolojiye sahip gruplar tarafından yürütülmüştür.

1950’li yıllarda Güney Afrika kökenli Amerikalılar için eşitlik kazanma mücadelesi NAACP (*National Association for the Advancement of Colored People* - Renkli Halkın Gelişimi Ulusal Birliği) ile başlamıştır. Şiddet karşıtı eylemler 1960’ların sonunda hareketin bazı üyelerin radikalleşmesi ile değişmeye başlamış ve siyah milliyetçiliği ön plana çıkmıştır. Kara Panter örgütü gibi militan örgütlenmeler kurulmuş ve aktif direnişte bulunmuşlardır. Siyah Güç hareketleri, Yeni Sol örgütleri radikalleştikçe birçok grup, Amerikan siyasi ve sosyal kuruluşlarına karşı aktif direniş gerçekleştirmeye başlamıştır. Hareketlerin içinden kendilerini devrimci olarak niteleyenlerin çoğu, askeri ve endüstriyel alanlara saldırılar gerçekleştirmişlerdir. İlk örnekleri 1960’ların sonunda kurulan bu örgütlerin bazıları terör örgütüne evrilmiştir. Bu gruplar, çok sayıda siyasi amaçlı bombalama ve silahlı saldırı gerçekleştirmişlerdir (Martin, 2017: 225-227).

Radikalleşen örgütlerden Demokratik Toplum İçin Öğrenciler grubu içerisinde ayrılan öğrenciler tarafından 1969’da Şikago’da kurulan Weatherman grubu kuruluşundan itibaren çatışmacı bir politika benimsemiştir. 1969’un Ekim ayında ‘Öfke Günleri’ adını verdikleri; Şikago polisine karşı şiddet ve sokak kavgaları şeklinde yapılan eylemler, 1970’lerden sonra bombalama, suikast ve silahlı direniş olarak gerçekleştirilmeye başlamıştır. Örgüt, Vietnam Savaşı’na ve ABD’de yapılan ırkçı politikalara karşı ortaya çıkmış, halk ve kamu mallarına zarar vermelerinden dolayı zamanla destekçileri azalmıştır. Savaş karşıtı olan bir örgütün halk mallarına zarar vermesi eleştirilmiştir. Örgüt, yapılan bu eleştirileri; savaşın kötü yanlarını

görmeyen ABD halkına, savaşı ABD'ye taşıyarak kötü olduğunu göstermeyi amaçladıkları şeklinde yanıtlamıştır. Bir polis balosunu bombalama planlarının ardından hükümet harekete geçmiş, FBI (*Federal Bureau of Investigation* - Federal Soruşturma Bürosu), örgüt üyeleri hakkında arama kararı çıkarmıştır. Bu nedenle örgüt 1969 yılından sonra faaliyetlerini yeraltından yürütmeye başlamıştır. (Arık, 2017; Martin, 2017: 228).

1970'lerin ortalarında şiddet eylemleri gerçekleştiren bir diğer terörist hücresi, Donald DeFreeze liderliğindeki Symbionese Kurtuluş Ordusu'dur. Kamu görevlilerine suikast gerçekleştiren örgüt, güvenli evler kiralarak saklanmışlardır. 1974 yılında örgütün lider kadrosundan beş kişinin ölmesi üzerine üyeler kaçak olarak yaşamışlar, 1975 yılında yeni üyelerin katılımı ile banka soygunu ve bombalı eylemlerle örgütü yeniden faalleştirmişlerdir (Martin, 2017: 228). ABD'de etkin olan örgütler arasında diğerlerinden daha faal olanı 1974 yılında kurulan Ulusal Kurtuluş İçin Silahlı Kuvvetlerdir. FALN (*Fuerzas Armadas de Liberacion Nacional* – Ulusal Kurtuluş Silahlı Kuvvetleri). Örgüt, 1975 ile 1983 yılları arasında çoğu sembolik olan binalara yüz otuz bombalı eylem gerçekleştirmiş, siviller hayatını kaybetmiştir (Martin, 2011: 193).

1970'lerin sonunda ve 1980'lerin ortasında aktif olan diğer bir örgüt, Yeni Afrika Özgürlük Savaşçıları, Weather, Kara Panter örgütlerinin arta kalan üyelerinden kurulan M19CO'dur (*The May 19 Communist Organization* - 19 Mayıs Komünist Örgütü). Adını Malcolm X ve Ho Chi Minh'in doğum tarihlerinden alan örgüt, ABD ırkçılığına ve emperyalizmine karşı direnen örgütleri tek bir çatı altında toplamayı hedeflemiştir. Örgüt, zırhlı araç ve banka soygunları, politik amaçlı bombalama eylemleri gerçekleştirmiştir (Smith, 1994: 24-25).

Yukarıda değinilen sol kanat terörizmin yanında daha çok yalnız kurt olarak eylem gerçekleştiren sağ kanat terörizm de ABD'de dönem dönem kargaşa ortamı yaratmıştır. Sola kıyasla daha az organize olan sağcı teröristler, KKK (Ku Klux Klan) mirası ve Neo- Nazi terörizmi kapsamında şiddete başvurmuşlardır. KKK, Amerika'ya özgü Protestan Hıristiyanlığın ve beyaz ırkın üstünlüğü ideolojisi ile hareket etmiştir. Örgüt iç savaşın sonrasında kurulmuş ve beyaz olmayan herkesi hedef olarak almıştır. Başlarda gizli olarak hüküm süren örgüt, 1920'lerde geniş tabanlı ulusal bir harekete dönüşmüştür. Bu dönemde özellikle Afrika kökenli Amerikalılar KKK tarafından şiddete uğramıştır. Örgütün terör eylemi, ayin amaçlı ortak linç girişimidir. Örgüt, 1950'ler ve 1960'larda ırk eşitliği adına düzenlenen

çalışmaları durdurmayı amaçlayan eylemler düzenlemiş, 1980'lerde ise eylemler, örgütlü bir şiddetten ziyade yalnız kurtlar tarafından düzenlenmiştir.

Klan dışındaki sağ terörizm, çoğunlukla Neo-Nazi hareketlerinden kaynaklanan şiddet eylemleridir. Neo-Nazi terörizmi, ırk üstünlüğü ve dini fanatizmin karışımı bir harekettir. Aryan ırkı üstünlüğünü ve ırkçı kutsal bir savaş olan Rahova'nın kaçınılmaz olduğunu savunan bu eylemcilerin çoğu yalnız kurt olarak terörize olmuştur (history.com, 2009; Smith, 1994: 55-56). Sağ kanat terörizmin bir kolu olan ahlakçı terörizm, Hıristiyanlığın aşırı bir yorumu olan dini doktrinle hareket eden eylemleri kapsamaktadır. Irkçı söylemlerle yapılan terörizmin yanında ahlakçı terörizm de ABD'de sivilleri doğrudan hedef alan şiddet eylemlerini içermektedir. Ahlaki bir dünya görüşü ile motive olan siyasal şiddet eylemlerini içeren ahlakçı terörizm faaliyetleri genellikle kürtaj kliniklerine ve eşcinsel barlara gerçekleştirilmektedir. Bu saldırıları gerçekleştiren eylemciler, örgütsel yapısı olmayan Tanrı Ordusu ve Phineas Rahipliği gibi gruplardan etkilenen yalnız kurtlardır. Eylemciler, gerçekleştirdikleri saldırıları 'Tanrının çağrısı idi' inanışına sahip olarak yapmaktadır (Martin, 2017: 240-242).

Özetle, ABD'deki iç terörizm aşırı eğilimler kapsamında yapılan siyasal şiddet olarak gerçekleştirilmiştir. Sol kanat terörizmde 1960'ların ve 1970'lerin toplumsal ve politik hareketlerin etkisi görülürken sağ kanat terörizm ırkçı şiddetin etkisinde gerçekleşmiştir. Ku Klux Klan üyeleri, neo-naziler ve ahlakçı aşırıları, terör şiddetinin içinde yer almış, eylem profili ağırlıklı olarak yalnız kurt eylemleri olmuştur.

Sovyetler Birliği'nin dağılması ile birlikte sona eren Soğuk Savaş'tan sonra dünya tek kutuplu, ABD düşmansız (rakipsiz) kalmıştır. Bu yeni düzen 11 Eylül 2001 terör saldırıları ile sona ermiş, bir tarafta devletlerin, bir tarafta devlet dışı terörist örgütlerin yer aldığı bir dünya sahnesine geçilmiştir. ABD'nin, Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra daha barışçıl bir politika izlemek yerine, BM'nin 'Koruma Sorumluluğu'⁶ doktrinine dayanarak problemlü ülkelere karşı, özellikle petrolü korumaya yönelik, insan haklarını hiçe sayan ekonomik, askeri ve siyasi gücünü kullanmaya başlaması, 11 Eylül 2001 tarihinde gerçekleşen saldırılar ile karşılık bulmuştur (Önder, 2020: 33). 11 Eylül 2001'den önce terörle mücadelesini diplomasi, adli bir sistem, finansal alanda örgütlerin etkisini azaltma, askeri seçenek

⁶ BM'nin 'Koruma Sorumluluğu' (Responsibility to Protect) doktrini, insani nedenlerle bir devlete müdahale edilmesini yasalastırmaktadır. Bu doktrin ile ABD, tek başına ve çıkarları doğrultusunda problemlü ülkelere karşı kendinde müdahale etme hakkını görmeye başlamıştır. (Arsaya, 2011: 1).

ve etkin bir istihbarat çalışması ile yapan ABD, Bush yönetimi ile saldırgan bir terörle mücadele politikası izlemeye başlamıştır (Pillar, 2001: 76).

Pearl Harbour hariç iki büyük savaş dönemi içerisinde saldırıya uğramayan ABD, 11 Eylül 2001 tarihinde terörist saldırıya uğramış, ABD için Monroe ve Truman Doktrinleri kadar önemli olan, ABD'nin yeni ulusal güvenliğini ve dış politikasını belirleyen, KTKS (Küresel Teröre Karşı Savaş Doktrini) açıklanmıştır. George W. Bush'un 20 Eylül 2001 tarihinde yaptığı konuşma ile açıklanan doktrinle ABD, Clinton döneminde uyguladığı çok yanlı dış politikadan tek yanlı dış politikaya geçmiş, "Ya bizimlesiniz ya teröristlerle" açıklaması yeni dünya düzenine giden ilk söylem olmuştur (Hirsh, 2002: 81; Kongar, 2012: 58-59). KTKS Doktrini ile Roosevelt döneminden itibaren izlenen emperyalist politika yeniden şekillenmiş, ilk kez devlet olmayan bir kurum düşman olarak görülmüştür.

El Kaide, 11 Eylül'e kadar ABD'nin deniz aşırı bölgelerindeki unsurlarına yönelik çeşitli bombalı saldırılar düzenlemiş (Kenya ve Tanzanya büyükelçiliklerine saldırı, Yemen'de limanda demirli olan bir savaş gemisine saldırı (Tucker, 2010). vb.) fakat Amerikan kamuoyu için günlük yaşamlarını etkileyecek önemli bir güvenlik sorunu olarak algılanmamıştır. Terörizm korkusu o tarihe kadar sadece devlet yetkililerini ilgilendiren bir güvenlik meselesi iken artık Amerikan halkını doğrudan hedef alan bir sorun oluşturmuştur.

11 Eylül 2001 sabahı, dört yolcu uçağı uçak korsanları tarafından kaçırılıp saat 8:45 ve 9.03'de Dünya Ticaret Merkezi kulelerine çarpmıştır. Ticaret Merkezi'nin Güney kulesi ve Kuzey Kulesi sırayla saat 9:59 ve 10:28'de çökmüş, saat 9:37 sıralarında bir diğer uçak da Pentegon binasına çarpmıştır. (bbc.co.uk,2011). Ülke canlı yayından saldırıların yarattığı korkuyu izlerken Pensilvanya'da bir uçağın düştüğü haberi yayınlanmıştır. Soğuk Savaş'ın kazananı tek güç ABD, kendi evinde vurulmuştur. Bir gün sonra çıkan gazeteler ABD'ye karşı savaş açıldığı başlıkları ile basılmış ve uluslararası basında terörizm kavramı kullanılmıştır (Akman ve Toman, 2014: 302). Böylelikle 12 Eylül 2001'de ABD Başkanı Bush'un El Kaide'yi resmen fail ilan etmesi, yeni bir düşman, yeni bir çatışma ortamı olarak yorumlanmıştır. Bush yapılan saldırının sadece ABD güvenliğine yönelik olmadığını dile getirerek küresel bir boyut kazanan terör tehdidi ile tüm ülkelerin birlikte savaşması gerektiğini belirtmiştir (washingtonpost.com, 2001).

Falk'a göre; Bush yönetiminin, savaşta olmamasına rağmen Afganistan'ın toprak bütünlüğüne karşı askeri yöntemler kullanarak yaptığı müdahale, ABD'nin İsrail'in

güvenliğini ve Irak petrolünün kontrolünü sağlamak için başlattığı Irak Savaşı, Eylül saldırılarının cevabı niteliğini taşımaktadır. Ancak ABD, oluşturulan bu yeni harita belirleme sürecini terörizmle savaş adı altında destek toplayarak yapmıştır. Bir bakıma ABD, terörizmi kendi ulusal çıkarları için kullanabilecek bir maşa olarak görmüş ve kendine göre bir terörle savaş stratejisi belirlemiştir (Falk, 2011: 41-62).

Eylemlerden sonra saldırgan bir politika içerisine giren ABD, 30 Eylül 2001 tarihli Savunma Gözden Geçirme Raporu'nda, ABD'ye karşı terör saldırısı gerçekleştirme ihtimali olan örgüt veya kişilerin bu davranışlarından vazgeçmelerine yönelik politikalar izleneceği fakat terörist bir eylemin önlenememesi durumunda saldırı olursa düşmanla mücadeleye girilip büyük zarara uğratılacağı belirtilmiştir (Bilican, 2005: 50-52). Önleyici savaş stratejisi olarak nitelendirilen bu ilkeye göre; ABD, potansiyel tehdit olarak gördüğü her oluşuma karşı, istediği her bölgeye zor kullanarak girebilecek ve rejimleri değiştirebilecektir. Nitekim Afganistan ve Irak müdahaleleri bu kapsamda yapılmıştır (Bush, 2001).

The Baker Enstitüsü tarafından yayınlanan bir raporda, ABD'nin 20 yıl içinde petrole bağımlılığının artacağı ve dışa bağımlı hale geleceğinin belirtilmesi üzerine, hükümet yetkilileri ABD'nin geleceğini küresel enerji kaynaklarının kontrol edilmesine yönelik şekillendirmiştir. Nitekim 11 Ocak 2004 tarihinde yayınlanan bir TV programında konuşan Paul O' Neill, Bush ve ekibinin başkan olmadan önce dahi Saddam'ı kötü adam olarak nitelendirerek Irak'ı işgal etmeyi hedeflediklerini ifade etmiştir. O'Neill'e göre KTKS ilan edilmeden sekiz ay önce Saddam'ın gitmesi gerektiği, Ortadoğu'daki enerji kaynaklarının kontrolü masaya yatırılmıştır (Engdahl, 2004: 249-250).

Saldırlardan sonra Bush'un sürekli olarak terör ve terör kaynakları ile ilgili yaptığı konuşmalar güvenlik stratejilerinde yapmayı düşündüğü değişimleri göstermektedir. Bush Doktrini olarak da bilinen ABD'nin 2002 Güvenlik Strateji Belgesi, Bush'un teröre karşı yaptığı söylemleri somutlaştırmıştır. Dokuz bölümden oluşan belgede terörün ana kaynağı olarak görülen İslam ülkelerinin özgürleştirilmesine dikkat çekilmiş ve bu devletlerden "öteki" olarak bahsedilmiştir. Belgede terörizm; masumlara yönelik kasıtlı yapılan siyasi şiddet olarak tanımlanmış ve terörizm ile yapılacak savaşın diğer savaşlardan farklı olacağı ifade edilmiştir. Gerçekleştirilen saldırıların hedeflerini de haydut olarak nitelendirilen kitle imha silahlarını elinde bulunduran ülkelere ve terör örgütlerine yapılacağı belirtilmiştir

(georgewbush-whitehouse.archives.gov, 2002). Böylelikle yapılan saldırıların meşru temeli hazırlanmıştır.

ABD'nin terör düzenlemelerinde etkili olan ulusal çıkarları, özgürlüklerin ihlal edilebileceğini gösteren terörle mücadele mevzuatı kapsamında çok tartışılan yasalarla şekillendirilmiştir. Yasalardan ilki, yürütme yetkilerinin genişletilmesi ve kolluk güçlerine birtakım yetkiler getirilmesidir (Dedeoğlu, 2003: 450). Bunlardan en önemlisi, istihbarat birimlerine ve kolluk kuvvetlerine olası terör saldırılarını önlemek amacı ile bilgi toplama, failleri tutuklayabilme yetkisini genişleten Vatanseverlik Kanunu'dur (Patriot Act). Bu kanun ile Federal Hükümete herhangi bir grubu terörist olarak tanımlama, ev ve iş yerlerinin izinsiz aranması, kişilere ait tüm kayıtlara izinsiz ulaşım yetkisi vererek hükümetin gücünü arttırmıştır (epic.org, 2001).

Yukarıda değinilen mevzuat kapsamında çıkarılan içeriği benzer diğer kanunlar sırası ile İstihbarat Reformu ve Terörizmin Engellenmesi Kanunu, Mali-Anti Terörizm Kanunu, Havaalanı Güvenliği Kanunu, Terörizm Risk Koruma Kanunu'dur. Bunlar dışında yirmi kadar kararname ve yönetmelik bulunmaktadır (Dedeoğlu, 2003: 450). Bir diğer düzenleme ise 2003 yılında kurulan İç Güvenlik Bakanlığı'dır. Bakanlığın temel görevi ABD'yi saldırılara kapalı bir konuma getirmektir (dhs.gov, t.y.).

Saldırlardan sonra terörizm kavramına bir tanım da FBI getirmiş ve terörizmi bir tehdit olarak görmüştür. Resmi sitelerinde yer alan tanıma göre terörizm; bir ülkenin halkını, bir hükümeti ya da uluslararası bir kuruluşu bir şey yapmaya veya yapmamaya zorlamak, sosyal, ekonomik, siyasal yapısını zarara uğratabilecek kasıtlı eylemlerdir. FBI'a göre terörizm; internet, sosyal medya ve şiddetli aşırılık destekçileri olarak üç faktör üzerinden yayılarak etki sağlamaktadır (fbi.gov, t.y.). 11 Eylül saldırılarından sonra terörizmle ilgili bir diğer düzenleme FBI tarafından yönetilen TSC'dir (Terrorist Screening Center - Terörist Tarama Merkezi). TSC'nin görevi; federal yürütme departmanlarındaki terörizmle ilgili bilgileri, terörle mücadele topluluğundaki kişilere iletmektir. 2003 yılında kurulan merkez, ABD'nin terörist faaliyetlere karıştığı bilinen veya şüphe duyulan kişilerin bilgilerini içeren Terörist Tarama Veritabanı'nın yönetiminden sorumludur (Terrorist Screening Center, fbi.gov, t.y.).

ABD'nin 11 Eylül 2001 terör saldırılarından sonra küresel terörizme karşı verdiği tepki üç dönem içerisinde ele alınmaktadır. Birinci; 2001 ile 2006 yılları arasında

‘ya bizimlesiniz ya teröristsiniz ‘’ vurgusuyla teröre karşı savaş ilan edildiği dönem, ikinci; Irak’ın işgali ve ABD’nin uluslararası işbirliği arayışına girdiği dönem, üçüncüsü ise Obama’nın başkanlık sürecinde küresel sorunlarla tek başına mücadele edilemeyeceğini ilan ettiği dönemdir (Bilensoy, 2018: 32).

Bush’dan sonra başkanlık görevine gelen Barack Obama, Bush’un tek yanlı dış politika anlayışının yanı sıra küresel sorunlarla ilgili işbirliği çağrısında bulunmuş ve Bush’a göre daha ılımlı bir dil kullanarak kamu diplomasisine önem vermiştir. Obama başkan olduktan sonra dış politika anlayışının temel konuları arasında bulunan terörizm için hem askeri hem diplomatik unsurların birlikte kullanılması gerektiğini savunmuş, terörle mücadele ve terör saldırılarının engellenmesi için operasyonların bir arada yürütülmesi, istihbarat paylaşımlarının kuvvetlenmesi gerektiğini vurgulamıştır. Küresel terörle mücadelede dış güvenlik kadrolara BM Temsilcilerinin dahil edilmesi ile çok yanlı bir mücadele yöntemini öngörmüştür.

Obama’nın başkanlık sürecinde, Irak’tan Suriye’ye kadar yayılan ve hala faaliyette olan IŞİD terör örgütünün dünyayı tehdit etmesi, güvenlik ve terörizm konuları çerçevesinde yaşanmış olan önemli olaylardan biri olmuştur (Hurmi, 2010: 56). El Kaide liderinin yakalanmasına öncelik vereceğini açıklayan Obama’ya göre, Usame Bin Ladin’in o zamana kadar yakalanmasının sebebi; terörle mücadeleye yeterince önem verilmemiş olmasından kaynaklanmıştır (dw.com,2008).

2010 yılında ilan edilen Obama Doktrini’nde, terörizmle mücadele için ittifakların artırılması gerektiği ve ABD karşıtlarının olduğu ülkelerin liderleri ile görüşmelerde bulunulması gerektiği vurgulanmaktadır. Obama başkanlığında, Bush’un terörle savaş kapsamında gerçekleştirdiği Irak işgalini sonlandırmayı ve yine Bush’un terörizm konusunda tehdit olarak gördüğü ve düşman ilan ettiği İran ile de yakınlaşma sağlanarak IŞİD konusunda destek alınması amaçlanmıştır. El Kaide ve ona benzer örgütleri hedef belirlemiş ve çökertmek için liderlerinin ortadan kaldırılması gerektiği vurgulanmıştır. Kitle İmha Silahlarının yayılmasının önüne geçilmesinin yanı sıra kullanılmasını engellemek için de çalışılması gerektiği belirtilmiştir. Uzak coğrafyalardaki terörist faaliyetlere doğrudan müdahale etmek yerine bölgede edineceği güçlü bir partnerin kullanılması öne sürülmüştür (obamawhitehouse.archives, 2010). El kaide ile olan mücadele için Afganistan’daki askeri kapasitenin artırıldığı savunma ve kalkınma stratejileri kullanılmıştır (Efegil, 2016: 55).

IŞİD başlarda ABD tarafından çok önemsenmemiş, örgüt, dünyanın dört bir yanında saldırılar düzenlemeye başlayınca mücadele konusunda ilgi gösterilmeye başlanmıştır. Bu ilgi başlarda Irak yapılanmasına yönelmiş, Suriye'deki IŞİD varlığına yönelik bir çalışma olmamıştır (Kaplan, 2016). Arap Baharı'nın Suriye'ye yayılması ve radikal muhalif grupların etkisinin artması, ABD'nin, PKK'nın Suriye yapılanması olan PYD'ye (Partiya Yekîtiya Demokrat - Demokratik Birlik Partisi) destek verip işbirliği yapmasına neden olmuştur. IŞİD ile mücadeleyi en baş sıralara koyan ABD, IŞİD ile mücadelede başarılı olabilecek tek güç olduğuna inandığı PYD'yi terör örgütü olarak görmeyip sahadaki müttefiki olduğunu belirtmiştir (Efegil, 2016: 55).

Obama'nın terörizm düzenlemelerinden bir diğeri de tutuklular üzerinde işkence yapılan Guantanamo Hapishane'sinin kapatılması olmuştur. Müslümanlar ile bir savaş içerisinde olmadığına vurgu yapan Obama, her söyleminde terörizmle mücadelede işbirliğinden bahseden bir dil kullanmıştır (Yalçın, 2015: 59). Bir diğer gelişme ise başkan olduktan sonra dile getirdiği Bin Ladin'in yakalanmasına yönelik vadinin gerçekleşmesi olmuştur. Verdiği emirle düzenlenen saldırı sonrasında Usame Bin Ladin yakalanmış ve öldürülmüştür (Emiroğlu, 2017).

2014 yılında IŞİD'in gücünü azaltmak ve tamamen etkisiz hale getirmek için ortaya koyduğu dört adımlı strateji kapsayıcı ve sürdürülebilir bir mücadele olarak vurgulanmıştır. Obama'nın Amerikan halkına seslenerek açıkladığı, IŞİD stratejisinin ilk aşaması; sistematik hava saldırıları, ikinci aşama; teröristle mücadele eden güçlere destek vererek Suriyeli muhaliflere daha çok donanım sağlanması, üçüncü aşama; istihbaratın artırılması ve yabancı savaşçıların Ortadoğu'ya giriş çıkışlarını önlemek ve son aşama olarak da terör saldırıları ile yerinden olan kişilere insani yardımın yapılması olarak belirlenmiştir (aa.com.tr, 2014). Obama'nın 2015 yılında açıkladığı ikinci doktrini, Ortadoğu'da yaşanan Arap Baharı, Kırım'ın ilhakı, ABD'nin Bingazi'deki elçiliğine saldırı ve IŞİD tehdidi çerçevesinde gelişmiş ilk doktrininden farklı önemli bir değişiklik görülmemiştir (The National Security Strategy of the United States of America, 2015).

2016 seçimleri ile ABD Başkanlığına gelen Donald Trump, Obama'nın aksine farklı ırklara, kadınlara, Müslüman toplumlara karşı nefret dili kullanmış ve terör stratejileri kapsamında Ortadoğu için sert tutumlar sergilemiştir. Trump yönetiminin terörizmle ilgili ilk söylemi, 2 Aralık 2015 tarihinde IŞİD tarafından bir engelli merkezine ateş açılması sonucunda ABD'nin Müslümanların girişine tamamen

kapatılması gerektiği olmuştur. 22 Mart 2016'da Brüksel'de meydana gelen saldırıdan sonra da bu görüşünü destekler nitelikte Müslümanların bu problem teşkil eden tutumlarının camilerin kontrol altına alınması ile çözülebileceğini belirtmiştir. 12 Haziran 2016 tarihinde Orlando'daki bir gece kulübüne yönelik saldırı sonrası yine ayrımcı bir dil kullanarak yabancılara oturma izninin tartışmaya açılmasını istemiştir (Çetin, 2017: 847).

2017 yılında yayınlanan Trump Doktrini; ABD'nin tehlikeli bir dünya ile karşı karşıya olduğundan ve iki büyük düşmanın varlığından söz edilmektedir. Doktrine göre, bu ülkelerden biri terörist destekleyicisi İran, diğeri ise ABD'ye karşı kitle imha silahları kullanabilecek olan Kuzey Kore'dir. Bush'un ortaya koyduğu önleyici savaş doktrinine atıfta bulunan belgede, potansiyel tehditlerin ABD topraklarına ulaşmadan imha edilmesinden bahsedilmektedir. İsrail-Filistin meselesinin Ortadoğu'daki en önemli mesele olarak görüldüğü doktrinde, sorunun İran ve Filistinlilerinden kaynaklandığı belirtilmektedir. Rusya ve Çin'i askeri yönden tehdit olarak gören belge, Ortadoğu'daki terör örgütlerini de ABD çıkarlarına karşı oluşan tehlike olarak görmektedir (The National Security Strategy of the United States of America, 2017).

En son 2011'de Obama tarafından hazırlanan, 2018 yılında ilgili kurumlarca yenilenen Terörle Mücadele Ulusal Güvenlik Stratejisini onaylayan Trump, liderliği altında teröre karşı mücadelenin arttığını ifade ederek ortakları ile Irak ve Suriye'de IŞİD'in büyük oranda etkisini yitirdiğini belirtmiştir. Bunun yanı sıra, İran devrim Muhafızlarına ve bölgesel güçlere destek verdiğini açıklayarak savunma bütçesini de yapılandırdığını söylemiştir. Teröristlerin ideolojik kaynaklarına inilmesi gerektiğini ve radikalleşmenin önüne geçilmesinin terörle mücadelede önemli bir nokta olduğunu belirten raporda ideolojik tehlikenin farkındalığına vurgu yapılmıştır (euronews.com²⁰¹⁸).

Trump Yönetimi, Obama'nın IŞİD ile mücadelede sahadaki müttefiki olarak gördüğü YPG'yi (Yekîneyên Parastina Gel - Halk Koruma Birlikleri) askeri alanda desteklemeye devam etmiştir. Amerikan merkez kuvvetleri komutanı, Suriye'ye ziyaretleri sırasında YPG'li teröristlerle bir araya gelerek fotoğraflar çektirmişlerdir. Bu durum YPG'yi terörist olarak kabul eden Türkiye ile ABD'nin ilişkilerinin gerilmesine neden olmuştur (cnnturk.com, 2021).

2016 yılından itibaren yayınlanan Terörizm Ülkeler Raporları, ABD'nin terörizme bakış açısını özetleme kapsamında aydınlatıcı belgelerdir. Her yıl ulusal

çıkarlarına göre şekillenen raporlardan güncel olanı ve diğerlerinden farklı ibarelerin bulunduğu 2019 raporu, Haziran 2020’de açıklanmıştır. 2019 yılı Terörizm Ülkeler Raporu’nda; IŞİD’in, Suriye ve Irak’ta bozguna uğramasından sonra belli bir bölgede hakimiyet sürdürmek yerine dünyanın çeşitli yerlerinde saldırılar düzenleyen global bir ağa dönüşmeye başladığı belirtilmiştir. Militanların yargılanmak üzere ait oldukları ülkeye geri gönderilmesi için çaba sarf edilmesi gerektiği çağrısında bulunulmuştur. El Kaide’nin ise Hamza Bin Ladin’in de öldürülmesi ile büyük bir gerilemede olduğu vurgulanmış ve Eş-Şebab, Tahrir el Şam, El Nusra için tehlikeli terörist gruplar kavramı kullanılmıştır. Bundan önceki raporda yer verilmeyen Türkiye’nin, YPG’yi, PKK’nın Suriye kolu olarak gördüğü ifadesi eklenmiş, FETÖ (Fetullahçı Terör Örgütü) için de ABD’nin terör listesinde bulunmadığını fakat Türkiye’nin terör örgütü olarak tanıdığına yer verilmiştir. Hizbullah örgütüne karşı etkili adımlar attığı öne sürülen Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri’ne değinilirken; İran, Sudan, Kuzey Kore ve Suriye terör hareketlerini destekleyen ülkeler arasında değerlendirilmiştir (Country Reports on Terrorism, 2019).

Trump başkanlığının son günlerinde Obama’nın 2015 yılında terörü destekleyen ülkeler listesinden çıkardığı Küba’yı tekrardan listeye almış (dw.com, 2021). Yemen’deki iç savaşta İran’ın desteklediği Husiler’i de yabancı terör örgütü ilan etmeye hazırladıklarını duyurmuştur (bbc.com, 2021). Amerikan Merkez Komutanlığı ise Ocak 2021’de Ayn el Arab’ın IŞİD’den kurtarılmasının yıldönümü nedeniyle YPG’yi kutlamış, güvenilir bir ortak oldukları için tebrik etmiştir (hurriyet.com.tr, 2021).

Kasım 2020’de yapılan seçimlerle Joe Biden’ın başkan seçilmesi üzerine seçimleri protesto eden Trump destekçileri, Washington D.C.’de ‘‘Save Amerika’’ mitingi için toplanmış fakat miting bitmeden Kongre’ye doğru yürümeye başlamışlardır. Kongre’de oturum devam ederken güvenliği aşan protestocular, Kongre Binasına girerek ofisleri basmış ve binayı yağmalamışlardır (Barret, 2021). Belediye başkanının sokağa çıkma yasağı emri vermesinin ardından kongre polisi tarafından sis bombaları yerleştirilerek bina boşaltılmış ve 1.100 kişilik Ulusal Muhafızlar Kongre binasında konuşlandırılmıştır (Cooper, 2021). Seçilmiş başkan Biden, Kongre binası için yaptığı açıklamalarda, ABD’nin en karanlık günlerinden birinin yaşanmasına neden olan bu gösterileri demokrasiye yapılmış bir saldırı olarak nitelerken, saldırıyı yapan protestocular için; onların muhalefet değil, Trump tarafından kışkırtılan yerli terörist olduklarını dile getirmiştir (Yürük, 2021).

Görüldüğü üzere, 2001 yılından itibaren tehdit olarak algılanan küresel terör, iç terör tehdidine dönüşmüştür.

Kongre baskınından sonra ABD İç Güvenlik Bakanlığı, seçimlerden sonra memnun olmayan, devletin otoritesini tehlikeye sokan ideolojik amaçlı şiddet yanlısı aşırı grupların seçilmiş yetkilileri hedef alabileceği uyarısında bulunarak bir güvenlik uyarısı yayınlamış ve artık terör tehdidinin öncelikli olarak iç terör olduğunu belirtmiştir (bbc.com, 2021). 20 Ocak'ta resmen göreve başlayan Biden, seçim kampanyaları sırasında kaleme aldığı "Neden Amerika Yeniden Liderlik Etmeli" adlı makalede küresel tehditler için popülist yükseliş ile yüzleşmek gerektiğini ve bununla mücadele için ABD'nin yeniden güvenilirliğinin olması gerektiğini belirtmiştir. Ortadoğu'daki askerlerin çoğunu geri çekeceğini ve Yemen'deki savaşa desteğinin sonlanacağını söyleyen Biden, küresel tehditler için diplomasiyi geliştirmek gerektiğini belirtmiştir (Biden, 2020).

Özetle, ABD kuruluşunun ardından önce kendi kıtasına daha sonra dünyanın diğer coğrafyalarına müdahale etmeye başlamış ve çıkarları doğrultusunda dış politika stratejisi belirlemiştir. 11 Eylül 2001 terör saldırılarına kadar kendi topraklarında hissetmediği terörizm o tarihe kadar öncelikli gündemi olmamıştır. Saldırlardan sonra dönemin başkanı Bush'un yaptığı konuşma literatüre geçmiş "ya bizimlesiniz ya karşısınız" sözleri ABD'nin o günden sonraki müdahalelerin ilk sinyalini vermiştir. 2001 yılındaki saldırılar ABD'nin güvenlik anlayışında büyük bir değişim olmuş, Soğuk Savaş'ın ardından düşman açığını kapatan El Kaide örgütünün saldırısı, küresel terör ile mücadeleye yönelmesine sebebiyet vermiştir.

ABD'nin 11 Eylül 2001 terör saldırılarından sonra tüm dünyaya yaptığı terörle mücadele çağrısı, Ortadoğu'daki çıkarları doğrultusunda elini rahatlatan bir argüman olarak kullanılmıştır. Terör tanımını geliştiren ABD, mücadele için de birçok çevreden tepki çeken önleyici savaş ve benzeri yasalar çıkarmış ve devletin yetkisini arttırmıştır. Bush'dan sonra göreve gelen Obama, Bush'un tek başına hareket etme politikasını eleştirerek küresel terör örgütleri için küresel düzeyde işbirliği yapılması gerektiğini belirtmiş ve Ortadoğu'da küresel tehdit olan terör örgütü IŞİD ile mücadele için Türkiye'nin terör örgütü olarak gördüğü YPG'ye destek vermiştir.

Obama'dan sonra başkanlık koltuğuna oturan ve sosyal medya diplomasisi ile dünyayı şaşırtan Trump ise terörle mücadele konusunda Müslüman toplulukları ile ilgili sert söylemlerde bulunmuş ve ülke sınırlarını kapatma kararını açıklamıştır. Bush'un önleyici savaş doktrinine atıfta bulunarak terör saldırılarının ABD

topraklarına ulaşmadan bertaraf edilmesi gerektiğini dile getiren Trump yönetimi, YPG'ye destek vermesinin yanı sıra müttefik olarak görmüştür. ABD, 2020 seçimlerinin ardından 6 Ocak'ta yapılan kongre baskını ile terörist kelimesini artık kendi protestocuları için kullanmakta ve iç terör tehdidine dikkat çekmektedir. Nitekim 11 Eylül saldırılarından sonra küresel terör ve dışarıdan gelecek terör tehdidi algısı değişime uğramış ve güvenlik belgelerinde aşırı iç terörist tehdidi konuşulmaya başlanmıştır.

c. Avrupa Birliği Terörizm Düzenlemeleri

Avrupa Birliği'nin (AB) genişlemesi ve Tek Pazar'a geçişi ile terör örgütleri coğrafyayı cazip olarak görmeye başlamıştır. Avrupa'nın güvenliği açısından teröre paralel suçlar ve terörle mücadele kurumsal mekanizmalarda ele alınmış ve Soğuk Savaş'ın devam ettiği yıllardan günümüze kadar gündemde olmuştur. AB üye ülkelerinin, 11 Eylül 2001 terör saldırılarından sonra toplanan konsey kararına kadar ortak bir terör tanımı olmamış, Avrupa Komisyonu Uluslararası Göç Örgütü tarafından yapılan tanımı kullanmışlardır. Bu tanıma göre terörizm; bir bireyin veya grubun bireysel veya devlet desteği ile kamuoyunu korkutmak için yaptığı kasıtlı eylemler bütünüdür (Counter-Terrorism Funding in The EU Budget, 2016).

Avrupa'nın tarihi savaşlar tarihi olmasına karşın II. Dünya Savaşı sonrasında oluşan yıkım bir daha savaşın yaşanmaması amacı ile bir bütünleşme sürecini beraberinde getirmiştir. Günümüze Avrupa Birliği olarak gelen bu bütünleşme, Fransa, Almanya, İtalya, Hollanda, Belçika ve Lüksemburg'un imzaladıkları Paris ve Roma Antlaşmaları neticesinde kurulan Avrupa Kömür Çelik Topluluğu, Avrupa Ekonomik Topluluğu ve Avrupa Atom Enerjisi Topluluğu ile başlamıştır. 1965 yılında imzalanan Füzyon Antlaşması ile Avrupa Toplulukları adını almış ve 1993 tarihinde yürürlüğe giren Maastricht Antlaşması ile birlikte bütünleşmesini Avrupa Birliği olarak tamamlamıştır (Avrupa Birliği'nin Tarihçesi, 2020).

Bütünleşme yönünde adımlar atılmış olsa da 1960'lı yılların sonu ve 1970'li yıllar, Avrupa'da terörist grupların sayısında artış olmuştur. Bu yıllarda, Action Directe, ASALA(Ermenistan'ın kurtuluşu Ermeni Gizli Ordusu), Red Brigades, Kızıl Ordu Fraksiyonu, ETA(Bask Yurdu ve Özgürlük / Euskadi Ta Askatasuna) ve IRA (İrlanda Cumhuriyet Ordusu/Irish Republican Army) gibi birçok örgüt varlık göstermiştir (Özcan ve Yardımcı, 2005).

Avrupa’da terörizm kavramı, AB bağlamında olduğu kadar devletlerin iç güvenlik politikalarının da önemli bir başlığıdır. Bu nedenle iç güvenlik politikalarında, terörizme karşı politik, idari ve yasal düzenlemeler oluşturulmuştur. AB, terörizm politikalarını incelemeyen önce tarihsel süreçte terörizmi ciddi bir tehdit olarak gören Avrupa devletlerinin terörizm alanındaki politikalarına genel olarak kısa bir şekilde değinmek gerekmektedir.

Terörizm tehdidini yakın hisseden ülkelerin başında, Fransa, İtalya, Almanya, İngiltere ve İspanya gelmektedir. Bu ülkelerden Fransa, 1980’lere kadar uluslararası ve kendi sınırı dâhilindeki terörizm tehdidine karşı kurulan Devlet Güvenlik Mahkemeleri gibi istisna dönemler ve önlemler dışında bir önlemlerde bulunmamıştır. 1970’lerde terör örgütlerinin ilişkili olduğu hiçbir olaya taraf olmaması, örgütlerin Fransa’ya karşı eylem yapmalarına engel olmuş, böylelikle güvenlik sağlanmıştır. Bu güvenlik politikasına sığınak politikası denmektedir fakat sığınak politikası Soğuk Savaş döneminde yetersiz kalmış ve Fransa, Cezayir sorununa paralel şekilde gelişen terörist saldırılarla karşılaşmıştır.

Yukarıda sözü edilen dönemde Fransa, Korsika’nın bağımsızlığı için uğraşan etnik kökenli eylemler ve ETA’nın faaliyetleri ile uğraşmıştır. 1983 yılında birimler arasındaki bilgi koordinasyonunun kurulması için VAT (Violence, Assassinations, Terrorism / şiddet, suikast, terörizm) kurulmuş, 1986 yılında terör davalarına bakan yargıçlara geniş yetkiler tanınmıştır (Ovalı, 2006: 3). Terörizm, Fransa yasalarında Ceza Kanunu’nun ‘’du Terrorisme’’ bölümünde ele alınmıştır. Madde 421-1’e göre; kamu düzenine ciddi şekilde kasten verilecek her türlü terör eylemi veya tehdidi terörizm olarak tanımlanmıştır (Turinay, 2016: 43).

Fransa 1986’dan bu yana terör mevzuatını çok kez değiştirmiş ve yasada; terör, örgüt, organize suç kavramları çok kez karıştırılmıştır. Son kanuni düzenleme 2014 yılında Ortadoğu’daki gelişmeler ve küresel bir örgüt olan ISID’e (Irak Şam İslam Devleti) Avrupa ülkelerinden katılımcıların olması üzerine yapılmıştır. Kanun, 421-2-6 eklenerek bireysel terör kavramı getirilmiş ve terörist eylemlere karışacakları veya terör gruplarının olduğu yerlere gidip daha sonra Fransa’ya, kamusal alana zarar vermek için geri döneceğinden şüphelenen kişilerin Fransa’dan çıkışları yasaklanmıştır (Yaşar, 2015: 204).

Uzun yıllar Bask bölgesinin bağımsızlığını amaçlayan ETA ile Fransa’nın desteği ile mücadele eden İspanya, politik ve kültürel reformlarla ayrılıkçı terörle mücadele etmiştir. İspanyol Ceza Yasası’nın 517. Maddesinde, ‘’Kamu Düzenine Karşı

Suçlar’’ başlığı, terörizm suçunun düzenlemelerini içermektedir. 577 ve 578. Maddeler; terörizmi, kendi isteklerini güç kullanma yolu ile gerçekleştirme çabası olarak tanımlamaktadır. Terörü övmek veya terör mağdurlarını aşağılamak gibi terimler kullanan kişilerin ceza alması öngörülmektedir (Abdurrahmanlı, 2019: 99). Paris ve Madrid saldırıları sonrasında uluslararası terörizm tehdidinin önüne geçmek için genişletilen 578. Madde, Uluslararası Af Örgütü’nün yayınladığı bir raporla haksız yere ifade özgürlüğünü sınırlandırdığı şeklinde eleştirilere neden olmuştur (Uluslararası Af Örgütü, 2018).

İngiltere, bu ülkelerden farklı olarak terörizm olgusunu ceza hukukunda değil özel yasalar çıkararak kavramlaştıran ve önlem alan bir Avrupa ülkesidir. İngiltere’de terörizm sorunu Kuzey İrlanda’da şiddet eylemlerine başvuran IRA (Irish Republican Army – İrlanda Cumhuriyet Ordusu) ile başlamaktadır.1973’den 1991’e kadar Kuzey İrlanda sorunu ile ilgili birçok kez yasa çıkaran İngiltere, kurum ve kuruluşların işbirliği ile terörizmle mücadele stratejisi yürütmüştür. IRA ile yapılan müzakereler sonucunda örgütün silah bırakmasını sağlamıştır (Karaağaç, 2019: 238).

İngiltere, terörün tanımını Terör Yasası 2000’de; siyasi, dini ya da ideolojik bir amaca ulaşmak için toplumda korku yaratmak veya hükümeti etkilemek amacı ile her türlü şiddetin kullanılması olarak yapmaktadır. Yasaya göre; kişilere karşı ciddi şiddet içeren eylemler, halkın sağlığını tehlikeye atacak eylemler, elektronik sistemin kullanılmasını engelleyecek faaliyetler, ateşli silahlar ya da patlayıcılar ile yapılırsa terörist faaliyet kapsamına girmektedir (Media Briefing UK Terrorism Act 2000, 2001: 1).

11 Eylül 2001 terör saldırıları sonrası İngiltere’de yeni bir Anti Terörizm, Suç ve Güvenlik Yasası çıkarılmıştır. On dört bölümden oluşan bu yasa, eski yasayı yürürlükten kaldırmamakta bazı maddelerinde değişiklikler getirmektedir. Yeni yasanın terörizmle mücadele kabiliyetini arttıracakları ileri sürülerek, teröristlerin finansmanı, göç, kitle imha silahları, patojen ve toksinlere erişim, polislerin yargılama yetkilerinin genişletilmesi, istihbarat önlemleri gibi başlıklarla önlemler alınmıştır (Anti-Terrorism, Crime and Security Act 2001: Summary, Purpose of the Act, **2002**).

2005 Londra saldırılarından sonra düzenlenen basın toplantısında ‘*’Kimsenin Şüphesi olmasın, oyunun kuralları değişiyor’’* şeklinde açıklama yapan dönemin başbakanı Tony Blair, CONTEST (The United Kingdom’s Strategy for Countering Terrorism / Terörle Mücadele Stratejisi) olarak uygulanan terör stratejisinin sinyalin

vermiştir. Bu strateji ile saldırıdan sonra failerin peşine düşmek yerine saldırı gerçekleşmeden önce saldırıyı engellemek adına önlem alma aşamasına vurgu yapılmaktadır. Bu strateji ile birlikte geniş kitlelerin iletişimi, altı milyon kamera ile izlenilmiş, gözaltı süreleri ve polis yetkileriyle ilgili çok sayıda yasa çıkarılıp değiştirilmiştir (Bozbayındır, 2017; The United Kingdom's Strategy for Countering Terrorism, 2018: 60-64).

20 Nisan 2020'de İngiliz Parlamentosunun yeni terörle mücadele yasa tasarısı ise hem BM hem İnsan Hakları savunucuları tarafından tepki toplamıştır. 2019 yılında beş kişiyi bıçaklayan Usman Khan'ın eylemi sonrasında değişikliğe gidilmesi istenen yasa ile terör eylemlerine katılanların hapis cezasının 14 yıla çıkarılması ve terör şüphelilerinin gözaltı süre sınırlamasının kaldırılması görüşülmüştür. Yasa tasarısında, kanıt desteğinin olasılık olmaktan makul gerekçeye düşürülmesi, elektronik kelepçe zorunluluğu, zorunlu uyuşturucu testi ve tüm hane halkının cihazlarının dinlenmesi maddeleri eklenmiştir. Tanımı gereği bir hayvan aktivistinin bile terörist olarak nitelendirilebileceğini söyleyen STK'lar (Sivil Toplum Kuruluşu) bu yasaların İnsan Haklarına uygun olmadığını dile getirmektedir (Esen, 2020).

Terörizm kavramına iç mevzuatında yer veren bir diğer AB ülkesi Almanya'nın terörle ilişkisi 1960'larda başlayan öğrenci hareketleri paralelinde sol görüşlü grupların kurulması ile başlamıştır. Bunlardan Kıızıl Ordu Fraksiyonu, Almanya'da yirmi sekiz sene faaliyet sürdürmüştür (Laqueur, 2000: 27). Sahip olduğu Müslüman nüfusun diğer AB ülkelerine göre daha fazla olması 11 Eylül 2001 terör saldırılarından sonra büyük korku yaşamasına ve Alman otoritelerinin Müslüman cemaatlere karşı önem vermelerine neden olmuştur. Almanya, 2008 yılında yayınladığı bir raporda; Almanya'daki İslami temelli organizasyonları, İslamcı teröristlerin oluşturduğu Cihatçı Örgütlenmeler, Bölgesel organizasyonlar (HAMAS, Hizbullah vb) ve İslami toplum yaratma tehlikesi olan örgütlenmeler olarak kategorize etmiştir. Bunun yanında, gerçekleştirmek istedikleri amaçlar için uzaktan hazırlık yapabilecekleri radikal yabancı yapılanmalara da ev sahipliği yapmaktadır.

Yukarıda belirtilen bu yapılanmalar, buldukları bu coğrafyayı hazırlıklarının aşaması ve saklanma bakımından daha güvenli bulmaktadırlar. Almanya bu yapılanmaları PKK, Tamil Kaplanları, Türk Kökenli Radikal Sol Örgütler, İran Kökenli Rejim Karşıtı Örgütler olarak saymıştır (Islamismus aus der Perspektive des Verfassungsschutzes, 2008: 7-9). Almanya'nın ilk Terörle Mücadele

Kanunu, 1974'de Ceza Muhakemeleri Kanunu'na ek olarak çıkarılmıştır. Alman Ceza Hukuku'na göre terörizm, halkta ciddi anlamda panik ve korku yaratmak, şiddet veya şiddet kullanma tehdidi ile bir otoriteyi baskı altında hareket etmeye zorlamak, devleti zarara uğratacak müdahalelerde bulunmak için örgüt kurmak veya örgüte destek vermek olarak tanımlanmıştır (Burke ve Feltes, t.y.).

2006'da yayınlanan güvenlik güçlerine ve haber alma teşkilatlarına ek yetkiler veren, en son 2017'de değişen Anti Terör Yasası, Federal Parlamento'nun onayı ile 2021 yılına kadar yürürlükte kalması kararlaştırılmıştır (Anti Terror Act, 2017; timeturk.com, 2015).

Avrupa'daki terör hareketleri aşırı sol ve sağ ideoloji odaklı terör eylemlerinden oluşmaktadır. Sağ odaklı terörist eylemler liberal demokrasiler için tehdit oluşturmakta sol odaklı örgütlerin eylemleri ise üç grupta sınıflandırılmaktadır. Bunlar; Marksist gruplar, ayrılıkçı gruplar ve Arap coğrafyası kaynaklı gruplardır. Arap coğrafyasından kaynaklanan grupların amacı İsrail hükümeti yetkililerine baskı oluşturulmasını sağlamaktır. Bu üç grupta toplanan sol odaklı terör grupları zaman zaman birlikte faaliyetlerde bulunmaktadır. Bu faaliyetlerin birleştiği Avrupa coğrafyası terörizm tehdidi karşısında tehlikeli alanlardan biri olmaktadır. Soğuk Savaş'ın sona ermesi ile birlikte etnik akımlara dayalı milliyetçi terörizm, AB'nin güvenliğine karşı baskın tehdit unsuru olmuş ve uluslararası işbirliği için çeşitli adımlar atılmıştır (Kedikli, 2006: 57).

AT'deki (Avrupa Topluluğu) kırılma noktası; 1972 Münih Olimpiyat Oyunları'ndaki Filistin Kurtuluş Örgütü'nün İsraili atlete yaptığı suikast ve 1978 yıllarında birçok siyasetçi ve iş adamının öldürülmesi ile olmuştur. İtalya eski başbakanı Aldo Moro bunlardan biridir (Kedikli, 2006: 55-56). Avrupa ülkelerinin bu tehlikeye karşı hükümet bazında aldığı önlemler ve uygulamalar başarısız kalınca AT üyesi ülkeler, 1976 yılında TREVI (Terrorism, Radicalism, Extremism, Violence, İnternationalism - Terörizm, Radikalizm, Aşırılıkçılık, Şiddet ve Enternasyonalizm) danışma sistemini kurmuştur. TREVI'nin amacı, Avrupa'da anti-terör işbirliğini arttırarak terörizmle mücadele etmektir (Kaya, 2005: 39).

Almanya ve İngiltere'nin öncülüğü ile kurulan TREVI, adalet ve içişleri bakanlarının ve üst düzey yetkili emniyet mensuplarının altı ayda bir toplandığı ulus üstü olmayan bir çalışma grubudur (Occhipinti, 2003: 31). TREVI bünyesindeki birinci çalışma grubu, terörizmle mücadele önlemleri alırken ikinci grup, bu önlemlerin teknik bilgi ve emniyet birimlerinin eğitimi için çalışmaktadır. Üçüncü

çalışma grubu, organize suçlar için taktiksel ve teknik güvenlik prosedürlerini oluşturmakta, TREVI 92 olarak bilinen dördüncü grupsa nükleer tesislerdeki asayiş için çalışmaktadır.

Yukarıda belirtilen bu gruplardan, birinci ve ikinci çalışma grubu aktif olarak çalışmış, üçüncü grup 1985 yılından sonra Avrupa Uyuşturucu birimi olarak çalışmaya devam etmiştir. TREVI 92 ise 1989 yılından sonra sınır güvenliği için çalışmalarını sürdürmüştür. Bu grupların mücadele ettiği faaliyet alanları terörizm ve organize suç için ortak terminoloji ve teknik geliştirilmesinde önemli bir katkı sağlamıştır. Grupların bu çalışmalarına göre terörizm; siyasi hedef elde etmek için şiddet kullanan veya teşebbüste bulunulan her türlü eylemlerdir (Bunyan, 1993: 2-3).

1985 yılına gelindiğinde terörizm de dâhil olmak üzere hukuka aykırı faaliyetlerin önlenmesi için iç sınırların kaldırılmasını kararlaştıran Schengen Antlaşması imzalanarak polis ve sınır yetkililerinin işbirliği sağlanmıştır (Kedikli, 2006: 57). Üçüncü ülke vatandaşlarının kısa süreli kalışları için uygulanan prosedürler ortak sınır kontrolleri ile daha sıkı tutulmuş ve bu bölge içerisinde kalan vatandaşlar için serbest dolaşım daha güvenli hale getirilmiştir (Schengen Agreement and Convention, 1985).

AB'nin Maastricht Antlaşması'ndan Lizbon Antlaşması'na kadar geçen süre ODGP'yi (Ortak Dış Güvenlik Politikası) oluşturmaktadır. AB, 1993 yılına kadar ODGP oluşturmaya çalışmışsa da tam anlamıyla başarılı olamamıştır. Bu başarısızlıkta; üye ülkelerin ulusal çıkarları, AB dış politikasının çok sesli olması, AB üyelik süreçlerinin çok yavaş ve uzun bir sürede gerçekleşmesi, ekonomik başarıların siyasi alanda yaratılamaması, dünyanın çeşitli bölgelerindeki olaylara ortak tepki ve karar verilemesi etkili olmuştur. ODGP, devletlerin ulusal çıkarlarının ön planda olması nedeni ile Soğuk Savaş sonrası döneme ertelenmiştir (Akman vd., 2011: 125).

7 Şubat 1992'de imzalan ve Avrupa Konseyi'nde kabul edilen Maastricht Antlaşması, siyasal birliğin gerçekleştirilmesi yolunda önemli bir adımdır. 1 Ocak 1993 tarihinde yürürlüğe giren antlaşma Avrupa Birliği'nin üç sütunlu yapısının temelini inşa etmiştir. Birinci sütun Avrupa Toplulukları sütunu, ikinci sütun Ortak Dış Güvenlik Politikası sütunu, üçüncü sütun da Adalet ve İçişlerinde İşbirliği sütunudur. Böylelikle Avrupa Toplulukları'nın dünyanın farklı bölgelerinde gerçekleşen olaylara farklı tepkiler verilmesinin ikinci sütun ile dönüşüme uğraması amaçlanmıştır (Avrupa Birliği Tarihçesi, 2020).

Üçüncü sütun olan Adalet ve İçişlerinde İşbirliği, temelleri TREVI ile atılan EUROPOL'un (European Union's law enforcement agency - Avrupa Polis Okulu) kurulmasını kararlaştırmış ve iç sınırların kaldırılmasından doğacak tehditlere karşı önlem alınması planlanmıştır. 1 Temmuz 1999'da fiilen göreve başlayan, suçlar ve suçlular ile bağlantıların ortaya çıkarılması için çalışan EUROPOL, merkezi bir istihbarat görevi yapmaktadır (Kaya, 2005: 38). Antlaşma ile TREVI'nin birinci çalışma grubu olan COTER (**Commission for Territorial Cohesion Policy and EU Budget** - Terörizm Üzerine Çalışma Grubu) AB'nin dış güvenlik politikasının etkisiz kaldığı durumlarda terörizm politikaları üreterek AB Konseyi bünyesinde çalışmalar yürütmektedir (Briefing, 2016: 6).

İkinci sütun ile temeli atılan ODGP, antlaşmanın V. Bölümünde ifade edilmiş ve amaçlar belirtilmiştir. Antlaşmaya göre ODGP; AB'de ortak çıkar ve bağımsızlığın korunmasını, barışın korunması ve uluslararası güvenliğin sağlanması, uluslararası işbirliğinin teşvik edilmesi, ortak eylem ve stratejinin belirlenmesi, ortak tutum alınması ve birliğin güvenliğini tüm yönleriyle sağlanmasını amaçlamaktadır (Akman vd., 2011: 126). Ortak tutum ve ortak eylemin hukuki araçlarla olacağını kararlaştıran birlik, bu hukuki araçlara 1997 Amsterdam Antlaşması ile derinlik getirmiştir. Böylelikle EUROPOL, terörizm ve paralelinde ilişkili olduğu diğer organize suçlar için polis teşkilatları arasında koordineyi yoğunlaştırmıştır (Kedikli, 2006: 60; Treaty of Amsterdam Amending the Treaty on EU, The Treaties Establishing the European Communities and Certain Related Acts, 1997: 48).

Amsterdam Antlaşması'nın terörizm ile ilgili yaptığı düzenlemelerden sonra 1999 yılında gerçekleştirilen Tampere Zirvesi'nde güvenliğin sağlanması için birlikteki her ülkenin ortak bir adalet sisteminin olması gerektiğine karar verilmiştir. Böylelikle üye ülkelerdeki yargılamalara bir standart getirilerek farklılıkların ortadan kaldırılması hedeflenmiştir (The Tampere Milestones, 1999). Zirvede alınan bu ortak yargılama kararı, terör suçlularının yargılanması için üye ülkelerin ulusal savcılarının, hâkim ve polislerinin birlikte çalışabileceği Avrupa Yargısal İşbirliği Birimi'nin (Eurojust) kurulmasını sağlamıştır (Rules of Procedure, 2019: 158).

Zirvede terörizmle mücadele başlığı altında alınan bir diğer karar ise üye ve aday ülkelerin emniyet görevlilerinin terörizmin nedenini, teröristlerin gündemlerinin ne olduğu, terörizmi önleme yönündeki tecrübelerini paylaştığı CEPOL'un (The European Union Agency for Law Enforcement Training - Avrupa Birliği Kolluk Kuvvetleri Eğitim Ajansı) kurulmasıdır. EUROPOL'un terörizmle mücadelede

kullandığı belgeleri kullanabilen CEPOL, terörizmle mücadelede sınır ötesi işbirliğini taktiksel ve stratejik olarak daha kolay gerçekleştirebilmektedir (Decision of the Management Board, 2020: 2-5).

2001 yılına gelindiğinde tüm dünyada büyük etki gösteren 11 Eylül 2001 terör saldırıları, AB'nin terörizmle ilgili izlediği politikalarda büyük değişime gitmesine neden olmuştur. Saldırlardan bir gün sonra Avrupa Komisyonu Başkanı Romano Prodi, ABD'yi bu süreçte yalnız bırakmayacaklarını belirterek AB'nin terörizmle ilgili girişeceği yeni kararların ilk sinyalinin vermiştir (edition.cnn.com, 2001). Saldırının ardından olağanüstü toplanan Avrupa Konseyi, Terörizmle Mücadele Eylem Planı'nı kabul etmiş ve ABD ile dayanışma içerisinde olduklarını belirtmiştir. Konseyin karar metninde ortak bir terörizm tanımının yapılması ve tüm Avrupa'da geçerli olacak bir tutuklama emrinin gerekli olduğu kararlaştırılmıştır (European Council Meeting, 2001: 1-3).

21 Eylül 2001'de toplanan konseyin aldığı kararlardan sonra AB'nin terörizm politikası; yasal, ekonomik, diplomatik ve politik boyutları olan çok yönlü bir strateji haline gelmiştir. Eylem planı, ikinci maddeden başlayarak; polis ve adli makamların işbirliği, terörizmle ilgili mevcut uluslararası antlaşmaların işler hale getirilmesi, yeni antlaşma girişimlerinde bulunulması, terörizmin finansmanının engellenmesi, sivil havacılık ile ilgili güvenlik önlemlerinin artırılması gibi terörizme karşı yeni stratejilerinden oluşmaktadır (consilium.europa.eu, 2001: 1-2).

Terörizmle Mücadeleye İlişkin Konsey Çerçeve Kararı Tasarısı'nın üçüncü maddesi terörizmin ve terör suçlarının bir tanımını içermektedir. Tasarıya göre birliğin terör tanımı; eylemin içeriği, hedefi ve belirli bir eylemin gerçekleşmesi bakımından üç aşamadan oluşmaktadır. Eylemin içeriği, bir ülkeyi ya da uluslararası bir kuruluşu zarara uğratmayı amaçlayan kasıtlı eylemleri, hedefi; bir ülke insanını korkutmak veya bir devleti ya da uluslararası kuruluşların üzerinde karar alma yetkisini etkilemek, eylem ise bir ülkenin veya uluslararası kuruluşların sosyal, ekonomik ve politik yapısını işlemez hale getirecek belirli eylemleri içermektedir.

Yukarıda belirtilen üçüncü maddede; üye devletlerin ulusal hukuklarında tanımladığı kişi ya da grubun, ülkenin siyasi, ekonomik ve sosyal yapısına zarar verecek kasti cinayet, bedensel yaralamalar, adam kaçırmaya veya rehin alma, gasp, hırsızlık, devlet tesislerine ve kamusal alanlara yapılan saldırılar, silah üretimi veya taşınması, kirletici maddeler ile çevreyi tehlikeye atmak, temel kaynakları kesintiye uğratmak, bilgi sistemine müdahale, tüm bu suçlardan herhangi birini yapmakla

tehditte bulunmak, bir terörist grubu yönetmek, bir terörist grubun desteklenmesi eylemleri terör suçu olarak sayılmaktadır (eur-lex.europa.eu, 2001).

Görüldüğü üzere AB, 11 Eylül saldırısından bir gün sonra bir metin hazırlamış ve Komisyon, ODGP Temsilcisi, Parlamento Başkanı tarafından ortak bir bildirme yayınlamıştır. Bu metinlerde ortaya koyulan terörizmle mücadele planında ABD ile terörizm konusunda tam dayanışmanın oluşturulacağı ve daha keskin bir güvenlik anlayışının belirleneceği vurgulanmıştır. Bu düzenlemeler, 2004 Madrid saldırıları nedeni ile Avrupalıların yaşamlarını etkileyen güvenlik önlemleri ile devam etmiştir.

11 Mart 2004 sabahı on bombanın eş zamanlı olarak banliyö treninde patlaması ile düzenlenen terör saldırılarında 191 kişi hayatını kaybetmiş, yüzlerce kişi yaralanmıştır. Saldırlardan ETA suçlu tutulmuş fakat saldırıları El – Kaide üstlenmiştir. AB, küresel terörle birebir karşı karşıya kalmış, BM ve NATO sekreterleri başta olmak üzere birçok ülke terörü kınayarak AB'nin yanında oldukları mesajı verilmiştir (bbc.co.uk, 2004). Madrid saldırısı, AB'de terörle mücadele konusunda acil bir adım atılması gerektiğini ön plana çıkarmış ve bu doğrultuda Terörle Mücadele Koordinatörlüğü kurularak istihbarat teşkilatı geliştirilmiştir. Böylelikle terörizm ile mücadele edecek kurumsal yapılar kuvvetlendirilmiş, bu konuda yapılacakların yer aldığı bir bildirme yayınlanmıştır.

Haziran '2004 Yeni Eylem Planı' ile 2005 yılı öncelikli hedefler belirlenmiş ve Aralık 2004'de onaylanmıştır. Buna göre öncelikli hedefler; Terörizmle mücadelede uluslararası çabaları arttırmak, teröristlerin finansal kaynaklara ulaşmasını engellemek, AB kurumlarınca üye devletler içindeki teröristleri bulup yargı önüne çıkarmak, terörist saldırıları önleyecek kapasitenin artırılması için çabalamak, uluslararası ulaşımda güvenliği sağlamak için etkili sistemleri kurmak, AB içinde gerçekleşen terörist saldırılar sonrasında zararı üstlenecek kapasiteyi arttırmak, AB'nin dış ilişkilerinde, anti terörist ve terörizmde mücadelede destek isteyen ülkelere öncelik vermek, terörizmde neden olan faktörleri tespit edip örgütlerin eleman kazanmasında etkili olan sebepleri önlemek, şeklinde sıralanmıştır (consilium.europa.eu, 2004: 2-3). Görüldüğü üzere deklarasyon, diplomatik, ekonomik, politik alanlarda şekillenen bir AB terörizm politikasını göstermektedir.

2005 yılında Londra'da gerçekleşen saldırıdan sonra AB, terör tanımına üç yeni suç içeriği dâhil etmiştir. Buna göre terörist istihdamı ve eğitimi ile terörizm propagandası yapmak terör suçu kapsamına alınmıştır. AB'nin son anayasal

antlaşması olan ve 2009'da yürürlüğe giren Lizbon Antlaşması; terör saldırılarını, üye ülkelerin bölgesel bütünlüğüne, sivil topluma ve kurumlara yapılacak eylemler olarak tanımlamış ve herhangi bir üye ülkeye bir terörist saldırı olması durumunda birliğin ortak hareket edeceğini ifade etmiştir (eur-lex.europa.eu, 2007: Lisbon Treaty, Article 188R).

Antlaşma, ODGP'yi biraz daha kapsamlı hale getirmiş, insani yardım, silahsızlanma eylemleri, barışın sağlanması gibi askeri ve sivil konularda birliğin operasyonel kapasitesinin artırılması kararını almıştır (Cebeci, 2018: 151-155). Bu kapsamda, AB artık birlik dışındaki terör saldırılarını önlemek için de işbirliği yürütecektir (Lisbon Treaty, Article 28B/1). Karşılıklı bağlılıklarını bildiren üye devletler ise askeri imkânlarını birleştirerek kalıcı, yapılandırılmış işbirliği çalışmaları sağlayabileceklerdir (Lisbon TREATY, Article 28 E.).

Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi ve Avrupa Birliği Komisyonu'nun terörizm politikalarına bakıldığında, alınan kararların ODGP açısından oldukça önemli olduğu görülmektedir. AB Bakanlar Konseyi, raporlarında 2013'den itibaren terörizmi önleme, kimlik belirleme, seyahat tespiti konularında, yargılama, bilgi alışverişi ve üçüncü ülkelerle işbirliği çalışmalarına hız vermiştir (consilium.europa.eu, 2021). AB Bakanlar Konseyi, 2014 yılında AB sınırları içerisinde seyahat eden yolcuların terörist olup olmadıklarının tespit edilebilmesi için PNR (Passenger Name Record - Yolcu İsim Kaydı) sistemi üzerine çalışmalar yürütmüştür (consilium.europa.eu, 2016).

Bunların yanında teröristler ve Suriye'den dönenler konusunda çalışmalarına hız veren AB Bakanlar Konseyi, Irak ve Suriye konusunda da Irak'a silah yardımı yapan üye ülkelere destek verilmesini kararlaştırmıştır. O bölgeden AB'ye geçiş yapan teröristlerin geçişini önlemek üzere IŞİD'e (Irak Şam İslam Devleti) karşı yaptırım arayışlarında bulunmuştur (consilium.europa.eu, 2014). Bu bağlamda Suriye ve Irak'taki yabancı savaşçılarla mücadele etmek için stratejiler benimsemiştir. Stratejinin önceliği siyasal boyutudur. Bu nedenle, Suriye'de ılımlı muhalefeti, Irak'ta otoriteyi destekleme politikası izlemiştir. Bunun yanında Suriye ve Irak'a yakın ülkelerin sınır güvenliği, Irak ve Suriye'den sızacak silahların ve teröristlerin önlenmesinin takibinin yapılması kararlaştırılmıştır (Council of the European Union, 2015: 1-2). 2014 yılında Belçika'da Yahudi Müzesi'ne saldıran kişinin Fransız vatandaşı bir IŞİD üyesi çıkması (bbc.com, 2019). AB'nin yabancı savaşçılarla mücadele stratejisini geliştirmesi gerektiğinin bir göstergesi olmuştur.

2015 yılı Paris saldırısından sonra terörizmle mücadele güçlendirilerek bilgi paylaşımının önemi vurgulanmış ve Arap ülkeleri ile Akdeniz ülkeleri, işbirliği yapılması gereken ülkeler olarak belirlenmiştir. Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikası Yüksek Temsilcisi Federica Mogherini; birlik içinde ilk kez ortak bir tehdit ile savaşmanın farkındalığı olduğunu ifade ederek aktif işbirliği kararlılığını vurgulamıştır (consilium.europa.eu, 2015). Aynı yıl bir araya gelen AB liderleri, vatandaşların güvenliği, uluslararası ortaklarla işbirliği yapmak ve radikalleşmenin önüne geçmek üzere üç konu üzerinde görüş bildirmişlerdir.

Yukarıda verilen terörizm politikasının dış eylem planı kapsamında; Akdeniz, Kuzey Afrika, Körfez ve Ortadoğu bölgelerinde güçlü işbirliği yapılmasına, radikalleşme ve terörizme karşı harekete geçilmesine karar verilmiştir. AB Bakanlar Konseyi, Suriye ve Irak bölgesi için burada meydana gelebilecek terör olaylarından Avrupa'nın etkilenmemesi adına daha kapsamlı bir taslak hazırlamıştır. Bu taslak; tehditlerin büyümemesi için şiddet yanlısı olmayan mücadele yöntemlerinin kullanılması (Suriye'deki ılımlı muhalefeti desteklemek gibi), internet ortamından terörist propagandanın önüne geçilmesi ve üçüncü ülkelerle işbirliği içerisinde olunması maddelerinden oluşmaktadır. Terörist propaganda maddesi kapsamında Europol'e, İnternet yoluyla yapılan terörist propagandaların önlenmesi, şiddet içeren paylaşım yapan teröristlerin veya terör gruplarının diğer ülkelere bildirilmesi için AB İnternet Sevk Birimi kurma yetkisi verilmiştir (Council of the European Union, 2015: 2-4).

AB Bakanlar Konseyi yukarıda belirtilen eylem planı haricinde 2015 - 2016 yılları için, IŞİD tehdidine karşı ılımlı muhalefeti desteklemenin yanında farklı etnik grupların uzlaşması ve barış ortamının yaratılması amacı ile bütçe ayırma kararı almıştır (Council of the European Union, 2016: 2). Konseyin aldığı bu kararların amacı, Avrupalı devletlerden Suriye ve Irak gibi ülkelere gidip terör örgütlerine katılan kişilerin, tekrar Avrupa'ya dönüp ve öğrendikleri stratejilerle Avrupa'da terör eylemi gerçekleştirmelerinin önüne geçmektir. İngiltere ve Fransa'da başta olmak üzere çok sayıda kişi bu nedenlerle gözüaltına alınmaktadır (Ünsal ve Olçar, 2015: 136-138).

2016 yılı terörizmle mücadelede 2015 yılında alınan kararların ivedilikle hayata geçirilmesi için çalışmalar yapılmış ve terörizmle mücadelenin destek ihtiyacını karşılamak üzere ECTC (European Counter Terrorism Centre - Europol Terörizmle Mücadele Merkezi) kurulmuştur. Uzmanlık ve hareket merkezi olan

ECTC, terörle ve yabancı savaşçılarla ilgili araştırmaların yapıldığı bir merkezdir (europol.europa.eu, t.y.). Brüksel saldırısından sonra AB devlet başkanları ortak bir bildiri ile bu saldırının AB'yi, değerlerini savunma konusunda daha da güçlendirdiğini belirtmiştir (consilium.europa.eu, 2016).

2017 yılında AB Konseyi, AB'nin terörle mücadelesinin yasal çerçevesini genişletmiş ve terörist amaçlarla eğitim almayı, seyahatler düzenlemeyi, terörist gruplara ve yapılan eylemlere para sağlamayı terör suçu olarak belirtmiştir (consilium.europa.eu²⁰¹⁷). AB liderleri de terörizmle mücadelede daha önce alınan kararları, internet ortamındaki radikalleşme ile mücadele, terörizmin finansmanının önlenmesi, şiddet yanlısı aşırıcılığı önleme ve bilgi paylaşımını arttırmak olarak dört başlıkta yinelemiştir. Böylelikle daha derin bağları olan bir savunma entegrasyonu oluşturmayı hedeflemiştir (consilium.europa.eu (b), 2017). Aynı yıl teröristlerin ateşli silahlara kolayca ulaşmalarının önüne geçmek için silahların edinimi ve kontrolünü arttırmaya yönelik bir yönerge kabul edilmiştir (Council of the European Union, 2017: 1-2).

2018'de hem biyometrik verilerin kullanıldığı, hem de eş zamanlı aramaların sağlanacağı bir Avrupa arama portalı kurulması gündeme gelmiş ve üçüncü dünya vatandaşlarının biyometrik ve biyografik verilerinin olduğu bir kimlik havuzu kurmak istenmiştir (consilium.europa.eu, 2018). 2018 Taslak Raporu'nda, askeri ve siyasi düzeyde artan mücadelede sistemli ve kalıcı bir şekilde ODGP stratejisi oluşturulacağı belirtilmiştir (ec.europa.eu, t.y). 2019 yılında da sınır ötesi suç ve terörizm, ortak bir Avrupa sorumluluğu olarak görülmüş ve terörle mücadele için bir kere daha işbirliği üzerinde vurgu yapılmıştır. Artık askeri zorluklara ek olarak devletlerin güvenlik bilgi sistemlerine yönelik saldırılarında toplumu istikrarsızlaştırmaya götürebileceği öne sürülmüş ve ODGP bu soruna karşı kapasitesini arttırmaya yönelik çalışmaların amaçlandığı ifade edilmiştir (eeas.europa.eu, 2019). ESPAS (The European Strategy and Policy Analysis System - Avrupa Strateji ve Politika Analiz Sistemi) yayınladığı raporunda, 2030'a kadar sürecek olan küresel eğilimlerin arasına terörizmi de almıştır (Mettler, 2019: 2-3).

AB, 2020 yılında öngörü, önleme, koruma ve yanıt verme olarak dört ana başlıkta topladığı yeni bir AB Terörle Mücadele Gündemi belirlemiştir. Buna göre; güvenlik açıkları belirlenecek, her düzeyde radikalleşme ile mücadele edilecek, dış sınırlar güçlendirilerek güvenlik arttırılacak ve terörizmin etkisini en aza indirmek için soruşturmalar sıklaştırılacak ve mağdurlara destek verilecektir (European

Comision, 2020: 12-16). Avrupa Komisyonu, 24 Temmuz 2020'de 2020-2025 dönemi için yeni bir AB Güvenlik Stratejisi kabul etmiştir.

Kabul edilen bu strateji, önceki yıllarda olduğu gibi birliğin, organize suçlar, hibrit tehditlerden korunması, terörizmle mücadele için tehditlerin belirlenmesi ve direncin artırılmasına yönelik alt yapının güçlendirilmesine yönelik çalışmaların yapılması gerektiğini belirtmektedir. Bunun yanında, siber güvenliğin sağlanması için teşviklerin yapılması gerektiği de gündeme girmiştir. Stratejide; 2019 yılında AB'de terörist saldırılarda düşüşün kaydedildiği fakat cihatçı saldırı tehdidinin hala yüksek olduğu belirtilerek terör saldırıları ve terör algısı araştırılmıştır. Özetle, vatandaşlarının refahını, güvende olmalarına bağlayan beş yıllık stratejinin amacı, küresel tehditlere karşı stratejik, dijital ve askeri ortamda güvenliği sağlamaktır (eur-lex.europa.eu, 2020).

Avrupa Komisyonu, IŞİD'i hala ulusal güvenliğe tehdit olarak görmekte, şiddet içeren aşırılıkların ve terörizmin kapsamının genişlediğini ifade etmektedir. Terörist eylemlerin eskiden tahmin edilmesinin daha kolay olduğunu ama artık gittikçe zorlaştığını, bunun nedeninin de artık kendi silahlarını yapacak araçlara hatta virüs üretebilecek sentetik biyolojiye daha kolay ulaşabildiklerini, bu silahların önceden tahmin veya tespit edilmesinin de çok zorlaştığını belirtmektedir. Bunun yanında teröristlerin artık yasadışı faaliyetlerin yanı sıra hayır kurumlarını ve STK'ları, örgüt faaliyetlerini finanse etmek için paravan olarak kullandığını ifade etmektedir. Günümüz teknolojisini çok iyi kullanabilen teröristlerin en kapsamlı finans kaynağı ise Dark Web olarak görülmektedir (policy.ec.europa.eu, t.y.).

Aşağıda Avrupa Birliği'nde gerçekleşen başlıca terör saldırılarının verilmiştir. Bu saldırıların yarattığı ekonomik etkinin yanında bir diğer sonucu Avrupalıların güvenliklerine yönelik algının değişmesi ve bu korku nedeni ile popülizmin artış göstermeye başlamasıdır. Avrupa'ya geri dönen yabancı savaşçılar nedeni ile terörizmin artacağına inanan Avrupa halkı, bu korkuları nedeni ile onlara güvenlik vaat eden popülist liderlerin güçlenmesinde önemli bir faktör olmaktadır.

- 11 Mart 2004 Madrid - 3 Ayrı Trene Bombalı Saldırı- El – Kaide
- 7 Temmuz 2005 Londra - İntihar Saldırısı - El- Kaide
- 22 Temmuz 2011 Oslo - Aşırı Sağcı Anders Behring'in İki Ayrı Bombalı Saldırısı - Anders Behring Breivik
- 7 Ocak 2015 Paris - Charlie Hebdo Saldırısı - El – KAİDE

- 13 Kasım 2015 Paris - Eş Zamanlı Silahlı ve Bombalı Saldırı – IŞİD
- 22 Mart 2016 Brüksel - Havaalanı ve Metro İstasyonuna İntihar Saldırısı – IŞİD
- 19 Aralık 2016 Berlin - Bir Tır Noel Pazarında İnsanları Ezdi – IŞİD
- 22 Mayıs 2017 Manchester - Konser Alanında Saldırı – IŞİD
- 3 Haziran 2017 Londra – Mimibüsle Yayalara Saldırı Ve Marketteki Sivillere Bıçakla Saldırı – IŞİD
- 17 Ağustos 2017 Berselona - Minibüsün Kalabalığı Hedef Alması - IŞİD (sputniknews.com, 2017).

AB, 2001 saldırılarından sonra 2001/931/CFSP sayılı ortak tutum ile terör faaliyetlerine karışan grup ve kuruluşların bir listesini yayınlamıştır. AB içinde ve dışında var olan aktif grup ve kişileri kapsayan liste her altı ayda bir düzenli olarak güncellenmektedir. Birlik listeyi gözden geçirdiği tarihte isimleri listeye almakta veya çıkarabilmektedir. Listedenden çıkarılma talebi kişilerin, grupların ya da örgütün bizzat kendileri tarafından yapılırken listeye alma işlemi öncelikle talep eden üye veya üçüncü ülke tarafından yapılabilmektedir. Ortak Tutumun uygulanması için oluşturulan Çalışma Grubu, gerekli incelemeleri yaptıktan sonra konseye değerlendirmeleri bakımından bilgileri sunmakta, konsey onay verdikten sonra gerekli değişiklikler yapılarak resmi gazetede yayımlanmaktadır (avrupa.info.tr^{t.y.}). Son güncellemesi 30 Temmuz 2020 tarihinde yapılan hala yürürlükte olan AB Terör Listesinde 14 kişi ve 21 grup ve kuruluş bulunmaktadır (eur-lex.europa.eu, 2020). 30 Temmuz 2020’de yayınlanan bu liste, 5 Şubat 2021 tarihinde AB Konseyi’nin aldığı kararla 6 ay daha uzatılmıştır (m5dergi.com, 2021).

Yukarıdaki yaklaşımlardan yola çıkıldığında, AB’nin terörizm algısı; güvenliğin, demokratik toplum değerlerinin, Avrupalı vatandaşların özgürlüklerinin tehdit edilmesidir. Bu nedenle AB’nin öncelikli çalışma alanlarından biri terörizmle mücadeledir. Bölgede meydana gelen son terör saldırıları, AB’nin terörizmi önlemek için yeni ilkeleri benimsemesine ve Birlik içindeki güvenlik önlemlerinin yanı sıra AB dışındaki sınırların denetimi ve işbirliğine de önem vermesini gerektirmiştir. Suriye ve Irak bölgelerinden AB’ye geçişin engellenmesi devamlı gündemde tutulmuş ve IŞİD’e karşı yaptırım anlayışına gidilmiştir.

Suriye’nin hâlihazırdaki durumundan ve IŞİD’in faaliyetlerinden, mevcut hükümeti sorumlu tutan AB, o bölgede ılımlı muhalifleri destekleme, yakın ülkelerin

sınır güvenliğinin takibinin yapılması, o bölgeden sızabilecek silahların önlenmesi ve terör saldırılarına karşılık verebilecek bir gücün inşası, politikasını izlemiştir. AB bünyesinde terörizm olgusu kapsamında dikkat çeken bir diğer husus da AB ülkelerinden sadece 6 tanesinin (Fransa, Almanya, Portekiz, İspanya, İtalya, Yunanistan) iç mevzuatlarında terörizm, terör suçları ve terörist tanımlarına yer vermesidir.

2004'den günümüze kadar Avrupa'da gerçekleşen terör saldırıları birçok kişinin hayatını yitirmesine ve yaralanmasına neden olurken kamusal alanlarda önlemlerin artmasına birlik içinde de terörün her zirvede, her toplantıda, her bildiriye öncelikli güvenlik sorunu olarak ele alınmasına neden olmuştur. Terörizmin boyut değiştirdiğini tahmin edilmesi zor bir olgu olduğunu dile getiren birlik yetkilileri, geri dönecek yabancı savaşçılar için de oldukça endişelidir. 2014 yılında IŞİD'in uyguladığı şiddetin büyüklüğü ve yayılması AB'yi yabancı savaşçı ve radikalleşme sorunları ile yüzleşmek zorunda bırakmış ve üst düzey toplantılarda IŞİD tehdidinin, hep en üst sıralarda değerlendirilmesini gerektirmiştir. Yüksek düzeyde kayıplara neden olan terörizmin tanımı ve geleceği konusunda birlik içinde görüşlerin birbirinden farklı olduğu durumlar olabilmektedir. Bu farklılıklar terörle mücadele stratejisinin başarı oranını düşürmekte küresel terör örgütlerinin propagandalarına zemin hazırlamaktadır.

C. Terörist, Özgürlük Savaşçısı ve Gerilla Kavramları

İnsanlar, doğdukları büyük gruplar yanında ikinci büyük gruplara da ait olabilmektedir. Dini tarikatlar, gerilla hareketleri ve terör örgütleri gibi oluşumlar ikinci büyük grubu oluşturur ve bu örgütlerin üyeleri grup kimliğinin egemenliğinin etkisi altında faaliyette bulunmaktadırlar (Volkan ve Suistola, 2018:) Bu tür gruplarda bireysellik kaybedilir ve aşırılıkçı inanç sistemlerine bağlı kişiler oluşur. Her bir terörist şiddet olayının altında eylemciyi motive eden derinden bağlanmış bir inanç bulunmaktadır. Bu derinden bağlanmış inanç sistemi hoşgörüsüzlük ile nitelendirilen aşırılıkçı davranışlardır. Aşırılıkçılığın temeli, inancın ifade edilme tarzı ile oluşmaktadır. Kişilerin, terörizmin özünde bulunan şiddet eylemlerinin haklılığına inanıp savunmaları bu inanç sistemin bir ürünüdür. Bu aşırılıkçı inanç sisteminde yer alıp inançlarını şiddet eylemleri ile savunan kişilere terörist denmektedir (Martin, 2017: 31).

Laqueur'a göre teröristler; siyasi bir amaca ulaşmak için gayri meşru güç kullanarak masum insanlara zarar veren kişilerdir (Coady ve Keefe, 2002: 87). Hoffman, teröristi; politik amaçlarla, şiddet veya şiddet tehdidi içeren psikolojik etkilere sahip eylem yapan ve şiddetle örgütünün tanıtımını yapan kişiler olarak tanımlamıştır (Hoffman, 2006: 41). Cambridge Sözlüğü'nde terörist; siyasi amaçlar doğrultusunda şiddet eylemi veya şiddet tehdidinde bulunan kişi olarak tanımlamıştır (Cambridge Dictionary, t.y.). Türkiye Cumhuriyeti Terörle Mücadele Kanunu da teröristi; terör amacına ulaşmak için meydana getirilmiş örgütlerin mensubu olup, bu amaçlar doğrultusunda suç işleyen, suç işlemese de örgütlerin mensubu olan kişiler olarak tanımlamaktadır (T.C. Terörle Mücadele Kanunu, 1991: 1).

Bireyin, tanımlarda geçen terörist profiline ulaşabilmesi için kendine özgü kimliğini silip, kolektif topluluğun kimliğini benimsemesi gerekmektedir. Bu kişinin kendine özgü kimliği yok edildiğinde bir ideoloji uğruna kendini feda edebilecek düzeye gelmektedir. Dâhil olduğu grubun amaçlarına göre hareket eden kişi grup adına suç işleyebilmektedir (Hoffer, 1980: 63). Horowitz'e göre, terör eylemcisi; kendisini sıradan bir katille bir tutmamaktadır. Çünkü onlar, insan aklından üstün olarak düşündüğü bir neden için kendi hayatını feda etmeye hazırdır. Bu kimselerin soğukkanlı bir şekilde insan öldürmeleri ya da kendi canını feda etmeleri tanrı takdirini kazanma isteğinden gelmektedir. Bu durum onlara motivasyon sağlamaktadır. Diğer yandan bazı teröristler de ezilen tüm halklar için savaştıklarını öne sürerek, kendilerini uğruna savaştıkları idealin bir askeri olarak görmekte ve birilerini kurtarmak zorunda olduklarını hissetmektedirler (Schmid, 1985: 192; Arıboğan, 2019: 75).

Teröristi motive eden objeler arasına etnik ve dinsel kimlikler eklendiğinde, terörist için masumların öldürülmesi kutsal bir anlam ifade etmektedir. Böylelikle yaptıkları eylemin haklılığını savunmaktadırlar (Örgün, 2001: 37). Katıldıkları grubun aidiyet duygusuna giren bireyler, kurulu düzenin kendilerine karşı olduğunu düşünmeye başlamaktadır. Bu kişiler, kimliklerini kazanabilmek ve kendilerini ispatlayabilmek için bu düzeni yıkmaya çalışmaktadır. Kurulu düzenle mücadele eden kişiler, bu mücadeleyi; insan öldürerek ve mala zarar vererek yapmalarında terörist olarak nitelendirilmektedir (Çirhinlioğlu, 2004: 193-194).

Teröristler, yukarıda sözü edilen eylemleri; 20. yy'dan önce sembol isimlere (üst kademe yöneticiler, askerler vb.) yönelik gerçekleştirirken 20 yy'ın sonlarında sivillere yönelik eylemlere daha sık başvurmuşlardır. Ölü sayısı onlar için sadece

matematiksel bir değer oluşturmaktadır. Çünkü onların amacı çoğu zaman fazla insan öldürmek değil, onlara korumasız oldukları psikolojisini dayatmaktır. Kendilerini; Tanrı savaşçıları, ya da bir ideolojinin militanları olarak adlandıran kişilerin arzu duydukları şey, var olan otoriteyi yok sayarak kendi varlıklarını ispatlamaya çalışmaktır. Bu nedenle binalara dinamit yerleştirerek, kulelere uçakla çarparak, metroya gaz salarak, en kabul edilemez eylem stratejilerini uygulamaktadır. Gerçekleştirdikleri eylemlerle sivillerin can güvenliğini hiçe sayarak masumlara zarar vermektedirler (Arıboğan, 2019: 50-52).

Zuhal Yeniçeri ve Ali Dönmez terörist kavramına bakış açısını analiz etmek için bir anket çalışması yapmışlardır. Sorulan sorular kapsamında araştırmaya katılan kişilerin geliştirdikleri kalıplara, şemalara ve kavramlara yönelik tutumları incelenmiştir. Çalışmada; bireylerin bağlı olduğu etnik grupların, dinlerinin kime terörist denileceği üzerinde etkili olduğu görölmüştür. Çalışma resmi terörist kavramları ile üniversite öğrencilerinin tanımları arasındaki farkı elde etmeye yönelik yapılmış ve kavrama yüklenen algı araştırılmıştır. 489 üniversite öğrencisi üzerinde yapılan araştırmada dört sayfalık anketin ilk bölümü katılımcıların hangi özelliklere sahip insanları terörist olarak algıladıklarına yönelik sorulardan oluşturulmuştur. Buna göre, demografik özelliklere göre verilen cevaplarda; katılımcıların %69,5'i teröristleri genç, %88.8'i teröristlerin erkek, %55'i de teröristlerin okuma yazma bilmediğini ve düşük eğitim seviyesine sahip kişiler olduklarını belirtmiştir (Dönmez ve Yeniçeri, 2008: 98).

Çalışmanın ikinci sayfasında olumsuz kişilik özelliklerinden (9 maddde), olumlu kişisel özelliklerinden (8 madde), dengesizlik bileşeni (7 madde), katılık ve toplumsallık bileşenlerinden (5 madde) oluşan sorulara cevap alınmıştır. Buna göre; katılımcılar, olumsuz kişilik özellikleri olarak teröristlerin suç işlemeye yatkın, kindar ve sabit görüşlü olduklarını ifade etmiştir. Olumlu kişisel özellikleri maddelerinden ise çoğunluk ideolojik görüşlerinin kuvvetli olduğunu, dengesiz kişisel özelliklerinden de psikolojik sorunları olduğu belirtmişlerdir. Katılık bileşeninde çoğunluk teröristlerin 'kendi görüşü uğruna canını verebilir', toplumsallık bileşeninde ise 'içine kapanıktır' maddelerini seçmişlerdir (Dönmez ve Yeniçeri, 2008: 98). Araştırma sonuçları bağlamında; sokaktaki insanın dahi üzerinde uzlaşı sağlayamadığı bu terimin uluslararası alanda tartışılması kaçınılmazdır.

“Birinin teröristi, diğ erinin özgürlük savaşçısıdır.” ifadesi, terörizm kavramının net şekilde tanımlanmasının önünde önemli engellerden biridir. Kavramsallaştırma teorik bir konu olduğ undan gerilla, terörist ve özgürlük savaşçısı terimleri teorik tartışmaların sınırının zorlanmasına neden olmaktadır. Ganor’a göre; terörist ve özgürlük savaşçısı birbirini dışlayan kavramlardır ve ‘Kimin Teröristi’ sorusu, yöneltildiğ i kişi için tamamen öznel dir (Wikan, 2018: 1). Yukarıdaki örneklerden ve yaklaşımlardan anlaşılacağı üzere kavram güncelliğ ini koruyup çeşitli açılardan tartışılmaya devam etse de ortak bir tanı mı bulunmamaktadır.

Benzerlik bakımından karıştırılan bir diğ er kavram gerilla sözcüğüdür. Küçük savaş anlamına gelen gerilla, ilk kez Napolyon’un İber Yarımadası işgali sırasında İspanyolların Portekizlilerle birlikte Fransız Ordusu’na karşı yürüttüğü savaş taktiğ i olarak ortaya çıkmıştır. Gerilla hareketleri, klasik savaş yöntemleri kullanmadan küçük gruplar halinde, kendi istedikleri yer ve zamanda hafif silahlarla baskın tarzında askeri alanlara saldırılmasıdır. Gerilla hareketinin amacı düşman kuvvetlerini muharebe yorgunu yaparak, komutanları kararsızlığ a sürüklemek ve yanlış hamleler yaptırmaya zorlamaktır. Napolyon birliklerini püskürtmek için kullanılan gerilla hareketi, zamanla düşmanı şaşırtmak ve yıpratmak için kullanılan halk desteğ i ile vur kaç taktiğ i uygulayan düzensiz birlikleri adlandırmak için kullanılmaya başlanmıştır (stratejikanalizmerkezi.com, t.y.).

Geleneksel savaş yöntemleri ile yenilgiye uğratılamayacak bir düşmana karşı vur kaç taktiğ i ile yapılan küçük gruplardan oluşan bir tür çete savaşına gerilla savaşı denmektedir İnsanlık tarihi kadar eski olan gerilla taktikleri literatürde Roma dönemi, Sun Tzu, Lawrence, Çin ve Küba esas alınarak değ erlendirilmektedir. Roma İmparatorluğ u döneminde gerilla hareketleri ile başarı sağlayan Yahudiler, Antik Çağ’da yıkılan şehir devletleri, Cermen kabilesinin uyguladığ ı vur kaç taktikleri gerilla savaşlarının her dönemde hakim olduğ unu göstermektedir (Özdoğ an, 2017: 1). Yabancı bir işgale ya da bir ülkenin yönetiminin halkı ezdiğ i durumlarda ortaya çıkan gerilla hareketi, siyasi amacı olan ve halkın desteğ ini alabilmek için sivil şiddete başvurmayan yapılanmalardır. Gelişen teknoloji ile bazı silahlara sahip olamayan gerillaların başarı elde etmesi, askeri ve siyasi baskının oluşmasını sağlayacak yıpratma stratejisine dayanmaktadır (Arıboğ an vd., 2010: 96). Gerillalar, devletler için asimetrik tehdit oluşturan birliklerdir. Taktik bakımından düşmanı yıpratmaya yönelik strateji benimseyen gerillalar, düşman hattına sızmak ve istihbarat toplamak için küçük birlikler şeklinde hareket etmektedirler. Gayrinizami

harbin bir türevi olan gerilla taktikleri, Soğuk Savaş döneminde kısıtlı imkanları olan güçler tarafından devletlere karşı kullanılırken Soğuk Savaş sonrası dönemde iç savaşlarda kullanılmıştır (Özdoğan, 2017: 2).

Bir lider tarafından yönetilen ve ayırt edici kıyafetler giyen gerillalar saldırılarını gizli yapsalar da silahlarını açıktan taşımaktadırlar. Ezilenlerin işgalci kuvvetlere karşı kullandığı gerilla savaşının başarısı ve geleceği, mücadelenin yapıldığı bölgedeki halkın, bilgi ve ikmal maddelerinin temininde, gerillaların saklanmasına yardım etmeleri gibi verdikleri desteklere bağlıdır. Savaşa az kişi katılmaktadır fakat harekât kitlelerin sempatisi ve kolektif olarak desteklendiğinde amacına ulaşabilmektedir. Bu nedenle gerilla hareketleri, sosyal, ekonomik memnuniyetsizlik duyan halka yönelik, direnme ve bağımsızlık isteği çağrısı ile destek toplayabilmektedir. Halk desteğinin en önemli unsur olması, gerillaların tedhişçi taktiklere başvurmadan kaçınmalarını sağlamaktadır. Çünkü halk iki taraftan da şiddet görürse hangi taraf gücü elinde tutuyorsa ona destek verebilir, bu durum da ezilen halkın hakkını savunan gerillaların yararına bir durum oluşturmayabilmektedir (stratejikanalizmerkezi.com, t.y.).

Küba Devrimi liderlerinden Che Guevara, yukarıda gerillalar için bahsedilen gerilla savaşının genel ilkelerini içeren bir kitap yazmıştır.⁷ Guevara'nın Küba Devrimi'nden sonra kaleme aldığı gerilla kolunun harekât tarzını, kitle tabanını ve mücadele biçimini aktardığı 'Gerilla Savaşı' kitabında; devrimin, düzenli orduya karşı yapılan halk güçleri yani gerilla hareketi ile başarıya ulaştığını ifade etmektedir. Ona göre gerilla savaşında savaşan taraflar; profesyonel ordu ile bürokrasiye güvenen ezenler ile bölgenin ezilen halktır. Öncelikli belirtilmesi gereken şey, gerilla savaşının bir halk savaşı olduğu ve az silaha sahip olsa da arkasındaki halk desteğinin tam güvenilir olmasıdır (Guevara, 1960). Gerilla savaşçısı, halkın ezenlere karşı protestosunun yankısını oluşturmak için silahlarını eline almakta ve rejimin yoksulluk içinde tuttuğu silahsız halk adına savaşmaktadır. Kendilerini toplumsal reformcular olarak tanımlayan gerillalar, dönemin egemen kurumlarına saldırı düzenlemektedirler (Guevara, 1989: 4).

Gerilla savaşının stratejisi harekât bölgesindeki askerlere uyuyacak zaman bırakmayacak şekilde sistematik olarak saldırıya uğratılmasıdır. Her an düşmana

⁷ İkinci ve üçüncü bölümlerde ele alınan Nelson Mandela ve Layla Halid, otobiyografilerinde; politik görüşlerinin dönüşüme başladığı ve silahlı eyleme geçme kararı aldıklarında, okudukları başvuru kitaplarından birinin Guevara'nın kitabı olduğunu belirtmişlerdir.

çepeçevre kuşatıldığının izlenimi verilmesi için düşmanın iletişim araçlarına, merkez üslerine ve harekât üslerine saldırılmakta ya da taciz edilmektedir. Bu saldırılar ormanlık veya engebeli arazilerde gece gündüz devam ettirilmeli, bunun için de bölge halkı ile işbirliği yapıp arazinin çok iyi öğrenilmesi gerekmektedir. Bir gerilla birliğinin birkaç dakika içinde eylem yerinden uzaklaşması, birkaç saat içerisinde harekât bölgesinden uzak yerlere ulaşması gerilla savaşının en belirgin özelliklerinden biridir. Bu hareketlilik cephe değiştirilmesini ve karşı tarafın kafasını karıştırmaya yaramaktadır (Guevara, 1989: 4-5).

Guevara'ya göre; gerilla taktığının önemli bir ögesi de tüm insanlara karşı alınacak tavırdır. İfade edilmek istenen, düşmana karşı saldırı büyük şekilde yapılmalı, cinayet işlemeye kalkan ve ajanlık yapan tüm nefret verici unsurları takınan kişilere de en sert şekilde tutum sergilenmelidir. Fakat harekât üslerinde askeri görevini yerine getiren askerlere karşı olanaklar dâhilinde merhamet gösterilmeli, düşmanın ulaşamadığı yerler mevcutsa esir alınmamalı hayatta kalanlar serbest bırakılmalı, yaralılar ise tedavi edilmelidir. Sivil halka karşı saygı duyulmalı, sivil halk çatışmaların dışında tutulmalıdır (Guevara, 1989: 14-19).

Carlos Marighella'nın yazdığı ve birçok gerilla için başvuru niteliği taşıyan bir diğer kitap olan “Şehir Gerillasının El Kitabı” eserinde ise şehir gerillası, askeri diktaya karşı yasadışı yöntemlerle savaşan, halkın ve özgürlüğün dostu kişi olarak tanımlanmıştır. Kitapta yasadışı yöntemlerle dövüşen kanun kaçağı haydutların da olduğu fakat haydutlarla gerillaların karıştırılmaması gerektiği, gerillaların istisnasız herkese saldıran bu haydutlara karşı olan kimseler olduğu belirtilmektedir. Şehir gerillası, haydutlar kadar, kargaşalık çıkarıcı, cinayet işleyen, din adamlarına, öğrencilere karşı suç işleyen sağ kanat karşı devrimcileri de zararlı görmektedir. Marighella'ya göre şehir gerillasının politik bir amacı bulunmakta ve sadece iktidara, kapitalistlere, yabancı işgalcilere, dikta kuranlara sistemli şekilde saldırmaktadır. Şehir gerillasının bir diğer amacı ise kır gerillasına destek olmaktır (Marighella, 2003: 67-68).

Özetle; gerillalar, halk desteğini alan, bölgesel ve küçük birlikler şeklinde hareket eden savaşçılardır. Devletlere karşı asimetrik tehdit oluşturan gerilla birlikleri, vur-kaç taktiği ile düşmanı yıpratmaktadır. Gerilla kavramında olduğu gibi özgürlük savaşçısı kavramı da terörist sözcüğü ile karıştırılmaktadır. Bunun nedenlerinden biri yukarıda bahsedilen ‘birinin teröristinin diğerinin özgürlük savaşçısı’ olarak kabul edilmesidir.

Özgürlük savaşı, siyasi amaçlı, ulusal kimlikle, demokrasi dilini benimsemeye çalışmış fakat dikkate alınmamış örgüt üyelerince işgalci güçlere karşı ulusal bağımsızlık için yapılan savaşların aktörüdür (Martin, 2017: 38-43). Batı dünyası terörizmin de özgürlük savaşının da şiddetin iki uç noktası olduğunu ve kesin bir tanımın olamayacağı varsayımını kabul etmiştir (Ganor, 2010). Ancak tarihsel gelişime bakıldığında ve yapılan savaşın ahlaki boyutunun göz önüne alınmasının ardından iki kavram arasındaki fark net bir şekilde ortaya çıkmaktadır.

“Hücum Yunanoğulları, Kurtar ata toprağını, kurtar çocuklarını, kurtar kadınlarını, atalarının tanrılarına ait mihrapları ve atalarının mezarlarını, şimdi her şey için savaş” olarak düşmana ilerlerken söylenen bu sözler tarihin ilk özgürlük savaşı ilahisi olarak literatüre geçmiştir. Günümüzde neredeyse her demokrasinin temelini oluşturan halk rızası ile kabul edilmiş otorite ve hukukun temelini fikir babaları olan Atinalılar, özgürlüklerini korumak için Persler’e karşı savaşıp işgalden kurtulmuşlardır. Atinalı bilim adamları, düşünür ve filozoflar ile özgürlük fikri nesillere aktarılmış, Avrupa kıtasına ulaşmıştır. 18. yy’daki Aydınlanma Çağı’nın, ABD’nin kurucularının yeni anayasasının, Magna Carta’nın ve bunun gibi birçok özgürlük hakkının altında Antik Atina ve Roma’daki Spartaküs ile başlayan özgürlük isyanları bulunmaktadır (Ferrar, 2019: 15-20).

Parlemanto ile monarşinin karşı karşıya geldiği ve 200 bine yakın kişinin canına mal olan Gücünü kötüye kullanan İngiliz Kralı Charles, parlamentonun kurduğu Yeni Model Ordu’nun bozgununa uğramış ve onu daha sonra parlamentoya veren İskoçlara sığınmıştır. Charles teslim edildikten sonra bazı parlamento üyeleri kralın gücünü kötüye kullanmaması karşılığında görevine devam edebileceğini savunmuş fakat ordu komutanları buna karşı çıkmış ve anlaşma yapmayı savunan üyeleri öldürmüş, kralın ihanetten yargılanmasına karar vermiştir. Yargılanan kral, ölüme mahkûm edilmiştir. Kralın bu şekilde ölümü, halkın, “Özgürlük için kralın kellesinin vurulması ahlaki açıdan doğru mudur?, Kan dökmek özgürlüğe zarar vermekte mi ?” düşüncelerini sorgulamasına neden olmuştur. Bu bağlamda; İngiliz İç Savaşı, özgürlük taraftarlarının; birini öldürmenin özgürlük olgusuna zarar verip vermediği üzerine tartışmaya başladığı ilk olaydır (Ferrar, 2019: 17-31).

Tarihsel süreçte, Gutenberg’in matbaasının başlattığı özgür ifade mücadelesinden, İnsan Hakları Bildirgesi’ne, Amerikan İç Savaşı’ndan, 20. yy (Hindistan, Portekiz, Gana vb..) bağımsızlık mücadelelerine kadar çok sayıda özgürlük hareketi bulunmaktadır. Bu özgürlük hareketlerinin bazıları köklü

değişimlere neden olurken bazıları zafer kazanmalarına rağmen çok az değişim getirmiştir (Ferrari, 2019: 40-62). Özgürlük mücadelesi uzun ve zorlu bir yoldur, önemli olan bağımsızlık hareketine gönül veren insanların hangi yöntemlere başvurarak yol aldığıdır. 21. yy'da özgürlük mücadelesi için yapılacak ahlaki ölçüt artık şiddet kullanılması ya da kullanılmaması değil, şiddetin hangi yöntemler ve hangi hedefe karşı kullanıldığıdır.

Benyamin Netanyahu, yazdığı 'Batı Nasıl Kazanır?' kitabında özgürlük savaşçıları; kasıtlı olarak masumlara zarar vermeyen, terör eylemlerini gerçekleştirmekten aciz kişiler olarak tanımlamıştır. Ona göre hiçbir özgürlük savaşçısı veya devrimci, içinde savaşmayan masumların olduğu otobüsleri havaya uçurmaz, okuldan çocukları kaçırmaz veya katletmez. Bunları teröristler yapmakta bu nedenle de özgürlük kelimesinin terörist eylemlerle ilişkilendirilmesi kesinlikle yanlıştır (Netanyahu, 1985: 27). Ganor da özgürlük savaşçısını, politik amaçlara ulaşmak için askeri hedeflere karşı planlı şiddetin uygulanması olarak tanımlayarak aynı amaçla sivillere de saldırmanın artık terör eylemine evirildiğine değinmektedir (Ganor, 2010). Özgürlük savaşçıları, öldürülmesi gerekenler ile kazaen bile olsa öldürülmemesi gerekenler arasında etik anlam taşıyan bir ayırım koyarak eylemlerini sınırlandırmaktadırlar (Rabinovitch, 2016: 72).

Tanımlardan da yola çıkıldığında; savaş boyutunun ahlaki yönü kapsamında, düzenli ordu veya düzensiz gerilla birimlerinin, savaşçı olan işgalci güvenlik güçleri ile girdikleri silahlı çatışmalar ya da işgalci güce karşı başlatılan isyanlar; özgürlük savaşı, bu amaç doğrultusunda savaşanlar da özgürlük savaşçısı olarak adlandırılmaktadır (Martin, 2017: 43). Özgürlük savaşçısı, bağımsızlık mücadelesinde aşırılıkçı ve şiddet yanlısı olmaktan başka çaresinin kalmadığı siyasal ortamlara sürüklenebilmektedir. Fakat bu şiddeti hedef ayırt etmeden kullanmamaktadır.

Ganor'a göre terörist eylemler, geleneksel ya da geleneksel olmayan savaş türlerinden farklıdır. Teröristler, savaşçı olmayanları da terörize eden bir iletişim biçimidir. Fakat bazı durumlarda teröristlerin özgürlük savaşçısı, özgürlük savaşçılarından da terörist olarak tanımlanabileceğini ifade etmektedir. Bunun sebebinin de tanımlayıcıların öznel bakış açısından kaynaklandığını belirtmektedir (Wikan, 2018).

Yukarıda verilen tanımlar kapsamında terörist ve özgürlük savaşçısı arasındaki kavram kargaşasını çözmeye çalışırsak;

- Zulüm yaratan yerleşik bir otoriteye, özgürlüğün sınırlandırılmasına karşı direnen, belirgin hedeflere karşı eylem uygulayan, işgal askerleri ile savaşıyor, halkın desteğini alan, sivillerin zarar görmesi riskini taşıyan eylemlerden uzak duran kişiler özgürlük savaşçısı iken,
- Siyasi bir hedefe ulaşmak adına, bir topluluğu yıldırma ya da uluslararası bir örgütü herhangi bir davranışa zorlayan, sivilleri ve savaşçı olmayanları öldüren veya ağır şekilde yaralayan, hedefleri ayımsızlaştırarak siyasi cinayetleri kitlesel cinayetlere dönüştüren kişiler terörist olarak kabul edilmektedir.

Terörist, gerilla ve özgürlük savaşçısı kavramlarının tanımlarına yukarıda değinilmiştir. Günümüzde ulusal bağımsızlık için mücadele ettiğini savunan aşırılık yanlılarının kendi halkı tarafından özgürlük savaşçısı olarak görülmesi, yabancı güçlerin, örgütlerin bulunduğu bölgelerdeki ulusal çıkarları nedeni ile bu kavramlar arasındaki bulanıklığı kullanıp, örgüt mensuplarını terörist olarak değil, devrimci, müttefik veya özgürlük savaşçısı olarak adlandırılması, kavramların net bir tanım kazanmasına engel olmaktadır. Bu kavramlara açıklık getirmek için savaşçı olmayan hedefler, ayımsız güç, savaşçı hedefler gibi kavramları içeren adil savaş kuramı bağlamında inceleme yapılması doğru olacaktır. Bunun yanında şiddetin meşruluğuna değinilmesi ve başvurulan şiddetin haklılığının sorgulanması gerekmektedir. Bu kavramların incelenmesi; gerilla, terörist ve özgürlük savaşçısının başvurduğu şiddet eyleminin, özgürlük savaşı mı yoksa terörizm mi olduğunu belirlemek için referans niteliği taşımaktadır.

1. Adil Savaş Kuramı; Savaşçılar, Savaşçı Olmayanlar ve Güç Kullanımı

Savaşçı ve savaşçı olmayan hedefler, ayırt edici güç, hedef ayırt etmeyen güç gibi terimlerin birbiri ile ilişkileri, bir şiddet olayının terörizm olarak tanımlanıp tanımlanmayacağını ifade etmek için önemli referanslardır. Savaşçı; düzenli ordu ya da gerilla birliklerinin üyesi olarak silahlı çatışmaya giren kişileri ifade etmektedir. Savaşçı olmayanlar ise askeri veya diğer güvenlik güçleri ile ilişkisi olmayan sivillerdir. Bu iki tanımın bulanıklaştığı durumlar; toplumsal huzursuzluk döneminde sivillerin de savaşçı olduğu zamanlardır. Bu gibi durumlar; ideolojik, milliyetçi ya da dini grup üyeleri arasında iç savaş gibi toplumsal şiddetin ortaya çıktığı toplumlarda görülmektedir. Benzer şekilde; savaşın olmadığı ortamlarda

ordunun görevde olmayan üyeleri de savaşçı olmayan kapsamında ele alınabilmektedir.

Savaşçı olan ya da savaşçı olmayan kavramları hedef ve kullandıkları güç ile yakından ilişkilidir. Hedef ayırt etmeyen güç; hedefe karşı uygulanan gücü ve tahribat seviyesini sınırlamadan kullanılmasıdır. Örneğin, İkinci Dünya Savaşı'nda şehirlerin bombalanması hedef ayırt etmeden savaşçı olmayanlara uygulanan güç kullanımınıdır. Ayırt edici güç ise uygulanan gücün daha hassasiyetle ve sınırlı şekilde kullanılmasıdır. İtalya'yı Batı Bloğu'ndan çıkarmak için İtalya Kızıl Tugayları'nın hedef olarak savcı, güvenlik güçleri gibi önemli kişilere yaptıkları suikastlar ayırt edici güçtür. Martin'e göre; savaş ortamında, savaşanlara karşı kullanılan güç makul edilebilmekte iken savaş dışı ortamda kınanmaktadır. Ayırt edici gücün, istenmeyen tahribat ve kayıpları sınırlandırmak amacı ile belirli hedeflere uygulanması gücün ahlaklı kullanımı olarak değerlendirilmektedir. Bu durum adil savaş kuramı kapsamında ele alınmaktadır (Martin, 2017: 45).

Nathanson'a göre, hedefe ulaşmak isteyen kişi, grup veya devletin izlediği bazı yollar ahlaki açıdan yanlıştır. Bu da adil savaş teorisinin; Jus ad bellum (savaşa girmenin adaleti) ve Jus in bello (savaşın nasıl yapıldığının adaleti) yaklaşımları ile açıklanabilmektedir. Geleneksel adil savaş teorisi iki soru üzerinden incelenmektedir. Bunlar; 'savaşa girmek ne zaman adildir?' ve 'bir savaş nasıl adil yapılabilir?' (Nathanson, 2010: 114).

Thomas Aquinas tarafından ortaya atılan Adil Savaş Teorisi, savaşın gerekçesini, ilkelerini, koşulunu ahlaki boyut kapsamında ele alan bir kuramdır. Aquinas'a göre savaşın yapılma sebebi adalet üstüne kurulu olmalı ve kötülüklerin ortadan kaldırılması için savaş yapılmalıdır (Dinçer, 2018: 113). Teori, jus ad bellum ve jus in bello olarak iki ana unsur altında oluşturulmuştur. Buna göre, hangi şartlarda savaşın haklılık payı içereceğini belirten jus ad bellum için, savaşın bir otorite yani devlet tarafından açılması, bir adaletsizliği ortadan kaldırmak ya da saldırgan bir yapıya karşı korunma, savaşın ahlaki açıdan doğru bir niyet ile yapılması, tüm seçenekler denendikten sonra son çözüm olarak savaşın düşünülmesi ve kazanma şansının mantıklı derecede var olması kriterlerini taşımaktadır (Dower, 2009: 81-82). Savaş açıldıktan sonra hangi kıstaslara bağlı kalınacağını düzenleyen jus in bello şartları ise fark gözetme ve orantı unsurlarını içermektedir. Buna göre, savaşta sadece savaşanlara karşı güç uygulanabilir ve savaşa katılmayanların yani sivillerin zarar görmesine neden olacak silahların kullanılması etik değildir. Askeri

hedef barındırmayan yerlerin bombalanması, askeri tehdit oluşturmamayan sivillerin ya da savaşçıların hedef gösterilmemesi ve esir düşenler ile yaralıların şiddet görmemesi gerekmektedir (Dower, 2009: 83).

Görüldüğü üzere, uluslararası arenada savaş açılacak ve bu savaş haklı gösterilmek istenecekse yukarıda bahsedilen kriterleri taşıması gerekmektedir. Bu kriterler sivillerin korunması gerekliliğini vurgulamaktadır. Bir önceki bölümde tanımları yapılan gerilla ve teröristlerin savaşları asimetrik yapıya sahiptir. Teröristler, jus in bello'yu ihlal eden siyasal şiddet uygulayıcılarıdır. Bir otorite olmayan grupların adil savaş kuramı kapsamında değerlendirmeleri sadece sivillerin zarar görüp görmemesi üzerinden yapılabilmektedir. Bu kapsamda; teorik olarak, saldırılarını sivillere yönelik yapmayan gerilla ve özgürlük savaşçılarının eylemleri jus in bello çerçevesinde meşru görülebilmektedir. Ancak hangi durumda şiddete başvurulduğu da önemli bir noktadır.

2. Şiddetin Meşruluğu

Günümüzde baskıya karşı direnmenin; pasif direniş ve aktif direniş olarak iki şekli vardır. Eylem şekli bakımından terörizm ile karşılaştırılamayacak kadar farklı olan pasif direniş şiddet kullanmadan gerçekleştirilen sivil itaatsizlik eylemleridir (Taşkın, 2004: 59). Asıl incelenmesi gereken aktif direnişte kullanılan şiddetin hangi sınırdan terörizm olarak kabul edilip edilmeyeceğidir. İnsanlığın varoluşundan bu yana insan kaynaklı bir olgu olan şiddet, normal yollardan sorunlarını çözemeyen insanların, toplumların ve devletlerin sonuca ulaşmak için başvurduğu yöntemdir. Bu yöntem yıllarca savaşları ve terör eylemlerini içerisinde barındırmış, barındırmaya da devam etmektedir. Özgürlük savaşçısı ve teröristin ayrımını yapabilmek için şiddet kullanımının hangi durumlarda meşru kabul edilebileceği üzerine yorum yapan düşünürleri incelemek, konu hakkında kolaylık sağlayabilecektir.

İnsanların kendilerini ait hissedemedikleri siyasi iktidara karşı olumsuz duygular beslemeleri olağan karşılanmaktadır. Sorun, hoşlanmadıkları düzene başkaldıran insanların bunu yaparken yasadışı şiddete başvurma haklarının olup olmadığına yatmaktadır. Bunun meşru olduğunu düşünen kesimin hareketleri bir kargaşa ortamı yaratarak diğerlerinin yaşam ve özgürlüklerini tehlikeye atmaktadır. Yönetme iddiasında olan iradeye yönelik, "seni meşru otorite kabul etmiyorum" düşüncesi çatışmaya neden olabilmektedir. Bu çatışmadaki siyasi iradeye direnme hakkı nereye kadar meşru görülebilir? (Arıboğan, 2019: 25).

1925 ve 1961 yılları arasında yaşamış olan psikiyatrist Doktor Frantz Fanon, Batı'nın üçüncü dünya ülke vatandaşlarına sömürge adı altında uyguladığı şiddeti sorgulamış ve yerli halkın bu şiddete şiddetle karşılık vermekten başka çaresinin olmadığını vurgulamıştır. Ona göre; yerli bağımsızlık hareketleri için kullanılan şiddet meşru görülmelidir. Çünkü bu şiddet, yerli halkın sömürüye karşı verdiği bir mücadeledir (Akdemir, 2009: 257). Fanon yazdığı 'Yeryüzü Lanetlileri' kitabında; üçüncü dünya ülkeleri vatandaşlarına şöyle seslenmektedir: "*Şiddet daha dün başlamış bir şey olsaydı, belki de sergilediğiniz şiddetsizlik çatışmayı yatıştırabilirdi. Ama tüm rejim, hatta sizin şiddet karşılığı görüşleriniz bile bin yıllık ezme ilişkisi ile yürütülüyorsa pasifliğiniz, sizi ezen tarafa hizmet etmekten başka bir amaca hizmet etmez.*"(Fanon, 2007: 33-34).

Fanon, başarılı bir direnişin sömürge yönetiminden bağımsız olmayı beraberinde getireceğini, bunun da ancak aktif politik direnişle olacağını savunmaktadır. Ona göre şiddet; nihai bir amaç değil sömürge altında olan toplumun özgürleşme sürecinde kendini tanıma mücadelesinde başvuracağı bir araçtır (Özhan, 2007: 31). Fanon, bu sözlerle sömürge altında olan halkın şiddeti göze alarak bağımsızlıklarını kazanabileceklerini vurgulayarak başvurdukları şiddetin baskıya direnme hakkı olduğunu bu nedenle de meşru görüleceğini savunmaktadır.

Bir halkın, direnme hakkını kullanmasının haklı nedenleri; baskı ve hukuk dışı uygulamalar karşısında hukuksal başvuru yollarının kapalı olması, tüm yasal yolların denenmesine karşın bir sonuca varılamaması, toplumda temel hak ve özgürlüklerin daraltılması karşısında bireylerin kendilerini ifade edebilme yollarının yasaklanmasıdır. Bir eylemin terörizmden ayrılabilmesi ve direnme hakkına sahip olması için hukuk dışılığı ve zulme karşı olması gerekmektedir. Başvurulan eylem türü, yöntem bakımından toplumlar tarafından benimsenmiş olması ve ahlaki olması gerekmektedir (Aliefendioğlu, 2002: 397-399). Duguit'e göre; hukuka aykırı karar alan idarecilerin emirlerine uymamak, hatta gerektiğinde ayaklanarak baskı yoluna evrilen iktidarı devirmek tamamen meşrudur. Çünkü bu davranış kaba kuvvete yönelen iktidarı iş başından alarak hukuku yeniden üstün kılmak için yapılmaktadır (Kapani, 1993: 305). Thomas Aquinas'a göre de devletin görevi; sosyal hayatı adalete uygun şekilde düzenlemektir. Eğer devletin çıkardığı kanunlar adalete aykırı ve keyfi ise halkın direnme hakkına başvurması meşrudur.

Yukarıdaki düşünceler, direnme hakkının hangi koşullarda başvurulacağına değinmiş fakat nasıl olacağına dair bir tanımlama yapmamışlardır. Sınırları ve şekli

çizilmeden başvuru zor kullanma yetkisi terörizme yol açabilmektedir. Bu nedenle direnme hakkını kapsamlı olarak ele alan Locke'ın düşünceleri önemlidir. Locke; yöneticilerin kanun yerine keyfi isteklerini uyguladığında ve yasama organının çalışmasına engel olduğunda, halk yabancı bir iktidarın egemenliğine teslim edildiğinde, yöneticiler kanunları uygulamakta zorluk yaşadıklarında halkın aktif direnişini hak saymaktadır. Ancak direnme hakkının meşru sayılabilmesi için belirleyici durumları üzerinde durmaktadır. Ona göre; bireyin orantısız olarak başlattığı direnme hakkı ülkeyi bir iç savaşa götürebileceği için uygulanacak eylemler toplum tarafından desteklenmelidir. Locke'un savunduğu aktif direniş, toplumun çoğu kesimi tarafından kabul edilip desteklendiği sürece meşru olmakta ve başarıya ulaşabilmektedir (Güriz, 2003:205; Öztekin, 2020: 408). İktidara karşı direniş, ilk kez bir hak olarak 1776 tarihli Amerikan Bağımsızlık Bildirisi'nde⁸ yer almıştır. Munci Kapani, Bildiri'nin Locke'un düşüncelerinin izlerini taşıdığını belirtmektedir (Yıldız, 2016: 402; Öztekin, 2020: 410). Locke'un direnme hakkı doğal hukuka dayanmakta olduğundan, son çare olarak başvuru şiddet de masumlara zarar vermediği ölçüde meşru kabul edilmektedir.

Özetle, şiddetin meşruluğu baskıya karşı direnme hakkı ile bağlantılıdır. Hukuka aykırı tutum sergileyen güce karşı tüm yasal yollar denendiğinde sonuç alamayan halkın sivillere zarar vermeden başvurduğu şiddet meşru olarak kabul edilebilmektedir. Aksinin uygulanması, masumların zarar gördüğü direniş eylemleri terörizme yol açabilmektedir. Bu nedenle terörist ve özgürlük savaşçısı arasındaki ayrımı yapmak için başvurdukları şiddetin meşruluğu, hedefler ve ayırt edici gücün incelenmesi gerekmektedir. Bu bilgiler doğrultusunda; baskı gören bir grubun işgal askerleri ya da baskıcı yönetime karşı sabotaj veya suikast teknikleri ile savaşması direnme hakkı veya özgürlük savaşı olarak değerlendirilebilmektedir. Ancak toplum tarafından kabul göremeyen, hedef gözetmeksizin şiddet uygulayan ve her daim korku yayan kişiler ise terörist olarak kabul edilmektedir. Adaletsizliğe karşı başvuru şiddetin meşruiyeti vardır fakat başvuru şiddet terör eylemleri olarak gerçekleştiriliyorsa meşru kabul edilmez.

⁸ Bildirgede direnme hakkına şu şekilde yer verilmiştir; “*Hepimiz yaratıcımızın bahşettiği üzere, içerisinde hayat, özgürlük ve mutluluğun peşinden koşma haklarının da bulunduğu başkasına devredilemez niteliğe sahip olan haklarla birlikte, eşit olarak yaratıldık. Bu hakları güvene almak için insanlar arasında, yönetilenlerin rızasından kaynaklanan güç ile hükümet kuruldu. Herhangi bir yönetim biçimi bu hedefler için zararlı olmaya başladığında, bu yönetimi değiştirmek ya da feshetmek ve güvenliklerini ve mutluluklarını etkilemesi kendilerine en muhtemel görünen şekilde güçlerini düzenleyerek ve yönetimin temelini bu tür ilkelere dayandırarak yeni bir yönetim kurmak halkın hakkıdır.*” (The Declaration Independence: A Transcription. In Congress, 1776).

Yukarıda değinilen tanımlar kapsamında; terörü en şiddetli ve derinden hisseden devlet ya da toplumlardan, eylemlerine meşruiyet kazandırmak isteyen kişi ya da gruplara kadar her kesim kendi algıları doğrultusunda bir tanım oluşturmaktadır. Terörizm kavramı, her toplum ya da devlet nezdinde tarihsel geçmiş, siyasal yaklaşım ve inanç değerleri üzerinden ele alınarak yorumlanmaktadır. Terörizmin tek bir tanımının bulunmamasının nedenlerinden biri de terörizmin durağan olmayan, sürekli değişen yapısıdır. Bu yapısının yanı sıra, modern terör örgütlerinin faaliyet sınırları dışındaki ülkelerden destek almaları da tek tanımı olmama sorununa neden olmaktadır. Fakat tüm bunları kapsayan esas sorun, bağımsızlık mücadelesi için gerçekleştirilen eylemler ile terör eylemlerinin arasındaki karışıklıktan kaynaklanmaktadır. Çünkü bağımsızlık hareketlerini kendi menfaati doğrultusunda destekleyen devletler ile bu eylemlerin olumsuz sonucunu yaşamış olan devletler aynı terör tanımı üzerinde uzlaşa sağlayamamaktadırlar. Böylelikle ‘‘bir kişinin teröristi bir başkasının özgürlük savaşçısıdır’’ yaklaşımı ortaya çıkmaktadır. Cümlenin kime ait olduğu bilinmemesine rağmen terörizm tanımı ve terörist gruplar ile özgürlük savaşçıları kavramları incelenirken sıklıkla dile getirilen bir kalıp haline gelmiştir.

Değinilen gelişmeler çerçevesinde:

- 1) Terörizm kavramının ortak bir tanımının yapılması çabası sadece bilimsel bir gereklilikten ziyade, devletlerin elinde dış politika aracına dönüşen bir siyasal duruşu engellemek için de önemlidir. Tüm devletlerin kabul ettiği bir tanım bulunmasa da, değinilen tanımlarda; ‘ideolojiye bağlı, masumlara uygulanan şiddet veya şiddet tehdidi’ olguları ortak bir paydadır. Olayın hangi tarafında bulunulduğu, hangi olayın terör hangi olayın direniş olduğunu saptamakta karışıklığa neden olmaktadır. Bu karışıklığı ortadan kaldırmak için adil savaş hukuku ve şiddetin meşruluğu kavramlarının incelenmesi gerekmektedir.
- 2) Terör hareketleri insanlık tarihini geçmişten günümüze kadar her dönem ilgilendirmiş, 1880’lerden 1920’lere kadar terörist olmak gururla karşılanırken, 1920’lerden sonra bu algı değişmeye başlamıştır. 1979 ile başlayan dini motifli terör hareketleri, 11 Eylül saldırıları ile küresel bir boyut kazanmış ve uluslararası güvenlik sorunu olmuştur.

- 3) 11 Eylül saldırılarına kadar, uluslararası konferanslarda değinilen terör düzenlemelerine, uyum sağlamakta çekimser davranan devletler iç hukukta düzenlemelere gitmiştir. 11 Eylül saldırıları tüm dünyada yankı uyandırmış ve terörizmin küresel bir sorun olduğu her fırsatta dile getirilmiş ve işbirliği mesajları verilmiştir.
- 4) AB ve ABD terörizm konusunda birçok yasal düzenlemeye gitmiş ve terör tanımını gün geçtikçe genişletmiştir. Terörizmin varlığı, AB ülkelerinde güvenlik vaat eden popülist liderlerin desteklenmesini sağlarken, ABD'nin askeri operasyonlarına meşruluk kazandırmıştır. Fakat ABD'de yapılan son seçimlerin ardından yaşanan protesto olayları, dışarıdan gelebilecek bir terör tehdidini, iç terör tehdidine dönüşmüştür.
- 5) Sonuç olarak, terörizm, karşı şiddetin artmasına neden olurken, bu şiddet de terörizmin oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Avrupa örneklerinde olduğu gibi bazı liderlerin konumunu güçlendirdiği de görülmektedir. Bu siyasi gelişme, liderler açısından terörün yararlı bir tarafı olarak da değerlendirilebilir. Bu durumda terörizmin ortak bir tanımının yanında, amaçlarına uygun sonuçlar doğurduğu tartışmalıdır.

III. GÜNEY AFRİKA CUMHURİYETİ'NİN APARTHEİD REJİMİ, DİRENİŞ VE NELSON MANDELA

1960 ve 1970'li yıllara kadar, Afrika'da kurulan yeni devletlerin dünya sistemine nasıl dâhil edileceği ve kıtanın kaynaklarının etkin şekilde nasıl kullanılacağı, Afrika politikalarına yön veren iki temel meseledir. Bu amaçla çalışmanın bu bölümünde, Güney Afrika'nın tarihinden kısaca söz edilerek, Avrupa kökenli beyaz azınlığın, Güney Afrika'da uyguladığı kurumsallaşmış ırk ayrımcılığı politikaları ve bu politikalara karşı siyah yerli halkın ortaya koyduğu mücadelelere yer verilecektir. Kendi topraklarında köle olmaya zorlanan bu halkın eşitlik arayışları ve Nelson Mandela'nın önderliğindeki direniş hareketleri, birinci bölümdeki terörist, gerilla ve özgürlük savaşçısı kavramları kapsamında incelenerek değerlendirilecektir.

A. 1488 – 1912 Hollanda ve Birleşik Krallık Sömürge Dönemi

Batı kaynaklı tarih kitaplarının çoğunda Afrika kıtasının yazılı tarihi, Portekizli denizci Bartolomeu Dias'ın ülkeye geldiği 1488 yılındaki sonradan adı ümit burnu olacak alanın keşfi ile başlasa da Doğu Afrika'da bulunan yazıtlardan Orta Taş Devri'nde dahi birçok kabilenin yaşadığı görülmektedir. (Uçkan, 1986: 1; Cotrall, 2005: 26). 15. Yüzyılda Avrupalılar, ticaretleri için önemli olan Hindistan ve Çin'e ulaşmak amacı ile alternatif yollar bulma arayışı içine girmişlerdir. Ticaret mallarını daha ucuza elde edebilmek için yeni yol arayışına giren Avrupalılar, 1498 yılında Portekizli denizci Vasco da Gama'nın Hindistan'a güneyden dolaşarak varması ile Natal'ı keşfetmişlerdir (Karaşahan, 2010: 35-36). Cape Yarımada'sı, Avrupalılara ait ticaret gemilerinin Hindistan'a gidiş dönüşte ihtiyaçlarının karşılandığı geçici bir konaklama alanı olarak değerlendirildiği için Güney Afrika toprakları 1652 yılına kadar Avrupalıların yerleşimine hedef olmamıştır (Karaşahan, 2010: 36). 1652'de Hollandalı Doğu Hindistan Şirketi (Verenigde Oost-Indische) temsilcisi Jan Van Riebeeck ve yanında getirdiği bir grup insan buradan geçen ticaret gemilerine destek sağlamak için üs kurmaya gelmiş ve yerleşmişlerdir (Kaufman, 2012: 7). Devam eden yıllarda Avrupa'nın alt tabakasından buraya gelen beyaz göçmen sayısı artmış, başlangıçta şirket adına ücret karşılığında çalışan bu Avrupalı

beyazlar bir süre sonra toprak sahibi haline gelmeye başlamışlardır (Karaşahan, 2010: 37-38). 1657 yılından itibaren Cape Town, çevresindeki ekilebilir alanları Avrupalı yerleşimcilerin alması ile birlikte Doğu Hindistan Şirketi, işgücü talebini karşılayabilmek amacıyla Doğu Afrika'daki ve Doğu Hindistan'daki köleleri buraya getirmiştir. Başlangıçta gemiler için dinlenme ve ihtiyaç karşılama alanı olarak kurulan bu alan, daimi yerleşim için gelen Hollandalılar ve Nantes Fermanı'ndan kaçan Protestanların akını ile Avrupalı yerleşimin arttığı bir bölge haline gelmiştir (SA Yearbook, 2019/2020: 2; Cottrell, 2005: 27). Bölgelere yerleşip çiftçilik yapmaya başlayan bu göçmenlere Boer denmiştir. Çiftçilikle uğraşan Hollandalı beyazlar hayvancılık ile geçinen bu yerli toplumun meralarını da istila etmeye başlayınca yerli halk ve beyazlar arasında çatışmalar başlamıştır. Bu durum Avrupalıların limana ayak bastıklarında bölgede yaşamakta olan Khoikhoi ve Busmen yerlilerinin Hollandalı sömürgecilere itaat ettirilmeleri ve köle olarak kullanılmalarının başlangıcı olmuştur (Cottrell, 2005: 16-17). Yüzyıllardan beri o topraklarda yaşayan yerli topluluklar kendi topraklarında köle haline getirilmeye, itaat etmeyenler ise katliam ve insanlık dışı muameleye maruz bırakılmışlardır (Knox ve Quirk, 2000: 144).

Hollandalı beyazlar tarafından yerleşim haline gelen Cape Town'da, göçmenler bölge halkından uzak durdukları için gergin bir ortam oluşmamıştır. Bazı kaynaklar bu durumu 'iyi geçinmekteydiler' olarak belirtmiş olsa da çatışmaların önüne geçen, beyaz göçmenlerin yerli halkla iyi geçinmeleri değil, siyah ırkı aşağı görmelerinden kaynaklanan uzak durma davranışı olmuştur. Göçmenler, başlarda besin kaynağı olarak yerli halktan satın aldıkları hayvanları çalmaya başlayınca Khoikoi'ler onlarla mızrak, ok ve yayla çatışmıştır fakat yerel silahlar karşısında beyazların barutlu silahları ve getirdikleri bulaşıcı hastalıklar nedeni ile on binlerce Khoikoi ölmüştür⁹ (Thompson, 1990: 38). 1700'lü yıllarda Hollandalılar ile yerli halk arasında devam eden çatışmalarda silahlı göçmenler galip gelmiş ve yerli halk teslim olmuştur. Khoikoiler toprakları ve hayvanları ile birlikte el konularak Avrupalı yerleşimcilerin çiftliklerinde diğer Afrika ülkeleri ve Hindistan'dan getirilen köleler ile birlikte çalıştırılmışlardır (SA Yearbook, 2019/2020: 2). Siyahîlerin elindeki tek önemli silah nüfuslarının sayıca fazla olması olmuş, bunun yararı 16. yüzyılda görülmesi de uzun vadede önemli sonuçlar doğurmuştur.

⁹ 1713 yılında Avrupalıların getirdiği çiçek hastalığından dolayı Güney Batı Cape bölgesinde her on Khoikoi'den ancak birinin kurtulduğu tahmin edilmektedir (Thompson, 1998: 38).

18. yy sonlarında Hollandalı şirketin iflasın eşiğine gelmesi ve Birleşik Krallık'ın British East India Company şirketini kurması, doğuya giden yolda uğrak bir yer olan Cape Town'un yeni bir toplulukla tanışmasına neden olmuştur. 1795 yılında İngilizler tarafından ele geçirilen Cape Town, Amiens Antlaşması ile Hollandalılara geri bırakılmış olsa da 1806 yılında Napolyon Savaşları sırasında ticaret yollarının güvenliğini sağlamak ve bu alanın Fransızların eline geçmesini engellemek için İngilizler tarafından tekrar işgal edilmiştir (Oliver, 2017: 5; Thompson, 2001: 52). Bu durum, yerliler ve Boerler arasındaki çekişmeye Birleşik Krallık'tan gelen göçmenlerin de dâhil olması anlamına gelmiş ve 1940'lı yıllara kadar çeşitli iktidar mücadeleleri yapılmıştır.

Birleşik Krallık'ta kölelik karşıtı hareketler, 19. yy başlarında köleliğin kaldırılmasını sağlamış ve 1834 yılında yürürlüğe giren kurtuluş ilanı ile köle ticareti yasaklanmıştır.¹⁰ Birleşik Krallık yasaları gereği, İngiliz egemenliği altındaki bölgelerde de kölelerin taşınması yasaklanmış ve Boerler istemeyerek de olsa kölelerine özgürlüklerini vermek zorunda kalmışlardır (Tuncer, 1997: 70-75). Boerler durumdan hoşnut olmasalar da aslında kölelik tamamen ortadan kalkmamış sadece biçim değiştirmiştir. Beyaz toprak sahibi ile sömürge yönetimi işbirliği yapmış ve köleliği zamanın şartlarına uygun hale getirerek sistemi devam ettirmiştir. Azatlı kölelerin topraksız ve parasız şekilde geçim sıkıntısı içerisinde kalması, eski efendilerinin yanlarında son derece düşük ücretlerle çalışmaya başlamasına, birçoğunun aynı yerde eski işlerini yapmalarına neden olmuştur. Sonuç olarak yerli halkın sadece sıfatları uşak, hizmetçi gibi değiştirilmiş, köleleri cezalandırma hakkı da beyaz köle sahibinden devlete geçmiştir (Karaşahan, 2010: 43-43).

Hollanda kökenli sömürgeciler (Boerler), Birleşik Krallık'ın köleliği yasaklayan yasalarına karşı protesto amacı ile İngilizlerin kendi alanlarını genişletmelerine karşı koyamamalarından dolayı buldukları topraklardan ayrılıp bölgenin kuzeyine göç ederek kendilerine yeni devletler kurmaya karar vermişlerdir. 1835 yılında altı bin kişinin dahil olduğu bu göç hareketi 'Grand Trek' (Büyük Göç) olarak tarihe geçmiştir (Tuncer, 1997: 70; Cottrell, 2005: 25). Boerler, göç ettikleri

¹⁰ İngiliz Hükümeti'nin köleliği kaldırmasının asıl amacı, İngiliz köle tacirlerine bağımlı olan Fransız şeker kolonilere ekonomik olarak zarar vermek ve kendi sömürgesi olan Hindistan'dan gelen şekerle tekrar Avrupa pazarını ele geçirmektir. İkinci bir neden ise, Kuzey Amerika'nın Güney eyaletlerinde kaybettiği kolonileri rakip olarak görmekte olup ve Afrika'dan Amerika'ya gidecek olan köleleri engelleyerek eyaletlerdeki tarım ekonomisinin düşmesine neden olmak istemektedir. Böylelikle kölelerin özgürlüğünü savunan bir İngiltere prestij sağlamış ve rakiplerini de zayıflatma hesapları yapmıştır (Tuncer, 1997: 70).

topraklarda yaşayan Zuluların saldırılarına uğramış fakat Zulular da Khoikoiler gibi modern silahlara yenik düşmüşlerdir. 3 yıl süren bu savaş Blood River olarak adlandırılmış ve savaşın sonunda Boerler; Orange Free State, Transvaal ve Natalia olarak adlandırılan üç cumhuriyet kurmuşlardır (Thompson, 2001: 91-115).

Boerler'in elde ettikleri bu topraklarda değerli madenlerin keşfedilmesi ile İngilizlerin alana gelmeleri çok sürmemiş ve Natal bölgesi İngilizler tarafından işgal edilmiştir (Yearbook, 2019/2020: 3). 1843 yılında Boer hâkimiyetinden çıkan Natal'a Birleşik Krallık ve Almanya'dan beş bin göçmen getirilerek yerleştirilmiş ve bu göçmenler bölgedeki yerli halkın yeni efendileri haline gelmişlerdir. Boerler, Natal galibiyetinden sonra gücünü diğer cumhuriyetlere kaydırmış, Güney Afrika topraklarında, Cape ve Natal'ın İngilizlere, Transvaal ve Orange Free State'in ise Boerlere bağlı olduğu dört parçalı bir yapı meydana gelmiştir (Ruhi, 2018: 28). 1852 ve 1854 yıllarında yapılan anlaşma ile özerklik hakkı elde eden Boerler, I. Boer Savaşı'ndan sonra İngilizlere bağlı kendi kendilerini yönetme hakkı olan bir topluluk haline gelmiştir (Günarlan, 2020: 8; Knox, 2000: 144-145).

1860'lı ve 1870'li yıllarda Kimberley'de elmas, Rand'da altın yataklarının bulunması bölgenin ekonomik ve politik yapısının değişmesine neden olmuştur. Dünyanın en büyük elmas yatağına sahip olan Kimberley, sanayi merkezine dönüşmüş ve İngilizler ile Boerler'in mücadelesi yeniden başlamıştır. Dört yıl süren bu mücadele sonunda İngilizler ilhak ettikleri elmas alanlarını Boerler'e bırakıp geri çekilmişlerdir (Yearbook, 2019/2020: 3). 1880'li yıllarda bulunan altın rezervlerinin yabancı sermayeyi çekmesi ile Güney Afrika'nın Transvaal bölgesine büyük çapta İngiliz göçü olmuştur. Boerler, mevcut nüfusu geçecek kadar fazla olan bu İngiliz göçmenler için yabancı anlamına gelen 'Uitlander' kelimesini kullanmışlardır. Göçmenlerin sayısının fazla olması Transvaal Başkanı Paul Kruger'ın 1888 tarihli bir yasa ile resmi belgelerde sadece Hollanda dilinin konuşulacağı, oy kullanmakla ilgili bazı kısıtlamaların getirileceğine yönelik açıklamaları II. Boer Savaşı'na giden zemini hazırlamıştır (britannica.com/topic/Uitlander, 01.03.2021).

İngiliz altın arayıcılarının kendilerini korumasını istedikleri İngiliz Hükümeti, Boerler ile ikili görüşmeler yapmış fakat bu görüşmeler sonuçsuz kalmıştır. Boerler'in İngiliz Hükümeti'nden sınırlarındaki İngiliz askerlerini çekmelerini istemesi aksi halde savaş sebebi sayılacağını ifade etmesi ortamı daha da germiş, İngiliz askerlerinin çekilmemesi üzerine Boerler, 11 Ekim 1899 tarihinde savaş ilan etmişlerdir (Günarlan, 2020: 9; Crompton, 2007: 14). İngiliz düzenli ordusuna karşı

bir meydan savaşını kazanamayacaklarını anlayan Boerler, gerilla taktiklerine başvurarak İngilizlere karşı meydan okumaya devam etmişlerdir. Vur kaç taktiğine karşı Boerler'in desteğini kesmek için Boer yerleşim yerlerini imha eden İngiliz ordusu yakıp yıktıkları kasabalardaki Boer ve Güney Afrikalı siyahileri göçe zorlamıştır. Transvaal ve Orange Cumhuriyetleri'nin İngilizlere karşı koyamayacaklarını anlamaları barış masasına oturmalarını beraberinde getirmiştir. Boerler, Mayıs 1902'de yapılan Vereeniging Barış Anlaşması ile 1910 yılında Güney Afrika Birliği kuruluncaya kadar İngilizler tarafından yönetilmişlerdir (Thompson, 2001: 143; britannica.com/event/South-African-War, t.y.).

1908 – 1909 yılları arasında İngiliz Parlamentosu'nda bir anayasa tasarısı hazırlanmış ve 31 Mayıs 1910 yılında yürürlüğe girmesi ile Cape Town, Natal, Free Orange States ve Transvaal birleşerek Güney Afrika Birliği kurulmuştur (Benson, 1963: 22-24). Hazırlanan yasanın ikinci maddesine göre, 'Birlik' kelimesi aynı zamanda Güney Afrika Birliği yasalarının karar alındığı 'parlamento' anlamına da gelmektedir (omalley.nelsonmandela.org, t.y.). 1994 yılına kadar devam eden bu dört eyaletli yapı ile parlamento başkentinin Cape Town'da, İdare başkentinin Pretoria'da ve Yargı başkentinin de Orange Free State'de toplanması kararlaştırılmıştır. Bu üçlü yapı günümüzde hala devam etmektedir. Güney Afrika Yasası ile kurulan Güney Afrika Birliği Devleti'nde İngilizler, savaş meydanında kaybeden Boerler'e geniş yetkiler vermiş ve kaybettikleri topraklarda söz sahibi olmalarına devam etmelerini sağlamıştır. Böylelikle savaştan önce sadece iki cumhuriyet üzerinde söz sahibi olan Boerler artık tüm ülkede siyasal yetkiye sahip olmuşlardır (Ruhi, 2018: 36-39). Kuzey ve doğu bölgelerinde yaşayan yerli nüfusun fazla olmasından çekinen Boerler tarafından yerli halka oy hakkı tanınmamış ve yerli siyahi halk bu birliğin iktidarı dışında tutulmuştur. Bu duruma karşı harekete geçen siyahi halk protesto amacı ile 1912'de, adı sonradan ANC (African National Congress - Afrika Ulusal Kongresi) olacak SANNC'yi (*South African Native National Congress* - Güney Afrika Yerli Kongresi) kurmuşlardır (Yearbook, 2019/2020: 6; Benson, 1963: 28).

Görüldüğü üzere Güney Afrika toprakları deniz ticareti için kullanılırken beyaz ırkın yerleşmesi ile önce siyah ve beyaz ırk arasında çatışmalar yaşanmış daha sonra İngilizlerin gelmesi ile beyaz ve beyaz çatışmasına dönmüştür. Hollanda ve İngiltere kökenli göçmenlerin topraklar üstünde söz sahibi olmaya çalışması 1900'e kadar anlaşmazlıklara ve savaşlara yol açmıştır. Güney Afrika Birliği'nin kurulması

anlaşmazlığın tekrardan siyah ve beyaz ırkın çatışmasına döndürmüş, 1912 yılında siyahlar kolektif olarak hareket edecekleri ANC'nin kurulması için ilk adımı atmıştır.

1.Apartheid Rejimi

Güney Afrika'da tüm etnik grupların birbirinden ayrışmasının en kapsamlı biçimi olan ırk ayrımı politikası, fiili olarak 1948 yılında başlasa da kökenleri Hollandalıların, Güney Afrika topraklarına yerleşmesi ile kendi topraklarında köle olarak yaşamaya zorlandığı ya da yerli halkın katledildiği döneme kadar uzanmaktadır. 1948 ile 1960 yılları arasında geçen dönemin tek farkı apartheid hükümeti tarafından bu ırk ayrımının daha sistematik ve kurumsal hale getirilmiş olmasıdır (Tören, 2015: 14).

Beyaz ırkın yerli halka uyguladığı şiddetin 1600'lerde başlamasının bir diğer nedeni de bölgeye gelen beyazların yerli halkı anlattığı mektuplardır. Van Riebeeck'in bu topraklara ayak bastıktan sonra yerli halk hakkında Hollanda'ya gönderdiği mektuplar, Avrupalıların bu yerli halka önyargı ve tiksinti duyarak bakmasına neden olmuştur. Riebeeck'in, mektuplarında siyah tenli yerli halk hakkında bilinçsizce yaşayan, vahşi, pis ve kalın kafalı olarak bahsetmesi beyaz adamın, siyah insanı günahın, çirkinliğin ve kötülüğün simgesi olarak kavramasına ortam oluşturmuştur. Riebeeck ile gelen beyaz insanlar, tanrının seçtiği üstün ırkın beyaz olduğu, yani 'insan beyazdır' yargısına sahip yerleşimcilerdir. Bu ortamda Avrupa uygarlığı ile siyah yaşam teması geçince beyaz yerleşimciler, siyah tenli bu yerlileri evrimini tam tamamlamamış bir hayvan türü olarak nitelendirmiş, siyahların aşağılık bir ırk olduğu algısı Avrupalı beyaz insanlarda ortak bir önyargı oluşmuştur. O zaman yapılacak tek şeyin bu topraklara uygarlık götürmek olduğunu savunan Avrupalılar, kendilerini buralara nizam getirmek ve uygarlaştırmak¹¹ görevini üstlenen insanlar olarak görmüşlerdir (Ruhi, 2018: 16).

19. yüzyılda Avrupa'da geliştirilen ırkçı fikirler, Batılı sömürge imparatorlukların farklı coğrafyalarda yerli halk üzerinde hegemonya kurmalarını meşrulaştırmıştır. Bunlardan biri olarak Sosyal Darwinizm kuramı, Batılı güçler tarafından Güney Afrika'da yaşayan siyah yerlilerin, beyaz ırkın üstünlüğü adı altında sömürgeleştirilmesine bilimsel bir dayanak olarak görülmüştür (Karaşahan,

¹¹Uygarlaştırmanın buradaki anlamı; yerli hala ait toprakların gasp edilmesi ve onları işçi olarak kullanmak ya da köleleştirmek ve güç kullanarak zorla Hıristiyanlaştırarak sömürge yönetimi kurmaktır (Ruhi, 2018: 16).

2010: 49). Tarihsel gelişim içerisinde 19. yy'da ortaya çıkan Sosyal Darwinci Kuram, evrimin sadece doğayı temellendirmek amaçlı uygulanmasını değil sosyal ve siyasal alanda da kendini gösterdiğini ileri süren görüşlere dayanmaktadır (Dursunoğlu, 2016: 213). Bu kurama göre, devlet ve toplumun, toplumda en uygun olanların hayatta kalmasına dayalı bir düşünce sistemi ile değiştirilmesi gerekmektedir. 19. yy ABD'si ve İngiltere'si de bunu teoriden pratiğe geçirmişlerdir (Heywood, 2013: 67). Onlara göre, evrimini tamamlayarak en yüksek gelişmişlik seviyesine ulaşan toplum Batı Avrupalıdır, geri kalan diğer toplumlar ise aynı evrimsel gelişmeyi tamamlayamadıkları için insan sayılmamaktadır. Bu nedenle başta İngiltere olmak üzere Avrupalı beyaz insan, henüz evrimini tamamlamadığını iddia ettiği yerli halka her türlü muameleyi yapma hakkını kendinde görmüştür (Karaşahan, 2010: 49-50).

Sosyal Darwinci düşünce iyiliğin güç, kötülüğün zayıflık olduğunu beyaz insana aşlamış ve merhamet, şefkat gibi duygular yerine görev, itaat, kuvvet kullanımı gibi savaşa dayalı değerler ön plana çıkarılmıştır. Kendi ırkını korumak için zayıf olanın ortadan kaldırılması gerektiğine inanan beyaz insan zaten insan olarak bile görmediği yerli siyah ırkı zayıf kabul ederek ve bu halkın hayatını gasp etmiştir (Şahin, 2017: 576-577).

Güney Afrika topraklarında 19. yy'ın başlarından itibaren inşa edilen toplumsal ve iktisadi yapı, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yeniden şekillenmeye başlamıştır. Güney Afrika Birliği'nin iki beyaz ırk arasındaki sürtüşmeyi bitirmemesi ve General James Barry Munnik Hertzog'un Hollandalı diğer liderin İngilizlere fazla taviz verdiğini iddia ederek eleştirmesi, Hertzog'u kendini dışlanmış hisseden Boer halkının gözünde yeni bir lider yapmıştır. 1914 yılında Ulusal Parti'yi kuran Hertzog beyaz ırkçılığa vurgu yapan söylemleri ile sadece Boerlerin değil İngilizlerin de desteğini almıştır (Ministry of Education, 2004: 149). 1940'larda daha ırkçı olan Malan'ın parti lideri olması ile birlikte Afrikalılara karşı daha sıkı politikalar gündeme gelmeye başlamıştır. 1930 ve 1940'lı yıllar beyaz ırkın korunması, yerli halkın kültürüne karşı Afrikaner kültürünün kaybolmaması adına siyah ırkın devamlı gözetilmesi gerektiği söylemleri ve vaatleri ile geçmiş, 1948 yılına gelindiğinde sadece beyazların oy kullandığı bir seçim yapılmıştır (Benson, 1963: 32-33).

Daniel Malan'ın başkanlığında 26 Mayıs 1948 yılında iktidara gelen Ulusal Parti, üç asır de facto olarak devam eden ırksal ayrımcılık politikalarına bağlı bir Apartheid rejimi kurmuştur (Gümüş, 2020: 29). Apartheid olarak adlandırılan bu

sistemin arka planını 1685’de beyazlarla beyaz olmayanların evliliğinin yasaklanması, 1857’de beyazların kiliseye alınmama kararı, 1913’de çıkarılan Yerli Toprak Yasası ve 1923 yılındaki Şehir Bölgeleri yasaları oluşturmuştur. 1961 yılında Britanya ile tüm ilişkilerini keserek bağımsızlığını ilan eden Ulusal Parti, bu uygulamaları genişleterek dünyanın diğer sömürgelerinden ya da ABD’dekinden çok daha ileri boyutta ve en katı şekilde uygulamaya koymuştur (Aras, 2004: 17; Seekings ve Natrass, 2005: 129-131).

Felemenkçe kökenden gelen Apartheid, Güney Afrika Cumhuriyeti’nde beyaz azınlık ile beyaz olmayan çoğunluk arasındaki ilişkilere yön veren iki ırkın birbirinden yalıtılmasını öngören bir politikadır (Arıboğan vd, 2010: 41). Sözlük anlamı ayrı olma, ayrı ayrı durma durumunu ifade eden Apartheid’in, Ulusal Parti yetkililerinin yüklediği kurumsal anlamı ise Güney Afrika’da etnik kökene göre belirlenmiş toplulukların, birinin yararına olacak şekilde sosyal, kültürel ve siyasal bakımdan birbirinden ayrı durmalarını sağlayacak yasal çerçeveler ile hazırlanmış olan ırk ayırımına dayalı politikaların uygulanmasıdır (Seeking ve Natrass, 2005: 4).

1948-1994 yılları arasında uygulamaya konulan Apartheid rejimi başlarda ekonomik ayrımcılık olarak ortaya çıksa da sonraları günlük hayatta dahi beyaz ve beyaz olmayanların her türlü temasını engelleyecek yasalar¹² çıkarmıştır. Bunlardan ilki 1949 yılında çıkarılan beyaz bireylerle beyaz olmayan bireylerin birlikteliğini engelleyen Karışık Evliliklerin Yasaklanması ile Ahlaksızlık Yasası’dır. Yasaya göre beyaz olmayanla beyazlar arasındaki her türlü birliktelik zina suçu kapsamında değerlendirilip cezalandırılmıştır. Beyaz ırkı korumak gerekçesiyle yürütülen etnik ayrıştırmada beyaz ırkın saflığını korumak için farklı ırkların birbiri ile karışmaması gerektiği savunulmuş ve bu tür evliliklerin beyaz ırkı kirletmesine müsaade edilmeyeceği bu yasa ile ifade etmiştir. Bu yasaya uymadığı için sadece siyahî ırk değil beyazlar da cezalandırılarak statülerini ve kimliklerini kaybetmişlerdir (Cottrell, 2005: 87).

İktidara gelen Ulusal Parti bu sistemin devamını, insanların üç farklı gruptan biri olarak tanımlanması ve kaydedilmesini hükmeden Nüfus Tescil Kanunu ile

¹² Apartheid Yasaları olarak anılan belli başlı yasalar şunlardır. 1949 Karma Evlilik Yasağı Kanunu, 1950 Ahlaksızlık Değişiklik Yasası, 1950 Komünizmin Bastırılması Yasası, 1950 Grup Alanları Yasası, 1950 Halka Açık Yerler Oluşturma Yasası, 1950 Nüfus Kayıt Yasası, 1951 Bantu Yetkileri Yasası, 1951 Ayrı Seçmen Yasası, 1952 Geçişlerin Kaldırılması (Pasaport) Yasası, 1953 Bantu Eğitim Yasası, 1954 Yerlilerin Yeniden Yerleşim Yasası, 1956 Yerliler (Yasaklama Yasası), 1956 Riotous Meclisleri Yasası, 1959 Üniversite Eğitim Yasasının Uzatılması Yasası, 1960 Yasadışı Kuruluşlar Yasası, 1967 Terörizm Yasası, 1970 Bantu Yurdunun Vatandaşları Yasası, 1979 İç Güvenlik Yasası. (<https://www.brandsouthafrica.com/> ;<https://disa.ukzn.ac.za/>)

getirmiştir. Bu yasaya göre beyaz adam tanımına¹³ uymayan insanlar, tarak testine¹⁴ tabi tutularak Beyaz, Bantu¹⁵ (siyah tenliler) ve Melez (renkliler) olarak sınıflandırılmıştır. Bu sınıf ayrımı, insanların hangi hak ve ayrıcalıklara sahip olacağını düzenleyen yasaların önemli bir sütununu oluşturmuştur. Irk pozisyonunun belirlenmesi, bireyin içinde bulunacağı grup, sahip olacağı sosyal, ekonomik ve politik hakların belirlenmesi için önemli bir adım olmuştur (Ruhi, 2018: 58).

Nüfus Tescil Yasası'nı kişinin ve ailesinin ırksal statüsüne göre yaşayacağı Grup Bölgeleri Yasası izlemiştir. 1913 yılında Kara Toprak yasası ile temelleri atılan siyahi ve beyaz ırkın alanını ayırma girişimi, 1950 yılında çıkarılan Grup Bölgeleri Yasası ile genişletilmiş ve Nüfus Tescil Kanunu'na göre sınıflara ayrılan insanların birbirinden ayrı yaşayacağı alanlar oluşturulmuştur (Yearbook, 2019-2020: 3). Irk esasına dayanarak yerleşim ve çalışma alanlarının ayrılmasını öngören bu yasa ile doğdukları topraklardan göçe zorlanan siyahi ırk, Soweto gibi merkezden uzak tampon bölgelere ayrılmış kasabalara yerleştirilmiştir. Bu kasabaların (Grup Bölgeleri) arasındaki tampon bölgeyi nehirler, dağlar oluşturmuş ve birbirine giden doğrudan yol bulunmadığı için bağlantıları son derece sınırlı olmuştur (Karaşahan, 2010: 100; Berger, 2009: 114-116). Bu yasa ile yerliler toprakların sadece %15'ine yerleştirilmiş ve 1959 yılında da bu bölgelere polislin sıkı denetimi altında özyönetim hakkı verilmiştir fakat verilen özyönetim hakkı hiçbir hakka sahip olmayan yerliler için algı yaratmaktan öteye gidememiştir (disa.ukzn.ac.za/, t.y.).

Siyahi ırk ve beyazların yaşam alanlarının ayrılması, beyaz bölgelere izinsiz girişlerin yasaklanmasını da beraberinde getirmiştir. 1952'de Geçiş İzinlerinin Kaldırılması (Abolition of Passes and Co-ordination of Documents Act) ile ülke çapında seyahat özgürlüğünde düzenlemeler getirilerek siyahi ırkın yetmiş iki saatten fazla şehirlerde kalması yasaklanmıştır (Glücksman, 2010; Cotrell, 2005: 87). Hükümet bu yasaklara ek olarak beyaz olmayanlara uygulanan Pasaport Yasası'nı da genişletmiş ve beyaz olmayan herkesin 'References Books' adı verilen bir geçiş (kimlik) belgesinin bulundurulmasını zorunlu kılmıştır. Ülke içinde taşımak zorunda oldukları bu pasaport niteliğindeki belgede; şahsi fotoğraf, adres bilgileri, sabıka

¹³ Nüfus Tescil Yasası'na göre beyaz adam; görünüş itibari ile açıkça beyaz ve renkli olarak kabul edilmeyen kişidir (Karaşahan, 2010: 82)

¹⁴ Kişinin saçlarına bir tarak yerleştirilerek gerçekleştirilen teste göre eğer tarak saça saplanıp kalır yere düşmezse bu durumda o kişinin beyaz ırka ait olmadığı hükmedilmektedir. Bunun yanında vücut kıl renklerine, yüz hatlarına, ana dil bilgisine ve yeme içme alışkanlıklarına da bakılmaktadır (Berger, 2009: 114).

¹⁵ Güney Afrika Hükümeti'nin, Güney Afrika'da yaşayan siyahi ırka verdiği resmi addır. Yerli dillerinde insan anlamına gelmektedir (Ruhi, 2018: 58).

kaydı, çalışma yeri, işveren hakkında bilgi, sabıka kaydı ve parmak izi yer almış ve bu belge ile beyaz yerleşim bölgelerine sadece çalışma izni olan siyahilerin girmesine izin verilmiştir (Mandela, 1986: 95-96). Bu yasaya göre Güney Afrika'nın bir kentinde oturan siyahi ırktan biri diğer kentteki akrabalarını ziyaret etmek için özel izinle geçiş yapabilmıştır böylece yönetim siyahi nüfusu kontrol altına alarak diğer siyahlarla birleşip örgütlenmesini önlemeyi amaçlamıştır. Bu nedenle hükümet, yanında geçiş belgesi veya izni olmayan çok sayıda siyahi vatandaşı hapis cezasına çarptırarak, gece yarısı evlere ani baskınlar yapmıştır (Tuncer, 1997: 28).

Apartheid politikaları için siyah insanın, beyaz insanın sanayisi için ucuz iş gücü olması eğitim sistemini de etkilemiş ve Bantu Eğitim Yasası ile birlikte siyah çocuklara kas gücü ile çalışabilecekleri mesleki eğitim verilmiştir. Siyahi vatandaşları politik ve sosyal yapıdan uzak tutmaya yönelik bir müfredatla eğitim verilen okullar yetersiz ders araçları ile harabe bir bina ve aşırı kalabalık sınıflardan oluşmuştur (brandsouthafrica.com/, t.y. ; Thopmson, 2001: 196).

Yaşam alanlarının tamamına yayılan Beyaz olanlarla beyaz olmayanların ayrı yerlerden hizmet almalarını sağlayacak düzenlemeler kurum ve kuruluşların yanında gündelik hayatta da insan onurunu zedeleyen uygulamalara imza atmıştır. Siyah ve beyaz vatandaşlar aynı hükümet binasında işlemlerini birbirlerini görmeden yapmış, beyaz yerleşim bölgelerindeki kütüphane, sinema, tiyatro gibi kamusal alanlar siyahî vatandaşların buraları kullanmaları yasaklanmıştır. Bir iş yerine giderken geçilen kapılar, kullanılan asansörler ayrılmış, sokaktaki telefon kulübeleri dâhil çoğu alan beyaz olanlar ve olmayanlar için ayrı tutulmuştur (Ruhi, 2018: 68).

Yukarıda bahsedilen uygulamaların yanında toplu taşıma araçlarında beyazların öne, siyahi ırkın arkaya oturması gerektiğini gösteren levhalar konulmuş, duraklarda bekleme yerleri ayrılmıştır. Kamusal alanın yanında siyahî vatandaşların beyazlar için ayrılan parklara, plajlara girmeleri yasaklanmış tüm bu kurallara uymayan siyahiler 'beyazlarla eşit statüye sahip olmaya kalkışmak' suçu işlemiş sayılarak şiddet veya hapis cezası ile cezalandırılmışlardır. 1971 yılında hükümet daha da ileri giderek lokantalara beyaz olanlarla olmayanların kullandıkları tabak ve bardakların ayrı ayrı yıkanıp muhafaza edilmesi gerektiği düzenlemeyi getirmiştir. Bunlara benzer binlerce örnek 1994 yılına kadar daha da ileri seviyelere varacak şekilde uygulanarak siyahî ırk kendi topraklarında eşit olmayan bir yaşam savaşına mahkûm edilmiştir (Thompson, 2001: 197-198; Ministry of Education, 2004: 160).

Yürürlüğe konulan tüm ırkçı düzenlemelerin yanında toplumun susturulması için de bir düzenleme yapılmış siyasi, toplumsal düzeni eleştiren veya değiştirmeye yönelik yapılan her türlü örgütlenme, gösteri ve toplantı yapma hakkı ile muhalif eylemleri yasaklayan Yasadışı Kuruluşlar Yasası belirlenmiştir. Komünizmle Mücadele Yasası da benzer şekilde komünizmi kapsamlı tanımlamış ve neredeyse tüm muhalif grupları komünist varsaymıştır. Güney Afrika Komünist Partisi'ni yasaklayarak faaliyetlere katılan herkesin cezalandırılmasına izin vermiştir (Cottrell, 2005: 89 ; brandsouthafrica.com/, t.y.).

Özetle, bu yasaların temelinde beyazların kültürel ve biyolojik olarak kendilerini siyahi ırktan üstün görmeleri savı bulunmakta ve diğer ırklardan ayrılmaları gerektiği inancı taşımaktadırlar. Bu inanç, Apartheid politikaları ile insanlık dışı hal almaya başlamış ve siyahi ırkın her alanda ikinci vatandaş muamelesi görmesine neden olmuştur.

2. Apartheid Rejimine Karşı Mücadele

Apartheid rejimine karşı 19. yy'ın sonlarında Doğu Cape bölgesinde misyoner okullarda eğitim gören elit, mülkiyet sahibi Afrikalıların oy hakkı için verdikleri mücadele siyasi halkın örgütlendiği ilk hareket olarak kabul edilmektedir. Fakat sömürge yönetimine karşı net bir tavır sergilenmemesi, kırsal kesimdeki halkın yaptığı eylemler kadar ses getirmemiştir. Güney Afrika Yerli Kongresi'nin, Afrika kilisesini kurmak için hükümet otoritesine meydan okumanın söz konusu olmadığını ifade etmesi beyaz misyonerlere bağımlılıklarının bir göstergesi olmuştur. Fakat Afrikalı çoğunluk için sömürgeye boyun eğmenin fayda sağlamayacağı anlaşılmış ve bu elitler dışındaki örgütlenmelerin oluşumuna zemin hazırlamıştır (Karaşahan, 2010: 141-142). Bu gruplar, kolektif hareketin önemini kavrayan öncüler tarafından yönetimlere kendi isteklerini dile getiren dilekçeler yazarak veya temsilciler göndererek başvuru kampanyaları başlatmıştır. 1890'lardan itibaren atılan bu iyimser hak arama adımları sonuçsuz kalmıştır. Siyahiler, Yerli Toprak Yasası ve Madenciler Yasası'nın yürürlüğe girmesi ile yeni siyasi örgütlenme arayışlarına girmişlerdir. Bu arayış, 1912'de Afrika'nın dört bir yanından gelen delegelerle Afrika Yerli Ulusal Kongresi'nin oluşturulmasını sağlamıştır (Ministry of Education, 2004: 147-149).

Örgütün yapısı, kırsal kesimdeki yoksulların seviyesine düşürülmekten korkan orta sınıftan oluştuğundan dolayı bir önceki hareketler gibi kitlesel mücadeleden ziyade dilekçe, gazete yayınları ve temsilciler ile sonuç alınmaya

çalışılmıştır. 1930'larda eylemsizlik sürecine giren örgüt yetersiz kalınca çok farklı örgütlerden ve etnik kökenden gelen delegelerle daha büyük bir oluşumun temelleri atılmış Bütün Afrikalılar Kongresi (All African Convention) toplanmıştır. Fakat yine örgütü oluşturanlar orta sınıf ve meslek sahibi olduğundan benimsenen yöntem ve hedef farklı olmamış, hükümetin uygulamalarını değişikliğe uğratmada fayda sağlayamamıştır (Karaşahan, 2010: 143-144). Bu örgütle yaşanan başarısızlık Ulusal Kurtuluş Birliği, Avrupalı Olmayanlar Birlik Cephesi gibi birçok radikal örgütün kurulmasına yol açmıştır. Ayrıntılarına bir sonraki bölümde değinilecek olan ANC, 1940'larda kapsamlı bir değişime gitmiş ve bir eylem planı benimseyerek halkın direniş düşüncelerini kuvvetlendirmiştir (Cottrell, 2005: 69).

1950'lerin ikinci yarısında yasalara karşı direniş sivil itaatsizlik şeklinde devam etmiş ve iyimser protestolar yapılmıştır. Fakat ANC'nin militanlığını yetersiz ve kitlelerden uzak bulan bir grup eski Gençlik Birliği üyesi Robert Mangaliso Sobukwe liderliğinde 6 Nisan 1959 yılında yeni bir örgüt kurmuştur. ANC'nin çok ırklı yapısını reddederek ANC'nin siyahların asli örgütü olma pozisyonu ile rekabet etmeyi amaçlayan PAC (Pan Afrika Kongresi - Pan Africanist Congress), manifestosunda "Siyah Afrikalılar için Siyah Afrikalılar tarafından yönetilen siyah Afrikalılar hükümeti" çağrısında bulunmuştur (Adejumobi, 2008).

Sonraki bölümlerde politik görüşlerine daha ayrıntılı yer verilecek olan Mandela'ya göre PAC ile birlikte hareket eden birçok kişi kişisel kin duygusuna sahip intikam almak isteyen bireylerdir. Bir özgürlük savaşçısının kendi zaferi için değil halkının zaferi için mücadele etmesi gerektiğini ifade eden Mandela PAC üyelerini özgürlük savaşçısı olarak nitelendirmediğini belirtmiş, örgütün lideri ile görüşlerinin zıt olduğunu ifade etmiştir (Mandela, 2013: 240). Nitekim PAC'ın silahlı kanadı olan Poqo'nun sivilleri de hedef alan saldırıları, onların özgürlük savaşçısı olmadığı konusunda Mandela'yı haklı çıkarmıştır (Cottrell, 2005: 7).

1959'da geçiş belgesini taşıma zorunluluğunu protesto etmek amacıyla ANC ve PAC önderliğinde binlerce kişi kimliklerini kasti olarak evde bırakmış ya da gösteri yerinde yakarak karakollara gitmişlerdir. Sharpeville Kasabası bu protestoların en kanlı şekilde yaşandığı ve tarihe Sharpeville Katliamı olarak geçecek yerdir. Silahsız yirmi bine yakın kişinin kasabadaki karakolun etrafında birikmesinden dolayı panikleyen polis, göstericilere otomatik silahlarla ateş açarak savunmasız insanları kaçarken vurmuştur (Cottrell, 2005: 7-10; Ministry of Education, 2004: 176). Ölenler için cenaze töreninin yapıldığı gün tüm işçiler iş

bırakma eylemi yapmış, hükümet 28 Mart 1960'da Kamu Güvenliği Yasası çerçevesinde olağanüstü hal ilan ederek sert önlemlere başvurmuştur. Siyahi vatandaşlar bu katliamla barışçıl eylemlerin sonuçsuz kaldığını görmüş ve ANC, PAC gibi örgütler silahlı bir yeraltı örgütü kurarak gerilla yöntemini benimsemişlerdir (Berger, 2009: 123).

Sharpeville katliamından sonra 1961 yılında, siyahi örgütlerin yasaklanmasının ardından siyah direniş, Steve Biko önderliğindeki siyah öğrencilerin örgütlenmesine kadar bir suskunluk dönemine girmiştir. 1969'da Üniversitedeki beyaz ve siyah öğrencilerin arasındaki ayrışma nedeni ile doğan Siyah Bilinç Hareketi, taraftarlarını kendi renklerinden, kültürlerinden ve tarihlerinden gurur duymaya teşvik etmiştir (Tuncer, 1997: 120-124).

Steve Biko'nun kurucusu olduğu hareketin temeli, 1969 yılında Güney Afrika Öğrencileri Ulusal Birliği'ndeki beyaz egemenliğinden rahatsız olan siyah öğrencilerin ayrılması ile atılmıştır. Ayrılan öğrenciler Güney Afrikalı Öğrenciler Örgütü'nü kurmuş ve örgüt sadece öğrenciler arasında değil tüm siyahi insanları beyazların hakimiyetine karşı örgütlenmeye teşvik etmiştir. Manifestolarında kendilerini, Güney Afrika toplumunda siyasal, ekonomik ve sosyal bağlamda ayrımcılığa uğrayan ve isteklerini gerçekleştirme mücadelesi veren bir halk olarak tanımlamışlardır (Biko, 2014: 59).

Yukarıda değinilen çerçevede Siyah Bilinç olarak anılmaya başlanan ilkeler doğrultusunda Siyah Topluluklar Projesi geliştirilmiştir. Proje kapsamında siyasal bir yapı temin edilmesi amacıyla farklı örgütlerin bir araya geldiği Siyahi Halk Kongresi oluşturulmuştur (sbf.org.za, t.y.). Bu örgütlenmeler, devlet baskısı, maddi yetersizlik ve siyahi grupların ortak hareket etmekteki isteksizlikleri nedeni ile sonuç vermemiştir. Biko'ya göre ANC ve PAC'ın da başarısız olmasındaki sebep de aynı şekilde halkın korktuğu için direnişten çekinmesi olmuştur. 1960'lara kadar siyahların ANC ve Komünist Parti aracılığı ile konuşabildiğini söyleyen Biko, Siyah Bilinç Hareketi'nin bu örgütlerin 1960'larda yasaklı hale geldikten sonra siyahları temsil etmek için oluşturulduğunu belirtmiştir (Biko, 2014: 95). O nedenle Siyah Bilinç Hareketi'nin temelinde örgütlenmenin önüne geçen siyahilere aşıl原因an aşağılık kimlik duygusunu değiştirmek bulunmaktadır.¹⁶ Belirlenmiş bir siyasal ve

¹⁶ Steve Biko'nun siyahi tanımı, etnik temellerden ziyade apartheid karşısındaki duruşa dayalı bir tanımdır. Ona göre baskı altına alınan Hintli, renkli, melez herkes bu kapsama girmekte, ırkçı rejim ile işbirliği yapan herkes dışlanmaktadır. (Biko, 2014: 12-13).

ekonomik programı olmayan hareket, işçi ve köylü kesimine ulaşmayı pek başaramamış olsa da 1980'lerde, şiddetlenerek artan başkaldırı süreçlerinde etkisini hep hissettirmiştir (Karaşahan, 2010: 171).

1970'li yılların başlarında petrol fiyatlarının artması ve altın fiyatlarının düşmesi ile gelen ekonomik durgunluk Güney Afrika'daki maden işçilerini olumsuz etkilemiş çalışma koşulları ve aldıkları ücretler nedeni ile sık sık greve gitmişlerdir. Yine aynı yıllar Apartheid rejiminin siyah Afrikalıların gittiği okullarda, Afrikaans'ı (Felemenkçe) eğitim dili yapma kararı (Orman, 2008: 87) Siyah Bilinç Hareketi'ne sempati duyan öğrenciler için asla kabul edilemez olmuş ve çok büyük bir isyan dalgasını başlatmıştır. İlk önemli protesto 16 Haziran 1976 tarihinde çoğu çocuk ve gençlerden olan yaklaşık yirmi bin kişi ile Soweto'da gerçekleşmiştir (time.com/4365138/soweto-anniversary-photograph/, 2016). Topluluk yürüyüş yapmak istemiş ancak polis engeline takılmış, polisin dağılma emrine uymayan göstericilerin üzerine ateş açılmış ve bu durum göstericileri daha da kızdırmıştır. Öfkeli siyahî bir grup polis araçları ve devlet binalarına saldırarak yakmış, ofisler, otobüsler kullanılmaz hale getirilmiştir. Olayların büyümesi üzerine polise takviye kuvvet gönderilmiş ve Soweto'ya giden yollar kapanarak beyazların oraya gitmeleri engellenmiştir (Berger, 2009: 137; Orman, 2008: 105-111). Gösterinin ikinci günü binlerce genç sokaklarda sloganlar atarak yürüyüş yapmaya devam etmiştir¹⁷ Olayların üçüncü gününde öğrenciler dersleri boykot etmiş, okullar yakılmış, polisler okullara baskın yapmış ve protestolar ülkenin geneline yayılmaya başlamıştır. Eylül ayında işçiler de öğrencilere destek vermeye başlamış ve genel greve gitmişlerdir. (sahistory.org.za/article/june-16-soweto-youth-uprising, t.y.; Karaşahan, 2010: 167).

Gösterilerin ilk gününde çekilen, 12 yaşındaki bir çocuğun yaralı bir şekilde kucakta taşındığı fotoğraf, uluslararası alanda tepkilere yol açmıştır. Tepkiler nedeni ile sıkıntıya düşen hükümet geri adım atıldığını gösteren, olayların bir yorumlama yanlışlığından kaynaklandığını, okul müdürlerinin eğitim dilini seçmekte serbest olduğunu ifade eden bir açıklamada bulunmuştur (time.com/4365138/soweto-anniversary-photograph, 2016; Karaşahan, 2010: 168). Soweto gösterilerinde de tıpkı on altı yıl önce yaşanan Sharpeville Katliamı gibi büyük olaylar yaşanmış, siyahi öfkenin derinliği görülmüş ve bu öfke Apartheid sisteminin sarsılmasının başlangıcı olmuştur (Ruhi, 2018: 133). Birleşmiş Milletler, yaşanan bu olaylardan sonra 1973

¹⁷ İkinci gün itibari ile 23 ölü, 219 gösterici ve 11 polisin yaralandığı, iki polis köpeğinin satırla parçalandığı, 21 binanın tamamen yakıldığı belirtilmiştir (Karaşahan, 2010: 167).

yılında ‘Apartheid Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme’yi kabul ederek Güney Afrika Hükümeti’ni insanlığa karşı suç işlediğini ilan etmiştir (Ruhi, 2018: 116).

1977 yılında İç Güvenlik Yasası kapsamında Siyah Bilinç Hareketi’nin yasaklanması Soweto’da okulları yakan ve dersleri boykot eden öğrenci isyanı bir kez daha başlatmış, çok sayıda öğretmen istifa etmiştir. Siyah Bilinç Hareketi’nin lideri Steve Biko’nun da aynı yıl polis gözetimi altındayken kafasına aldığı darbeler sebebi ile ölmesi infiale yol açarak gösterilerin büyümesine ve uluslararası tepkiye neden olmuştur (theguardian, 2016; Hadfield, 2017). 1970’lerin sonunda direniş hareketlerinin ve şiddet olaylarının artmasının bir nedeni de beyazlar tarafından yönetilen kolonilerin bağımsızlıklarını kazanmaları ve siyah çoğunluktaki hükümetlerin iş başına gelmeleri olmuştur (Mandela, 1986: 125).

1970’li ve 1980’li yıllar din adamı Desmond Tutu’nun da barışçıl yöntemler ile çalışmalar yaptığı ve siyah halkı örgütlediği yıllardır. Şiddeti hiçbir zaman çözüm aracı olarak görmeyen Tutu farklı renklerin farklı hakları temsil ettiğini ve bu ülkenin halkını gökkuşağı halkı olarak gördüğünü ve birlikte çalışılırsa barış ve refaha sahip olabileceklerini ifade etmiş ve Apartheid’e tepki çekmek için yurtdışı seyahatleri düzenleyip hükümetlere Güney Afrika’ya karşı boykot çağrısında bulunmuştur (britannica.com/biography/Desmond-Tutu, t.y.). En son 1979 yılında Danimarka televizyonuna ırkçılığa karşı tepki olarak Güney Afrika kömürü almamaları çağrısında bulunmuş bunun üzerine hükümet rejim aleyhine çalışmasını engellemek için Tutu’nun pasaportuna el koymuştur (Ruhi, 2018: 145).

1983 yılında Botha’nın anayasada yaptığı değişiklik ardından parlamentoda siyalara yeniden yer verilmemesinden dolayı ırkçılık karşıtı yedi yüz civarındaki organizasyon, siyahların da temsil edilmesi konusunda hükümeti ikna etme çalışmaları için Birleşik Demokratik Cephe adı altında koalisyon oluşturmuşlardır. Sözcüsü Tutu olan bu özgürlük hareketi halkı boykota çağırmıştır (Ruhi, 2018: 150-151). Bu protestolar sonuçsuz kalınca ANC’nin çağrısı ile halk kasabalardaki yerel yönetimi etkisiz hale getirmek için harekete geçmiş ve township yönetimleri büyük ölçüde etkisiz hale gelmiştir. Bu olaylardan sonra siyah gençler arasında özgürlük için mücadele ettiklerini savunan ‘yoldaşlar’ adı verilen sokak çeteleri ortaya çıkmıştır. Öfkelerini şiddet yolu ile açığa çıkaran ve canlı canlı toprağa gömme ya da

gerdanlık¹⁸ adı verilen bir yöntemi kullanan bu yapılanma sokaklarda suç işleyen on dört yaşın altındaki çocuklardan oluşmuştur (Karaşahan, 2010: 170).

Görüldüğü üzere 1970'li yılların sonuna kadar polisin şiddeti ve Apartheid rejiminin baskıları kargaşa ve direniş hareketlerini durdurmada başarılı olamamıştır. Barışçıl gösterilere şiddetle karşılık verilmesi siyahi örgütlerin gerilla yöntemlerine başvurmalarına neden olmuştur. 1961 yılından sonra ülkede ayaklanma hareketleri kaos ortamı yaratmıştır. Afrika'daki nüfusun çoğunluğunu oluşturan siyahi vatandaşlar rejimin değişmesi için canlarını riske atmakta kararlı davranmışlar öte yandan meşru gözükken hak arayışları sivil şiddete yönelmiş ve gerilla taktiklerinden uzaklaşmıştır. Bu durum bizlere baskıdan kaynaklı haklı siyasal taleplerin bu ve benzeri şiddet eylemleriyle meşruiyetinin sorgulanmasına neden olmuştur. Bunun yanında dünya, yayınlanan raporlar, haberler, fotoğraflar ve Tutu'nun boykot çağrıları sayesinde Apartheid rejimini insanlık dışı bir sistem olarak algılamaya başlamış ve hükümete politikadan vazgeçmesi için çağrılarda bulunulmuştur. BM Teşkilatı'nın 1973'de aldığı karar bunun en önemli örneğidir.

B. Afrika Ulusal Kongresi ve Direniş

İngiltere'de hukuk eğitimi almış olan Gandhi, Hintli bir şirketin avukatı olarak Güney Afrika'ya geldiğinde karşılaştığı ayrımcılık üzerine burada kalarak yirmi bir yıl etkili eylemlerde bulunmuş ve dönene kadar mücadele etmiştir. Siyahlar için bir eylem gerçekleştirmemiş olsa da onun geliştirdiği yöntem Afrika Ulusal Kongresi eylemlerinin ilham kaynağı olmuştur (Pugrond, 1996: 12). Afrika'daki ilk siyah özgürlük hareketi olan Güney Afrika Yerli Kongresi, Gandhi'nin düşünce ve eylemlerini örnek alarak kabile şeflerinin, kilise yetkililerinin ve halk temsilcilerinin bir araya gelmesi ile 8 Ocak 1912 tarihinde kurulmuştur (Pugrond, 1996: 12; anc.org.za/show.php?id=172, t.y.).

Şefler, Lordlar Kamarası'na benzeyen bir yapı benimseyerek Yüksek Meclis'te bir araya gelmişlerdir. Tüm Afrikalıların hak ve özgürlüklerini savunmak için tek bir halk olarak bir araya gelmesi gerektiğini belirten örgüt, başlangıçta şiddet içermeyen protestolar gerçekleştirmiştir. Kongre mensupları, ancak etkin mücadele ile haklarını kazanabileceklerini öne sürmüş ve boykotlar, işe gitmeme, işbirliğinden uzak durma gibi çeşitli sivil itaatsizlik yöntemlerini kabul etmişlerdir

¹⁸Bu yöntem beyazları ya da onlara yardım ettiğinden kuşku edilen işbirlikçilerinin boynuna içi benzin dolu bir araba lastiği geçirilerek bu kişilerin canlı canlı ateşe verilmesidir (Karaşahan, 2010: 170).

(Benson, 1963: 25-28). Temel hedefi birleşik, ırkçılıktan uzak, cinsiyetçi olmayan bir toplum yaratmak olan ANC, Afrikalıların genel olarak da siyah ırkın politik ve ekonomik esaretten kurtulması için yapılacak tüm mücadelelere ‘Ulusal Demokratik Devrim’ adını vermiştir (anc.org.za/show.php?id=172, t.y.).

1920’lerde pasif kalan ANC, o dönemde Sanayi ve Ticaret İşçileri Sendikası’nın İşçi Sendikaları ile Komünist Parti’nin koruması altındaki siyah işçileri örgütlemesi üzerine, Guamede başkanlığında ilk ırksal olmayan Komünist Parti’ye işbirliği teklif etmiştir. Guamede’nin mücadelelerine katkı yapabileceklerini düşünerek Komünist Parti’ye yaptığı bu teklif ANC’nin canlandırılmasını hedeflemiş fakat tepkilere yol açınca başkan görevinden alınmıştır. (Benson, 1963: 58). Kongre, 1925 yılında Afrika Ulusal Kongresi adını almış ve bayrak için siyah (Afrika yerli halkı), sarı (madenler), yeşil (toprak) renkleri seçilmiştir (Mandela, 1986: 18, Uçkan, 1986: 145-146). Örgüt, 1930’ların başında kırsal kesim ile şehirde ucuz iş gücü haline gelenlerin yeteri kadar bağlantı halinde olmaması ve üyeler arasındaki militanların ihraç edilmesi üzerine eylemsizlik sürecine girmiştir. Bu duruma 1935 ve 1936’daki ırk ayrımı politikasının yeniden güçlenmesi karşısında ılımlı liderlerin güçsüzlüğünün artması da eklenince çöküş aşamasına gelmiştir (Mandela, 1986: 18).

1940’lara kadar devletin temel meşruiyetini sorgulamayan örgüt, beyaz hükümet tarafından illegal bir yapı olarak damgalanmasına yol açabilecek her türlü eylemden uzak durmuştur (Karaşahan, 2010: 143). Yürürlüğe konan ayrımcı yasalar ile en çok mücadele edilmesi gereken dönemde etkisiz kalan ANC, 1940’ların başında Alfred Xuma liderliğinde köklü bir değişime uğrayarak aktif üye toplama kampanyası yürüterek yeniden örgütlenme çalışmasına başlamıştır (Benson, 1963: 95). ANC, 1941’de Atlantik Bildirisi ve itilaf devletlerinin baskıya karşı yürüttüğü mücadeleden esinlenerek tüm Afrikalıları için tam yurttaşlık, tüm ayrımcı yasaların kaldırılmasını isteyen Afrikalının Talepleri isimli bir bildiri hazırlamıştır¹⁹ (Thompson, 2001: 182). Örgütün genç üyeleri, Xuma’nın başlattığı değişimle de ANC’nin şehir ve kırlardaki etkisini yeterli bulmamış, 1944 yılında Şefler Meclisi’ni ortadan kaldıran bir tüzük benimseyerek Nelson Mandela, Oliver Tambo, Walter Sisulu liderliğinde Gençlik Birliği (Youth League) kurulmuştur (Benson, 1963: 102).

¹⁹ 1941 yılında Roosevelt ve Churchill’in imzaladığı Atlantik Bildirisi her bireyin insan onuruna yakışır biçimde yaşaması gerektiğini teyit etmiştir. ANC bu bildiriye boş sözler olarak değerlendirmemiş ve bildiriden esinlenerek siyah halkın taleplerini ilettikleri kendi bildirgelerini oluşturmuştur.

Gençlik Birliği'nin politikası Afrika'nın ırk temelinden ziyade ekonomik yönden sömürüldüğü yönündeki komünist fikirleri reddederek Afrika milliyetçiliği odağında bir kurtuluş hareketi oluşmuştur. 1945'de Afrikalıların oy hakkı, yargıda eşitlik, yazılı geçiş izni yasalarının iptali taleplerini birliğin istekleri arasına almışlardır (Mandela, 1986: 19). ANC, 1947 yılında Transvaal ve Natal Hint Kongresi başkanları ile düşmana karşı güçlerini birleştirmeyi kabul ettikleri Doktorlar Anlaşmasını imzalamıştır. Ortak çıkarlara uygun konularda işbirliği yapmayı kabul ettikleri bu anlaşmaya daha sonra melez olan Afrika Halk Örgütü de katılmıştır (Mandela, 2013: 122). 1948 yılında yayınladıkları temel politika belgelerinde, amaçlarını Afrika gençliğini tek bir ulusal cephede toplamak, ANC'ye yardım ederek özgürlük mücadelesine güç kazandırmak, Afrikalı gençliğin eğitim, ahlaki ve kültürel gelişimi için çabalamak olduğunu ifade eden birlik, siyasi, ekonomik ve eğitim faaliyetlerinin temelini oluşturan bir politika benimsemiştir²⁰ (anc.org.za/show.php?id=4448, t.y.).

Gençlik Birliği, artan yasaklar, siyah haklarının gasp edilmesi ve aşırı beyaz milliyetçiliğin karşısında militan bir yanıt verme ihtiyacı hissetmiştir. Daha etkili protestolar gerçekleştirmek amacı ile boykot ve meydan okuma çağrısı yapan bir 'Eylem Planı' hazırlamış ve plan Ulusal Parti'nin iktidara gelmesinden bir yıl sonra ANC tarafından kabul edilmiştir (Benson, 1963: 177). ANC bu Eylem Planı ile kitlesel bir örgüt olmayı amaçlamış ve daha aktivist bir yapı haline gelerek radikal bir değişikliğe adım atmıştır. (anc.org.za; t.y.; Mandela, 2013: 127). ANC, Eylem Planı'na kadarki süreçte gerçekleştirdikleri protestolar için aktivistleri daima kanunlar çerçevesinde tutmuş fakat Gençlik Birliği ırkçı baskılara karşı gelmek için yasal araçların başarısızlığını görmüş ve kanunları ihlal eden pasif direniş kampanyalarını kapsayan bir program hazırlamışlardır (Mandela, 2013: 127). Eylem programının temel ilkeleri ulusal özgürlüğe ulaşma arzusundan esinlenilmiş, Afrika halkının da kendi kaderini tayin etme hakkını savunmak için savaşıacaklarını belirtmiştir. Bu eylem planı ırk ayrımına karşı kitle direniş hareketinin başlangıcı olmasının yanında 1950'lerde yapılan muhalefet kampanyalarının da temelini oluşturmuştur. (Programme Of Action, 1949: 1).

ANC bünyesinde yaşanan bu ciddi değişim Ulusal Parti'nin iktidara gelişi ve resmi apartheid politikalarının yürürlüğe konması ve İkinci Dünya Savaşı nedeni ile

²⁰ Politikanın tam metni için; ANC Youth League Basic Policy Document – 1948 <http://anc.org.za/show.php?id=4448>

şehirlerdeki Afrikalı nüfusun iki katına kadar çıktığı bir dönemde gerçekleşmiştir. Şehirde yaşayan belli sanayi dallarında çalışan siyahiler, Apartheid politikalarından kırsal kesimdekilere göre daha fazla etkilenmiş ve örgütlenmelerde daha fazla yer almaya başlamışlardır. Böyle bir ortamda yapılan Eylem Planı'nın başvurduğu boykot, grev gibi sivil itaatsizliklere destek artmıştır (Karaşahan, 2010: 144-145). 1950'lerde etkin biçimde uygulanan Eylem Planı kapsamında ANC, Güney Afrika Hint Kongresi ve Komünist Parti 1952 yılında ortak bir Meydan Okuma (Yasakları Delme) Kampanyası başlatmıştır²¹ (Thompson, 2001: 208).

Hükümetin yeni çıkardığı yasaları protesto etmek amacıyla başlatılan kampanya, beyazların Güney Afrika topraklarına ayak basmalarının 300. yıl kutlamaları ile eş zamanlı gerçekleştirilmiştir. Kampanya'nın temeli sokağa çıkma yasağına, geçiş belgesi taşıma zorunluluğuna ve gündelik hayatta uygulanan Apartheid düzenlemelerine karşı geniş ölçekli bir direniş hareketi başlatmaktır²² (Karaşahan, 2010:146; Benson. 1963: 77). Nelson Mandela da 'Gönüllü Ulusal Önder' sıfatı ile eyleme katılacak olanları seçmek ve eylem kurallarını belirlemek için görevlendirilmiştir. Gönüllülere yapacakları eylemler hakkında açıklamalarda bulunmuş, yetkililer ne yaparsa yapsın karşılık verilmemesi gerektiği anlatılmıştır. Buna göre eylem amacının dışına çıkılmaması için her türlü müdahaleye şiddetsizlik ile karşılık verilmeli ve disiplin korunmalıdır. (Mandela, 1986: 140-141).

Gandhi'nin pasif direniş düşüncesinden esinlenen eylemler, toplu yürüyüşler, geçiş belgelerini topluca yakma ve beyazlara ait yerlerde bulunma gibi protestolardan oluşmuştur. Protesto gösterileri çoğunlukla barışçıl bir biçimde yürütülse de polisin kalabalığı şiddet kullanarak kışkırtması isyan halinin ortaya çıkmasına neden olmuş ve mülke zarar verme olaylarının önüne geçilememiştir. Bu meydan okumalar sonrasında sekiz bin beş yüz gönüllü yasalara karşı gelmekten tutuklanmıştır. Direniş kırsal kesimlere de ulaşmış, gruplar disiplinli ve düzenli

²¹ Hükümeti çıkan apartheid yasalarını feshetmeye çağıran ANC, başbakana bir mektup yazarak ANC'nin meşru haklarını kazanmak için tüm anayasal araçların tükendiği ve bu haksız kanunların 29 Şubat 1952'ye kadar iptal edilmemesi halinde yasa dışı eylemlerin gerçekleştirileceği belirtilmiştir. Hükümetin mektuba yanıtı, bu eylemlerin gerçekleştirilmesi halinde hükümetin bu kargaşayı basturmak için her türlü aracı kullanacağı olmuştur. ANC bu yanıtı savaş olarak değerlendirmiş ve kitlesel eylem hazırlıklarına başlamıştır (Mandela, 2013: 140).

²² ANC'nin ortak planlama konseyi iki direniş aşaması önermiş ve şiddetsizlik programında karar kılınmıştır. Buna göre, ilk aşamada iyi eğitim görmüş az sayıda siyah gönüllü beyazlara ait kamusal alanlarda bulunacak ve kanunları ihlal edeceklerdir. Yasakları delemek olan bu grupların başlatacağı itaatsizlik eylemi konusunda önceden polisi bilgilendirecek bir lideri bulunacaktır. Böylece gözaltına alınma süreci sıkıntısız yaşanması planlanmıştır. İkinci aşama da ülke genelinde kitlesel grevlerin olması şeklindedir (Mandela, 2013: 141).

olarak çalışmıştır (Doeden, 2014: 21 – 22; Mandela, 2013: 145). Hükümet kampanyayı güvenlik tehdidi olarak görmüş ve Afrikalı siyahlar ile Hintlilerin işbirliğinden rahatsız olmuştur. Hükümet, sivil itaatsizliği bir protesto biçimi olarak değil güvenlik suçu olarak değerlendirmiş ve sivil itaatsizliği suç sayan yasalar çıkarmıştır. Bu önlemler kampanyayı bastırmada etkili olmuşsa da gerçekleştirilen protestolar, direniş mensuplarının kitlesel eylemlerin etkisini ve önemini kavramalarını sağlamış ve ANC'nin üye sayısı on beş katına çıkmıştır (Joffe, 2007: 231).

Yasakları Delme Kampanyası devam ederken ANC içerisindeki bazı kişilerin bu kampanyaların sürekliliği ile hükümeti devirebilecek sürece getirebileceğine karşı Mandela bunların gerçekçi olmadığını öne sürmüştü ve kampanyanın yakında canlılığını yitireceğini ifade etmiştir. Çıkan yeni yasaklara karşı yeni planlar yapılması gerektiğini düşünmüş ve ANC'nin üst düzey yetkililerine konuyu dile getirmiştir (Mandela, 2013: 152). ANC, 1952 yılında yaptığı yıllık konferansında hükümetin ANC'yi illegal bir örgüt olarak açıklayacağını öngörerek acil durum planı yapılmasını kararlaştırmıştır (Berger, 2009: 118).

Yapılan yıllık konferansla Mandela'ya örgütü yeraltında gizli şekilde faaliyet yürütecek bir plan talimatı verilmiş böylelikle 'M' Planı'nın (Mandela Planı) temelleri atılmıştır. Mandela, planın hedefini, kongrenin işleyişini ve yönetimini sağlamlaştırmak, Kongre'nin kararlarını bildiri yayınlamadan ve basına haber sızdırmadan her üyesine iletmek, halk ile Kongre arasındaki bağları pekiştirmek olarak açıklamıştır (Berger, 2009: 118). Mandela, Kongre üyelerinin çabalarını arttırmalarını ve yeni üyeler bulmak için her kapıyı dolaşarak etkin biçimde görev almalarını istemiştir. Örgütün güçlenmesi için emekçi halkla daha sıkı ilişkilerin kurulması gerektiğini belirterek halkla toplantı yapılmasına izin verilmese dahi gerekirse atölyelerde, tren ve otobüs yolculukları esnasında daha küçük gruplarla iletişime geçilmesi direktifini vermiştir. Ona göre, buradaki her bireye haklarını almayı, insanlık dışı uygulamalara boyun eğmemeyi öğretmek örgütün gücünü arttıracaktır (Mandela, 1986: 24-25).

1950'lerin başlarında yoğunlaşan özgürlük mücadelesi ile gelecekteki Güney Afrika'nın hangi esaslara göre şekilleneceğinin saptanmasına yönelik Halk Kongresi Kampanyası'nın çalışmaları başlamıştır. Ağustos 1953'e gelindiğinde hali hazırda Eylem Kampanyası sayesinde diğer örgüt ve kuruluşlarla yakın ilişkiler kurmaya başlayan ANC lideri Matthews, ulusal düzeyde bir konferans talep etmiş ve temas

halindeki örgütlerle Ulusal Eylem Konseyi oluşturulmuştur. Demokratlar Kongresi, Hintliler Kongresi ve Güney Afrika Renkli İnsanlar Örgütü'nün oluşturduğu konsey, insanların yerel komitelere iletildiği binlerce şikayet ve taleplerini derleyerek daha sonraki yıllarda ilan edilecek olan Özgürlük Bildirgesi'nin taslağını oluşturmuştur (Crompton, 2007: 35-36; Doeden, 2014: 22).

Tüm ülkeden üç bine yakın delegenin katılımıyla 25 Haziran 1955 tarihinde dönemin Güney Afrika halklarının en geniş biçimde temsil edildiği Halk Kongresi toplanmıştır. Açık havada ve polis kuşatması altında toplanan kongre, sık sık polis tacizleri ile bölünmesine rağmen Özgürlük Bildirgesi'ne son şeklini vermiştir. Irk ayrımı gözetmeyen bir toplumun, bireysel hak ve özgürlüklerin altının çizildiği bildirge on maddeden oluşmaktadır. Tüm ulusal grupların eşit haklara sahip olacağı, yönetimde din, dil, ırk, renk fark etmeksizin eşit söz sahibi olacağı, yasalar önünde herkesin eşit olacağı, halkın ülke zenginliklerinden pay alacağı, toprağın işleyenler arasında pay edileceği, herkesin iş sahibi olması ve baskı araçlarını yenerek güvenliğinin sağlanacağı, insan haklarından herkesin eşit yararlanacağı, ücretsiz ve herkes için eşit eğitim olacağı, konut güvenliğinin sağlanacağı, dostluk ve barış içinde bir yaşam olacağı maddelerinin yer aldığı bildirge, özgürlük davasına bağlılık yemini ile son bulmaktadır. Halk Kongresi'ne katılan tüm örgütler Özgürlük Bildirisi'ni kendi ulusal kongrelerinde resmi program olarak kabul etmişlerdir (Mandela, 1986: 104-112).

Yukarıdaki gelişmelerin yanında hükümetin Batı Alanlarını Boşaltma programı kapsamında Sophiatown'u boşaltma kararı alması ile ANC, 1954 ve 1955 yıllarında her çarşamba ve pazar akşamları yürüyüşler düzenlemiş ve toplantılar yapmıştır. Boşaltma başlamadan bir gece önce öfkeli genç aktivistlere konuşma yapan ANC liderleri, düşmanla onun koşullarında mücadele edecek güçlerinin olmadığını bu nedenle şiddetin bir felaketle sonuçlanacağını belirtmişlerdir (Crompton, 2007: 35). Boşaltmanın başladığı gün ANC'nin pasif direnişi ve taşınacak olan insanların gideceği ve kalacağı yer gibi bir alternatifi olmaması eylemcilerin örgüte karşı olan güvenlerinin sorgulanmasına zemin hazırlamıştır (Mandela, 2013: 179).

Özgürlük Bildirgesi'nin ilan edilmesinden bir yıl sonra hükümet sindirme operasyonu başlatarak bildirgenin devleti yıkmak için şiddeti körüklediğini öne sürmüş bunun üzerine Walter Sisulu ve Nelson Mandela dâhil Halk Kongresi'nin yüz elli altı lideri vatana ihanet ile suçlanarak tutuklanmıştır. (Crompton, 2007: 36.).

ANC'nin 1952 ve 1956 yılları arasında yürüttüğü eylem politikası davanın ana konusu olmuştur. Sanıkların şiddete başvurma niyetinde olduklarını kanıtlamak için her birinin yazdığı ya da evlerinde bulunan tüm belgeler ayrıntısıyla incelenmiştir (Mandela, 1986: 31). Mahkemeye sevk edilen liderlerin davası (Vatana İhanet Davası – Treason Trial) 1961 yılına kadar devam etmiş ANC'nin politikasının şiddetsiz olduğu kararına varılarak sanıklar serbest bırakılmış fakat her türlü faaliyetten alıkonulmuştur (Joffe, 2007: 21; Dingake, 1987: 55).

Davanın uzun sürmesi kongre ittifakı olan örgüt üyelerinin ilişkilerini daha da güçlendirmiş 1960'lara kadar sivil itaatsizlikle gerçekleşen eylemler büyük katılımlarla devam etmiştir. 1961 yılındaki geçiş belgesi protestolarının düzenlenmesinde öncü olan ANC ve PAC, 8 Nisan'da yasaklı konuma gelmiş, direniş tüm ülkede isyan hareketine dönüşmüştür (Boehmer, 2008: 41-45). ANC'nin Sharpeville'deki protestolar sırasında birçok üyesi uzun süre gözaltında tutulmuş ve şiddete maruz kalmıştır. ANC, örgütün tamamen yasaklanacağını öngörmüş ve Oliver Tambo başta olmak üzere bazı üyelerinin yurt dışında örgütü güçlendirmek adına ülkeden ayrılmasına karar vermiştir (Berger, 2009: 123).

Sophiatown'ın boşaltılması ve Sharpeville Katliamı, ANC'nin Apartheid'e karşı direniş yöntemlerinin değişmesinde dönüm noktası olmuştur. Barışçıl protesto yolları tıkanan ANC, silahlanma kararı alarak 16 Aralık 1961'de silahlı kanadı olan MK'yi (Umkhonto we Sizwe - Ulusun Mızrağı²³) kurmuştur (Crompton, 2007: 7). Umkhonto, ANC'nin ana yapısının dışında fakat onun kontrolünde kalarak sabotaj kampanyası başlatmayı hedeflemiştir. Yayınladıkları manifestoda *“Bugüne dek kan dökmeden ve sivilleri öldürmeden eylem yapmaya çalıştık. Hükümet hareketin barışçılığını zayıflık olarak yorumladı. Halkın bu eylemlerini hükümet şiddetine yeşil ışık olarak aldı... Hükümetin şiddet politikası artık sadece şiddet içermeyen direnişle karşılaşmayacak. Bu seçim bizim değil halkın halk ve özgürlük talebine şiddetle karşılık veren Irkçı hükümetindir.”* diyerek yaptıkları eylemlerin nedenini açıklamışlardır (anc.org.za/show.php?id=77, t.y.).

Stratejisi; askeri üsler, elektrik santralleri, telefon hatları, ulaştırma hatları gibi hedeflere sabotaj gerçekleştirmek olan Umkhonto we Sizwe, devletin askeri etkinliğini azaltmayacak ancak Ulusal Parti destekçilerini korkutacak ve yabancı sermayeyi kaçırarak eylemler planlamıştır. (Doeden, 2014: 25). Bu eylemlerin

²³ Mızrak sembolünün seçilmesinin nedeni Afrikalı yerlilerin beyazların istilasına karşı yüzyıllarca basit bir silah olan mızrakla direnmesidir (Mandela, 2013: 284).

devleti müzakere masasına oturtmasını sağlayacağını umarak insanların yaşamını yitirmesinin uygun görülmediği konusunda üyelere kesin direktifler verilmiştir. Fakat sabotaj eylemleri istedikleri sonucu vermezse bir sonraki aşama olan gerilla savaşı ve terörizme geçmeye hazır olmaları gerektiği belirtilmiştir (Mandela, 2013: 293).

Mandela, ANC'nin silahlı mücadele kararı almasının kolay olmadığını, liderlerin eylemlere karşı yapılanlardan ötürü çaresizlik içinde bulunmasından dolayı silahlı mücadelenin artık kaçınılmaz olduğunu anlatırken yaşanan kararsızlığın altını çizmiştir (Mandela, 1986: 68). Kurulacak askeri kanat için SACP'dan (South African Communist Party - Güney Afrika Komünist Partisi) görevlendirilen bir diğer kişi olan Joe Slovo da sabotaj taktiğinin devletin çöküşüne yol açabileceğine değil bir dizi amaca hizmet etmek için kontrollü şiddetin ilk aşaması olacağını ifade etmiştir (sahistory.org.za/topic/umkhonto-wesizwe-mk, t.y.)

Silahlanma kararı için Mandela'nın dava arkadaşlarından Mac Maharaj ise silahlı mücadelenin belki de işe yarayacağını düşündüğünü ve Castro gibi kısa sürede ülkeye hâkim olabileceklerini umduğunu fakat altı ay sonra, özgürlük hayali kurarken dirençlerinin kırılmaya çalışıldığını ifade etmiştir. Böylece ANC, Sharpeville Katliamı sonrasında silahlı bir yeraltı örgütü kurarak gerilla yöntemini benimsemiştir. Mücadele dört strateji üzerine kurulmuştur. Birinci strateji, beyazlar dahil olmak üzere tüm kitleyi harekete geçirmek, ikincisi adaletsizlikler hakkında bilgi yaymak için uluslararası toplumun harekete geçirilmesi, üçüncüsü rejimin ekonomi aracılığı ile zarara uğratılması için ekonomik yaptırım çağrıları, dördüncüsü ise silahlı mücadele için diğer ülkelerden silah ve lojistik destek sağlamaktır (Kocadost ve Baykal, 2015: 65).

Apartheid rejiminin uyguladığı saldırılar ve işlenen cinayetler, barışçıl protestoların şiddetle karşılık bulması ANC'nin yarım asırlık yöntemini değiştirerek şiddet yolunu seçmesine neden olmuştur (Boehmer, 2008: 103). Frantz Fanon'a göre kitleler sınırsız insanlık dışı uygulamaya maruz kalırsa karşı şiddete meşru bir zemin hazırlamış olmaktadır. Bu durumda sömürgeleştirilmiş kitleler ancak zor kullanarak kurtuluşlarını elde edebilmektedir. Güney Afrika'da ANC'nin pasif direniş eylemlerinin şiddetle bastırılmasından dolayı şiddete başvurma kararı bu açıdan değerlendirildiğinde zaruri karşılanabilmektedir (Boehmer, 2008: 103).

Devletin kamu kuruluşlarına sabotaj düzenlemek için kurulan MK, bir buçuk yıl içerisinde santraller, postane ve pasaport ofisleri, demiryolları, kamu binaları gibi 200'den fazla hedefe saldırı düzenlemiştir. Bu silahlı direniş, hükümeti daha sert

davranmaya itmiş ve 1963'de 'Doksan Gün Yasası'nı yürürlüğe koyarak denetimler arttırılmıştır. Polis kuvvetlerinin başına geçen Nazi yanlısı Van der Berg, ajanlarından birini MK içine sızdırmış ve ajanın sağladığı bilgiler üzerine 11 Temmuz 1963 günü Rivonia'da bir çiftliğe baskın düzenleyerek örgütün tüm lider kadrosunu yakalamıştır. Polisin kapıya dayandığı sırada gerilla savaşı, ayaklanma ve devrimi kapsayan Mayibuye Operasyonu planı üzerinde çalışan Walter Sisulu, Govan Bmeki, Raymond Mahlaha, Ahmed Kathrada, Lionel Bernstein ve Bob Hepple haklarında yüzlerce suç unsuru dokümanla ele geçirilmiştir. 29 Kasım 1963'te başlayan ve tarihe Rivonia Davası olarak geçen davada Mandela ve arkadaşları, yabancı bir ülkenin Güney Afrika'yı istila etmesini sağlayarak devrimci hareketle hükümeti devirmek için bir sabotaj hazırlamakla suçlanmışlardır (Doeden, 2014: 27).

Dava sırasında ilk savunmayı yapan Mandela, Umkhonto'nun kurucularından biri olduğunu ve örgütte önemli görevler yaptığını kabul etmiştir. İddianamedeki, ülkenin yabancılar tarafından istila edilmesi ya da komünistler tarafından yönetilmesine yönelik çalışmaların dayanağının olmadığını ve örgütün amacını açıklamıştır. Sabotaj konusu ile ilgili de sabotaj planı hazırladığını inkar etmemiş, nedenini ise şiddete olan eğiliminin değil beyazların, halkı üzerinde yıllarca uyguladığı baskı ve zulüm olarak belirtmiştir. Mandela'ya göre, ANC'nin yarım asırdır süren sivil itaatsizlik eylemlerine karşı hükümetin şiddet uygulaması siyahların verdiği mücadelenin şiddete yönelmesine neden olmuştur (Mandela, 1986: 61). BMGK'nin Güney Afrika hükümetine sanıkları salma ve davayı bitirme çağrısı üzerine dava 12 Haziran 1964 tarihinde sona ermiştir. Mandela dahil sekiz kişi ömür boyu hapse mahkum edilerek Roben Adası'na götürülmüştür (Crompton, 2007: 51).

1980'ler, Güney Afrika'da iş yerlerinin, okulların ve halka açık alanların siyasi mücadele haline geldiği yıllardır. ANC'nin silahlı kanadını etkisiz kılmayı hedefleyen yasaların art arda gelmesi siyahlar için yaşamı daha da dayanılmaz hale getirmiştir. Bu durum siyah öfkenin öncesine kıyasla daha da büyük olmasına neden olmuştur. 1981 yılında Güney Afrika Savunma Kuvvetlerinin Mozambik'teki ANC bürolarına saldırı düzenlenmiş, aralarında çocukların ve kadınların olduğu on üç kişi hayatını kaybetmiştir. MK, ANC bürolarına yapılan sebepsiz saldırıların misilleme girişimini 1983 yılında Pretoria'daki askeri kuvvetleri hedef alarak yapmıştır. İlk bombalı araç saldırısı olan bu eylem sivillerin ölümüne yol açmış ve Mandela bu durumu sivillerin ölmesinin trajik bir kaza olduğunu kayıplardan rahatsız olduğunu

ve korku hissettiğini söyleyerek ifade etmiştir (Mandela, 2013: 522; Ministry of Education, 244-250).

1983 yılındaki anayasa değişikliği kararına, UDF'nin²⁴ (Birleşik Demokratik Cephe - United Democratic Front), çabaları yetersiz kalınca siyah nüfus 1984 yılında aylarca sürecek olan ayaklanmalara başlamıştır. Aynı dönem ANC tarafından desteklenen işçi sendikalarından oluşan COSATU (Congress of South Africa Trade Unions - Güney Afrika Sendikaları Kongresi) sık sık greve gitmiş ve bu grevler ekonomiyi olumsuz etkilemiştir (Berger, 2009: 141). 1986 yılında yüksek rütbeli kişilerden oluşan bir grup şiddet, müzakere ve yaptırımlar konularını görüşmek için Mandela'yı ziyaret etmiştir. Mandela, ANC'nin hükümetle görüşmelere başlaması ve silahlı mücadeleye ara vermek için hükümetin asker ve polisi, siyahların yaşadığı kasabalardan çekme şartını öne sürmüştür. Bu grupla görüşmeler sürerken Botha'nın emri ile ANC üslerinin bombalanması görüşmelerin seyrini olumsuz etkilemiştir. Oliver Tambo ve ANC, 'Apartheid'i işlemez hale getir, ülkeyi yönetilemez hale getir' sloganları ile halkı eyleme çağırmış, belediye binalarına saldırı düzenlenmiştir (Mandela, 2013: 533). 1985 ve 1986 yıllarında birçok ilçe ve kasabada kitlesel ve silahlı mücadelenin işbirliği görülmüştür. Direniş arttıkça hükümet daha katı davranarak 1986'dan 1990'a kadar ulusal bir olağanüstü hal ilan etmiştir. Aktivistlerin evlerini bombalamış komşu ülkelerdeki ANC üslerine baskınlar düzenlemiştir (Cottrell, 2005: 109-110).

Yukarıda bahsi geçen dönemin politik şartları, iktidar ile ANC'yi müzakere yapmaya mecbur bırakmıştır. 1986 yılında ANC başkanı Oliver Tambo, ANC'nin hükümetle görüşme koşullarını²⁵ açıklamış ancak dönemin başbakanı Botha şartlar konusunda olumlu bir tutum sergilememiştir (Nathan, 2004: 1). Botha'ya göre daha ılımlı olan ve çözüm arayışlarında bulunan FW de Klerk 1989 yılında devlet başkanı olduğunda parlamentonun açılış konuşmasında siyasi tutukluların serbest bırakılacağını açıklamıştır (Dakers, 2014: 89; Yearbook, 2019-2020: 17). 2 Şubat 1990 tarihinde parlamentonun açılış konuşmasında hükümetin yeni amaçlarını yeni bir demokratik anayasa, herkese oy hakkı, tek bir ırkın egemenliğine son verilmesi,

²⁴ Kilise, sivil ve öğrenciden oluşan ırkçılıktan uzak birleşik bir Africa kurma amacı taşıyan ANC'nin eylemelerinde önemli desteği olan bir koalisyonudur (<http://www.sahistory.org.za/organisations/united-democratic-front-udf>, 15.04.2021).

²⁵ ANC'nin hükümetle görüşme şartları şunlardır: Nelson Mandela ve diğer siyasi mahkumların serbest kalması, ANC ve diğer siyasi örgütler üzerindeki yasakların kalkması, Yürürlükteki olağanüstü hale son verilmesi, ANC ve diğer yasaklı liderlerin Güney Afrika'ya dönmelerine izin verilmesi, Temel Apartheid yasalarının kaldırılması, Karşılıklı güven ortamının oluşturulması (Tuncer, 1997: 135).

eşit bir ekonomi olarak ortaya koymuştur. Siyah liderlere de bu amaçları gerçekleştirmek adına kendisine katılmaları için çağrıda bulunmuştur. Nelson Mandela'nın ANC ile hükümetin birlikte ve yakın işbirliği içerisinde çalışmasını ümit ettiğini söylemesi üzerine De Klerk, bu çağrıya mevcut Apartheid yasalarını yürürlükten kaldırarak yanıt vermiş ve Mandela ile ikili görüşmelere başlamıştır (Tuncer, 1997:140).

Yasaların kaldırılmasının ardından De Klerk, 1990 yılında Ulusal Parti'nin kadrolarını tüm ırklara açmış ve siyahlar arasında da popülerlik kazanmaya başlamıştır. De Klerk bu davranışlarından dolayı beyaz Muhafazakâr Parti tarafından ihanetle suçlanırken Nelson Mandela da beyaz hükümetle görüşmelere başladığı için Zulu partisi olan Inkatha Freedom tarafından sert eleştirilere hedef olmuştur. Mandela Inkatha örgütünün lideri Buthelezi²⁶ ile ortak davalarında uzlaşa sağlayamamış ve Güney Afrika'da ANC ve Inkatha sempatanları arasında uzun süren şiddet eylemleri gerçekleşmiştir. (Tuncer, 1997: 143-147; Southall, 1981: 453-470). Natal'da devam eden şiddet Inkatha'nın ANC bürolarına ve sığınaklarına karşı ilan ettiği savaşa dönüşmüş tüm köyler yakılmış ve çok sayıda insan yaralanmıştır. Her iki taraf için de öldürücü olan bu şiddet nedeni ile bir ayda iki yüzden fazla kişi hayatını kaybetmiştir. Mandela, olayların yaşandığı yere giderek yüz binin üzerinde bir kalabalığa silahları bırakın, savaşı bitirin çağrılarını ile hitap etmiş ancak çağrılarını yetersiz kalmıştır.(Mandela, 2013: 578).

ANC yöneticileri kendi aralarında bu akan kanı durdurmak için hükümetle görüşmelerin bir an önce başlaması gerektiği kararı almıştır. Pretoria'da ANC ve hükümet arasında ANC'nin silahlı mücadeleye ara verdiğini kabul eden Pretoria Tutanağı imzalanmıştır (Mandela, 2013: 588). Mandela, ANC'nin silahlı mücadeleyi askıya alma kararı için gönüllü askıya alma ve silahlı mücadeleyi bırakma arasında bir ayrım yapmaktadır. Ona göre gönüllü olarak askıya aldığı yani ara verdiği bu mücadeleye şartlar gereği geri dönebileceğini ifade etmektedir (Baykal, 2015: 67). Bununla birlikte silahlı mücadeleye ara verdiğini ilan edenin Umkhonto we Sizwe değil de ANC'nin olması siyasi amaçların önceliğine yönelik bir göstergedir. Görüşmelere başlarken o zamana dek sahip olduğu kurtuluş hareketi kimliğinden

²⁶ Buthelezi Apartheid istemini yok saymamakta sistem içinde olmayı kabul etmektedir. Inkatha örgütünü kuran Buthelezi örgütü daha sonraları Inkatha Örgürlük Partisi adı altında siyasal partiye dönüştürmüştür. 1994 yılında yapılacak olan seçimlerde Zulu Kralı'nın Zulu halkına seçimlerde oy kullanmamaları gerektiği çağrılarını Buthelezi tarafından olumlu karşılanmış ve Buthelezi Kralın Zulu halkı üzerindeki etkisinden yararlanarak seçimleri boykot etme çağrısında bulunmuştur. Bu olay ANC ile Buthelezi'nin arasındaki anlaşmazlığı doruk noktasına çıkarmıştır (Tuncer, 1994: 150).

siyasal bir örgüt yapılanmasına geçmesi gerektiğini fark etmiş silahlı mücadele yöntemlerini bırakarak düşman gördüğü beyaz hükümetle masaya oturmuştur (Baykal, 2015: 67; Tuncer, 1997: 143).

1991 yılında Güney Afrika'daki siyasal grupların çoğunun katıldığı CODESA (Convention For A Democratic South Africa – Demokratik Güney Afrika Konferansı) görüşmeleri başlamıştır. Geçiş döneminin teknik özelliklerinin ve siyasi liderliğin değişmesi gerektiğinin belirtildiği görüşmeler sonunda bir 'Niyet Belgesi' yayınlanmış ve tüm katılımcılar geçiş dönemini yönetmek için geçici bir hükümetin gerekli olduğuna karar vermişlerdir (sahistory.org.za/article/convention-democratic-south-africa-codesa-codesa-2, t.y.; Horwitz, 2001: 10). ANC'ye göre CODESA'nın amacı meclis seçilene kadar şiddetin artmaması için gerekli önlemlerin alınmasıdır (Tuncer, 1997: 140; Kansu, 1994: 70). Bununla birlikte De Klerk bu süreçte beyazların bu görüşmeleri destekleme konusundaki fikirlerini öğrenmek için bir halk oylaması²⁷ yaparak aşırı beyaz sağıın tepkilerini önlemek istemiştir (Thompson, 2001: 254; Kansu, 1994: 70).

De Klerk ve Mandela'nın üzerine tekliflerde ve görüş bildirimlerinde bulunduğu geçiş döneminde 'Boipatong Katliamı' ile kırktan fazla ANC taraftarı öldürülmüştür. ANC tarafından katliam şüphelisi polisin azmettirdiği Inkatha olarak görülmüş ve Mandela görüşmeleri askıya almıştır (Berger, 2009: 150-151). ANC'yi destekleyen Xhosalar ile Inkatha'yı destekleyen Zulular arasındaki etnik çatışmalara müdahale etmeyen beyaz güvenlik güçlerinden bazı sorumluların yapılan bir araştırma sonucunda gizlice Inkatha'ya silah ve para yardımı yaptıkları ortaya çıkması Mandela ve De Klerk'in ilişkilerinin gerilmesine neden olmuştur. Goldstone Komisyonu, seçimlerin olmaması için Inkatha Parti lideri ile polis teşkilatı arasındaki cinayet planlama, silahlanma gibi gizlice yürütülen 'Üçüncü Kol' faaliyetlerininin yürütüldüğünü belirtmiş ve De Klerk katliamdan sorumlu olanları görevden almıştır (sahistory.org.za/article/convention-democratic-south-africa-codesacodesa-2, t.y.; Kansu, 1994: 62). De Klerk'in deşifre olan sorumluları görevden alması ANC tarafından olumlu olarak karşılanmış ve görüşmelerin yeniden başlamasına ortam sağlamıştır (Kansu, 1994: 62).

1992 yılında tekrar başlayan görüşmeler CODESA 2 olarak adlandırılmıştır. Yaşanan şiddet olaylarının ardından görüşmelerin olumsuz etkilenmemesi adına De

²⁷ 17 Mart 1992 yılında yapılan referandumda beyaz nüfusun, devlet başkanının başlattığı reform hareketlerini %68,7 oranında destekledikleri sonucu çıkmıştır. (Thompson, 2001: 254).

Klerk ile Mandela bir protokol imzalamış ve bir kaos ortamının daha oluşmaması için Zuluların kültürel olarak taşıdıkları balta, ok ve benzeri aletleri sokaklarda dolaşırken taşımaları yasaklanmıştır. Inkatha lideri, partisinin dışlandığını öne sürerek görüşmelerden çekilmiştir (Thompson, 2001:255). Görüşmeler sürerken Güney Afrika Komünist Partisi liderinin Ulusal Parti'nin artık ülkeyi yönetemediği, destekledikleri siyah tarafın da şiddet kullanarak ülkeyi ele geçiremeyeceklerini bu nedenle barış için iki tarafın da tavizler vererek anlaşmak zorunda olduğunu dile getirmiştir. Inkatha ise merkezden daha fazla etkiye sahip bir Zulu Federal Devleti isterken, bir diğer aşırı görüş olan Muhafazakar Parti de beyazların siyahlardan ayrı bir devleti olmasını gerektiğini dile getirmiştir. Irkçı Parti AWB (Afrikans Weerstandsbeweging – Afrikaner Direniş Hareketi) ise müzakerelerden yana olmadığını milyonlarca imzaya değil milyonlarca silaha gerek duyduklarını söyleyerek göstermiştir (Berger, 2009: 151; Kansu, 1994:67-70).

CODESA görüşmeleri sürdürülürken siyahlar arasındaki çatışmalar devam etmiş ve ANC yandaşları görüşmelerin uzaması ve sonuç alınamamasından şikâyet etmişlerdir. ANC sempatanları, Mandela'ya görüşmelerin yerini silahların alması gerektiği yönünde çağrılar yapmaya başlamıştır. 10 Nisan 1993'de ANC liderlerinden Chris Hani'nin bir beyaz tarafından öldürülmesi siyahlar tarafından büyük bir tepkiyle karşılanmış intikam çağrıları yapılmaya başlanmıştır. Siyahların kızgınlığını yatıştıran kişi Mandela olmuş bu durum beyazların da kendi güvenlikleri için Mandela'nın önemini anlamalarını sağlamıştır (Tuncer, 1994: 147).

Bu aykırı sesler arasında süren görüşmeler olumsuzluklara ve yaşanan şiddet olaylarına rağmen devam etmiş Haziran 1993'de Seçim Planlama Komisyonu tarafından genel seçimlerin 27 Nisan 1994 yılında yapılacağı kararlaştırılmıştır. Karar açıklandıktan sonra AWB sempatanları Kempton Park'taki World Trade Center'a saldırılar düzenlemiş üyeleri rehin almıştır. Inkatha ise seçimlere katılmayacağını duyurmuştur.²⁸ Yurtiçinde bunlar yaşanırken ülke dışında seçim kararı olumlu karşılanmış ve rejimin sonlandırılması için ambargo koyan ülkeler ve BM ambargoların kaldırıldığını duyurmuştur (Kansu, 1994: 71-73). 18 Kasım 1993 tarihinde iki meclisli bir parlamentoya karar verilen geçici anayasa teklifi, mevcut parlamento tarafından kabul edilmiş ve ardından CODESA görüşmeleri sırasında katılımcı grupların imzaladığı 'Geçici Anayasa' metni, 1994 Ocak ayında meclis

²⁸ 27 Nisan'da olacak seçimlerin son başvuru tarihi 4 Mart 1994'e kadar uzatılınca Inkatha da seçimlere katılma kararı almıştır (Kansu, 1994: 71).

tarafından kabul edilmiştir. (Tuncer, 1997:148-149; Kansu, 1994: 72). Metnin kabul edilmesi ile birlikte 1994 yılında Umkhonto we Sizwe resmen dağıtılmış ve silahlı mücadele son bulmuştur (Baykal, 2015: 68).

Geçici Anayasa'nın kabul edilmesinin ardından ANC, seçimler için kampanyalara başlamıştır. 'Daha iyi bir yaşam' sloganı ile benimsediği politikalar hakkında halkı bilgilendirmiştir. Twala'ya göre Barınma, sağlık, eğitim ve benzeri birçok problemin çözümü için çalışmalarda bulunacaklarını söyleyen ANC'nin en önemli unsuru Mandela olmuştur. Ona göre Güney Afrika'da, Mandela olduğu sürece her şeyin doğru gideceğine inanan bir çoğunluk vardır (Twala, 2014: 563). Değişikliğin anında olmayacağını her söylevinde vurgulayan Mandela, seçmenlerine sabırlı olmalarını ve daha iyi bir yaşam standardına sahip olmalarının beyazların mallarına dokunulmaksızın gerçekleştirileceğini vurgulamıştır (Mandela, 2013: 606). De Klerk, seçim kampanyası boyunca ANC'ye Komünist Parti ile işbirliği nedeni ile eleştirilerde bulunmuştur. Mandela, ANC'nin komünizmle ilişkisini Güney Afrika'da yıllarca süren ırkçılığa karşı siyahlara eşit ve insanca davranan tek siyasal grubun komünistler olduğunu ve siyahların siyasal haklarını kazanmaları için kendileriyle çalışmayı kabul eden sadece komünistler olduğunu söyleyerek açıklamıştır. Bu nedenle de ANC, özgürlük mücadelesinde komünist ideolojiye sahip bir örgüt gibi algılandığını bunun hata olduğunu belirtmiştir (Tuncer, 1994: 162-163).

Mandela'nın silahları bırakın çağrılarını seçim karşıtlarının başlattığı şiddet olaylarının sivil bir savaşa doğru yönelmesinin önüne geçen en önemli unsur olmuştur. 27 Nisan 1994'de siyah beyaz ayrımı yapılmaksızın kullanılan oylar ile yapılan seçimden %62,6 oranında oy alan ANC'nin zaferi ile sonuçlanmış ve Mandela ülkenin ilk siyah devlet başkanı olmuştur (Berger, 2009: 152). Nuri Aras'a göre Mandela'nın başkan seçilmesinde sadece siyahların oyu değil, onları siyah kurşundan koruduğu beyazların teşekkür için kullandıkları oyların da payı vardır (Aras, 2004: 33). Tez çalışması için dönemin yakın şahitlerinden De klerk'in danışmanı Sir Davit Steward ile yapılan röportajda Steward, CODESA 1 ve CODESA 2 görüşmelerinde ANC ve hükümetin Ulusal Birlik Hükümeti'nin sürekliliğinin sağlanması için karşılıklı tavizlerin verildiğini ve seçimlerin yapılmasının ardından 1999 yılına kadar herkesin Mandela'yı başkan olarak kabul ettiğini ifade etmiştir.

Sir Steward'ın ayrıntılarını anlattığı o röportaj incelendiğinde geçiş süreci; Güney Afrika'da 1990 yılından önce süren 'gizli temas dönemi, 1990'da

Mandela'nın serbest kalması ile başlayan ve 1994'e kadar süren müzakere dönemi, 1994'de ilk demokratik seçimlerden sonra Ulusal Birlik Hükümeti'nin kurulması dönemi ve 1996'ya kadar yeni anayasanın yapıldığı dönemden oluşmuştur. 27 Nisan 1994 tarihi 1948'den itibaren uygulanan ırk ayrımcılığı politikalarının fiili olarak sona erdiği tarih olmuş ve 27 Nisan her yıl Özgürlük Günü olarak kutlanmaya devam etmektedir (Yalçınkaya, 2020: 124-125). Hüner Tuncer'e göre, yüzyıllardır bir ırkın başka bir ırka acı çektirdiği Güney Afrika'nın, demokrasi ve ırkçı olmayan toplum düzenine geçerken yaşanan sıkıntıların en aza indirilmesi ve karşılıklı güvenin oluşmasında en büyük şansı Mandela ve De Klerk gibi iki büyük lidere sahip olmasıdır (Tuncer, 1994: 144).

Seçimlerin ardından yaşanan bir diğer gelişme ise yeni bir Güney Afrika'nın inşası için Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu'nun kurulmasıdır. 1995 yılında kurulan komisyon, ülkedeki iki ırkın uzlaşmasını sağlamak için çalışmalar yürütmüştür. Kimin neyi neden yaptığını anlamadan yeni bir ülkenin temellerinin atılmayacağını anlayan taraflar birbirleriyle yüzleşmiş ve af dilemişlerdir (delphipages.live/tr/cesitli/truth-and-reconciliation-commission-south-africa; 2020; Baykal, 2015: 69).

Görüldüğü üzere, 1990'lar Güney Afrika uyuşmazlığındaki tarafların başlangıçtaki uzlaşmaz tutumlarından vazgeçerek birbirlerine yaklaştıkları ve görüşmeler yolu ile çözüm bulmaya çalıştıkları yıllardır. Bu görüşmeler ile birlikte uyuşmazlığın askeri aşaması yerini siyasal aşamaya bırakmıştır. Peter Vale'ye göre, Güney Afrika'nın değişiminde rol oynayan liderlerin ülke için verilen mücadeleyi kimsenin kazanamayacağını anlamaları müzakereleri başlatmıştır. Beyaz hükümetin artık yorulduğu siyah direnişin de özgürlük savaşından ziyade siyahların siyahlarla çatışmasına dönüşmesi mücadeleyi sahadan masaya çeken önemli faktörlerden biridir (Göker, 2003). Güney Afrika'da yaşayan tüm ırklar, ırkçılık anlayışı ile bir yere varılamayacağını anlamış ve yeni bir Güney Afrika için uzlaşma içinde hareket etmişlerdir. Bu uzlaşmada korkuların giderilmesinde De Klerk ve Mandela'nın liderliği önemli bir unsur olmuş ve demokratikleşme sürecine giden yolda Nobel Barış Ödülü'nü birlikte almışlardır.

Galtung'a göre, 1652 yılında Afrika'ya ayak basan ve yerli halkla savaşan onların tüm haklarını gasp eden Avrupalılara günümüzde olsa terörist denirdi. Adil olmayan bu savaşta beyazlar terörizmden, işkenceden kaçınmamış ve bu uygulamaları Avrupa'nın güçlü ülkelerinden de destek görmüştür. Beyazların

uyguladığı şiddet doğrudan insanları hedef alırken siyahların eylemleri çoğunlukla maddi varlıklara yönelik olmuştur. De Klerk ve Mandela zalimlikle dolu bir geçmişi unutmamakça yeni bir geleceğe adım atamayacaklarını anlamış ve bu konuda fikir birliği sağlamışlardır (Galtung, 2012: 149).

Yukarıdaki bilgiler doğrultusunda özetlenecek olursa, ANC kuruluşundan itibaren kabileler üstü olmuş ve Afrika'daki tüm siyah halklara çağrıda bulunmuştur. Amacı haklarını ellerinden alan beyazların oluşturduğu Güney Afrika Birliği karşısında siyahların kendi haklarını savunarak ulusal birliklerini kurmak olan ANC, Güney Afrika'daki tüm siyah kabileleri tek bir halk olarak görmüştür. Pasif direnişle başlayan eylemleri yerini kitlesel yasa dışı eylemlere bırakmış fakat her seferinde orantısız şiddet ile karşılık bulmuştur. 1960'ların başında örgütte çeşitli tartışmalar yürütülmüş ve silahlı direnişe geçilmesinin vakti geldiği kararlaştırılmıştır. MK kurulduktan sonra sabotaj eylemleri gerçekleştirmiştir. Bu ortamda sabotajların yapılmasındaki asıl amaç, eylemlerin başarılı olması halinde oluşacak kargaşa ortamının, yabancı yatırımcıların bölgeye yatırım yapmasını riskli hale getireceği ve kötüye giden ekonomi nedeniyle hükümetin ırkçı politikalarından geri adım atacağı düşüncesidir. Görüldüğü üzere eylemler, ülkenin ekonomik ve siyasi istikrarını hedef alarak başlamış ve ülkeyi yönetilemez kılarak Apartheid'in son bulmasını amaçlamıştır.

De Klerk 1989 yılında devlet başkanı olduğunda siyah muhalefetin şiddet eylemlerinin önüne geçebilmek için siyasal reform yapılmasının zorunlu olduğunu düşünmüştür. 1990 yılındaki parlamentonun açılış konuşmasında barış ve uzlaşmadan bahsetmiş ve ANC ile görüşme zamanının geldiğini belirtmiştir. Bu konuşma Güney Afrika'nın demokrasiye ve farklı ırkların arasındaki eşitliğe geçiş döneminin başlangıcı olmuştur. İki siyasal hareketin lideri Apartheid'e son verebilmek için görüşmelere başladıklarında De Klerk'in ırkçı yasalara geri dönüş yapmayacağı, Mandela'nın da devrimci savaş yöntemini uygulamayacağı konusunda aldıkları kararların bir güven ortamını oluşturması uzun soluklu olmuştur.

C. Nelson Mandela

18 Temmuz 1918 yılında Transkei bölgesinde doğan Mandela Thembo kabilesine bağlı Madiba klanındandır. İngiliz isimleri daha medeni kabul edildiğinden okulun ilk günü öğretmeni tarafından Nelson ismi verilmiştir

(nelsonmandela.org/content/page/biography, 05.04.2021). İngiliz eğitimi alması nedeni ile İngiliz düşünce sistemini, kültürünü ve kurumlarını her sistemden üstün olarak öğrenmiş ve bu düşünceleri üniversite yıllarında hukuk okuyana kadar devam etmiştir. Kabilelerdeki şeflerin toplantılarda çocuklara anlattığı beyaz adamın siyah ırkın toprağına el koyması, kan dökmesi, özgürlüklerin ellerinden alınması gibi savaş hikâyelerine öfke duymuştur. Mandela o dönemde şefin söylediklerine inanmak ve özgürlük fikrinin farkına varmak yerine şefi, beyaz adamın ülkesine getirdiği eğitim ve diğer faydaları takdir etmeyen cahil ve nankör biri olarak gördüğünü, beyaz adamı ise kendilerini ezen değil velinimet olarak kabul ettiğini ifade etmektedir (Mandela, 2013: 45).

On dokuz yaşında gittiği Healdtown, artık kabilecilik bağının gevşediği, kendini tam bir Afrikalı olarak hissetmeye başladığı aynı zamanda bir siyahın kendisinden ne kadar üstün olursa olsun bir beyaza itaat etmek zorunda olmadığını fark etmeye başladığı yıllardır (Doeden, 2014: 15). Fort Hare Üniversitesi, Yurt Kurulu temsilciliğinin adil olmaması nedeni ile üniversite yönetimine karşı çıkması, Mandela'nın 'otoriteye karşı ilk savaşımdı ve kazandım' dediği, adalet, hak, eşitlik bilincinin oluşmaya başladığı yıllar olmuştur (Mandela, 2013: 60). İlk protesto gösterisini de Fort Hare'de yapmış kötü yemekleri protesto etmek için greve katılmıştır (Pogrud, 1996: 19). Yaptığı protesto nedeni ile okuldan atıldıktan sonra ikinci bir başkaldırısı, istemediği halde evlendirileceği nedeniyle kabile şefine karşı olmuştur. Bu durumdan kurtulmak isteyen Mandela, Johannesburg'a gitmiş, bir ofiste memur olarak iş bulmuş ve Güney Afrika Üniversitesi'nde eğitime başlamıştır (Aras, 2004: 24).

Eğitimi devam ederken Walter Sisulu'nun referansı ile çalışmaya başladığı hukuk bürosu sahibinin, siyahilerin eğitimi için bağış yapması ve Mandela'ya sürekli, halkı için başarılı bir model olmak istiyorsa ancak eğitimle yapacağını söylemesi, Mandela için hayatının kırılma noktalarından biri olmuştur (Doeden, 2014: 17-18). Mezun olduğunda Güney Afrika'nın ilk siyahi avukatı olmuş, 1952 yılında Oliver Tambo ile Güney Afrika'nın ilk siyahi avukatlık bürosunu açmıştır (Değirmencioğlu, 2013: 82). Sisulu ve Gaur ile birlikte ANC toplantılarına katılan Mandela, başlarda politik bir eğilimi olmadığı ve dindar biri olduğu için ANC'nin dine karşı antipatisinin onu üye olmaktan vazgeçirdiğini dile getirmiştir. Başlarda sadece entelektüel meraktan toplantılara katıldığını ifade eden Mandela, bu toplantılarda ülkesindeki ırkçılığı ve siyahlara yapılan baskı tarihini öğrenmiş ve

mücadelenin sadece ırka dayalı olması gerektiğini düşünmeye başlamıştır. Politik görüşünün evrimini etkileyen bir başka faktörse ilk siyah Afrika toplumlarının zengin, fakir olarak bir sınıfın ve insanı sömüren bir yapıya değil bunun yerine eşit bir yönetim şekline sahip olmaları olmuştur (Mandela, 2013: 338).

İnsanların deri renklerine göre ayrışmadığını ilk olarak ANC toplantılarında gören Mandela, mücadele için toplumun arasına karışması gerektiğini fark etmiştir (Mandela, 2013: 98). ANC, toplantılarındaki paso kanunu, alınan maaşlar, kiralar, otobüs ücretleri gibi siyahileri ilgilendiren her konuyla ilgilenmiş ve ANC tabanlı gösterilere ilk katılımını, 1943 yılında yapılan otobüs ücretleri protesto yürüyüşünde gerçekleştirmiştir. Kendi ifadesi ile o gösteri yürüyüşünde ANC toplantılarındaki gözlemci rolünden çıkıp aktif bir katılımcı olmuştur. Halkı ile birlik içinde hareket etmesi ve otobüs ücretlerinin geri çekildiğini görmesi ANC için olan eski inançlarından vazgeçip politikaya yönelmesinin ilk adımı olmuştur. Ona göre içindeki öfke ve savaşma isteği bir anda değil binlerce onur kırıcı davranışın birikmesi ile olmuştur (Mandela, 2013: 112-115; Woll, 2013: 15).

Ülkesinin ilk siyahi avukatı olarak 1944'de ANC'nin Gençlik Birliği kurucularından biri olarak örgüte katılmış daha sonraları genel sekreterlik, yürütme kurulu üyeliği ve başkanlık görevlerinde bulunarak örgüt içerisinde aktif görev almıştır (Dakers, 2014: 43). Örgüte ilk girdiği yıllarda beyazların sol gruplarına ve örgütlerine dahi şüpheyle yaklaşmış, onları bu ırkçı rejimden kurtaracak olanın Marksizm ve çok ırklı çalışmaların değil saf Afrika milliyetçiliği olduğunu düşünmüş, bu nedenle komünistlerin birliğe alınmasına karşı çıkmıştır (Doeden, 2014: 20). Marksizm hakkında okumalar yapması onun sınıfsız yaşam fikrine doğru çekilmesine neden olmuştur. Komünistlere karşı olan tutumu ise komünistlerin birçok ulusal özgürlük hareketine destek verdiğini görmesi ile olumlu yönde değişmiş ve ANC'ye katılan komünistleri iyi karşılamıştır. Ona göre şiddete dayalı milliyetçiliği ortadan kaldırmak için komünistlerle işbirliği yapması onu bir komünist yapmamaktadır (Mandela, 2013: 134). Böylelikle Yasakları Delme Kampanyası'nda komünistler ve Güney Afrika Hint Kongresi ile birlikte direniş göstermiştir. Hükümet sivil itaatsizliği komünistlerin başlattığı bir suç olarak görmüş ve Mandela'yı kampanyadaki rolü nedeni ile Komünizmin Bastırılması Yasası uyarınca suçlu bulmuştur. Mandela, politik aktivistlik hayatının ikinci dönüm noktasını Yasakları Delme Kampanyası olarak görmüş ve bu kampanyadan sonraki yıllarını

korkuya boyun eğmeyen bir özgürlük savaşçısı olduğu dönemin başlangıcı saymıştır (Mandela, 2013: 152-153).

Yasakları Delme Kampanyası'ndan sonra yapılan 1952 yılı ANC kongresinde, hükümetin ANC'yi illegal örgüt olarak açıklayacağı konusu tartışılmış ve Mandela'ya örgütü yer altından gizli bir şekilde faaliyet yürütebilmesi için plan yapması talimatını verilmiştir (Joffe, 2007: 37). M Planı (Mandela Planı) olarak oluşturduğu planın amacı örgütün üyeler ile yer altına çekilen yasaklı liderlerin düzenli iletişim kurmasına olanak sağlayacak olmasıdır. 1952'de yapılan kongreden birkaç gün önce altı ay boyunca toplantılara katılma yasağı alan Mandela için hükümetin koymuş olduğu bu yasak, sonraki alacağı yasakların başlangıcı olmuştur. 1956 yılında tutuklanan Mandela, devleti şiddet kullanarak yıkıp yerine komünist bir devlet kurmak iddiası ile yargılanmıştır. Dört yıl süren davada hakkındaki iddialar düşürülmüş ve serbest kalmıştır (Berger, 2009: 118, Mandela, 1988: 87).

1960 yılında Sharpeville Katliamı'ndan sonra ANC ve PAC yasaklanmış, Mandela hakkında tutuklama kararı çıkarılmıştır. ANC gelen yasak ardından faaliyetlerini yer altına çekmiş ve Mandela'nın silahlı mücadeleye liderlik etmesi istenmiştir (Woll, 2013: 19). Umkhonto we Sizwe'nin kurucusu olan Mandela, 1962'de David Motsamayi ismini kullanarak kaçak yollarla ülke dışına çıkmış ve silahlı mücadeleye destek sağlamak amacıyla Afrika ülkelerini ve İngiltere'yi ziyaret etmiştir. Fas ve Etiyopya'da askeri eğitim alan Mandela, 5 Ağustos 1962'de Durban'dan Jhannesburg'a giderken yolda yakalanmıştır. Hakkında tutuklama emri varken izinsiz ve sahte kimlikle yurtdışına çıktığı gerekçesi ile suçlu bulunmuştur (Woll, 2013: 22).

Mandela ve dava arkadaşları, hükümet tarafından önce 1962 yılında beş yıl daha sonra 14 Haziran 1964'de şiddet yoluyla devrim gerçekleştirmek amacıyla sabotaj eylemler, gerilla savaşı için insan ve para toplamak, komünist bir devrimi desteklemek için yabancı askeri birliklerin ülkeyi işgal etmesi gerekçesi ile ömür boyu hapis cezası almıştır. Bu tarihten itibaren son yılları yoğun görüşmelerle geçecek olan yirmi yedi yıl sürecek mahkûmiyet hayatı başlamıştır (Mandela, 2013: 363). Hapishanede geçirdiği yıllarda da hapishanedeki beyaz ve siyah mahkumlar arasındaki ayrımcı koşullara karşı çıkmış, diğer mahkumlara ANC'nin ve siyahların tarihini anlatarak mücadele ruhunu ayakta tutmaya çalışmıştır. 1960'ların sonlarından itibaren Mandela'ya özgürlük kampanyaları düzenlenmiş ve dünya

lkeleri artık Güney Afrika'daki ırkçı rejime tepkiler göstermek için yürüyüşler ve boykot eylemleri yapmaya başlamıştır (Dakers, 2014: 70).

Buraya kadar politikadan uzak durma kararlılığından vazgeçip ANC'nin aktif yesi olan Mandela'nın sivil itaatsizlik, grevler, halkı bilinçlendirmek için yaptığı toplantılar ve hakkında çıkarılan yasaklama kararlarına kısaca değinilmiştir. Araştırmanın konusuna uygun olarak kendisini özgürlük savaşçısı olarak gören Mandela'nın mahkemede yaptığı savunmalar otobiyografisi ve hakkında yazılan kitaplar referans alınarak silahlanma çağrısı, şiddetle ilgili görüşleri ve şiddete başvurmasının nedenleri hakkında bir ereve çizilecektir.

Sharpsville Katliamı, ANC içerisinde son yıllarda tartışılan silahlı mücadele görüşünün son noktası olmuş ve yönetim kurulu oylarının çoğunluğu ile silahlanma kararı alınmıştır. Mandela, şiddet dışı eylemlerin artık işe yaramadığını ilk olarak 1953 Sophiatown'u boşaltma kampanyası için yapılan bir toplantıda dile getirmiştir. Hükümeti eleştirirken pasif direnişin artık sona ermesi gerektiği, Apartheid'i yıkacak olan tek silahın şiddet olduğunu savunmuş ancak örgütün üst düzey yöneticileri tarafından olumlu karşılanmayarak kınanmıştır. Mandela kamuoyuna şiddet dışı politikaları savunmaya devam ederken Walter Sisulu'dan da Çin Halk Cumhuriyeti'ni ziyaret ederek silahlı bir mücadele başlatılırsa destek ihtimallerini öğrenmesini istemiştir. Mandela sonraları örgütten habersiz aldığı bu karar için kendini disiplinsiz bir devrimcinin başına buyruk ve aceleci davranması olarak eleşirmiştir (Mandela, 2013: 173).

Hazırladığı M Planı'nın stratejisini yürütmek üzere yeraltına çekildiği dönemde ulusal toplantıları gerçekleştirmek üzere ülkenin her tarafına gitmesi kararlaştırılan Mandela o dönemde 'Kara ekirge' lakabı ile faaliyetlerini yürütmüştür (Dakers, 2014: 64). Ona göre bir özgürlük savaşçısı davasını halkına anlatmak için her fırsatı değerlendirmeli ve her koşulda açıklama yapmalıdır. Bu nedenle her toplantıda, her yemek davetinde zgrlk Bildirgesi'ni ve mücadele tarihini anlatmış ve ye toplamıştır (Mandela, 2013: 278). Yeraltındaki döneminin ilk günleri 29 Mayıs Evde Kalma Eylemleri'ni planlamakla geçiren Mandela, hükümetin asker ve polisi sokaklara yerleştirmesi sonucu eylemi ikinci gün iptal ederek yerel ve yabancı gazetecilerle bir görüşme düzenlemiş ve artık şiddete başvurmadan yapılan mücadelenin sona erdiğini tüm kamuoyuna açıklamıştır (Benson, 1963: 289).

Örgüt, 1960'larda tartışılmaya başlanan şiddete başvurup vurmama konusunda bir karara varmış ve özgürlük mücadelesinin silahlı eyleme geçmesi gerektiği konusunda çoğunluk sağlanmıştır. (Mandela, 2013: 280-281). Mandela şiddete başvuru karşısındaki eleştirileri Batista yönetimindeki Komünist Parti'ye yapılan muhalefete benzetmiş ve neden şiddete başvurmaları gerektiğini her katıldığı toplantıda açıklamıştır. Mandela'ya göre şiddetsizlik artık işe yaramadığı için vazgeçilmesi gereken bir tekniktir. Çünkü insanlar, hükümetin şiddetine karşı alternatif üretmeyen ANC'ye inancını kaybetmeye başlamış ve kendileri silahlı birlikler kurmaya başlamıştır. Bu insanları yönetecek ve büyük bir iç savaşın çıkmasını engelleyecek tek büyük gücün ANC olduğunu düşünmektedir. Sonuç olarak örgüt olarak kendileri insiyatif olsa da almasa da siyahlar ve beyazlar arasında şiddet başlayacak ve masum insanlar ölecektir. ANC'nin silahlı kanadını kurup sabotaj eylemlerinin gerçekleştirmek hem masum halkı koruyacak hem de devleti ekonomik olarak zarara uğratarak ırkçı rejimin geri adım atmasını sağlayacaktır. Katıldığı toplantılarda halkı, devletin silahlı saldırılarına maruz bırakmanın ahlaken sorunlu olduğunu öne sürerek devletin kendilerine şiddet dışında bir yol bırakmadığını ifade etmiştir. Bu süre zarfında bir gerilla savaşı için uygun koşulların ne olduğu, gerilla gücünün nasıl silahlanması gerektiği ve gerilla eylemleri ile ilgili okumalar yapmış²⁹ ve Afrika'daki Kenya, Cezayir, Kamerun gibi ülkelerin gerilla orduları hakkında bilgi toplamıştır (Boehmer, 2008: 104; Mandela, 2013:285-286).

Küba'daki Fidel Castro'nun başarılarından ilham almış ve bir avukatın elinde silahla bir özgürlük savaşçısı olmasının değişik olacağını düşünmüştür (Crompton, 2007: 7). ANC'den ayrı olarak yeni bir askeri örgüt olan Umkhonto we Sizwe'yi kurduğunda örgütün manifestosunu özgürlük mücadelelerini o güne dek kan dökmeden ve iç çatışma başlatmadan gerçekleştirmeye çalıştıklarını ancak hükümetin her seferinde şiddete başvurduğunu bu nedenle hükümeti ırkçı yasalardan vazgeçirmesinin ancak silahlı bir mücadele ile olacağı şeklinde hazırlamıştır. Mandela'ya göre özgürlük; yalnızca zorluk, adanmışlık ve güçlerinin yettiği tüm yolları kullanarak kazanılabilir olmuştur. (Mandela, 1986: 68).

²⁹ Devrimi başlatmak için temel prensipler, silahlı mücadele ve gerilla savaşı ile ilgili; Küba Komünist Partisi genel sekreterinin raporlarını, Denes Reitz'in *Commando*, Che Guevara, Mao Zedung ve Fidel Castro'nun kitaplarını ve onlar hakkında yazılan kitapları okumuştur (Boehmer, 2008: 104). Edgar Snow'un *Çin Üzerindeki Kızıl Yıldız* kitabında Mao'yu zafere götüren geleneksel biçimde düşünmemesinden, Menachem Begin'in *The Revolf* kitabında İsrail liderlerinin dağları ve ormanları olmayan bir coğrafyada yürüttüğü gerilla savaşından cesaretlenmiş ve Etiyopya halkının Mussoloni'ye karşı yürüttüğü silahlı mücadeleden etkilenmiştir (Mandela, 2013: 285).

Militan eylemleri tek yol olarak görmeye başlayan Mandela silahlı harekete destek bulmak için 1962’de PAFMECSA (Pan African Freedom Movement for East and Central – Doğu ve Orta Afrika Pan Afrika Özgürlük Hareketi) tarafından yapılan olan toplantılara katılmıştır. Bir başka yerdeki şiddet içeren bir mücadeleyi desteklemek konusunda isteksiz davranan birçok Afrika ülkesini silahlanmadan başka çarelerinin kalmadığına ikna etmiştir (Boehmer, 2008: 106). PAC’ın bu ülkelerde Umkhonto we Sizwe için yaptığı Komünist Parti ve Liberal Parti’nin buluşu olduğu propagandasını düzeltmiş ve bağımsızlığını kazanan Tunus, Tanzania, Etiyopya gibi Afrika ülkelerinden örgüte silah, para, askeri eğitim yardımları sağlamıştır (Mandela, 2013: 297-306). Silahlı örgütün kurucusu olarak bir gerilla savaşı başlaması ihtimalini düşünmüş, halkının yanında olmak ve onlarla birlikte savaşabilmek için kendisi de Etiyopya’daki bir karargahta askeri eğitim almıştır. Eğitimde silah kullanmayı, imha ve havan topu kullanmayı, küçük bombalar ve mayınlar yapmayı ve bu patlayıcılardan kaçmayı öğrenmiştir (Joffe, 2007: 75).

Eşitlik temeline dayanan bir özgürlük ordusu kurduğunun bilincinde olarak görevdeyken otoritesini korumasını, görevde değilse de kendini en düşük düzeydeki askerden dahi ayırmadan onlarla birlikte eşit bir şekilde yaşaması gerektiğini kavramıştır. Mandela artık bir politikacı değil asker gibi düşünmeyi öğrendiğini ifade etmiş ve bir gerilla gibi hissetmeye başladığını belirtmiştir. Fakat ona göre bir devrim tetiğe basmakla değil ancak askeri eğitimin politik eğitimle birlikte yürütülmesi ile gerçekleşebilmektedir. Eğitimi bittiğinde, MK’nin komutanı olarak askerlerini ilk selamladığında disiplinli davranmaları gerektiğini ve özgürlük mücadelesine hizmet ettiklerini unutmamalarını, bu nedenle harekete zarar verecek türden şiddet eylemlerinden uzak durmalarını ifade etmiştir (Mandela, 2013: 316; Boehmer, 2008: 107).

Her fırsatta sivil halka zarar verilmemesi gerektiğini dile getiren Mandela, Rivonia Davası’nda bir saatten uzun süren konuşmasında mevcut durumda olduğu kişiye neden ve nasıl dönüştüğünü, yaptıklarının nedenini ve siyahların eşit haklara sahip olmadığı sürece imkanı olursa tekrardan yapacağını anlatmış, şiddet hakkında görüşlerini dile getirmiştir. Mevcut kanunların uygulanmakta olan haliyle ahlaki, adil ve katlanılabilir olmadığı ve vicdanlarının bu kanunları değiştirmek, karşı gelmek ve protesto etmek için çabalamaları gerektiğini dile getirmiştir. Sıkıntılarını defalarca hükümete bildirdiklerini ancak hükümetin bu talepleri devamlı göz ardı etmesi nedeniyle evde kalma ve sivil itaatsizlik gibi protestoları gerçekleştirerek hükümetin

dikkatini çekmek istediklerini söyleyen Mandela, kendilerini şiddete teşvik edenin, şiddet içermeyen taleplere yönelik hükümetin uyguladığı şiddet olduğunu belirtmiştir. Daha militan bir duruş sergilemelerine neden olanın hükümetin fiilleri olduğunu ifade etmiştir. Suçlamalardan biri olan sabotaj planı hazırladığını kabul etmiş fakat bunun nedeninin maceraperest ya da şiddete duyduğu ilgiden değil beyazların uyguladığı zorbalık ve sömürünün beraberinde getirdiği bir durum olduğunu savunmuştur (Mandela, 1986: 60).

Yaşamının otuz yılından fazla bir süresini ılımlı, sabırlı ve çekingen bir tavırla kilitli bir kapıyı çaldığını ifade eden Mandela, bu ılımlı tavrın karşılığında elde ettikleri şeyin haklarının daha da kısıtlanması ve silahsız masum halkın hükümetin güvenlik güçleri tarafından öldürülmesi olduğunu ve ellerindeki şiddetsiz eylemlerin tümünü kullandıklarını belirtmiştir. ANC, her ne kadar barışçıl yollardan eylem gerçekleştirmeye çalışsa da partizanları artık örgüte güvenini yitirip kaygı verecek derecede terörizm düşünceleri geliştirmişlerdir. Bunun sonucu bir iç savaşın çıkmaması ve şiddetin ölçülü, masum halkı etkilememesi için bu partizanlara liderlik etmeleri gerektiğini silahlı eyleme başvurularının bir nedeninin de siyahların bu mevcut düşünceleri olduğunu söylemiştir. Bu kişilerin iyi denetlenen şiddet uygulamaları ile kontrolden çıkmaları ve özgürlük hareketinin terörist eylemlere bulaşmasını engelleyebileceklerini düşünmüştür. Ona göre, denetlenebilen şiddet de ancak ve ancak ANC politikalarına bağlı kalacak bir silahlı örgütle mümkün olabilirdi. (Mandela, 1986: 69; Boehmer, 2008: 107).

Çıkan her kargaşada iktidarını korumak için kuvvet kullanan hükümet karşısında onunla başa çıkmak için kuvvet kullanmayı öğrenmek zorunda kaldıklarını barışçı istekleri kuvvet kullanarak yanıtlayan bir hükümete karşı şiddet içermeyen eylemleri sürdürmenin gerçekçilikle bir ilgisi olmadığını anladıkları dile getirmiştir. Şiddet kullanma sonucuna çok gönülden ve isteyerek varmamış o güne kadar tüm çabaları boşa çıktığında, barışçıl protesto yolları tıkanıldığında siyasal eylemin şiddete dayanan biçimlerini kullanma kararı almışlardır (Boehmer, 2008: 105). Mandela silahlı örgütü kurduğunda önlerinde sabotaj, gerilla, terörizm ve açık devrim olarak dört şiddet eylemi biçimi olduğunu, kendilerinin ilk yöntem olan sabotajı benimsediklerini açıklamıştır. Çünkü sabotaj kan dökmeden ve ırklar arasındaki bağları koparmaya yol açmadan uygulanabilmektedir. Sabotajın tüm biçimlerini denedikten sonra gerekirse diğer yöntemlere geçeceklerini ifade etmiştir (Mandela, 1986: 70).

Umkhonto we Sizwe'nin etkinliklerini ulusal yüksek komutanlık denetlemekte ve çizilen çerçevenin dışına çıkılmaması gerekmektedir. Örneğin, insan yaşamını tehlikeye atan ya da sabotajın genel planına denk düşmeyen eylemlere girişilmemekte ve militanların sabotaj eylemleri sırasında silah taşımalarına izin verilmemektedir. (Dakers, 2014: 68; Mandela, 1986: 72). Mandela'ya göre eğer bir gün savaş kaçınılmaz olursa en olumlu sonuçları elde etmek için en iyi koşullarda dövüşülmesi gerekmektedir. Şiddet ve terörün yaşamın genel kuralı haline gelmemesi gerektiğini düşünen Mandela, sabotaj eylemlerinden sonra insan yaşamı yönünden en az tehlikeli gördüğü silahlı direnişin ikinci aşaması olan gerilla hareketine geçiş yaptıklarını söylemektedir (Dakers, 2014: 68). Savunmasında uyguladığı şiddetin terörizmle özdeşleştirilemeyeceğini belirten Mandela, tarihe damga vuran mücadele biçimlerinin sivil ve masumlara yönelik şiddete başvurmamaya ve siyasal çatışmaların anlaşarak çözülmesi isteğine dayandığını belirtmektedir (Mandela, 1986: 61).

Mandela, hapisanede Avrupa Parlamentosu üyesi Nicholes Bethell tarafından ziyaret edildiğinde Bethell'in şiddet kullanımı ile ilgili sorularına kendilerinin halka değil sadece askeri hedeflere ve ekonomik zarar getirecek yapılara yönelik eylem gerçekleştirdiklerini bu nedenle bir terörist olmadığını söyleyerek yanıt vermiştir. O, kendilerine uygulanan şiddete karşılık verdiklerini açıklamıştır. Mandela, aynı yıllarda Washington Times editörlerinin de röportaj için geldikleri bir görüşmeyi devamlı komünist veya terörist olmadığını tekrarlamak zorunda kaldığı hoş olmayan bir ziyaret olarak anlatmaktadır. Editörlerin sorularının kendisini komünist ya da terörist olduğunu kanıtlamaya yönelik sorular olduğunu söyleyen Mandela, hiçbir zaman şiddete başvurmayan Martin Luther King'le karşılaştırıldığını ifade etmiştir. Mandela bu karşılaştırmaya Martin Luther'in koşulları ile kendi koşullarının farklı olduğu, ABD'nin şiddet içermeyen protestoların yapılabildiği anayasal eşitlik garantisinin olduğu bir ülke iken, Güney Afrika'nın şiddet içermeyen eylemlere güç kullanarak karşılık veren bir polis devleti olduğu yanıtını vermiş ve kullandıkları şiddete mecbur bırakıldıklarını savunmuştur. Hapisanede geçirdiği yıllarda dahi örgüte ve yandaşlarına silahlı mücadeleyi bırakmalarını gerektiği mesajları yollamış tüm halkın özgürlüğü sağlanana kadar mücadelenin devam etmesi gerektiğini bildirmiştir. (Mandela, 2013: 524).

Boehmer'e göre, Mandela mücadeleye başladığı yıllarda önce Gandhi'nin pasif direnişinden etkilenmiş ve bu eylem şeklini uzun yıllar boyunca savunmuştur

fakat bir süre sonra şiddete yönelmesini Fanon'un sömürgeleştirilmiş toplumların özgürlüklerini elde etmek için zor kullanmaları gerektiği fikrine dayandırmaktadır. Ona göre Mandela'nın şiddeti desteklerken mücadelenin sonunda şiddetsiz, işbirliği ve anlaşmaya dayalı bir politika yürütmesi post kolonyal çerçevede Fanon ve Gandhi gibi iki zıt görüşün ilginç bir şekilde buluşmasını ifade etmektedir. Mandela mücadelenin seyrine göre Fanon ve Gandhi'nin savunduğu şiddet ve şiddetsizlik arasında gidip gelmiş ve ikisini de uygulamıştır. Boehmer'e göre Mandela Fanon'dan hiç bahsetmemiştir fakat tanışmış olsalar aktif direnişin ve şiddetin nedeni konusunda hemfikir olduklarını birbirlerine iletceklerini söylemektedir (Boehmer, 2008: 107). Afrika'daki arabuluculuk ve barış süreçlerinde aktif rol alan Jean Yves Ollivier'a göre ise şiddet Mandela için bir müzakere silahı olmuş müzakereler başladığında şiddet tehdidinde bulunmasının imkansız olacağını bildiğini ifade ederek onun şiddet yanlısı biri olduğunu düşünmediğini belirtmiştir. Soweto'da yaptığı konuşmasındaki şiddetten uzak bir Güney Afrika çağrısının da bu görüşünü desteklediğini söylemiştir (tr.euronews.com/2013/12/14/baris-komplosu-nun-kahramani-mandelayi-anlatti, 2013).

Mücadelesinin son yıllarında devletle silahlı bir mücadeleyi kazanacak güçlerinin olmadığını farkına varan Mandela hükümetle görüşmeler başlayınca isteklerinin yerine getirilmesi durumunda daha ılımlı davranmaya başlamış ve halkına da bu tutumu sergilemeleri konusunda açıklamalar yapmıştır. Yukarıdaki bölümlerde ayrıntısı verilen ANC ve Inkatha üyelerinin yarattığı kaos ortamı ve sokak çetelerinin sivil insanları öldürmesi nedeniyle Soweto'da bir stadyumda on iki bine yakın siyah vatandaşa seslenen Mandela, kent yaşamını olumsuz yönde etkileyen problemlerden bahsederek suçların kontrol altına alınması ve öğrencilerin okullara dönmesi gerektiğini söylemiştir. Suçsuz insanlara saldıran, araçları yakan ve kendine özgürlük savaşçısı olarak gören bu çetelerin mücadelede yerinin olmadığını belirtmiş ve barış içinde olmayacak bir özgürlüğün gerçek bir özgürlük olmayacağını ifade etmiştir (Mandela, 2013: 572).

Mandela, hükümetle görüşmeler başladığında hükümetin silahlı eylemleri tolere edemeyeceğini ve şiddeti bırakmaları gerektiği şartına karşı içinde buldukları şiddet durumundan devletin sorumlu olduğunu ifade ederek baskı uygulayanların şiddet uyguladığında bu baskıya uğrayanların şiddetle karşılık vermekten başka seçeneğinin olmadığını belirtmiştir. Ona göre içinde buldukları durumda ANC'nin uyguladığı şiddet sadece meşru savunma biçimidir (Mandela,

2013: 540). Görüşmelerde önemli bir yol aldıktan sonra seçimleri engellemek isteyen Inkatha'nın ANC bürolarına ve siyah vatandaşlara saldırması ile masum insanların zarar görmesi üzerine ANC, sempatanlarının sakin olması gerektiği çağrısını her fırsatta yinelemiştir (Cropmton, 2007: 10).

Devletle olası bir silahlı savaşı kazanacak güçlerinin olmadığı ama özgürlüklerini kazanmak için tek yolun azınlık olan beyazlara karşı oy kullanmak olduğunu dile getiren Mandela, barışa gölge düşürmek isteyenlerin çabasını boşa çıkarmaları gerektiğini vurgulamıştır. Eşi Winne Mandela'nın hükümete duyduğu kin ve nefretle sokaktaki şiddet olaylarını desteklemesine karşı çıkmış, ANC içerisinde halkı yatıştırmanın çok zor olduğu eleştirilerine de 'Biz onların lideriyiz, bizim görevimiz bu' diyerek karşılık vermiştir. Böylelikle şiddetin son bulmasındaki çabalarını önce beyaz hükümet daha sonra tüm dünya görmüştür. Crompton'a göre, yürüttüğü bu barış çalışmalarından dolayı Mandela kısa bir süre şiddetle ilgilenmiş fakat sonradan tüm zamanların en barışçıl liderine dönüşmüştür (Cropmton, 2007: 10). John Carlin'in 'Düşmanla Oynamak' kitabında bahsettiği üzere siyah çoğunluğun intikam naraları atarak şiddeti devam ettirmek yerine bağışlayıcı bir ders vermesi de liderleri Mandela'nın barışçıl bir dil kullanması sayesinde mümkün olmuştur.

John Carlin Mandela ile ilgili bir şeyin daha altını çizmektedir, yirmi yedi yıllık hapis hayatından ve halkının çektiği acılardan dolayı kin ve nefretle hareket etmeyen Mandela, nasıl olur da uzlaşmacı bir tavır sergilemektedir. Onunla yaptığı ilk röportajda ANC'nin Apartheid karşıtı mesajlarının nasıl, PAC'ın 'her yerleşimciye bir kurşun' mesajından daha etkili olduğunu sorduğunda, Mandela'nın tarihin kendisine düşmanlarına bile nazik ve cömert davranmayı öğrettiğini ve savaşırken dahi ağzında kinin tadının olmadığı cevabını verdiğini yazmıştır. Carlin altı yıl boyunca kaldığı Güney Afrika'da siyahlar arasında en yoğun şiddetin yaşandığı dönemde Mandela'nın tüm mahalleleri gezerek şiddete son verin konuşmaları düzenlediğini her röportajında kin ve nefretten uzak durarak barıştan yana olduğuna şahit olduğunu ifade etmektedir. Bu nedenledir ki Carlin için Mandela sadece siyah halkın değil tüm insanlığın lideridir. Mandela'yı bir lider yapan politik zekasından ziyade insanları ikna etmekteki başarısı olmuştur. Kitapta Mandela'nın siyah ve beyazları birleştiren bir halk yaratmak ve beyazları da kazanmak için 1995

yılında oynanan Ragbi Dünya Kupası'nı³⁰ dahi kullanan alçakgönüllü bir lider oluşunun altı çizilmektedir (Carlin, 2008: 227-228).

Carlin'in de üzerinde durduğu gibi Mandela'yı düşman olarak gören beyazların fikirleri zamanla değişmiş ve onun siyah halk için yaptıklarının yanında beyazlar için de nefretten uzak bir dil kullanan iki halkın barış içinde yaşamaları gerektiğini savunan bir lider olduğu fark edilmeye başlanmıştır. Müzakerelerin başladığı dönem Güney Afrika Askeri Komutanı olan Constand Viljoen ise müzakerelerin başlaması için masaya oturulacak olan rakibin güvenilir, sağlam karakterli olması ve halkının desteğini alması gerektiğini, Mandela'da bunların ikisinin de olduğunu söylemiştir. Bir başka örnek de siyah ırka karşı çekinceli davranan ragbi oyuncusu Francois Pienaar'ın dünya kupasını Mandela'dan aldığı sırada ülkesi adına yaptıkları için ona teşekkür etmesi beyazların Mandela hakkında düşüncelerinin değişmeye başlamasının göstergesi olmuştur (Carlin, 2008: 141). Çatışma çözümleri üzerine araştırmalar yapan Johan Galtung Mandela'yı ödünsüz barış ve yumuşak barış arasındaki çatışmayı diyalogla aşmayı başarmış bir lider olarak görmektedir. Galtung'a göre sorunlara yaklaşırken geçmişe dönük cezalandırıcı değil, geleceğe dönük yapıcı olunmalıdır çünkü cezalar geçmişe yönelik verilir ve yıkıcı olmaktadır. Çatışmanın çözümünün amacı suçun gelecekte tekrar etmesini engellemektir. Mandela da yürüttüğü politikasında sorunları aşarak çözüme yönteminin asıl fikrini kullanmış, geçmişte yaşanan onur kırıcı olaylardan dolayı beyazlardan nefret edilmemesi gerektiğini ve intikam peşinde koşulmayacağını halkına da aşılarmıştır. Ona göre Mandela ve De Klerk'in sorunları aşarak çözüme yöntemi³¹ sadece Güney Afrika'da gerçekleşen bir çatışma çözümüdür fakat etkisi sınırlar ötesinde insanlığa etki yapmıştır (Galtung, 2012, 148-153).

Galtung ile aynı görüşte olan bir diğer kişi ise Norveç Nobel Komitesi başkanı olan Francis Sejersted'dir. Nobel ödülü konuşmasında iki liderin de geçmişteki derin yaralar üzerinde durmayarak daha fazla kanlı çatışmanın yaşanmasına engel olduklarını ve uzlaşa sağlayarak siyasi erdem gösterdiklerini dile getirmiştir. Ona göre bu iki lider üstlendikleri roller gereği dünyadaki diğer

³⁰ Siyah halkı beyaz takım olan Springboks'u desteklemeleri için ikna etmeye çalışmıştır. Bu Afrikaner takımın aynı zamanda kendi takımları da olduğu mesajını vererek siyah ve beyaz halkın bir bütün olduğunu göstermek istemiştir (Carlin, 2008).

³¹ Galtung'un sorunları (çatışmaları) aşarak çözüme yöntemi, çatışmaların özüne inilebilen diyalog yöntemidir. Diyalog kategorilerle (ırk, sınıf, sosyal ve ekonomik güç vb.) değil insanlarla kurulmalı ve çok sayıda ben – sen diyalogu geliştirilmelidir. Diyalogda karşı taraftaki ile ortak yanların yanı sıra farklılıklar da ele alınmalıdır. Bu iki durum birlikte ele alınıp diyalog kurulduğunda çözümler ortaya çıkabilmektedir (Galtung, 2012: 64).

liderlerden farklı bir konumdadırlar (Woll, 2013: 33). Hapishanede sansür memuru ve Mandela'nın gardiyanı olan James Gregory'nin yazdığı 'Goodbye Bafana: My Prisoner, My Friend' isimli otobiyografisinde de Nelson Mandela ile başlarda soğuk ve mesafeli olan ilişkisinin Mandela ile daha fazla vakit geçirdiğinde, Özgürlük Bildirgesi'nin ne olduğunu öğrendikçe ve ne için mücadele ettiklerini anladığını başladıkça değişip arkadaş canlısı olduğunu belirtmektedir (nelsonmandela.org/images/uploads/Nelson_Mandelas_Warders.pdf, t.y.).

Benjamin Pogrund'a göre ise ANC ve Inkatha arasındaki savaşı sona erdirmek için Mandela'ya destansı bir kahraman gözüyle bakılmış ve beklentiler yüksek tutulmuştur. Çünkü o halkına göre insanüstü her şeyi yapabilecek güçte, akıllı, zeki bir özgürlük savaşçısıdır. Nitekim Apartheid için sonuna kadar yılmadan savaşan ve şiddetin sona ermesi için elinden geleni yapan bir kahraman olmuştur (Pogrund, 1996: 60).

Başbakan olduktan sonra yaptığı konuşmalar, gittiği konferanslar ve iki halk arasındaki düşmanlığa son vermeye çalışması nedeniyle Simon Sebag Montefiore, Mandela'nın konuşmalarını dünyayı değiştiren konuşmalar arasına almış, akademisyen Fiona Macdonald ve Kenneth Mcleish de düşmanı ortadan kaldırıp sıfırdan başlamakansa onun yeni kurulan düzene düşmanı da dahil ettiği ve savaşı engellediğini yazdıkları 'Men and Woman Who Changed the World' kitabında Mandela'yı dünyayı değiştiren liderler arasında göstermiştir. Bunun yanında David Aikman ise 'Great Souls: Six Who Changed the Century' kitabında düşmanına dahi duyduğu saygı ve kindar bir politika izlememesi nedeni ile yüzyılı değiştiren altı isim arasına Mandela'yı da almıştır (Montefiore, 2010; Mcleish ve Kenneth, 1997; Aikman, 2003). Mat Doeden de diğer yazarlar gibi Mandela'nın beyaz ırka öfke duymadığını iki halkı da Güney Afrika'nın vatandaşı olarak gördüğünü ifade ederek onun Güney Afrika'da imkansız gibi görünen siyahlar ve beyazlar arasındaki uzlaşmayı sağlayarak ülkeye demokrasi getiren bir lider olduğunu söylemektedir (Doeden, 2014: 38).

Yukarıda da değinildiği üzere Mandela'nın çok sayıda yazar ve akademisyen tarafından dünya lideri olarak kabul edilmesinin yanında bir lider olarak kabul edildiği politik ve kültürel alanda da gösterilmiştir. Bunun göstergelerinden biri 2007 yılında Londra Parlamento Meydanı'ndaki Abraham Lincoln ve Winston Churchill heykellerinin yanına Nelson Mandela'nın da heykelinin dikilmesidir. Eski İngiliz parlamenterlerinden Tony Benn, heykelin açılış töreninde Mandela'yı insanlığın

lideri olarak gördüğünü söylemiştir (Carlin, 2008: 226). Irkçılığa karşı verdiği mücadelede De Klerk ile Nobel Ödülü almış, 2019 yılında da doğum günü olan 18 Temmuz BM tarafından ‘Uluslararası Nelson Mandela Günü’ olarak ilan edilmiştir. BM’nin çatışma çözümü ve ırk ilişkilerinde savunmasız grupların haklarını temsil ettiği gerekçesi ile dünya barışına katkı sunduğunu ifade ettiği karar (United Nation General Assembly, 2009: 1-2).

Sosyal adaletin teşvikini amaçlamaktadır. Bunun yanında Aralık 2015’de Genel Kurul, insani hapis koşullarını teşvik eden, mahpuslara muameleye ilişkin asgari standartların kabul edildiği kararı da (United Nation General Assembly, 2016: 1). Nelson Mandela Kuralları olarak değiştirmiştir. BM’nin Uluslararası Nelson Mandela Günü web sayfası Mandela’nın “Parçalamak ve yok etmek basittir. Kahramanlar barışı inşa edenlerdir” sözü ile açılmaktadır (Woll, 2013: 33; un.org/en/events/mandeladay/, t.y.). Bir diğer önemli gelişme ise 1980 yılında Ronald Reagan’ın terör listesine aldığı Mandela, 2 Temmuz 2008 tarihinde George W. Bush’un imzaladığı karar ile listeden çıkarılmasıdır. Senatör John Kerry, büyük bir lideri terör listesine dahil etme utancından kurtulduklarını dile getirerek onun terör listesinde yeri olmadığını ifade etmiştir (cnnturk.com, 2008). Terör listesinden çıkarıldıktan sonra 2013’de düzenlenen anma töreninde bir konuşma yapan Obama, Mandela’nın tüm insanlığa farklılıklar nedeni ile çatışmadan barışla yaşanabileceğini öğrettiğini ve bir daha asla Mandela gibi birini göremeyeceklerini söylemiştir (Doeden, 2014: 41).

Bu gelişmeler yaşanırken Mandela son yıllarında yeni Güney Afrika’nın imajı inşası için sembolik roller üstlenmiştir. Çokuluslu şirketlerle yatırımlar konusunda, oluşturduğu Akil Adamlar grubuyla birlikte ülke sorunlarının çözümü ile ilgili, kurucu olduğu Nelson Mandela Vakfı aracılığı ile de yoksulluk ve AIDS ile mücadele konularında çalışmalar yürütmüştür (bbc.com, 2013; Değirmencioğlu, 2013: 84). Kaleme aldığı otobiyografisinde özgürlük bilincinin genç bir adamken elinden alındığını fark etmesiyle oluştuğunu ifade etmiş, başlarda özgürlüğü sadece geceleri dışarı çıkmak, istediği yerde yemek yemek gibi şahsi davranışları için ortaya çıktığını belirtmiştir. Ancak sonraları kendini gerçekleştirmek için para kazanmak, aile sahibi olma gibi temel özgürlüklerin kanuni bir engelle karşılaşmaması gerektiğini düşünmüştür. En sonunda yalnızca kendinin değil ona benzeyen herkesin özgürlüğünün kısıtlandığını gördüğünde ANC’ye katılmış kendi özgürlük isteğinin halkının özgürlüğünü istediği daha büyük bir mücadeleye dönüştüğünü, korkuları

olan ve çekimser davranan kendisini cesur yapan şeyin bu olduğunu dile getirmiştir. Kişi olarak mücadeleye bağlılığından hiçbir zaman pişman olmadığını söyleyerek özgürlüğe kavuştukları güne halkından acısı telafi edilemeyecek binlerce insanın fedakârlıkları ile geldiklerini ifade etmiş ve kurtuluş mücadelesi veren sömürgeleştirilmiş tüm halk hareketlerine destek vereceğini belirtmiştir (Mandela, 2013: 623-625)

Özetle üniversite yıllarına kadar beyazların üstünlüğünü rahatsız verici bulmayan Mandela'nın politik görüşleri Johannesburg'a gelişi, Gaur ve Sisulu ile tanışmasıyla ANC'yi keşfetmesi ve hukuk bürosunda edindiği deneyim ile radikal bir biçimde değişmiştir. Sadece kendi özgürlüğü için değil halkının özgürlüğü için de mücadele etmesi gerektiğini düşünen bir özgürlük mücadelesi içerisine girmiştir. 20. yy'ın ikinci yarısı boyunca verdiği zorlu özgürlük mücadelesi ile tüm dünyanın tanımaya başladığı Mandela, hayatını halkının özgürlüğüne ve ırkçılıkla mücadeleye adanmıştır. Bu mücadelede bir süre sonra pasif direniş yöntemlerini kullanmanın özgürlüğü elde etmek için yetersiz olduğunu düşünen Mandela, sabotaj eylemleri ve gerilla hareketi başlatmıştır. Bu hareketleri başlatırken şiddetin kontrollü olması gerektiğini her fırsatta savunmuş ve sivil insanların zarara uğramasını engelleyecek planlar yapmıştır.

Şiddeti, zorbalığı ve gaddarlığa elinden geldiği kadar mesafeli durmaya çalıştığını söyleyen Mandela savunmalarında da dile getirdiği üzere şiddete başvurusunun nedenini şiddete duyduğu ilgiden değil hükümetin her pasif direnişte şiddetle ve baskıyla karşılık vermesinden ve dünyaya bu ırkçı rejimi ve Güney Afrika'da yaşananları başka türlü duyuramayacaklarından kaynaklandığını söylemiştir. Baskı uygulayanların şiddetine karşı baskıya maruz kalanların şiddete başvurusunu meşru olarak gören Mandela'nın görüşü Fanon'un sömürgeleştirilmiş halkın başvurduğu şiddetin meşruluğu ile bağlantılıdır. Mücadelesinin bazı dönemlerinde pasif bazı dönemlerinde aktif eylemlerde bulunan Mandela son dönemlerinde yaptığı barışçıl çağrılar ve şiddeti yatıştırıcı yönü ile çatışma çözümü, dünya barışı konularında örnek verilen isim olmuştur. İnsan kalbi için sevginin daha doğal olduğunu hiçbir insanın doğuştan nefret duygusu ile doğmadığını nefretin sonradan öğrenilen bir şey olduğunu dile getirmiş ve halkı üzerindeki liderlik rolünde bunu defalarca dile getirmiştir.

Terörist olarak yirmi yedi yıl mahkum olan Mandela hükümetle görüşmelere başladığında sadece kendi özgürlüğü için değil tüm halkının özgürlüğü karşısında

silah bırakacaklarını belirtmiş ve müzakerelerde iki taraf da ödünler vermiştir. Çatışmanın sonlanması için yürüttükleri çalışmalar neticesinde De Klerk ile beraber de Nobel ödülü kazanmış ve son yapılan seçimlerde devlet başkanı olmuştur. Savunmalarında da dile getirdiği gibi tüm vatandaşların eşit fırsat ve uyum içinde yaşadığı bir toplum idealini gerçekleştirmek için çaba sarf etmiş bu yolda spor müsabakalarını dahi kullanmıştır. Karşılaştığı engellere, yirmi yedi yıl boyunca hapiste çektiği sıkıntıya rağmen hiç kin beslemeden beyazlarla uzlaşmaya çalışan, onlara kesinlikle azınlık muamelesi yapılmayacağı güvencesini veren Mandela, sadece kendi halkı tarafından değil beyazlar tarafından da sevilmeğe başlanmış ve saygı duyulmuştur. Onu başarıya götüren kendi halkını kazandıktan sonra farklı kabilelerden, farklı inançlardan, farklı renkteki halk tarafından da kabul edilen ve sevilen bir lider olması olmuştur.

Kullanılan kaynak kitaplarda, makalelerde ve röportajlarda ortak olan algı, yukarıda da bazı örnekleri verilen aşırı sağcı ve solcu olan kişilerin başlangıçta Mandela'dan korksa ya da nefret etse bile sonraları Mandela hakkındaki görüşlerinin olumlu yönde değiştiğidir. Albert Camus, Mandela hapse girmeden önce yazdığı 'Başkaldıran İnsan' adlı kitabında yirmi yedi yıllık hapis hayatının uzlaşma türü bir zekâ üretemeyeceğini ifade etmiş ve böyle bir tutukluluk süresinin insanı daha katil ve karakteri zayıf birine dönüştüreceğini yazmıştır. Mandela da siyahların aşağılanmalarından ve Güney Afrika'nın yaralarından faydalanıp şiddetli bir cepheleşmeye gidebilirdi. Yaşadıklarını yaşatacak güce sahip olmasına rağmen bunu yapmamış, siyah ve beyaz ırkın birlikte barış içerisinde yaşamaları için ortak bir mücadelenin lideri olmuştur. Mandela'nın hayatı ve hayatına tanıklık edenler incelendiğinde Camus'un yukarıdaki mantığına karşı çıkan ilk insanın Mandela olduğu görülmektedir. Mandela çok sayıda kişinin 'o olmasa başaramazdık' dediği kişi olmuştur.

Sonuç olarak; "Adalet mülkün temelidir." sözü; ırkçı rejimler için geçerli olmamaktadır. Bu rejimlerde mülkün temeli polis devletinin keyfi ve zorba ilkeleridir. Yukarıda değindiğimiz rejimde, eşitlik, özgürlük, demokrasi, insan hakları, adalet ve hukukun üstünlüğü ilkelerinin anlamının olmadığı görülmüştür. Çünkü söz konusu ilkeler, tüm yurttaşların haklar yönünden eşit kabul edilmesini gerektirmektedir. Oysa beyaz ırkın üstünlüğüne dayanan bu rejimde, her şey beyaz olan üstün ırkın korunması içindir. Diğer bütün ırklar ancak üstün ırkın hizmetkârı olabilmektedirler. Siyah ırka karşı koyulan yasaklarla beslenen bu politika, kiminin

yaşam alanını, kiminin eğitim, kiminin ekonomik hakkını gasp ederek insanları katletmiştir. İnsanlık dışı sayılabilecek uygulamalara karşı berişçil eylem ve sivil itaatsizlikle sonuç alamayan siyahi ırk 1960'lerden sonra silahlı direniş geçerek gerilla yöntemlerine başvurmuştur. 1990'lara kadar devam eden silahlı direniş Mandela ve De Klerk'in görüşmelere başlamasına kadar devam etmiştir.

D. ABD ve AB'nin Güney Afrika Politikası

Mandela (ANC), AB terör listesinde hiç bulunmamış, ABD tarafından ise belirli bir dönem terör örgütü listesinde yer almıştır. Yukarıda verilen ABD ve AB'nin terörizm tanımı neticesinde; Nelson Mandela'nın (ANC), 2008 yılına kadar ABD'nin terör listesinde yer alması ve bir terörist olarak kabul edilmesinin nedenini kavrayabilmek için ABD'nin dış politikasında Afrika yaklaşımını özetlemek gerekmektedir. Amerika ve Afrika Kıtası arasındaki ilişkiler ilk olarak 1619 yılında başlamış ve 17. yy, Afrika jeopolitiğinin kolonicilik tarafından şekillendiği bir dönem olmuştur. Bu dönemde Amerika'ya Afrika kıtasından siyahi köleler getirilmeye başlanmıştır (Us AFRICOM Public Affairs, 2008). Köle ticareti ile başlayan ilişkiler daha sonra ticari ilişkiler zemininde gelişme göstermiştir. Gelişme gösteren bu ticari ilişkiler, 18. yy'da Akdeniz'deki korsan faaliyetlerinden zarar görmüş, bu tehdit nedeni ile ABD, ticari gemilerin güvenli bir şekilde yol alabilmesi için Afrika'nın kuzey kıyılarına donanma yollamış ve korsanlarla yapılan bu savaşlar ABD donanmasının başarısı ile sonuçlanmıştır (Department of State – Office of The Historian).

ABD'nin 19. yy'daki liberal demokrasi, insan hakları ve serbest piyasa üzerine inşa edilen dış politika stratejisinde Afrika kıtası, ABD çıkarları için öncelikli bölge olmamıştır. 20. yy'ın başlarında Wilson tarafından ortaya atılan ilkeler sömürgeciliğın dönüşmesine zemin hazırlamış ve bu doğrultuda İkinci Dünya Savaşı sırasında Atlantik Bildirisi oluşturulmuştur. Wilson İlkeleri ve Atlantik Bildirisi, sömürge altındaki Afrika ülkelerin bağımsızlığında rol oynamıştır. ABD, İkinci Dünya Savaşı sonunda Afrika kıtasını önemli ölçüde etkileyen devletlerden biri olsa da Soğuk Savaş'a kadar Afrika ile ilişkileri ticari zeminde kalmıştır (Yüksel, 2016: 1400). İkinci Dünya Savaşı sonrasında yeni aktörlerin küresel güç olarak ortaya çıkması ile ABD ve SSCB üzerinden şekillenen iki kutuplu bir sistem ortaya çıkmıştır. Afrika kıtası, önceleri dış güvenlik politikaları güvenlik perspektifi

üzerinden tasarlanan iki güç için uzak bir hedef olarak belirlenmiştir³² (Çolak, 2011: 203). ABD'nin Soğuk Savaş süresince yürüttüğü çevreleme politikası jeopolitik teoriler üzerine şekillendiğinden Afrika jeopolitikasının ABD dış politikasında öncelikli olmadığı dönemde dahi ABD'nin uluslararası sisteme hakim olabilmesi için önem arz etmiştir. Afrika'da sömürgecilikten çıkmış yeni devletlerin ya da bağımsızlığını kazanmaya çalışan grupların Sovyetler bloğuna katılma ihtimalleri nedeni ile ABD, rakibinin etkinlik alanını sınırlandırmak için Afrika kıtasındaki komünizm yanlısı direnişçilere ve komünist yanlısı iktidarlara karşı mücadele eden hükümetlere ekonomik ve askeri alanda destek vermiştir (Yüksel, 2016: 1401).

ABD'nin, demokratik olmayan ırkçı yönetimlerle ilişkisinin bir örneği de Güney Afrika Cumhuriyeti Apartheid yönetimidir. ABD, Güney Afrika Cumhuriyeti rejimine ülkedeki Apartheid ile mücadele eden örgütlere karşı destek vermesinin yanında Güney Afrika Cumhuriyeti'nin Afrika sosyalizmini savunan ve Sovyetler tarafından desteklenen ülkeleri (Nambiya, Angola) işgal etmesine de yardım etmiştir (Sarı, 2012: 99). Güney Afrika Cumhuriyeti'nde, yasal olarak ayrıma tabi tutulan siyah azınlık ve siyahi örgütler genelde SSCB ve sosyalist ülkeler nezdinde söylemlere başvurmuş, buna karşı beyaz hükümet de anti komünist bir çizgi izlemiştir (Schraeder, 1994: 193-194). Bu anti-komünist hareket ABD tarafından desteklenmiş ve ırk ayrımcılığı politikasını gözeten Güney Afrika Cumhuriyeti'ne yönelik yaptırımları engellemiştir. 1979-1984 yılları arasında BM'deki veto hakkını kullanarak yaptırım girişimlerini engelleyen ABD, ülke içinde ve dışında artan baskılar sonucunda bu stratejisinden vazgeçmiştir. 1986 yılında kendi de Güney Afrika'daki beyaz yönetime yaptırım kararı almış, bu yaptırımın kaldırılması için Nelson Mandela'nın serbest bırakılması koşulunu öne sürmüştür (McLaughlin, 2013).

ABD'nin aldığı yaptırım kararında Soğuk Savaş'ın son yıllarında SSCB'nin zayıflamaya başladığının da etkisi olmuş olabilir. SSCB'nin dağılması ile birlikte örgütlere verdiği desteğin azalması veya kesilmesi ABD'nin beyaz yönetime desteğini çekmesi ile son bulmuştur. Yukarıda verilen bilgilerden yola çıkıldığında SSCB'nin dağılması ve akabinde ABD'nin Güney Afrika yönetiminden desteğini çekmesi ile Apartheid rejiminin son bulması aynı dönemde gerçekleşmiştir. ABD Soğuk Savaş'ın ardından Afrika'da rakipsiz kaldığından kıta önem kaybına

³² Kıtanın bu durumunu Afrika ülkelerinin Avrupa sömürüsü altında olmaları nedeni ile Avrupa'nın bir parçası sayılması etkilemiştir (Çolak, 2011: 203).

uğramıştır. Yaşanan bu önem kaybı 2000’li yıllarda yükselen ve Afrika kıtasında yürüttüğü politikalar ile diğer ülkelere kıyasla prestij sağlayan Çin ile değişime başlamıştır. Çin’in etkisinin yanında kıtadaki enerji rezervleri ve artan terör örgütü varlığı da ABD’nin Afrika politikasını etkileyen unsurlar olmuştur. Soğuk Savaş döneminde olduğu gibi Soğuk Savaş sonrası dönemde de rakibinin etkinlik alanını kısıtlamaya yönelik strateji izleyen ABD, kıtada askeri, sağlık, eğitim, ekonomi alanında destek vererek Afrika politikasında fiili bir dönüşüm yaşamıştır (Yüksel, 2016: 1401-1403).

ABD’nin Afrika politikası Mandela’nın terörist listesinde yer alması ve listeden çıkarılmasını kavrayabilmek için önem teşkil etmektedir. Buna göre; ABD’nin terörizm tanımında verilen; hükümeti yıldırma amaçlı, sivil halka yönelik, politik veya dini özellikli şiddet hareketi unsurları Nelson Mandela için incelendiğinde; Mandela’nın hükümeti yıldırma için ve politik amaçlı bir şiddet uyguladığı söylenebilir fakat Mandela’nın silahlı direnişi sivil halka yönelik değil sabotaj şeklindedir. İkinci bölümde silahlı direnişe karar verirken yaşadıkları süreçte silahlanma kararı almalarının bir sebebini de; sivil itaatsizlik eylemlerine karşı Ulusal Hükümet’in silahla karşılık vermesinin siyahi halkın silahlanma isteğinin duyması olduğu belirtilmiştir. Mandela, örgüt liderleri ile bu durumu müzakere ettiklerinde siyahi halkın silahlanmasının sivil halka zarar vereceği ve bunun direniş hareketine zarar vereceği sonucuna varmışlardır. Bu nedenle sivil halkın zarar görmesini engelleyecek aynı zamanda siyahi halkın ANC’ye desteğini devam ettirecek bir karar alınmış ve silahlı direnişe başvurulmuştur. Ancak bu direniş için ilk eylem planı herhangi bir canlının zarar görmesi ihtimalinin en az olduğu sabotaj eylemleridir. 1986 yılında yanlışlıkla patlayan bir bomba nedeni ile hayatını kaybeden siviller için özür dileyen örgüt liderlerinin bunun isteyerek bir sivile zarar vermek amaçlı olmadığını, direnişçinin eğitimi yetersiz almasından dolayı olduğunu söylemesi de sivillerin zarar görmesindeki rahatsızlığı ifade etmektedir.

1990’lı yıllarda yaşanan siyahi iki örgütün taraflarının birbirlerine şiddet uygulamasının önüne geçmek için sarf ettiği çaba da Mandela ve örgütünün sivillerin zarar görmesini istemediğinin göstergesi olmuş Mandela’nın uzlaşmacı bir lider olarak iki halka da güven veren sözleri çatışma çözümlerine örnek teşkil etmiştir. Mandela, şiddet görüşü bakımından ABD’nin terörizm tanımındaki önemli unsurlardan sivillere yönelik şiddet unsuruna uymamaktadır. Fakat buna rağmen Apartheid rejimine son verdikten sonra dünya çapında barış ve özgürlüğün sembolü

olarak anılan Mandela 2008'e kadar ABD'nin terör listesinde kalmıştır. Bu durumun nedeni olarak, Mandela'nın yaşamı ve örgütün tarihi kadar yukarıda belirtildiği gibi ABD'nin tarihsel süreçteki tutumlarıyla da bağlantılıdır. ANC'nin silahlı eyleme geçtiği yıllarda Sovyetler Birliği'nden fon alması ve ANC politikalarında etkili olması, ABD'nin Mandela ve örgüt üyelerini Soğuk Savaş'ın yanlış tarafında bulunan kişiler olarak görmesine neden olmuştur. 1960'ların başında ANC içinde etkin olan Mandela'nın, kendisinin komünist olmadığını ama direnişinde Güney Afrika Komünist Partisi ile yakın ilişkide olduğunu belirtmesi ve örgütün SSCB desteğiyle askeri eğitim görmesi ABD'nin beyaz hükümeti destekleyerek ANC'yi terörist grup olarak sınıflandırmasına yol açmıştır.

Soğuk Savaş'ın sonuna doğru Sovyetler Birliği'nin zayıflamaya başlaması ile Apartheid rejiminden desteğini çeken ABD, dünya çapında ün kazanan siyasi mahkûm olan Nelson Mandela'nın serbest bırakılması için çağrıda bulunmuş fakat Mandela, başkan olduktan sonra dahi ABD'ye girmek için izin başvurusunda bulunması gerekmiştir. Bu dönemde dış İşleri Bakanlığı, ANC üyelerinin ülkeye girmesine izin verilmesinin mevcut duruma göre değişim göstereceği kararını benimsemiştir. Bu durumu etkileyen bir faktör de Mandela'nın birçok kez ABD dış politikası ile çelişen tavrı olmuştur. Örneğin; Mandela, 2003 yılında ABD'nin Irak işgaline karşı çıkmış, ABD'nin İran nükleer programına karşı aldığı tavrı eleştirmiştir (McLaughlin, 2013). Bu karar 2008 yılının Nisan ayında Güney Afrika Cumhuriyeti'nin Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice'nin ABD ile iyi ilişkilerinin olduğu bu nedenle seyahat kısıtlamasının artık kaldırılması gerektiği teklifine kadar sürmüştür. ABD'nin Mandela'yı terör listesinden çıkarmasının bir nedeni de 2008 ekonomik krizinden etkilenen lider sanayi ülkelerinin yeni pazarlara ve yükselen ekonomiler ile işbirliğine ihtiyaç duyması olarak gösterilebilir. Güney Afrika, 2000'li yıllardan itibaren demokratik yönetim standardı ve kıtasındaki konumu dikkate alındığında büyük dönüşüm yaşamış bir ülkedir. David Black'e göre, Güney Afrika 1990'lardan itibaren orta güç kimliğine ulaşmaya başlamış 2000'li yıllardan itibaren de kıtasal anlamda yükselişe geçmiştir (Black, 1997: 101).

2003 yılında Hindistan ve Brezilya ile ilişkilerini geliştiren Güney Afrika küresel çaptaki kimliği için önemli bir gelişme elde etmiştir. Bu gelişme, Güney Afrika'nın BRIC'e³³ davet edilmesinin önünü açmıştır. ABD'nin 2008 yılındaki kriz

³³ BRIC, Brzilya, Rusya, Hindistan ve Çin'in ekonomik gelişimlerini ifade eden birliktir. 2011 yılında Güney Afrika Cumhuriyeti'nin de katılması ile birlikte BRICS adını almıştır. BRICS ülkeleri,

ile ekonomisi ciddi anlamda sarsılmış ve güneyin yükselen ekonomik güçleri ile ilişki kurma ihtiyacı hissedilmiştir. Güney Afrika'nın, Afrika kıtasındaki devletler ile işbirliği ve diyalog için kilit konumda olması ABD'nin bölge ekonomileri ile iletişime geçmesinde ve yeni pazar arayışında Güney Afrika ile ilişki kurmasını gerektirmiştir (Deniz, 2019: 70-71). Bu bağlamda; ABD'nin terörist kabul ettiği Mandela'yı terör listesinden çıkarması, Güney Afrika'yı kendine ekonomik ve diplomatik muhatap görmek için attığı bir adım olarak yorumlanabilmektedir.

Bu gelişmeler perspektifinde, 2008 yılında Bush'un da desteklediği ve imzaladığı karar ile Mandela, terörist listesinden çıkarılmıştır (Walsh, 2008). ABD'nin Mandela'yı terörist listesinden çıkarmasında, Mandela'nın çok sayıda ülke tarafından tarihe geçen lider olarak görülmesinin etkisi tabii ki olmuştur fakat Çin'in Afrika kıtasında gösterdiği etkinin payı bulunmaktadır. 2008'deki ekonomik kriz de göstermiştir ki; batı güçleri güney ülkeleri ile iletişim kurmak zorunda kalmıştır. Bu zorunluluk, Mandela'nın listeden çıkarılmasında etkili olmuştur. ABD, Soğuk Savaş yıllarındaki çevreleme politikasına ihtiyaç duymuş ve Afrika ülkelerinin devlet liderleri ile işbirliği kapsamında ilişkilerini iyi tutmak istemiştir.

AB ise dış politika stratejisi barış, diplomasi ve çatışmalarda arabuluculuk üzerine kurulu olduğundan Mandela'nın çatışma çözümünde aldığı tavır nedeni ile onu terörist olarak kabul etmemiştir. Mandela'nın AB'nin terörizm tanımına uygun olmasına rağmen AB tarafından terörist olarak kabul edilmemesinin bir nedeni de AB'nin siyasi birliğini tamamladığı dönemin, Mandela'nın hükümete karşı şiddet kullanımı yerine beyazları da kapsayan yumuşak söylemler kullanarak zaten çatışmanın çözüme kavuştuğu yıllara denk gelmesidir. Yani Mandela, hem AB dış politikası ile paralellik göstermekte hem de terörizm tanımına o dönem için uymamaktadır.

Yukarıda değinilen bilgiler kapsamında

- 1- Güney Afrika, 17. yy'da Hollanda ve İngiltere'nin sömürmesine maruz kalmış ve gelen göçmenlerin Sosyal Darwinizm kuramı ile ilişkili olan siyah derinin kötü, değersiz, uygarlaşmamış olduğu inancı gereği yerli halkın hor görüldüğü ve öldürüldüğü bir coğrafya olmuştur. Değerli madenlerin keşfi ile ayrımcılık politikaları hız kazanmış ve azınlık olan

uluslararası düzeni etkileyebilecek, ekonomik ve kaynaklara sahiptir. İşbirliğini geliştirmek için kendi aralarında resmi kanallar oluşturmuşlardır (Poyraz, 2019: 436-437).

beyazlar, renginden dolayı hor gördüğü yerli halkın haklarını elinden alma girişimlerine devam etmiştir.

- 2- Apartheid denildiğinde ilk Güney Afrika'nın akla gelmesini sağlayan uygulamaların mimarı olan Ulusal Parti'nin 1948'de iktidara gelmesi ile yerli halka uygulanan dil, kültür ve inanç özgürlüklerinin engellenmesini yasal hakların engellenmesi izlemiş ve ırkçılık Ulusal Parti'nin çıkardığı ayrımcı yasalarla kurumsallaşmıştır. Bilimsellikten uzak testler ile halk sınıflandırılmış, bu sınıflandırma çıkarılacak olan yasaların temelini oluşturmuştur. Kamusal ve sosyal alanlarda onur kırıcı şekilde uygulanan bu ırkçı rejim siyah halkın direniş hareketleri ile karşılık vermesine neden olmuştur. Siyah direniş, başlangıçta pasif eylemler ile gerçekleşmiş, zamanla sivil itaatsizlik protestolarına dönüşmüştür. 1960 yılına kadar şiddetsiz devam eden protesto gösterileri, Sharpeville Katliamı ile yeni bir boyut kazanmış ve ANC, Nelson Mandela liderliğinde silahlı eylem kararı almıştır.
- 3- Mandela şiddete başvurma sebebinin birinci nedeni olarak, yaptıkları şiddet içermeyen eylemlere karşı devletin her seferinde şiddetle karşılık vermesi ve özgürlüklerin daha da kısıtlanmasını öne sürmüştür. İkinci neden olarak da ANC'nin pasif eylemlerinden umudunu kesen halkın bireysel silahlanmaya başlaması üzerine yaşanacak olan kontrolsüz bir şiddetin, masum insanlara zarar vermesini engelleyebilmek için olduğunu belirtmiştir. Eylemleri ekonomiye ve devlet malına zarar verecek şekilde planlayan ANC, sivile karşı uygulanacak şiddetten uzak durmuştur. Mandela kendisini ezilen bir halkın kurtuluş mücadelesi için çalışan bir özgürlük savaşçısı olarak görürken, 1994 yılından sonra dünyanın farklı yerlerinde yazarlar, akademisyenler ve politikacılar tarafından da eşsiz bir lider olarak kabul edilmiş ve yüceltilmiştir.
- 4- ABD, tarihsel süreçte pragmatist ve müdahaleci dış politika stratejisi izleyerek çıkarları gerektirdiğinde insan hakları, demokrasi ve hukukun üstünlüğü söylemlerini göz ardı ederek hareket edebilmektedir. Mandela'nın tanım kapsamına tam şekli ile uymadığı görülmesine rağmen ikisinin de terörist olarak görülmesinin altında ABD'nin çıkarları üzerine kurulu olan dış politikası etkili olmuştur. Ülkenin çıkarları gereği izlediği dış politika kapsamında Mandela terörist listesinden çıkarılmıştır. Benzer

durum AB için de geçerli olmuş, AB'nin dış politika stratejisi kapsamında onu terörist olarak kabul etmemiştir.

- 5- Sonuç olarak; Mandela, kendi ülkelerinde maruz kaldıkları ırkçı muameleye uluslararası ilgiyi ancak meşru olarak gördüğü şiddet yolu ile çekebilmiştir. Fakat Mandela'nın savunmaları incelendiğinde masum insanların ölümüne yol açacak şiddetten uzak durulması gerektiğinin her seferinde altının çizilmesi, PAC'ın sivilleri hedef alan eylemleri nedeni ile onları terörist olarak görmesi ve en fazla gerilla hareketine geçilebileceğini belirtmesi; onun, birinci bölümde incelenen terörist tanımlarının ortak özelliklerine uymadığını göstermektedir. Nitekim müzakere sürecini ve devlet başkanlığı dönemini kin ve nefretten uzak geçirmesi, siyah halkı yatıştıran ve beyaz halka güven veren konuşmaları onu yirmi yedi yıl boyunca terörist olarak adlandıran kişilerin de lider olarak kabul etmesini sağlamıştır. Çünkü ona göre, Apartheid'i bitirmenin yolu beyazları da kendi ekibine katılmaya ve onun liderliğine ikna etmekten geçmektedir.

IV. FİLİSTİN SORUNU, BAĞIMSIZLIK HAREKETİ VE LEYLA HALİD

Bu bölümde Filistin'in tarihine kısaca değinerek kolonyalist müdahaleler ve bu müdahalelere karşı oluşan direniş hareketlerine genel bir bakış sergilenecektir. Leyla Halid'in katıldığı gruplar ve yaptığı eylemleri değerlendirebilmek için Filistin tarihini 19. yüzyıldan başlayarak incelemek faydalı olacaktır. Son olarak ABD ve AB'nin terörizm tanımı kapsamında Nelson Mandela ve Leyla Halid'in terörist veya özgürlük savaşçısı olarak kabul edilme durumu değerlendirilecektir.

A. 1948 Yılına Kadar Filistin Tarihinin Genel Hatları

Filistin adı milattan önceki zamanlarda burada yaşamış olan İbranilerin adlandırdığı Plishten kavmine bağlanmaktadır. Yaklaşık dört bin yıldır tarih içinde yer alan Filistin, çok sayıda istilaya maruz kaldığı için sınırları devamlı değişmiştir. Bu nedenle de Filistin topraklarında belirgin siyasi sınırlar çizmek zor olmuştur (Armaoğlu, 2019: 15). Filistin'in ilk halkı Arap Yarımadası'ndan bu coğrafyaya göç eden Sami ırkından olan Kenanilerdir.³⁴ Sami ırkı, Filistin coğrafyasında kalıcı olmuş ve birden çok devletin doğmasını sağlayan toplumsal birlikteliği oluşturmuştur. Kenaniler ve Arami grubundan olan İsrail Oğulları da Batı Sami ırkına mensuptur (Örs, 1966, 14-16). Yahudilerin Filistin ile olan tarihi bağları ise Tevrat'a dayanmaktadır. Buna göre; Yahudi kavminin başlangıcı İbranilere dayanmakta ve en ulu dedeleri de İbrahim'dir. Tevrat'ın yaratılışa ait olan ilk kitabı Genesis'de; İbrahim'in, Nuh'un oğlu Sam'in torunlarından olduğu ifade edilmekte ve Allah'ın emirlerine itaat ederek Kenan diyarına göç ettiği yazmaktadır (Armaoğlu, 2019: 18). Tevrat'ın bir efsanesine göre; İbrahim'in Kenan diyarında bulunduğu sırada yaptığı bir kahramanlık üzerine Allah, İbrahim'in rüyasında görünmüş ve Nil'den Fırat'a kadar olan tüm toprakları İsrailoğullarına bahşetmiştir. Karasapan'a göre, Arap çevrelerinde gerçekleştirilen İsrail emperyalizminin tasarısı olarak ileri

³⁴ Irk olarak Nuh'un oğlu Sam soyundan geldikleri iddia edilen Sami ırkı, Buzul Çağı'nın sonunda Arabistan Yarımadası'nda yaşanan iklim değişikliği nedeni ile Filistin ve çevresine göç etmişlerdir. Filistin'e ilk göç edenler de Sami ırkından gelen Kenaniler olmuştur. İncil'de Filistin'in adı Kenaneli olarak geçmektedir (Armaoğlu, 2019: 17).

sürülen ve Nil'den Fırat Nehri'ne kadar olan toprakların ele geçirilmesi isteğinin dayanağı bu efsanedir (Karasapan, 1942: 19).

M.Ö. (Milattan Önce) 1039 yıllarında Filistin'de kurulan Yahudi Devleti, yetmiş yıl sonra dağılmış ve iki ayrı Yahudi Devleti kurulmuştur. Bunlar da Asurluların ve Babillilerin istilasına uğramış, Yahudiler esir alınmıştır. Pers Hükümdarı'nın Babil'i alması ile Yahudiler, Filistin'e geri dönmüşlerdir. Filistin üzerindeki İran egemenliği, Makedonya Kralı Büyük İskender tarafından sona ermiş, Yahudiler bu sefer de Makedonya- Yunan egemenliği altına girmişlerdir. Helenizm'e karşı ayaklanan Yahudilerin M.Ö. 141'de kurdukları yeni Yahudi Devleti de Roma istilası ile yıkılmıştır. Roma egemenliğinde yaşayan Yahudilerin tekrardan ayaklanması üzerine Roma orduları Kudüs'ü almış ve Yahudileri öldürmüştür. M.S. (Milattan Sonra) 70 yılında yaşanan bu olaydan sonra Roma zulmünden kaçan Yahudiler dünyanın dört bir yanına yerleşmişlerdir. Diaspora denen bu olay ile Yahudilerin Filistin'le bağları kopmuştur (Armaoğlu, 2019: 20-22). Filistin toprakları da Halife Hz. Ömer'in Bizanslıları yenmesi ile M.S. 638 yılında İslam egemenliğine girmiş ve 1948 yılına kadar Müslüman toprağı olarak kalmıştır (Gil, 1997: 50-51).

Yukarıda da bahsedildiği üzere dünyanın dört bir yanına dağılan Yahudilerin, milli bir şuur etrafında birleşerek Filistin'de bir devlet kurma isteklerinin ortaya çıkışı 19. yüzyıla dayanmaktadır. 19. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa'da hızlanan milliyetçilik hareketleri, Siyonizm'in doğuşunda ve siyasi bir akım haline gelmesinde oldukça etkili olmuştur (Çelikkol, 2014: 18). 1880'li yıllarda Çarlık Rusya'sında başlayan Yahudi düşmanlığı (anti-semitizm) ve saldırılar, Yahudilerin kitleler halinde göç etmesine neden olmuştur. Aliyah denen bu göç dalgasının ilki 1881'de ikincisi ise 1892'de gerçekleşmiştir. Amerika, Filistin ve Avrupa'nın çeşitli ülkelerine göç eden bu Yahudiler, ilk örgütlenmelerini de 1881 yılından sonra gerçekleştirmişler ve Odessa'da Zion Aşıkları adını verdikleri bir dernek kurmuşlardır. Yahudilerin Filistin ve Kudüs'e yerleşmelerini sağlamak amacı ile kurulan dernek Siyonizm'in başlangıç hareketi olmuştur.³⁵ Avrupa'daki milliyetçilik, Avrupa ülkelerine dağılan Yahudileri din ve kültür üzerine yoğunlaşan bir milliyetçiliğe sevk etmiştir. Bunun üzerine kendi milli kültürlerini incelemeye

³⁵ İstanbul'daki Bilu grubunun 1881'de yayınladıkları Filistin'de Yahudi yurdu kurulmasını istedikleri Bilu Manifestosu'nun da ilk Siyonist belge olduğu düşünülmektedir. Belgede, Filistin vatanının onlara Allah tarafından verildiği ve Osmanlı Sultan'ına bu vatani onlara geri vermeleri için istekte bulunacakları belirtilmektedir (Laqueur, 1969: 34, Armaoğlu, 2019: 26).

başlayan Yahudiler, kutsal Süleyman Mabedi'nin yaptırıldığı ve Kudüs şehrinin kurulduğu yere yoğunlaşmışlardır. Bu durum, Yahudilerin dine dayanan milli duygularının uyanmasına neden olmuştur (Sachar, 1958: 309).

Yukarıda değinilen göçlerin dışında, dünya çapında bir Yahudi teşkilatlanmasını hızlandıran bir diğer hadise Fransa'da yaşanan Dreyfus olayından sonra Macar Yahudi'si olan gazeteci Theodor Herzl'in Yahudilerin geleceği konusunda endişelenmesi olmuştur. Ona göre, Yahudiler için tek çare Filistin'de kurulacak olan bir Yahudi Devleti'dir. Bu nedenle de dünyadaki tüm Yahudilerin teşkilatlanması gerektiğini savunmuştur. 29 Ağustos 1897 tarihinde Herzl'in, Basel'de topladığı kongre, ilk Siyonist Kongresi olarak tarihe geçmiş ve Dünya Siyonist Teşkilatı kurulmuştur (Herzl, 1896: 1; Kızıloğlu, 2012: 48). Kongrede, Siyonist Hareketin esaslarının belirlendiği bir bildiri kabul edilmiş ve tüm Yahudiler, dernekler ve federasyonlar halinde organize olarak Filistin'in bir Yahudi yurdu haline gelmesi için çalışmaları kararlaştırılmıştır. Böylelikle Filistin, teşkilatlı Siyonizm'in hedefi olarak ilan edilmiştir (Herzl, 1896: 1; Öke, 1991: 51). Basel Kongresi'nden sonra Siyonizm hareketi gelişmeye devam etmiş ve çok sayıda Siyonist derneğinin yanı sıra, Filistin'de Yahudilerin toprak almasını kolaylaştırmak amacı ile finansal şirketler kurulmuş, teşkilatın başkanları İngiltere'de nüfuslu kişilerle iletişim kurarak harekete destek sağlama çabasına girişmişlerdir (Armaoğlu, 2019: 32).

Siyonist hareket gelişme gösterirken Mekke Şerifi Hüseyin liderliğinde eyleme geçen Arap milliyetçiliği de bir Arap İmparatorluğu kurmak için hareket etmiştir. Bu amaç doğrultusunda 1915 yılında İngiltere'nin Mısır Yüksek Komiseri Henry McMahon ile mektuplaşan Mekke Şerifi, İngiltere'nin istediği sınırlar üzerinde devlet kurmasına müsaade edeceği vaadiyle Osmanlı İmparatorluğu aleyhine harekete geçmiştir. İngiltere'nin Mekke Şerifi Hüseyin'in dile getirdiği pazarlıktan Fransa'ya bahsetmesi üzerine Ortadoğu'nun Birleşik Krallık ve Fransa arasında paylaşılmasını amaçlayan Sykes-Picot Anlaşması 16 Mayıs 1916'da iki devlet tarafından imzalanmıştır (Turhan, 2003: 278, Engin, 2010: 145).

I. Dünya Savaşı sırasında Siyonistlerin Birleşik Krallık ile bağlantısını Chaim Weizman üstlenmiştir. Herzl'in ölümünden sonra Yahudi lideri olan Weizman, daha sonra bakan olacak Arthur Balfour ve hükümet üyeleri olan Lloyd George ile temasa geçmiş ve kendi davalarına destek sağlamıştır. 18 Temmuz 1917 tarihinde Siyonizm'in önemli isimlerinden olan Lord Rotschild, İngiliz Dışişleri Bakanı

Balfour'a; Filistin'de Yahudiler için yerel özerklik verilmesini ve Yahudilerin Filistin'e göç etmelerinin önündeki kısıtlamaların kaldırılmasını talep eden bir mektup göndermiştir (Öke, 1991: 304-305). 2 Kasım 1917 yılında Balfour Bildirisi olarak tarihe geçen cevap niteliğindeki mektupta Balfour; İngiliz Hükümeti'nin Filistin'de Yahudiler için bir milli yurt kurulmasına olumlu baktığını belirtmiştir. Bu belge Yahudilerin Filistin'i milli yurt kabul ettikleri davalarında dönüm noktası olmuş ve İsrail Devleti'nin kurulmasına giden ilk adım olmuştur. 1918 yılında Fransa, İtalya ve Amerika Birleşik Devletleri tarafından kabul edilen ve desteklenen belge Yahudilerin devletleşme sürecini hızlandırmıştır (Balfour Declaration, 1917; Armaoğlu, 1993: 200).

1915 yılından itibaren Filistin'i işgal etme isteğinde olan Birleşik Krallık Başkanı Lloyd George, 1917 yılında yayınlanan Balfour Deklarasyonu ile ilk adımı atmış ve 1917'de Kudüs işgal edilmiştir. Kudüs'ün işgalinin ardından Filistin'in tamamını ele geçiren İngiltere, Yahudilerin Filistin'e dönmelerini desteklemiştir. Göç eden Yahudiler ile Araplar arasında işbirliğinin gerçekleşmesini isteyen İngiltere, Emir Faysal ve Chaim Weizman arasında 3 Ocak 1919 tarihinde Londra'da bir anlaşma imzalatmıştır. Anlaşmadan bir yıl sonra Birleşik Krallık ve Fransa'nın San Remo'da yaptıkları toplantıda Ortadoğu'yu ikinci kez paylaşma kararı alması üzerine Arap milliyetçileri gösterilere başlamış ve Yahudilerle aralarında çatışma yaşanmıştır. Filistin'de 1917 yılında fiilen başlayan Birleşik Krallık yönetimi, 1920 yılında yapılan San Remo konferansında alınan kararlar doğrultusunda resmen ilan edilmiştir³⁶ (Engin, 2010: 147; Galnoor, 1955: 40; TNA FO 141 / 439 / 1).

Birleşik Krallık'ın 1920 yılında başlayan manda yönetimi, 1948 yılında İsrail Devleti kurulana kadar Arap - Yahudi çatışmaları ve İngiltere'nin çözüm arayışları içerisinde geçmiştir. İngiltere'nin Filistin topraklarına daha çok Yahudi göçüne izin vermesine karşı, bu göçleri engelleyerek bu topraklarda bir Arap devletinin kurulmasını isteyen Araplar arasında başlayan çatışmalar, şiddetlenerek devam etmiş, en kanlı çatışmalar, 1920, 1921 ve 1929 yıllarında olmuştur (Armaoğlu, 2019: 48). 1933 yılında Almanya'da Nazi Partisi'nin iktidara gelmesi ile başlayan antisemitist hareketler nedeni ile Yahudiler, ikinci kez kendilerine vaat edildiğini iddia ettikleri Filistin topraklarına kitlesel göç gerçekleştirmişlerdir (Asker, 2012: 80).

³⁶ İngiltere'nin Filistin üzerindeki manda yönetimini 24 Temmuz 1922 tarihinde BM, 3 Aralık 1924 tarihinde de ABD tanımıştır (Armaoğlu, 2019: 46).

Göçlerin giderek artması üzerine 1933 yılında, Kudüs'te büyük bir Arap kitlesinin katıldığı gösteri yürüyüşü düzenlenmiş ve kanlı çatışmaya dönüşmüştür. En şiddetli Arap – Yahudi çatışmaları 1936 yılından itibaren çıkmaya başlamış ve çatışmalar bazen altı ay gibi bir süre devam etmiştir. İngiltere, 1936 ve 1937 yılında yaşanan Arap ayaklanmaları üzerine Filistin'e bir komisyon göndererek incelemeler yapılmasını istemiştir. İncelemeyi yapan komisyon raporunu³⁷ hükümete sunmuş ve İngiliz Hükümeti de Yahudiler ve Araplar arasındaki çözümün taksim formülü olduğuna karar vermiştir (British Palestine Mandate: Text of the Peel Commission Report, 1937).

Yukarıda adı geçen Peel Raporu'ndaki taksim fikri hem Araplar hem de Yahudilerin görüşlerine ters düşmüş ve reddedilmiştir. 1937 yılında toplanan 20. Siyonist Kongresi, Yahudi yurdunun kurulacağı sınırları; Ürdün topraklarının da olduğu tarihi Filistin'in tamamı yani Şeria Nehri'nin iki tarafı olarak belirlemiş ve İngiltere Hükümeti ile müzakere edilmiştir. Bunun üzerine İngiltere hem rapordaki sınırlar hem Yahudilerin talep ettiği sınırları incelemek üzere yeni bir komisyonu Filistin'e yollamıştır. John Woodhead başkanlığında Filistin'e giden komisyonun sunduğu rapordaki taksim sınırları İngiltere Hükümeti tarafından beğenilmemiş ve taksim fikrinden vazgeçilmiştir (Armaoğlu, 2019: 63-64; Galnoor, 1955: 237-238).

Taksim planından vazgeçen İngiltere, Filistin'de barışın sağlanmasının tek yolu olarak Araplar ve Yahudiler arasında anlaşma sağlanması olduğunu yinelemiş ve 17 Mart 1939 tarihinde Londra'da bir konferans düzenlemiştir (Bozkurt, 2012: 280-285). Bu görüşmeler neticesinde de Arapların ve Yahudilerin isteklerinden taviz vermemelerinden dolayı uzlaşma mümkün olmamıştır. İngiltere, konferansı bitirip kendi hükümeti tarafından bir formül hazırlayacağını belirtmiştir. Bu formül; İngiltere Sömürgeler Bakanı Malcolm MacDonald tarafından 1939 yılında hazırlanan 'British Policy on Palestine' (The MacDonald of White Paper – Beyaz Kitap) belgesidir. Buna göre on yıl içinde Araplar ve Yahudilerin gösterecekleri işbirliği doğrultusunda iki toplumlu bir Filistin Devleti kurulması öngörülmüştür (Arı, 2005: 211; Galnoor, 1955: 54).

³⁷ Eski Hindistan İçişleri Bakanlarından Lord William Robert Peel başkanlığında oluşturulan komisyonun sunduğu rapor Peel Raporu olarak adlandırılmıştır. Dört yüz dört sayfalık raporda; Arapların şikayetleri, Yahudi göçleri ve Yahudilerin toprak satın alması, Yahudilerin şikayetleri ise Yahudi milli yurdunun kurulmasında İngiltere'nin ağır davranması olarak hükümete sunulmuştur. Raporda, Araplara ve Yahudilere tüm isteklerini vermekle sorunun çözülemediğini belirtilmiş ve taksimi öngörmüştür (Bozkurt, 2012: 279; jewishvirtuallibrary.org, 04.05.2021).

Birleşik Krallık, II. Dünya Savaşı öncesi Almanlarla yakınlaşan Arapların bu tutumundan dönmelerini planlamış ve White Paper ile Balfour Deklarasyonu'nda vaat edilen Yahudi yurdundan vazgeçmiştir. Araplara daha ayrıcalıklı davranıldığını öne süren Yahudiler, Beyaz Kitap'ı 'Kara Belge' olarak nitelendirmiş ve Arap – Yahudi çatışmalarını tekrardan şiddetlendirmiştir (Bozkurt, 2012: 289; Gelvin, 2014: 119-120). İngiltere'nin, Beyaz Kitap ile Yahudiler lehine sürdürdüğü hoşgörü politikasına ara vermesi ile Yahudiler, Araplara karşı başlattıkları direnişi İngiliz Manda yönetimine karşı da göstermeye başlamışlar ve propagandalar düzenlemişlerdir (Dursunoğlu, 2005: 197). Böylelikle; Yahudiler, Birleşik Krallık'a karşı hem silahlı mücadeleye hazırlanmaya başlamış hem de siyasi mücadele adına adımlar atılmaya devam edilmiştir. 11 Mayıs 1942 tarihinde Dünya Siyonist Teşkilatı'nın düzenlediği kongrede, Yahudi göçlerinin engellenmemesi gerektiği ve Yahudi Devleti'nin kurulmasını öngören 'Biltmore Programı' denen bir belge hazırlanmış ve kamuoyuna duyurulmuştur (Kemiksiz, 2018: 131; Center for Israel Education, 1942; Gelvin, 2014: 285). II. Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile birlikte İngiltere'nin Filistin'deki yönetimini devam ettirecek ekonomik gücünün zayıflaması ve Yahudi örgütlerinin sabotaj eylemlerinin başlaması, İngiltere'nin sorunu BM'ye taşımasına neden olmuştur (Galnoor, 1955: 277).

Yukarıda değinildiği üzere; Filistin toprakları, diasporadaki Yahudiler için vaat edilmiş topraklar olarak görülmüş ve mücadele M.S. 1. yy'da başlamıştır. Çok kez fetih ve istilalara maruz kalan Filistin'in sınırları sürekli değişim gösterdiğinden bu topraklarda belirgin siyasi sınırlar çizmek mümkün olmamıştır. 1922 yılında İngiliz Manda yönetimi altına giren Filistin'de Arap ve Yahudi çatışmaları devam etmiş, İngiltere'nin sorunu BM'ye taşıması ve II. Dünya Savaşı sonrası Ortadoğu'daki yeni dengeler İsrail'in resmen kuruluş sürecini başlatmıştır.

1. İsrail'in Kuruluşu ve Arap – İsrail Savaşları

II. Dünya Savaşı sonrasında, Filistin meselesini çözüme kavuşturmak için ABD desteğini almak isteyen Birleşik Krallık, Postdam Konferansı'nda Başkan Truman ile müzakerelerde bulunmuş ancak bir neticeye varılamamıştır. ABD'nin Filistin meselesine dâhil olması, ABD'de yaşayan üç milyona yakın Yahudi'nin, Avrupa'daki Yahudi mülteci sorununa çözüm bulunması için baskı yapması ile olmuştur. Dünya Siyonist Teşkilatı'nın güçlü merkezlerinden biri olan ABD, Avrupa'daki Yahudi mültecilerin Filistin'e göç etmesi izninin sağlanması için

Siyonist hareketin baskısına uğramıştır. Bu baskıların ardından başkan Truman, Yahudi mültecilerin durumunu incelemek üzere Earl Harrison'ı görevlendirmiştir (Gelvin, 2014: 124).

İnceleme sonucunda yüz bin Yahudi'nin durumlarının kötü olduğu ve bu mültecilerin Filistin'e gönderilmesi gerektiğini belirten Harrison Raporu, 1945 yılında Birleşik Krallık'a iletilmiştir. Birleşik Krallık başbakanı, Başkan Truman'ın iletildiği rapordaki Yahudilerin Filistin'e göç etmesi teklifini kabul etmemiştir. 1946 yılında Filistin meselesinin çözümü için ABD ve Birleşik Krallık komiteleri oluşturulmuş ve bu komiteler Londra'da çalışmaya başlamıştır. Birleşik Krallık, komitelerin çalışma sonucunu³⁸ Araplar ve Yahudilerle tartışmak üzere Londra'da konferans düzenlemiştir. Birleşik Krallık, ABD'nin baskısı ile konferansta; Araplara, Yahudi mültecilerinin Filistin'e göçünü kabul ettirmek istemiş fakat Araplar bu planı reddetmiştir. Bir netice alınamayan konferans ertelenmiş, 27 Ocak – 13 Şubat günlerinde ikincisi gerçekleşmiştir. Bu konferansta da Arapların ve Yahudilerin uzlaşmaması üzerine konferans sonuçsuz kalmıştır. İki konferansta da bir neticeye varılamaması üzerine İngiltere, Filistin meselesini BM'ye götürme kararı almıştır. Filistin'de yaşanan Arap – Yahudi anlaşmazlığını incelemek ve bir çözüme kavuşturmak için bir komite kurulmasını isteyen İngiltere, 2 Nisan 1947 tarihinde resmen BM'ye başvurmuştur³⁹ (Armaoğlu, 2019: 90).

BM Filistin Komisyonu, 16 Haziran – 24 Temmuz 1947 tarihi arasında yaptığı incelemelerin ardından bir rapor hazırlamıştır. Raporda, Filistin mandasının biri Yahudi diğeri Arap olmak üzere iki devlete bölünmesi kararlaştırılmıştır. Yapılan bu paylaşım planı ile birlikte, Filistin'de kurulacak olan Yahudi ve Arap devletleri arasında bir ekonomik birliğin kurulması ve Kudüs'ün uluslararası statüde kalması önerilmiştir (Erkmen, 2020: 349). BM Genel Kurulu, 29 Kasım 1947'de Filistin'in Araplar ile Yahudiler arasında taksimine karar vermiştir (Year Book of The United Nations, 1947 – 48: 246).

Birleşik Krallık, BM'nin aldığı taksim kararı üzerine 1948 yılının Nisan ayından itibaren Filistin'den tüm kuvvetlerini çekmeye başlamıştır. İngiltere'nin

³⁸ Çalışmanın esasları şu şekildedir; Filistin, Arap Eyaleti, Yahudi Eyaleti ve İngiltere'ye ait olan merkezi yönetim olmak üzere üç kısma ayrılmaktadır. Arap ve Yahudi Eyaletleri, iç işlerinde özerkliğe sahip olacaktır. Merkezi yönetimin eyaletler üzerindeki etkisi geniş tutulmakta, eyalet meclislerinin kabul ettiği kanunlar merkezi otoritenin onayından geçmesi gerekmektedir.

³⁹ İngiltere'nin isteği üzerine genel kurul 28 Nisan'da toplanmış, 15 Mayıs'ta da Birleşmiş Milletler Filistin Özel Komitesi'nin kurulmasına ve komitenin on bir üyeden (Avustralya, Çekoslovakya, Kanada, Guatemala, İran, Hindistan, Hollanda, İsveç, Peru, Yugoslavya, Uruguay) oluşmasına karar verilmiştir (Armaoğlu, 2019: 90).

Filistin'den çekilmesi ile birlikte Yahudi Milli Konseyi 14 Mayıs 1948 tarihinde İsrail Devleti'nin kuruluşunu ilan etmiştir. İsrail Devleti'nin kuruluşunun açıklanması ile birlikte Suriye, Ürdün, Mısır, Lübnan ve Irak kuvvetlerini Filistin'e yollamaya başlamıştır (Sander, 2000: 71). 1948 Mayıs ayında başlayan ve 1949 yılı başlarında Arap ülkeleri ile imzalanan ateşkes anlaşmalarıyla sona eren ilk Arap – İsrail Savaşı, Filistinli Araplar için hezimetle sonuçlanmıştır. Arap olan Akra, Nablus gibi şehirler de Yahudilerin eline geçmiş ve bu şehirlerdeki Arap nüfus evlerini terk ederek mülteci konumuna düşmüştür (Gelvin, 2014: 166). Bu mültecilerin bir bölümü; Ürdün, Lübnan, Suriye'deki mülteci kamplarına bir bölümü de Gazze'de kurulan kamplara sığınmışlardır. İlk Arap – İsrail savaşının bir başka sonucu da BM taksim planında uluslararası bir statü verilen Kudüs ikiye bölünmüş ve şehrin batısı İsrail kontrolüne girmiştir (Çelikkol, 2014: 22).

Birinci Arap – İsrail Savaşı'nın ardından FKÖ ve El – Fetih'in ortaya çıkması ile İsrail'in, Arap komşu devletleriyle sınırlarındaki çatışmalar şiddetlenmiştir. 1967 yılına kadar yaşanan, Filistinli gerillalar ile İsrail'in misilleme saldırıları 6 Gün Savaşı olarak da bilinen İkinci Arap – İsrail Savaşı'na zemin hazırlamıştır. 1967 yılı Mayıs ayında Akaba Körfezi'nin İsrail'e giden gemilere kapatılması ve Ürdün'ün ordusunu Mısır komutasına vermesi bölgeyi yeni bir savaşa sürüklemiştir (Kemiksiz, 2018: 136). 5 Haziran 1967 tarihinde İsrail uçaklarının sabah saatlerinde Mısır üslerine yaptıkları saldırı ile başlayan savaş Mısır'ın radar kontrollerini esnettiği sırada gerçekleşmiştir. Çöl üzerinden başlayan hava saldırıları üç saat sürmüş ve Ürdün, Suriye ve Mısır'a ait uçaklar tahrip edilmiştir. Hava sahasında elde ettiği hâkimiyet, kara harekâtındaki başarısını da olumlu yönde etkilemiş ve altı gün içinde üç Arap devletini yenilgiye uğratmıştır. Savaşın sonunda Gazze Şeridi, Sina Yarımadası, Şeria Nehri'nin batı yakası, Kudüs ve Golan Tepeleri İsrail'in eline geçmiş ve yeni bir mülteci dalgası başlamıştır (Özdemir, 2020: 460-461).

Savaşın ardından; Arap ülkeleri, İsrail'in işgal ettiği topraklardan çekilmesi için BM'ye başvurmuştur. BMGK, Arap – İsrail barışını sağlamak için 22 Kasım 1967 tarihinde 242 sayılı kararı almıştır. Savaş yoluyla toprak kazanılmasının kabul edilemeyeceğini belirten karar, Filistin'de kalıcı barışın sağlanması için İsrail'in son savaşta işgal ettiği yerlerden çekilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Kudüs'ün uluslararası statüsünün korunması gerektiği ve Filistinli mülteciler meselesinin de çözüme kavuşturulması gerektiğini içeren 242 sayılı karar, tarafların kararı farklı yorumlamaları nedeni ile tartışmalı bir hal almıştır. Savaş sonrası topraklarını, I.

Arap – İsrail Savaşı'nın sonunda elde ettiği topraklardan daha fazla genişleten İsrail, çok daha güçlü konuma gelmiş ve elde ettiklerinden taviz vermek istememiştir. İsrail'in bu tutumu, tartışmalı 242 sayılı kararın günümüze kadar çözüm bulunamamasına neden olmuştur (Armaoğlu, 1991: 709; Kemiksiz, 2018: 136).

1967 yılında gerçekleşen 6 Gün Savaşı, Arapların büyük topraklar kaybetmesine neden olmuş fakat İsrail'e karşı mücadele kararlılığı devam etmiştir. Arap ülkeleri, İsrail işgali altındaki Arap topraklarını savaş yoluyla geri alma yönündeki son çabasını 1973 yılında göstermiştir. Mısır ve Suriye ordularının, ortak ve organize bir şekilde İsrail'e saldırması ile başlayan son Arap – İsrail Savaşı'nın başlarında Mısır ve Suriye orduları kazanımlar elde etmiş gözükmese de ABD'den destek alan İsrail, Mısır ve Suriye ordularını durdurarak karşı saldırıya başlamıştır. Yom Kippur Savaşı olarak da adlandırılan 1973 Arap İsrail Savaşı, Arap ülkelerinin İsrail'i bölgeden askeri güçle çıkaramayacaklarını ve İsrail'in o topraklarda kalıcı olduğu gerçeğini anladıkları son Arap – İsrail Savaşı olmuştur. Bu savaştan sonra Arap devletleri bölgedeki barışı korumak için savaşa girmek yerine İsrail'e destek veren ülkelere karşı petrol ambargosu uygulamasına başlamıştır (Bower, 2017; Kemiksiz, 2018: 137). Son savaşın da kaybedilmesi ile birlikte Filistin'in büyük bölümünün İsrail'in kontrolüne geçmesi, çeşitli Filistinli Arap örgütlerini, verdikleri mücadelede terör ve gerilla eylemlerini arttırmaya itmiştir. Diğer bir taraftan komşu Arap ülkelerindeki mültecilerin, Filistin örgütlenmesi kimi zaman bu ülkelerdeki yönetimi tehdit etmiştir. Bu ülkelerden önce Ürdün daha sonra Lübnan'da bu örgütler ve destekçileri ile mevcut yönetim arasında çatışmalar yaşanmaya başlamıştır (Çelikkol, 2014: 23-24).

Yukarıda verilen bilgilere göre, İsrail Devleti'nin kuruluş süreci, 1917 Balfour Deklarasyonu ile başlayan ve Filistin topraklarında kurulan İngiliz Manda yönetiminde yaşanan iç gelişmeler ile uluslararası dengelerdeki değişim sonucu gerçekleşmiştir. 14 Mayıs 1948 tarihinde İsrail Devleti kurulduğunu ilan ettiğinde devletin sınırları belirtilmemiştir. BM'nin taksim kararında belirtilen sınırlara bağlı kalmamış genişleme faaliyetleri yürütmüştür. Araplarla yapılan üç savaş, İsrail'in topraklarını genişletmiş, binlerce Filistinli Arap mülteci olarak kamplarda yaşamaya başlamıştır. Arap Devletleri'nin, İsrail'i askeri müdahale ile bölgeden çıkaramayacaklarını anlayan Filistinli Araplar, kendilerine ait bir devlet kurma isteklerini direniş örgütlerinin silahlı mücadelesi ile gerçekleştirebileceklerine karar vermişlerdir.

2. Filistin’de Direniş Hareketleri

Filistinli Arapların kendi içlerinde ilk işbirliği Balfour Bildirgesi’nin yayınlanmasından sonra artan Yahudi göçleri ile gerçekleşmiştir. Yahudi hareketi kadar sistemli olmasa da belirli dönemlerde siyasi birlik sağlamaya çalışmışlar ve 1922 yılında Kudüs’te Yüksek İslam Konseyi’ni kurmuşlardır. 1930’lu yıllarda oluşturulan Filistin Arap Partisi, Ulusal Savunma Partisi, Bağımsızlık Partisi ve Milli Blok gibi siyasi oluşumların; Filistinli Arap liderlerinin arasındaki rekabet nedeni ile Filistin meselesine olumlu katkıları olmamıştır. Liderlerin görüş ayrılıkları nedeni ile birlik içinde hareket edemeyen bu oluşumlara karşı Dünya Siyonist Teşkilatı ve Yahudi ajansı sistemli bir politika izlemiştir. İzledikleri bu sistemli politikanın başında İngiliz Manda Yönetimi’ni yoğun baskı altında tutarak Filistin’e Yahudi göçünün gerçekleşmesi gelmiştir. 1933 – 1948 yılları arasında Filistin topraklarına artan Yahudi göçü ve İngilizlerin, Yahudilerin silahlanmasına izin vermesi Arap radikalizmini de şiddetlendirmiştir. Aslında Filistinli Arapların, Yahudilere karşı olan ilk silahlı mücadelesi 1920’li yıllarda başlamıştır. Bu dönemin en büyük karışıklığı 1929 yılında ağlama duvarına yürüyen Yahudi kabilelerine karşı Arapların da büyük bir yürüyüş düzenlemesi ve ardından ülkenin çeşitli yerlerinde kanlı saldırılar gerçekleştirilmesi ile yaşanmıştır (Armaoğlu, 2019: 51-53).

Ayaklanmalardan sonra siyasal oluşumların kontrolünden çıkıp militan kontrolüne giren mücadelenin ilk örgütleri; Yeşil El, Cihad-ı Mukaddes ve Asi Gençlik Teşkilatı’dır. 1936 – 1939 arası Arap ayaklanmalarının itici gücü ise Şeyh İzzeddin El – Kassam liderliğindeki militan hareket olmuştur. 1948 yılına kadar Arap siyasi partileri birlik yoluna girerken terör eylemi yapan bu örgütlerin faaliyetleri de artmıştır. İsrail Devleti’nin kurulmasına kadar topyekûn ulusal bir mücadele özelliği taşımayan bu direniş hareketi, 1948 yılından sonra yaşanan Arap – İsrail Savaşları ile milli duyguların ön plana çıktığı örgütlü mücadelenin başlangıcı olmuştur. Savaşlardan sonra mülteci konumuna düşen Filistinli halkın yaşadığı zorluklar; Filistinlilerin, Arap devletlerinden beklentilerini kesip kendi çabaları ile silahlı bir mücadele başlatmaları gerektiği bilincini oluşturmuştur (Süer, 65-66).

Arap – İsrail Savaşı sonrasında, Filistinli genç mülteciler arasında görüşmeler başlamış ve bir siyasi bilinçlenme yaşanmıştır. Bu bilinçle, Filistin’i kurtarmak için Arap rejimleri ile ilişkisi olan liderleri reddederek ulusal silahlı mücadele ilkesinin benimsendiği örgütler kurulmuştur. Filistinliliğın ön plana çıktığı bu hareketler çok katı ideolojili bir parti fikrinden ziyade tek ideolojileri işgal atındaki topraklarını

kurtarmak olan ve tüm kapasitelerini birleştiren silahlı eylemcilerden oluşmaktadır (Chesnot ve Lama, 2003: 47). Filistinlilerin ulusal bilinçli ve kolektif silahlı direniş hareketini başlatmaları 1950'lerde gerçekleşmiş ve bu hareketin sebebi için savaşta yenilen Arap yönetimlerini sorumlu tutmuşlardır (El – Gannuşi, 1988: 27). Onlara göre işgalle mücadele edebilecek tek hareket, Arap devletlerinden bağımsız bir örgütle yapılmalıdır. Filistinlilerin, İsrail'e yaptıkları sivil ve düzensiz operasyonlar etkisiz kaldığından dolayı silahlı bir örgütün kurulmasının zorunlu olduğunu düşünmektedirler (Chesnot ve Lama, 2003: 48). İsrail Devleti'ne karşı örgütlü mücadele 1955 yılında Gazze bölgesinde yaşayan Filistinlilerin gerilla eğitimi alması ile başlamıştır. Fedayin adı verilen bu Filistinliler, İsrail'e karşı saldırı düzenlemişlerdir. Hareket 1956 Süveyş Savaşı'nın ardından son bulmuş ve örgütlenmenin ikinci aşaması El – Fetih ile devam etmiştir (Armaoğlu, 2019: 220).

Filistin toprakları dışında İsrail Devleti'ne karşı direniş yolunda kurulan örgütlerin başında Yaser Arafat öncülüğündeki El – Fetih gelmektedir. Nasır'ın ordularının Filistin'i kurtarmakta yetersiz kaldığını düşünen Filistinli Öğrenciler Genel Birliği'ndeki genç militanlar, 1958 yılında Kuveyt'te kurulan örgütle silahlı harekete geçmenin zamanının geldiğine inanmaktadırlar. Bu gençler, topraklarının işgalden kurtulması için Arap devletlerinin anlaşmaya varmalarını ya da BM'nin çözüm planını beklemelerinin gereksiz olduğunu düşünmüş ve 1964 yılında El – Fetih çatısı altında toplanmışlardır. Örgütün ideolojik kimliği, bölgedeki Arap milliyetçiliği, Baasçılık ya da Marksizm söyleminden uzak 'Filistin sorunu, Filistinlilerindir' anlayışı ile şekillenmiştir (Demir vd., 2012: 11).

İsrail'in yıkılarak bağımsız bir Filistin Devleti'nin kurulması amacıyla mücadeleye başlayan El – Fetih, kurtuluşun silahlı mücadeleye başvurarak olacağını belirtmiştir. El-Fetih Örgütü, Arap Birliği ideolojisine ters düştüğü için Arap Devletlerinin tepkisini çekmemek adına faaliyetlerini gizli tutmuş, üyeleri hücreler halinde çalışma yürütmüştür (Cankara ve Cankara, 2020: 473). Örgüt, 1965 yılından 1967 yılına kadar İsrail'e karşı yüzden fazla gerilla operasyonu düzenlemiş, 1967 yılında yaşanan savaşta da Kerame Direnişi ile öne çıkmıştır. Bu direnişle saygınlık sağlayan örgüt 1968 yılında Filistinlilerin başlıca örgütü olmuş ve böylelikle uzun yıllar süren FKÖ (Filistin Kurtuluş Örgütü) içindeki etkinliği de başlamıştır (Boran, 2006: 88-89).

1960'ların ortalarında toplanan ilk Arap Zirvesi, Arap devletleri arasında çekişmelerin arttığı ve Filistinli gizli direniş gruplarının eylemleri nedeniyle İsrail'in

Arap ülkelerine misilleme saldırıların gerçekleştiği dönemde yapılmıştır. Bu gerekçeler ile direniş gruplarının merkezi bir denetim altında toplanması gerektiği kararlaştırılmıştır. Arap Birliği'nin Filistin halkının temsili için seçtiği Ahmed Şükayri, alınan bu karar doğrultusunda Filistin Milli Kongresi'ni toplayarak FKÖ'nün kurulmasına öncülük etmiştir. 29 Mayıs 1964 tarihinde örgütün anayasası niteliğindeki sözleşme kabul edilmiş, 2 Haziran 1964 tarihinde de kuruluşu resmen ilan edilmiştir. Örgüt, çatısı altında birden fazla silahlı grup barındırmış ya da desteklemiştir. Bunlardan en bilineni; 1970'lerin başına geldiğinde örgüt içinden ayrılan 'Kara Eylül' grubudur. Grup, en etkili eylemini 1972 Münih Olimpiyatları'nda on bir İsraili sporcuyla öldürerek gerçekleştirmiştir. Fetih şahinleri, Tanzim, El-Aksa Şehitleri Tugayları çatısı altında barındırdığı diğer silahlı grupların bir kısmıdır. Kuruluşundan itibaren İsrail'in varlığını reddeden bir yaklaşım sergileyen El-Fetih, FKÖ'nün kontrolünü devralmış ve diğer paramiliter örgütlerle FKÖ çatısı altında birleşmiştir (Cankara ve Cankara, 2020: 473).

1967 Arap – İsrail Savaşı'na kadar politik ve mali açıdan Arap devlet başkanları ile Arap Birliği'ne bağlı kalan FKÖ, Filistin halkının desteğini alamamıştır. 1967'de son Filistin topraklarının da işgal edilmesi ile Arap devletlerinin hamiliği ile hareket etmenin faydasız olduğunu anlayan örgüt içindeki paramiliter gruplar, örgütün kurumsallaşmasını sağlayarak halkın desteğini almaya başlamıştır. Farklı ideolojik görüşlere sahip olan bu gruplara karşın halk FKÖ'yü kendi temsilcisi olarak görmeye başlamıştır. Kerame saldırısı ile prestij kazanan El – Fetih ve savaşı kaybeden Arap devletleri, direniş güçleri arasında tartışılmaya başlanmış, El – Fetih'in yenik düşmeyen tek silahlı hareket olarak meşruluğu sorgulanmaz olmuştur (Süer ve Atmaca, 2006: 167). 1968 yılında kontrolü El-Fetih'e geçen örgütün anayasa sözleşmesi El – Fetih'in görüşleri doğrultusunda değiştirilmiş 1969 yılında liderliğe Arafat getirilmiştir. 2004 yılında ölümüne kadar FKÖ'nün lideri olarak kalan Arafat, farklı ideolojileri temsil edecek bir yapılanmadan yana olmuş ve farklı ideolojide olsa da ortak amaç etrafında toplanan bu grupların Filistin ulus inşa sürecinde etkili olacağına inanmıştır (Turan, 2002: 169).

1970'li yıllarda Filistin halkının temsilcisi olarak kendisini gören Kral Hüseyin, FKÖ'nün güçlenmesinden rahatsız olmuş ve örgüt ile Ürdün kuvvetleri arasında gerilim artarak Ürdün İç Savaşı'na neden olmuştur (Doyran, 2008: 42). Birden fazla kez Kral Hüseyin ve Filistinli gerillalar arasında anlaşma imzalanırsa da

anlaşmalar gerillalar tarafından bozulmuştur. Bunun üzerine ABD desteğini alan Ürdün, topraklarındaki binlerce gerillayı öldürmüş, geri kalanlar da Lübnan ve Suriye'ye kaçmıştır. Ürdün İç Savaşı 1971 yılının Temmuz ayında sona ermiş ve bu tarihten sonra örgütün yeni hareket noktası Lübnan olmuştur. FKÖ'nün giderek uluslararası alanda meşruiyet kazanmasının ardından çeşitli ülkeler, örgüt ile ilişki kurmaya başlamıştır. 1973 Arap – İsrail Savaşı'ndan sonra Mısır ve İsrail arasında yapılan anlaşmalara tepki gösteren örgüt, 9 Haziran 1974'te Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nin geri alınmasının en önemli hedefleri olduğunu bildiren on maddelik bir program hazırlanmıştır (Carter, 2008: 369). 1973 yılından sonra BM nezdinde daimi gözlemci statüsü elde eden FKÖ, 1974 yılında da Arap zirvesinde alınan kararla Filistinlilerin tek yasal temsilcisi kabul edilmiştir (Arı, 396).

Ürdün İç Savaşı ile Lübnan'ı hareket merkezi seçen FKÖ, burada da güçlü bir yapılanma kurmuş ve Lübnan İç Savaşı'nda da önemli bir aktör olmuştur. İsrail'le FKÖ arasında Güney Lübnan sınırında yaşanan çatışmalar giderek artmış, İsrail'in Batı Beyrut'ta bulunan Fetih'in merkezini bombalaması gerilimi tırmandırmıştır. FKÖ'nün de füzelerle karşılık vermesi üzerine yıllarca devam eden bu çatışmalar 24 Temmuz 1981 tarihinde imzalanan ateşkes ile sona ermiştir. Ateşkesle Beyrut'u boşaltmaya başlayan FKÖ'nün yeni merkezi Tunus olarak belirlenmiştir (Boran, 2006: 71).

İsrail, Lübnan İç Savaşı sonrası 17 Eylül 1978'de imzalanan Camp David Anlaşmaları ile Arapları tepkisiz bırakarak FKÖ'nün etkisini kırmayı hedeflemiştir. Bu gelişmeler yaşanırken örgüt içerisinde El-Fetih'in başını çektiği ılımlı görüşlüler ile sol görüşlü radikal gruplar arasında görüş farklılıkları meydana gelmiştir. İlimli kanat silahlı mücadelenin tek yol olmayıp iki devletli çözüm olabileceği ve diplomatik mücadelenin de etkili olduğunu savunmaya başlarken, sol kanttaki radikal gruplar, silahlı mücadele ile İsrail'in yok edilmesi hedefinde diretmışlerdir. Çözüm arayışlarının dönüm noktası Filistin halkının başlattığı Birinci İntifada (ayaklanma) olmuştur. Bir Yahudi'nin Gazze Şeridi'nde öldürülmesi üzerine bir Yahudi'nin sürdüğü kamyonun, İsrail'de çalışan Filistinli işçileri taşıyan arabaya çarpması ve çarpışma sonucu Filistinlilerden dört kişinin hayatını kaybetmesi, bu kazanın İsraililer tarafından intikam amacı ile yapıldığının söylentisi yayılmıştır (Brackin ve Yousef, 2010: 33).

Hayatını kaybeden işçiler için protesto eylemi yapan Filistinlilere karşı İsrail askerinin ateş açarak karşılık vermesi ile artan olaylar tüm Filistin'e yayılmıştır.

Yollarda lastiklerden barikatlar yapılmış, Filistinli işçiler greve gitmiş, İsrail malları boykot edilmiş, siviller taş ve sopalarla İsrail askerine karşılık vermiş ve İsrail yasalarınca yasaklanan Filistin bayrağı her yere asılmaya başlanmıştır. Yapılan bu sivil itaatsizlik eylemlerine karşı Filistin halkının üzerine parça tesirli silahlarla ateş açılmış, yargılamadan hapsedilmeler yaşanmıştır. Taşları silah olarak kullanan Filistinlilere karşı silahlarla ateş açan ve kol kırma sahneleriyle medyada yer alan çatışma bölgesi, dikkatleri çekmeye başlamıştır. 1992 yılında taşlı saldırı eylemleri bıçaklı saldırılara dönüşmüş ve İsrail askerleri bıçaklanarak öldürülmüştür. Bir yıl sonra ise Hamas ve El- Fetih'in organize ettiği silahlı eylemler başlatılmış ve çatışmaların şiddeti artmıştır (Boran, 2006: 160-164).

Çatışmalar devam ederken Tunus'a geçen FKÖ, Batı Şeria ve Gazze'deki hâkimiyetini arttırmak için oradaki direnişçilere para yollamış, sendika liderlerini de kendi tarafına çekmiştir. Yukarıda da bahsedildiği üzere çözüm arayışının dönüm noktası, 1988 yılında Filistin Ulusal Konseyi'nin İsrail Devleti'nin varlığını tanıdığı iki devletli çözüm bildirisi olmuştur. Filistin Ulusal Konseyi, BMGK'nin 238 ve 242 sayılı kararlarına ve Filistin halkının kendi kaderini tayin etme hakkının görüşülmesini istediği bir uluslararası barış konferansı talebinde bulunmuştur. Konseyin ve FKÖ lideri Arafat'ın başlattığı bu barış görüşmeleri, Filistin sorunu için uluslararası çözüm yolunda atılan ilk adım olmuştur (Tıraş, 2015). Arafat 15 Kasım 1988 tarihinde Batı Şeria, Doğu Kudüs ve Gazze topraklarında bağımsız bir Filistin Devleti'nin kurulduğunu ilan etmiştir. Böylelikle FKÖ, 1988 yılından itibaren Arafat başkanlığında Yahudilere ve Filistinlilere ait iki ayrı devlet çözümü üzerine yoğunlaşmıştır (Karaman, 1996: 106).

Filistinliler, bu çözüm için FKÖ yöneticilerinin taşlarla yapılan bu ayaklanmanın üstünü kapadığını söylemiş ve intifadanın devam etmesine izin verilseydi özerklikten çok daha fazlasını elde edebileceklerini vurgulamışlardır. 30 Ekim 1991 tarihinde yapılan Ortadoğu Barış Konferansı'nda (Madrid Konferansı) Filistinlilerin kendi yönetimini kurmaya giden bir görüşme kararlaştırılmış fakat FKÖ'nün doğrudan taraf olmaması ve uzlaşmaz tutumunu devam ettiren İsrail nedeni ile bu çözüm arayışı başarılı olamamıştır. Bu tarihten itibaren FKÖ lideri Arafat ile İsrail arasında gizli toplantılar düzenlenmiş ve mektuplar gönderilmiştir. Bu görüşmelerin sonuçları 20 Ağustos 1993 tarihinde Oslo'da alınmış, İlkeler Bildirgesi imzalanmıştır. Bu bildirgeden sonra FKÖ, BM'nin 238 ve 242 sayılı kararlarını kabul etmiş ve bildirgeyi barış içinde yaşamının başlangıcı sayarak FKÖ

üyelerinin barışa gölge düşürecek terörist yöntemleri kullanmayacağını belirtmiştir. FKÖ bu yolla silahlı mücadeleyi fiili olarak bırakmasa da resmi olarak terk ettiğini duyurmuştur. İsrail de buna karşılık FKÖ'yü Filistin halkının yasal temsilcisi olarak kabul etmiş ve görüşmelerde FKÖ'yü muhatap alacağını belirtmiştir (Arıboğan vd., 2010: 280-282; Tıraş, 2015). 8 Aralık 1987 tarihinde Filistin halkının işgal yönetimine karşı başlattığı I. İntifada olarak adlandırılan toplu başkaldırı hareketi, donanımlı İsrail askerine karşı taş atan gençlerle simgeleşmiş ve 1993 Oslo Barış Anlaşması imzalanana kadar devam etmiştir (Oruç, 2010: 43).

Filistinlilerin İslami gelişim süreci, Şeyh İzzettin Kasım'ın Cihat Akımı ve İhvan Hareketi (Müslüman Kardeşler) etkileri ile gelişim göstermiştir. İhvan Hareketi'nin zayıflamaya başladığı dönemde Filistin'de milliyetçilik akımlarının öne çıkması El – Fetih hareketinin ivme kazanmasını sağlamış, İslami örgütlenmenin 1970'lere kadar durağan kalmasına neden olmuştur. Filistin'de 1970'lerin ortalarında İslami hareket yeniden gelişmeye başladığında El – Fetih Örgütü'nün içinden ayrılmalar yaşanmış ve ayrılan bu İslami kanat temsilcileri ve İhvan'dan ayrılan kesim ile birlikte İslami Cihad Alayları Örgütü'nü kurmuşlardır. 1986 yılında Kudüs'te İsrail askerlerine yaptıkları ölümcül eylemler ile seslerini duyuran örgüt çok sayıda gencin İslami harekete yönelmesinde öncü olmuştur (Bulut, 1993: 160-162). İslami Cihad akımı, Filistin davasını İslam toplumunun temel davası olarak kabul etmiş ve çözümün Filistin'de İslami bir devlet kurulması için Cihad ilan edilmesi ile gerçekleşebileceğini savunmuştur. Filistin meselesini ulusal bir sorun olarak değil İslami bir sorun olarak görmüş ve FKÖ'nün gerçekleştirdiği barış görüşmelerine karşı çıkmıştır (Bölme ve Ulutaş, 2012: 82).

İhvan hareketinin içinden doğan bir diğer İslami örgüt olan Hamas (Harakat al-Muqawama al-İslamiya - İslami Direniş Hareketi), İslami Cihad akımının cihad anlayışından farklı olarak önceliğin işgalcilere karşı yapılacak olan cihadda olacağını düşünen kesimi bünyesinde toplamıştır. Siyasi kimliğini, işgal altındaki tüm Filistin topraklarını kurtarmak için cihad ilan eden bir halk hareketi olarak tanımlamakta ve ortaya çıkmak için İntifadayı beklemiştir. Temel dayanağının İslam ilkeleri olduğunu belirten örgüt, bir parti grubu değil geniş bir halk hareketi olduğunu ifade etmektedir. Kitlesele destek almaya başlayan İslamcı hareket, Şeyh Ahmet Yasin tarafından 14 Aralık 1987 tarihinde kurulmuştur. Hamas'ın örgütsel yapısının tamamlanması; Gazze'deki İhvan hareketinin çekirdek kadrosunun oluşturulduğu 1967 – 1976 dönemi, 1976-1981 yılları arasında İhvan'ın Gazze'de kurumsal olarak yayıldığı

dönem, silahlı eylemlerin başladığı 1981-1987 dönemi ve Ihvan'dan tamamen ayrılarak bağımsız olarak kurulduğu 1987 Birinci İntifada dönemi olarak dört dönemde gerçekleşmiştir (Mishal ve Sela, 2000: 18).

1982 yılında bünyesindeki grupların görüş ayrılıkları ile meşgul olan FKÖ, tüm enerjisini anlaşmazlıkların çözümüne ayırdığı için İslami hareketle rekabet edecek durumda olamamıştır. Gazze İslam Üniversitesi'nin İslam hareketinin bir parçası haline gelmesinin yanında Birinci İntifada Şeyh Yasin'in oluşturduğu askeri yapılanmaların eylemlere sağladıkları katkı ile İslami hareket güçlenmiştir (Edwards ve Milton, 109-110). 1987 yılında dört Filistinlinin ölmesi sonucunda başlayan gösterilerin büyümesinde Hamas'ın etkisi büyük olmuştur. Mescitleri, kendi mücadele yöntemlerini halka anlatmak amacı ile kullanmış ve örgütle birlikte hareket etmeleri için çalışmıştır. Ayaklanmayı çıkaran bu örgüt olmamıştır ama en büyük faydayı Hamas sağlamıştır. İsrail'in ve FKÖ'nün ayaklanmaya hazırlıksız yakalanmasını değerlendiren Hamas, askeri birimlerini ve eğitim kurumlarını protestoculara destek vermek için kullanmıştır (Tamimi, 2007: 53). Hamas alternatif eylem girişimleri ile her ideolojiden insanın sorunlarının çözümü için başvurduğu bir örgüt olmuştur. 1988 yılında yayınladığı İslami Direniş Hareketi Misakı örgütün kendisini kamuoyuna tanıttığı ilk belgedir (Maqdsi, 1993: 123).

1990'lardan itibaren medyayı propaganda aracı olarak kullanan örgüt, sadece Filistinlilere değil Filistin davası adına tüm dünyaya seslenmektedir. Örgüt, karşı tarafa ideolojisini geçirebilmek için yazılı ve görüntülü medyada; silah, kan, savaş, cihad kavramlarına sıklıkla yer vermekte ve bunlara maruz kalan kesimi özellikle çocukları militanlaştırmaktadır.⁴⁰ Örgüt, her ne kadar siyasal alanda bu propagandalar ile öne çıkmayı başarsa da aslında gücünü askeri kanadı olan İzzettin el Kassam Tugayları'ndan almaktadır. İsrail'e karşı militan faaliyetler yürüten tugay, Hamas'ın askeri kanadı olduğunun ilk işaretini İsraili bir sivili öldürerek vermiştir. Ses getiren ikinci eylemleri ise 16 Nisan 1993 tarihinde Batı Şeria'da meydana gelen intihar eylemidir (Levitt, 2006: 11). Hedeflerini Filistin'i işgalden kurtararak mültecilerin geri dönüşünün sağlanması olarak belirleyen tugaylar, direnişi işgale karşı başlattıklarını vurgulayarak Siyonist düşmanın ancak bu eylemlerden anladığını öne sürmektedir. Örgüt aynı zamanda İsrail'i ve İsrail ile işbirliği içinde olan Filistinlileri de düşman olarak nitelendirmektedir (Seferoğlu, 2014: 58).

⁴⁰ Görüntüler ve metinler için bkz: <http://www.palwatch.org/main.aspx?fi=844>

Örgütün siyasi liderleri ile askeri kanat arasında doğrudan ilişki bulunmakta, birbirleri üzerinde doğrudan etkili olabilmektedirler. Hamas, masumlara zarar veren bir örgüt olmadığını ifade etse de gerçekleştirdiği intihar eylemleri bunu doğrulamamaktadır. Fakat Hamas üyesi Rantisi'nin söylemine göre; bu savaş İsrail'in başlattığı bir savaştır ve örgütün karşılık vermesi meşrudur. Bu meşru müdafaa hakkı, kaynağını uluslararası hukuktan değil İslam'dan almaktadır. Ona göre; eğer örgütün saldırıları nedeni ile masum siviller ölmekte ise bunun nedeni Yahudi düşmanlığı değil savaş koşullarıdır. 24 Şubat 1994 tarihinde aşırı dinci bir Musevi'nin İbrahim Camisi'nde ibadet eden yirmi dokuz kişiyi öldürmesi üzerine çıkan karmaşada İsrail askerlerinin de Filistinlileri öldürmesi El Halil Katliamı olarak adlandırılmıştır. Hamas bu katliamdan sonra yeni bir strateji belirlemiş ve kaçırma, bombalama ve intihar eylemlerini içeren bu yeni stratejisini 6 Nisan 1944 yılında uygulamaya başlamış ve otobüs durağında bekleyen Yahudi sivilleri hedef alan bir saldırı gerçekleştirmiştir (Edwards ve Milton, 166-167).

Birinci intifada yıllarında yeni bir aktör olarak ortaya çıkan Hamas, Filistin'de tek etkin güç olan FKÖ'yü sarsmış ve iki örgüt arasında Filistin halkının meşru temsilcisinin kim olduğu tartışmalarını içeren gergin ilişkiler ön plana çıkmıştır. Hamas ve FKÖ gerginliği, Hamas'ın yayınladığı Misak'ta FKÖ'yü eleştirmesi ile başlamış ve Madrid Konferansı ile Oslo Anlaşmaları döneminde artmıştır (Hroub, 2000: 91). 1988 yılında FKÖ'nün Filistin sorununu siyasi zeminde çözme adımları, Hamas'ın FKÖ'yü milli davaya ihanet etmekle itham edip ilk kez sert şekilde eleştirmesine neden olmuş ve FKÖ'nün Filistin halkının meşruluğunun sorgulanması gerektiğini belirtmiştir. Hamas'a göre, İsrail'le siyasi alanda değil savaş alanında mücadele edilmesi gerekmektedir. Yaşanılan bu anlaşmazlık ile Hamas, FKÖ açısından tehdit unsuru haline gelmiştir (Mishal ve Sela, 2000: 84).

1989 yılında Hamas'ın kendisini Filistin halkı için alternatif bir temsilci olarak ilan etmesinden rahatsız olan FKÖ, örgüte baskı yapmaya başlamış, Hamas'ın kararlı tavrının devam etmesi üzerine El – Fetih ile Hamas arasında çatışmalar yaşanmıştır. Çatışmaların geniş bir alana yayılmasını engellemek isteyen Ihvan, araya girerek iki örgüte 'Namus Tüzüğü' imzalatmıştır. Bu tüzükle FKÖ, Hamas'ı kendi başına hareket edebilen bir örgüt olarak tanımış ve düşmanca eylemlerden uzak kalacağını kabul etmiştir. Aynı yıl İsrail'in örgütü yasadışı ilan etmesi, Hamas'ın popülerliğini arttırmış ve sağlam bir kurumsal yapı oluşturmasını sağlamak için çalışmalar yürütmesine neden olmuştur (Mishal ve Sela, 2000: 91).

FKÖ ve Hamas arasında yaşanan görüş ayrılıkları ve çatışmalar devam ederken, Oslo'nun imzalandığı 1993 yılı ile İkinci İntifada'nın gerçekleştiği 2000 yılı arasında yaşanan dönem Oslo'nun uygulanmamasından kaynaklanan sorunlar etrafında şekillenmiştir. Oslo Anlaşması'na göre 1999 yılında bağımsız bir Filistin Devleti'nin kurulması gerekirken bu durum gerçekleşmemiş, Kudüs sınırlarının kontrolü ve yerleşim sorunlarının çözümü için de bir gelişme yaşanmamıştır. Halkın, Oslo Anlaşması'nın taahhütlerinin yerine getirilmemesinin yanında İsrail'in Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nde uyguladığı işgal politikasından duyduğu rahatsızlık İkinci İntifada'ya giden süreci başlatmıştır (Hroub, 2006: 48). Ariel Şaron'un 28 Eylül 2000 tarihinde Mescid-i Aksa'yı ziyareti Oslo düzeninin sonunu getiren gelişme olmuş ve halkta yarattığı kızgınlık İkinci İntifada'ya dönüşmüştür. Bu hareket, Hamas ve FKÖ'nün birlikte hareket etmesi ile Birinci İntifada'dan farklı olarak kısa sürede silahlı bir mücadeleye dönüşmüş, Hamas'ın intihar saldırıları artmıştır (Hroub, 2006: 49).

Hamas'ın bu saldırılarına karşı Filistin Yönetimi'ne, Savunma Kalkanı Operasyonu başlatan İsrail, şehirleri, mülteci kamplarını hedef almış ve sivil altyapısını çökme noktasına getirmiştir. İsrail'le yürüttüğü müzakereler nedeni ile kaybettiği halk desteğini geri kazanmak isteyen FKÖ lideri Arafat, Hamas'ı örnek alarak İslami ve şiddet yanlısı söylemler kullanarak mesajlar vermiştir. Fakat yıllardır uyguladığı politikası ile uyumlu olmayan bu söylemler, Arafat'a olan desteği daha da azaltmıştır. Buna karşın Hamas'ın diasporadan ve Körfez ülkelerinden destek alması, Şeyh Yasin'in uyguladığı politika ile paralel söylemleri örgütü daha da güçlendirmiş ve Filistinlilerin temsili için neredeyse tek örgüt konumuna gelmiştir. (Schanzer, 2008: 62- 63).

İkinci İntifada döneminde Filistin topraklarında yaşanan şiddet ve çatışmalar, Filistinlilerin barış isteklerinin uluslararası toplum tarafından sorgulanmasına neden olmuştur. Filistin barışına olan inancın azalmasına neden olan Hamas ve El Fetih arasında yaşanan gerginlik, 2002 yılında yapılan Kahire Diyalogu'na kadar devam etmiştir (Schanzer, 2008: 66). Hamas'ın söylemlerindeki ılımlaşma 2006 seçimleri için kamuoyuna duyurduğu. Değişim ve Reform Listesi ile başlamış, ciddi çatışmalar yaşadığı El Fetih ile Birlik Hükümeti'nde yer alması örgütün pragmatik bir politikaya evrilmesinin göstergesi olmuştur (Abu – Irshaid ve Scham, 2009: 7). Bu politika Hamas'a 2006 yılında yapılan seçimlerde zafer getirmiştir.

Filistinliler, iç çatışmaların yanında İsrail'in Gazze'ye yaptığı saldırılara da direnmeye devam etmiş, silahlı ve roketli çatışmalar yaşanmıştır. Hamas'ın, İsraili sivillere roketli saldırılar yaptığını öne süren İsrail, 2008 yılının Aralık ayında savaş başlatmış ve binlerce Filistinlinin hayatını kaybetmesine ve evlerinden ayrılmalarına neden olmuştur. Hamas saldırılar üzerine İsrail'e karşı intihar saldırıları gerçekleştireceklerini ilan ederken tüm Filistinlileri de üçüncü intifadaya çağırmıştır (Harel ve Ravid, 2008). İsrail, operasyonun gerekçesini Hamas'ın terörist eylemlerine son vermek için olduğunu açıklamış ve meşru müdafaa gibi göstermek istemiştir. Bunun yanında dünyadaki terör saldırısı ile karşı karşıya kalan ülkelerin tepki vermesini engellemek istediğinden dolayı Filistin sorununu terörizm olarak nitelendirmeye çalışmıştır (Bölme, 2009: 5). 2014 yılında da İsraili üç gencin Hamas tarafından öldürülmesi iddiası ile İsrail'in militanları yakalamak için başlattığı Kardeş Koruyucusu Operasyonu, yedi hafta sürmüştür. Hamas'ın roketlerine karşılık veren İsrail'in saldırılarında Gazze'de yaşayan sivil Filistinliler etkilenmiş ve bir önceki savaşta olduğu gibi binlerce Filistinli hayatını kaybetmiştir. Bu savaşta Hamas'ın sivil toplumu canlı kalkan olarak kullanması BM tarafından kınanmıştır (OCHA, 2014; Ravid, 2014).

Hamas bu savaşlarda esir aldığı askerleri Filistinli mahkûmların serbest bırakılmasında kullanmakta ve yaptığı roketli saldırılar ile örgütü, dünya basınında Filistin'in kurtuluş mücadelesi için direnen güç olarak göstermeye çalışmaktadır. Böylelikle, İsrail'in yaptığı bu savaşlar birçok ülkenin başkentinde protesto yürüyüşleri ile kınanmış fakat sonuçsuz kalmıştır. 2021'in Mayıs ayında Doğu Kudüs'ün Şeyh Cerrah semtinde ikamet eden bir ailenin tahliye edilmesi kararı ile başlayan son çatışmada ise durum değişmemiş saldırılardan yine en çok siviller etkilenmiştir. Uluslararası Kriz Grubundan Tarık Baconi'ye göre Hamas, yaşanan bu acıların İsrail'in işgaline karşı direnmek için kaçınılmaz olduğunu öne sürmektedir (Deutsche Welle, 2021; Yazgan, 2021).

Yukarıda değinilen bilgileri özetlemek gerekirse; toprakları elinden alınan Filistinliler, Siyonist hareket ile mücadele etmeye, 1920'lerde Arap Birliği çatısı altında başlamış fakat İsrail –Arap Savaşları sonrası imzalanan barış anlaşmaları ile Filistinli genç nesil arasında Arap ülkelerinden bağımsız operasyonlar düzenlenmesi gerektiği düşüncesi yaygınlaşmıştır. Filistin'in direniş hareketleri ulusal ve İslami direniş hareketleri etrafında şekillenmiş, İsrail işgaline karşı direniş sürdürürken kendi aralarında da liderlik mücadelesi yürütmüşlerdir. Birinci ve İkinci İntifada da

sivil direnişin yayılmasını destekleyen ve sivil itaatsizlik eylemlerini silahlı eylemlere döndüren örgütlerden Hamas için İsrail'in sivillerinin ölmesi savaşın getirdiği bir durum, Filistinli sivillerin ölmesi de direnişin kaçınılmaz bir sonucudur. Bu söylemleri nedeni ile terörizmin uygulayıcısı olarak görünmekte ve örgüt olarak İsrail işgali için protesto gösterileri düzenleyen kesimin desteğini alamamaktadır.

B. Filistin Halk Kurtuluş Cephesi

Altı Gün Savaşı'nın ardından Arapların aldığı yenilgiden hoşnut olmayan Filistinli liderler, Filistin Halkı'nın kurtuluşunun Arap devletlerine bağlı olmadan yapılacak bir mücadele ile olacağını savunarak direniş hareketinin yeni temeller üzerine kurulması gerektiği kararına varmışlardır (Chesnot ve Lama, 2003:71). Kararın alınmasından itibaren yoksul mahallelerde ve mülteci kamplarında örgütlenmeye başlayan grup, 1959 yılında kurulan Filistin Kurtuluş Cephesi⁴¹ ve Arap Milliyetçi Hareketin Filistin kolu olan Geriye Dönüş Yiğitleri, 1967 yılında birleşerek FHKC (Filistin Halk Kurtuluş Cephesi – Popular Front for the Liberation of Palestine – PFLP) adını almıştır. Örgüt kurulduğunda bünyesine Filistin Özgürlük Cephesi Müfrezeleri, Filistin Özgürlüğü için Ulusal Cephe gibi örgütleri de kabul etmiştir (Britannica, t.y.; Bröning, 2013: 97; Irving, 2012:47). Kuruluş amacı, Filistin'de Arap ve Yahudilerin eşit haklar ve barış içinde yaşayacağı demokratik ulusal bir devlet kurmaktır. Bu devleti kurmak için de saldırgan ve emperyalist çıkarla bağlantısı olan İsrail'in yok edilmesi gerekmektedir. Bu mücadeleyi, Yahudilere karşı değil Siyonizm'e karşı verdiklerini vurgulamaktadırlar (PFLP, 1969: 42). 1969 yılının Şubat ayında yaptığı ilk kongresinde stratejisini belirlemiştir. 'Filistin'in Kurtuluşu Stratejisi' olarak belirlenen dokümanda, 'Siyasal Teorinin Önemi' başlıklı ilk kısmında; hareketin başarılı olabilmesi için düşmanların ve dostlarının net olarak belirlenmiş olması gerektiği vurgulanmıştır.

Belirlenen stratejide; Filistin halkının Siyonistler ile uzun yıllar kavga ettiği, savunma uğruna silahlandığı ve binlerce şehit verdiği ifade edilerek mücadelenin zafere ulaşması için sadece silahlanmanın yetersiz olduğu vurgulanmıştır. Ulusal mücadelenin sadece silahlı eyleme dayanması ve bir siyasi teoriden yoksun olması bu mücadelenin başarısızlıkla sonuçlanmasına neden olabileceği belirtilmiştir.

⁴¹FHKC'nin altında birleşmeden bir yıl sonra örgütten ayrılarak FHKC –Genel Komutanlık'ı kurmuştur. FHKC'yi küçük burjuvazi hareketin eksenine koyduğu iddiası ile eleştiren bir diğer isim Naif Havatme ise 1969 yılında örgütten ayrılarak Filistin Demokratik Halk Kurtuluş Cephesi'ni kurmuştur (FDKC).

FHKC'ye göre; devrimci bilimsellikle yüzleşerek halkın da silahlı mücadele için ikna edilmesi gerekmektedir. Bu nedenle de devrim stratejisini planlayan siyasi düşüncenin veya ideolojinin kavranması için kitlelere ulaşılabilir ve net bir şekilde anlaşılır olması gerektiği düşünülmektedir (PFLP, 1969: 1-2).

Yukarıda sözü edilen ideoloji, örgütün kurulduğu andan itibaren benimsediği Marksizm'dir. FHKC, Marksizm'i sınırlar içinde tutmadan devrimci deneyimler ile zenginleştirilmesi gereken bir ideoloji olarak görmüştür (Bröning, 2013: 97). Bu ideolojiye eleştirel bir şekilde yaklaşan örgüt, beşinci kongrelerinde; Marksist teorinin gözden geçirilip Arap partilerinin durağanlığını değiştirmek üzere harekete geçilmesi gerektiği kararı verilmiştir. Örgüt liderlerine göre; Marksist ideoloji ile hareket eden bir parti, köylülerin ve işçilerin partisi olmalı ve onların sorunları ile ilgilenmelidir. Bu nedenle köylerde ve iş yerlerinde örgütlenmeyi kendine ilke edinmesi gerekmektedir (Şengal, 2015).

İlk kongrede belirlenen strateji belgesinde düşman kabul ettiklerine de açıklık getiren örgüt, saldırgan ve yayılmacı yapısı ile politik ve askeri güç olan İsrail Devleti'ni birinci düşman olarak görmektedir (PFLP, 1969: 4). Ancak örgüt strateji belgesinde de belirttiği üzere mücadelenin sadece Siyonist İsrail'e karşı yapıldığı Yahudilerin bu mücadelenin bir hedefi olmadığını kendi yayın organlarında da yinelemiş ancak İsrail'in mücadeleyi Yahudi karşıtı gibi göstermeye çalıştığını ifade etmiştir (Şengal, 2015). Bununla ilgili olarak Kudüs merkezli sivil toplum kuruluşlarının araştırmalarını analiz eden NGO Monitor kuruluşu, FHKC'nin hedeflerini gerçekleştirmek ve Filistinlilerden siyasi destek elde etmek için uyguladığı terör eylemlerini sivil toplum kuruluşlarından yardım alarak yaptığını iddia etmektedir. NGO Monitor'un, FHKC ile ilgili ortaya koyduğu araştırma sonuçlarında; FHKC'nin, insan hakları ve uluslararası hukuk terimlerini sıklıkla kullandıklarına ulaşılmıştır. Böylelikle, dışarıdan gözlemci grupların; örgütü, terör örgütü olarak değil de pozitif, ilerici değerlere sahip bir yapı olarak meşru görmeleri sağlanmaya çalışılmıştır. Bu açıdan örgütün en sık yaptığı söylemin cezaevindeki teröristlerden, 'siyasi tutuklu' olarak bahsettikleri ifade edilmiştir (The PFLP-NGO Network, 2020).

Örgütün İsrail'den sonra düşman olarak kabul ettiği; İsrail'i Ortadoğu'daki kolu olarak gören, Dünya Siyonist Hareketi'dir. İsrail'le savaşmak için İsrail'in alt yapısı ile savaşmak gerektiğini belirten örgüt, İsrail'e silah ve finans kaynağı olan Dünya Siyonist Hareketi ile mücadele edilmesi gerektiğinin altını çizmektedir. Örgüt

üçüncü düşman olarak dünya emperyalizmini göstermekte ve Filistin topraklarında uyguladığı politika nedeni ile İsrail'i dünya emperyalizminin Ortadoğu'daki müttefiki olarak görmektedir. Dördüncü düşmanları ise kapitalizm ve feodalizme boyun eğen Arap gericiliğidir. Örgüte göre; Arap gericiliği, emperyalizme bağlı olduğundan her daim emperyalizm tarafında yer almaktadır. Bu anlayış; örgütü, içerisinden geldiği El – Fetih'den ayıran önemli noktalardan biridir. El Fetih gerici Arap rejimleri ile savaşmayı ülkelerin iç işlerine karışmak olarak nitelendirip reddederken FHKC bu yapılara da savaş açmıştır. Bu düşman olan yapılarla savaş için yapılması gerekenler ise sağlam bir temele oturtulan devrimci teoriye sahip olmak, devrimci ittifaklar kurmak ve güçlü bir politik örgüt olmaktır. Bunların yanında silahlı mücadelenin başta gerilla savaşı olarak yapılması ve uzun vadede emekçiler, küçük burjuvazi ve köylülerin verdiği mücadele ile halk savaşı doğrultusunda geliştirilmesi gerektiğini vurgulamaktadırlar (PFLP, 1969: 5-7).

Arap – İsrail Savaşları'nın kurtuluş mücadelesi için yetersiz ve özensiz olduğunu düşünerek kurulan FHKC, bu savaşların yenilgisinden yola çıkarak konvansiyonel savaş yerine, halk kurtuluş savaşını benimsemiştir. Örgüte göre; bir halk savaşının temel özellikleri; işçi ve köylülerin önderliğinde, birleşik ulusal bir cepheye sahip, devrimci teoriye dayalı örgütlenmiş bir parti uygulaması ve uzun süreli direniş göstermesi gereken hareket olarak belirlenmiştir. FHKC için ulusal kurtuluş savaşı; kapitalizme karşı harekete geçen ve antiemperyalist bir direniş sürecidir (Şengal, 2015). Suriye, Lübnan ve işgal altındaki Filistin topraklarında faaliyet gösteren FHKC'nin siyasal örgütlenmesi için gerekli kişiler siyasi kadro okullarında yetiştirilmiş ve cephe üyesi yapılmıştır. Bu üyeler, hücre tipi örgütlenip çalışma yürütmüşlerdir. Filistin halkının yaşadığı mülteci kamplarında siyasal alt bürolarının bulunması yukarıda bahsedildiği gibi yoksul halkın partisi olma amaçlarına hizmet etmiştir ve bu kamplardan yoğun destek almıştır. Örgütün askeri çalışmaları ise siyasal alandan ayrı olarak örgütlenmiş, tüm askeri planlar askeri bürolar tarafından hazırlanmıştır. Askeri alanda çalışan hücre üyeleri haftalık yapılan askeri toplantı raporlarını siyasal bürolara iletmişlerdir (Boran, 2006: 94-95).

Örgütün resmi temsilcileri Orta Doğu ülkelerine dağılmış, Lübnan ve Suriye'de üsleri bulunmaktadır (Country Reports on Terrorism 2010, 2011). FHKC içinde, ilk dönemlerde ortaya çıkan anlaşmazlıklara rağmen daha küçük devrimci gruplarla birlikte Filistin politikası yürütmüştür. Filistin politikasının yeni biçimini temsil eden örgüt, 'Fedayin' (kendilerini feda edenler, özgürlük savaşçıları) olarak kendi

deneyimlerinden yararlanmışlardır. Etkilendikleri diğer kaynaklar; Che ve Castro'nun gerilla yazıları ve sömürgeleşmiş halkların şiddete dayanan mücadelesinin gerekliliğine vurgu yapan Frantz Fanon'un fikirleri vardır (Irving, 2012: 47-48). FHKC'nin Filistin mücadelesi için Birinci İntifada'da etkin bir şekilde yer alması, örgüte prestij sağlamış ve üye sayısını arttırmıştır. Kendisini yoksul halkın partisi olarak tanımlayan örgüt, intifadayı mücadelelerinin eksenine yerleştirerek bağımsızlık hareketine somutluk kazandırmıştır (Schweitzer, 2011: 26).

FHKC, 1960'lardan sonra benimsediği stratejide bir dönüşüme gitmiş ve hedeflerini genişleten bir model benimsemiştir. George Habbaş ve operasyon şefi Waddia Haddad'ın üzerinde çalıştığı bu yeni devrimci stratejiye göre; İsrail, Filistin ve Arap halklarını kapsayan eylemlerin yerini uluslararası kamuoyunun dikkatini çekecek hedeflere yöneltmiştir. Stratejisinde gerçekleşen bu evrim, İsrail - Filistin çatışmalarına sessiz kalan ve Filistin sorununu bilmeyen küresel toplumun dikkatini, ancak uyguladığı uluslararası eylemler ile çekebileceği düşüncesinden kaynaklanmıştır. Bu yeni saldırılar ile örgüt, dünya kamuoyunun Filistinlileri sürgündeki bir ulus olarak kabul etmesini sağlamaya çalışmıştır (Schweitzer, 2011: 26-27).

1970 ve 1980'li yıllar örgütün, gerçekleştirdiği rehin alma, uçak kaçırma eylemleri bu yeni paradigma ile atılım yaptığı ve sesini duyurduğu yıllardır. İlk uçak kaçırma eylemini 22 Temmuz 1968 yılında gerçekleştiren örgüt İsrail'in elindeki on beş Filistinli tutuklunun serbest bırakılması karşılığında rehin aldığı yolcuları serbest bırakmıştır. Bu eylemden kısa süre sonra iki FHKC üyesi 26 Aralık 1968 tarihinde Atina Havaalanında EL- AI uçağına saldırıda bulunmuş ve bir yolcuyu öldürmüşlerdir. Bu eylem üzerine İsrail, Beyrut Havaalanı'nda Ortadoğu Havayolları'na ait on üç uçağı saldırı düzenlemişlerdir. İsrail'in tahrip ettiği uçaklara karşılık beş Filistinli FHKC üyesi Zürih'te bir uçak kaçırma eylemi daha gerçekleştirmeye çalışmış fakat yakalanmışlardır. Örgüt, Filistin'deki işgali dünya kamuoyuna duyurabilmek için izlediği bu uçak kaçırarak rehin alma eylemlerini 1973 yılına kadar sürdürmüştür. FHKC, toplamda on altı uçak kaçırma eylemi gerçekleştirmiş, dünya kamuoyu ilgisini çekme amacını kısmen de olsa yerine getirmiştir (BBC News, 2014; Schweitzer, 2001: 18-19). Filistin sorununa ve İsrail'in işgaline karşı dünyanın dikkatini çekmek için yaptığı eylemler, FHKC'nin mücadelesine olan ilgiyi arttırmıştır. Fakat bu popülerlik örgüt içindeki farklılıkları yatıştırmaya katkı sağlamamıştır. 1972 yılında örgüt içerisindeki görüş ayrılıkları

nedeni ile örgütün önde gelen isimlerinden Ahmed Cibril ve kendisine bağlanan bir grup örgütten ayrılmıştır. Aynı dönem FHKC ile FKÖ ilişkileri de bozulmuş, örgüt 1974 yılında FKÖ'nün yürütme kurulundan çıkarılmıştır (Bölme ve Ulutaş, 2012: 41). FHKC'nin, 1980'li yıllarda Filistin topraklarında kendini belli etmeye başlayan İslami hareketlere karşı silahlı mücadele yürüten sol örgütlerin birleşmesi gerektiği düşüncesi, ayrıldığı FKÖ'ye geri dönmesine neden olmuştur (BBC News, 2014). Örgüt lideri George Habbaş, İslami örgütlere karşı kesin bir ret içerisinde olmamış ve bu hareketlerin mücadelecî yönünün değerlendirilmesi gerektiğini düşünmüştür. Fakat FKÖ çatısı altına girse de Sovyetler Birliği'nin dağılması sonrasında güç kaybetmeye başlayınca, aldığı desteğin ve üyelerin birçoğunu Hamas'ın eline geçmesinin önüne geçememiştir (Bölme ve Ulutaş, 2012: 41). FKÖ içerisindeyken en büyük tepkisi, İsrail ve Filistin'in barış sürecinde yapılan görüşmeler olmuştur. Örgüt, Arafat'ı taviz vermekle suçlamış ve Oslo Görüşmelerine muhalefet etmiştir (Jewish Virtual Library, t.y.). 1996 yılında yapılan seçimleri boykot etmiş ve 1999 yılına kadar Filistin Hükümeti'ni tanımayı reddetmiştir. 1999 yılında Arafat liderliğindeki yönetimi tanımış ve yönetime katılma kararı almıştır (Bölme ve Ulutaş, 2012: 41). İkinci İntifada yıllarında da etkin rol oynayan örgüt, İsrail tarafından öldürülen FHKC Genel Sekterinin intikamını almak için 2001 yılında İsrail Turizm Bakanı'na suikast düzenlemiştir (BBC News, 2014). 2006 yılında yapılan seçimlerinde üç milletvekili kazanan örgüt El – Fetih ve Hamas arasında yaşanan çekişmelerde tarafsız kalmıştır (İlkha, 2019).

FHKC, yukarıda bahsedilen eylemler nedeni ile 8 Ekim 1997 tarihinde terör örgütü olarak kabul edilmiştir. ABD, aynı tarihte örgütün siyasete, silahlı mücadeleden daha az odaklandığını ve Arafat'a şiddetle karşı çıktığını öne sürerek FHKC'yi yabancı terörist örgüt olarak belirlemiştir (Country Reports on Terrorism, 2011). ABD, yayınladığı ülkelerin terörle mücadele raporunun sonuncusunda, FHKC'nin İsrail sınırlarını aşarak terör eylemlerini devam ettirdiğini belirtmiştir (Country Reports on Terrorism 2019: Israel, West Bank and Gaza, 2020). ABD, AB, Kanada ve İsrail, örgütü günümüzde de terör örgütü olarak kabul etmektedir (Mapping Palestinian Politics, t.y.). Örgüt, 2019 yılında Beyrut'ta Lübnan Komünist Partisi ile yaptığı toplantıda Arap Direniş Cephesi kurma önerisinde bulunmuştur. Yüzyılın Anlaşması'nın sadece Filistin halkını değil tüm Arap milletini hedef aldığını belirterek sadece Filistin ve Lübnan için değil daha kapsamlı bir Arap direnişi inşa etmeyi hedeflemiştir (Sivri, 2019). Günümüzde FHKC, Filistinli

mültecilerin Filistin'e dönüşü, Filistin halkının kendi kaderini tayin hakkı, ırk ve inanç temelinde ayrımcılıktan uzak bir Filistin devleti kurmak için siyasi ve askeri mücadeleye devam etmektedir (Jewish Virtual Library, t.y). FHKC, 22 Mayıs 2021 tarihinde yapılacak olan seçimleri erteleyen Filistin Devlet Başkanı Mahmud Abbas'ı eleştirmekte ve seçimlerin Kudüs'te yapılması için İsrail'den izin almaktan ziyade bu isteğini dayatması gerektiği çağrısında bulunmuştur (İndependent Türkçe, 2021). Harold Cubert'in, FHKC'nin kuruluşundan itibaren ideolojisini ve siyasi programını incelediği kitabında, örgütün başarısız olduğunu, bu başarısızlığın nedenini de; örgütün, Ortadoğu siyasetine kök salma girişimindeki yetersizliğini, batı kültürünün istilası olarak gördüğü İsrail işgaline karşı şiddete başvurarak mücadele etmesine bağlamaktadır (Cubert, 2013: x-xiii)

Görüldüğü üzere FHKC, Altı Gün Savaşları'nın ardından daha geniş uluslararası devrim vizyonu ile Filistin milliyetçiliği peşinden gitmiştir. Filistin kurtuluşunun Arap ülkelerinin çatısı altında değil ancak bağımsız Filistin örgütleri ile olacağına inanan örgüt, 1970'lerde yeni bir paradigma ile eylemlerini gerçekleştirmiştir. Yeni paradigmanın getirdiği uçak kaçırma eylemleri ile sesini daha geniş kitlelere duyuran örgüt bu hedefini gerçekleştirmiş ancak yetersiz kalmıştır. FKÖ'nün tabanına tekrardan dönüş yapan örgüt Filistin sorunun çözümünü barış görüşmeleri ile değil silahlı eylemle gerçekleştireceği görüşünü günümüze kadar muhafaza etmiştir. İsrail'i tanımayan ve tüm müzakerelere karşı çıkan örgüt düzenli olarak şiddet yolu ile Filistin kurtuluşu çağrılarını yapmaktadır. Bu inanışla siyasi faaliyetlerinin yanında silahlı mücadeleyi günümüzde de devam ettirmektedir.

C. Leyla Halid

Filistin Halk Kurtuluş Cephesi'nin 1970'lerde sesini duyurduğu uçak kaçırma eylemleri ile dünyanın tanıdığı Leyla Halid, kadın hava korsanı olarak arşivlere girmiştir (Martin, 2017: 89). 9 Nisan 1944 tarihinde Hayfa'da doğmuş, 1948 yılında ilk Arap – İsrail Savaşı sonrası Irgun ve Haganah terör örgütlerinin Hayfa'daki Filistinlilere yaptığı baskı ile ailesi ile buradan kaçıp Lübnan'a sığınmıştır (Khaled, 1973: 10). Babası da Filistin direnişine katılan Leyla Halid ve ailesi, yaşamını göç ettikleri Ur şehrinde zor şartlar altında ve BM'nin yardımları ile devam ettirmiştir. Hayfa'daki rahat geçen hayatından mülteci hayatına geçiş yapması, yaşadığı zorluklar ve çevresindeki Filistinlilerin gördüğü şiddet ve baskı; ergenlik yıllarında

politikleşmesinin temelini oluşturmuştur (Irving, 2012:31). İlkokulu mülteci kampındaki çadır okulunda tamamlamış, on altı yaşında Sidon'da yatılı bir okulun bursunu kazanmış daha sonra da başka bir bursla Beyrut'a, Amerikan Üniversitesi eczacılık bölümüne girmiştir. Babasının direnişten sağlıklı bir şekilde dönememesi üzerine ev ekonomisine katkı sağlamak için üniversite eğitimini yarıda bırakmış ve Kuveyt'e yerleşerek İngilizce öğretmenliği yapmaya başlamıştır (Morris, 2012: 12-13). Leyla Halid, Arap milliyetçiliğinin resmi politik hayatı ile George Habbaş'ın AUH'ye (Arap Ulusal Hareketi) giren ağabeyleri ve ablaları aracılığıyla tanışmıştır. Bu hareketin üye kazanım önceliği her üyenin kendi ailesini ikna etmesi gerekliliği olduğundan Halid'in hareketi öğrenmesi zor olmamıştır. Leyla Halid ve Filistinli mülteciler için Arap milliyetçiliğinin yükselmesi, İsrail'in kuruluşunun ardından gelen çaresizlik duygusundan çıkış yolu olarak görülmüştür. Arap milliyetçiliğinin yükselmesi ortaokullarda dahi politik öğrencilerin yetişmesinde etkili olmuştur (Irving, 2012: 33-34).

1958 yılında Ur kentinde yaşanan Arap Ulusal Hareketi⁴² ile Lübnan ordusunun çatışmaları, örgütün Leyla'ya ilk görevini verdiği yıl olmuştur. Yaşı küçük olduğundan savaşamayacağı için çatışma bölgesindeki Filistinlilere yemek taşıması istenmiştir. Halid, otobiyografisinde; Filistinli savaşçılara silah sesleri ve patlayan bombalar arasında yemek taşırken büyük korku duyduğunu ama bu görevi yapmak zorunda olduğunu düşünerek hareket ettiğini ve sonunda mutlu olduğunu ifade etmektedir (Khaled, 1973: 45). Savaşın sonunda Ulusal Arap Hareketi'ne üye olması onaylanarak asil üye olarak örgüte girmiştir. Beyrut Amerikan Üniversitesi'nde okurken derslerden çok politik faaliyetlerle ilgilenen Leyla Halid, AUH'nin yanında Filistinli Öğrenciler Genel Birliği ile de bağlantı kurmuş ve 1963 yılında bu örgütün Nablus'ta bağımsız bir Filistin cumhuriyeti kurulmasını hedefleyen halk ayaklanması için destek çalışmaları yürütmüştür. Üniversiteyi yarım bırakıp Kuveyt'e çalışmak için yerleşince politik çalışmalarını yeraltında sürdürmüştür (Khaled, 1973: 59).

Leyla Halid, Kuveyt'te olduğu sıralarda, 1967'de AUH'den ayrılarak kurulan FHKC'nin yöneticileri ile iletişime geçmiş ve eylemlerin bir parçası olmak istediğini iletmiştir. 1968 yılında örgüt, Halid'e Kuveyt'teki insanları mücadele için harekete geçirmek ve örgütlemek için çalışma yürütmesini söylemiştir (Irving, 2012: 46).

⁴² Arap Ulusal Hareketi, üyeleri genellikle faaliyetleri yüzünden üniversiteden atılan veya sınır dışı edilen yarı illegal bir yapıdadır. Hareket, 1960'lı yıllarda sosyalist düşünceler yaygın olmadığından milliyetçi bir kimliğe sahiptir. Hareket; Arap ülkelerini ABD, Avrupa emperyalizmine ve Siyonizm'e karşı bölgeyi birleştirebilecek seküler bir proje hedeflemiştir (Irving, 2012: 37-38).

Leyla Halid için bu görev teşvik edici bulunmamış ve örgüt liderlerinden Ürdün'deki askeri üslerden birine gönderilmesini talep etmiştir. Örgütün, bir yıl içerisinde FHKC'ye on üye bulabilme koşuluyla üslere gidebileceği yanıtı üzerine Leyla Halid on ayda yirmi kişiyi üye yapmıştır (McDonald, 1997: 139). Askeri eğitime kabul edilen Halid, Amman'ın kuzeyindeki bir kampa gönderilmiştir. Verdiği bir röportajda; dağlarda bulunan kampta, yamaçlardaki çadırlarda kaldığından, yazın çok sıcak kışın çok soğuk geçtiğinden ve eğitimin zor olduğundan bahsetmiş fakat eğitim sonunda savaşçı olacağının mutluluğu ile bu zorlukları fark etmediğini dile getirmiştir. Kamplarda, Filistinli grupların yanında başka yerlerden de gelen militanlarla birlikte silah ve bomba kullanmayı öğrenmiş, savaş taktikleri ile birebir çarpışma dersleri almıştır (Irving, 2012: 49 ; McDonald, 1997: 139). Kamptan başka bir görev için ayrılmış ve uçak kaçırmak için eğitilmiştir. Kaçıracağı TWA Boeing 707 uçağının mekaniğini en ince ayrıntılarına kadar öğrenmiş ve keşif yolculukları yapmıştır (Chesnet ve Lama, 2012: 90; Irving, 2012: 50-51). FHKC'nin uçak kaçırmaya eylemlerinde Leyla Halid'i seçmelerinin nedeni, Halid'in savaşmadaki ısrarının yanı sıra kadınların da devrime dâhil olduğunu dünyaya göstermek istemeleridir (Macdonald, 1997: 141).

Eylem günü Leyla Halid⁴³ ve Selim İsvi kaçıracakları uçağın kokpitine yakın olacak şekilde yer ayırtmışlardır. Uçuşun kontrolünü teknik eğitimi olan Leyla Halid, uçağın boşaltıldıktan sonra patlamasını da bomba uzmanı Selim üstlenmiştir. Eylem, uçak havalandıktan yarım saat sonra gerçekleşmiş ve Leyla Halid elindeki bomba ve silahla pilot kabineye girmiştir. Pilota, FHKC'nin bir komando birimi tarafından uçağa el koyulduğunu ve uçağın Şam'a yönelmesini söylemiştir (Chesnot ve Lama, 2012: 90). Lod üzerinden geçerken üç İsrail savaş uçağının ortaya çıkmasının ardından jetlerin yok olmaması halinde uçağı havaya uçuracaklarını, yolcuların güvenliğinin onların hareketlerine bağlı olduğunu Lod kulesine iletmıştır. Kuleye seslenirken interkomu açarak yolcuların da duymasını sağlamıştır. Bunun nedeni; yolcuların, uçağı barışçıl bir şekilde indirmelerine İsrail'in izin vermediğini bilmelerini sağlayarak suçluluk duygusunu kendi üzerlerinden atmak istemeleridir (Macdonald, 1997: 147). Leyla Halid, eylem sırasında dava ile ilgisi olmayan bu insanların canını yakmamak üzerine eğitildiklerini, orada bulunma sebeplerinin birini

⁴³ Birçok kaynakta ve basında ilk kadın hava korsanı olarak geçse de ilk kadın hava korsanı Leyla Halid değil, 1968 yılında Zürih Havaalanı'nda bir El Al uçağı kaçıran ve üç yolcu ile pilotu öldüren ekipte bulunan Emine Dahbur'dur. Leyla Halid ise basında fotoğrafları basılan ve popüler olan ilk kadın hava korsanıdır (Irving, 2012: 63).

öldürmek olmadığını ifade etmektedir. FHKC'nin gerçekleştirdiği uçak kaçırma eylemlerinde militanlar dışında kimsenin zarar görmediğini belirtmektedir (Irving, 2012: 56-59).

Uçak, Leyla Halid'in uçuş planı doğrultusunda Şam'a iniş yapmış, Selim Isavi yolcular boşaltıldıktan sonra kokpite patlayıcıları bağlayarak patlatmıştır. Yolcular ile birlikte havaalanı otobüsüne binmiş ve buradaki yolculardan özür mahiyetinde onlara şeker ve sigara dağıtmışlardır. Halid yanına oturduğu bir yolcunun 'Filistinliler kim' sorusuna karşı yaptığı eylemin ne kadar doğru bir eylem olduğunu anlamıştır (Macdonald, 1997: 149). İlk sorguları havaalanında yapılan Halid ve Isavi daha sonra hücrelere gönderilmiş ve bir Suriyeli asker tarafından bu yaptıklarının Fedayin eylemi değil terörizm olduğu söylenerek sert bir şekilde sorgulanmışlardır⁴⁴(Khaled, 1973: 144). İki militan Suriye'de kırk beş gün gözaltında kalmış bu süre zarfında üç defa açlık grevi yapmışlardır. Yolcular, İsrail'in elinde bulunan Suriye hava kuvvetleri pilotu ve hapisteki Filistinli birkaç fedayin karşılığında serbest bırakılmıştır (Irving, 2012: 61;).

Leyla Halid, FHKC'nin liderleri gibi İsrail istihbaratının hedefine girmiştir. Suriye Savunma Bakanlığı'nın hava korsanlarının serbest bırakılmasına karar verdikten sonra Leyla Halid ve eylem arkadaşı Selim Irsavi Ürdün'deki kampa geri dönmüşlerdir. Beyrut Amerikan Üniversitesi'ndeki öğrenciler arasında kahraman olarak anılmaya, onuruna partiler verilmeye başlanmıştır. FHKC liderleri, Leyla Halid'in oluşturduğu popülerlikten yararlanmak isteyerek onu devrimci propagandayı yaymak üzere Ortadoğu gezisine yollamıştır. Leyla Halid, devrimcilerden oluşan bir ekiple gezdiği ülkelerde konferanslar vererek, Filistin savaşına destek toplamıştır. Fakat ilk uçak kaçırma eyleminden önce verilen görevi gibi bu görev de onu tatmin etmemiş ve savaşmak için kampa çağrılmasını talep etmiştir (Macdonald, 1997: 151).

1970'lere gelindiğinde Haşimi krallığı ile Filistinli savaşçılar arasında yaşanan çatışmalar sırasında FHKC, Haşimi gibi gerici monarşilerin son bulması yönünde çağrılar yapmıştır. Leyla Halid, Filistin direniş hareketi ile Ürdün ordusu arasındaki çatışmalarda, hem silah ele geçirmek için Ürdün polis karakollarına baskınlar yapan bir grubu yönetmiş hem de sokaklarda erkek militanlarla nöbet değiştirerek

⁴⁴ Suriye'nin ilk tepkisinin öfkeli olmasının nedeni Leyla Halid ve Selim Isavi'yi Suriye'ye saldırmak isteyen Mısır ajanı olduklarını düşünmeleridir. İkisinin de FHKC militanı olduğu ortaya çıktıktan sonra tavırları yumuşamıştır.

savaşmıştır (Khaled, 1973: 169-170; Kavar, 1996: 43). Tabandaki direnişte yer alsa da sansasyonel bir görevi yerine getirmeyi daha çok isteyen Leyla Halid, Haddad'la yeni bir uçak kaçırma planı yapmaya başlamışlardır. Bu sefer gerçekleştirilecek olan eylem planlanırken El Al Havayolları'nda daha fazla güvenlik önlemleri olduğundan daha fazla hava korsanının bulunması kararlaştırılmıştır (Irving, 2012: 71-73).

1970 yılının Eylül ayında Leyla Halid'e, dünya kamuoyuna; FHKC'nin İsrail hakkındaki düşüncelerini duyurmak üzere bir El Al uçağını kaçırma görevi verilmiştir. İkinci görevi için eğitime başlayan Halid, Medyaya verdiği röportajlar ve gittiği ülkelerdeki verdiği konferanslar ile popülerliğinin giderek artması sonucu bir sonraki görevini yerine getiremeyeceği konusunda kaygı duymasına neden olmuştur. Bu nedenle yüzünü estetik operasyonla değiştirmeye karar vermiş ve beş kez operasyon geçirmiştir. Estetik ameliyatlardan sonra ikinci görevi için Avrupa'ya yola çıkmış ve bu sefer ona eşlik edecek olan Nikaragualı Patrick Arguello ile buluşup planları gözden geçirmişlerdir. 6 Eylül 1970 tarihinde Leyla Halid ve Arguello, Amsterdam'dan New York'a uçan El Al uçağına binerken onlara destek olacak diğer iki militan güvenlik endişesi nedeniyle uçağına bindirilmemiştir. Bu iki militan daha sonradan Pan Am Havayollarından bilet almışlardır. Leyla Halid ve Arguello uçağına binip yerlerine oturduklarında arka sıralarında oturan bir hava subayının devamlı ona doğru bakmasından dolayı rahatsızlık duymuş ve kendisini tanıdığını düşünerek erkenden harekete geçmişlerdir. Pilotun kokpitin kapısını kilitlemesi üzerine içeri giremeyen Leyla Halid, bombaları çıkarttığı anda uçağıta bulunan subaylar tarafından darp edilmeye başlanmıştır. Leyla Halid'i kurtarmaya çalışan Patrick Arguello, subaylardan birini bacağından vurmuş ama kendisi de vurularak öldürülmüştür (Raab,2007: 17-19).

Uçak İngiltere'ye iniş yaptığı anda Leyla Halid'i almak isteyen İsraililere karşı İngiliz güvenlik görevlileri uçağın İngiltere'ye iniş yaptığından dolayı Halid'in kendi sorumluluklarında olduğunu belirterek önce hastaneye sonra karakola götürülmüştür. Karakolda kaldığı üç haftalık sürede birçok mektup almış ve basının ilgisini çekmiştir. Bu durum Leyla Halid'in popülerliğini daha da arttırmıştır. Sorgusu sürerken Filistin halkının savaşçısı olarak kabul edilmesinde ısrarcı davranmış ve bir FHKC komandosu olarak kabul edilene kadar konuşmayacağını iletmiştir. Müfettişler bir süre sonra bu isteğı yerine getirmiş ve onu FHKC savaşçısı olarak tanımışlardır. Eylemi gerçekleştirirken saldırıya uğradığı sırada neden elindeki bombaları patlatmadığı sorulduğunda; uçağı havaya uçurmama konusunda kesin

talimat aldığını söylemiş ve katil değil özgürlük savaşçısı olduğunu yinelemiştir (Chesnot ve Lama, 2012: 94; Macdonald, 1997: 163). Leyla Halid İngiltere’de iken diğer iki uçağın kaçırılma haberi gelmiş ve Halid’i sorgulayan dedektifler, Pan Am uçağının kaçırılmasının ardında başka bir şey olduğunu düşünmüşlerdir. Ona, NATO bütçesinin o uçakta bulunduğu istihbaratını nereden aldıklarını sormuşlar⁴⁵ ve sonunda bunun bir rastlantı olduğu anlaşılmıştır. Kaçırılan Pan Am uçağının yolcuları rehin alınmış ve Leyla Halid’in serbest bırakılmasına karşılık takas yapılacağı belirtilmiştir (Irving, 2012: 80-82).

FHKC, rehineleri bulunan ülkeler (Almanya, İsviçre, Fransa ve ABD) ve İngiltere ile rehine takası görüşmeleri yapmış, müzakereler sonucu 30 Eylül’de rehineler karşılığında Leyla Halid serbest bırakılmıştır. Dünya basını onunla ilk eyleminde olduğundan daha fazla ilgilenmiş ve serbest bırakılırken çoğu Halid’le röportaj yapmak istemiştir. Dava için hala bir kahraman olarak görülen Leyla Halid, Lübnan’daki birliğine geri dönmüştür. İsrail’e karşı her Filistinlinin savaşması gerektiği inancı ile göçmen kamplarını gezmiş ve bu kahramanlık statüsünü kullanarak kadınları da savaşa dahil etmek için çalışmıştır (Macdonald, 1997: 166). Lübnan’a döndükten sonra İsrail, Leyla Halid’in yakalanmasına ve Beyrut’ta güvende olmasına izin vermeyeceklerine dair açıklamalar yapmışlardır. Bu nedenle sürekli yer değiştirmek zorunda kalan Leyla Halid, iki kere suikasttan kurtulmuştur. FHKC yayınlarının editörlüğünü yapan yazar Gassan Kanafani’nin arabasına yerleştirildiği bomba ile öldürülmesini örgütün diğer tanınan üyelerine yönelik tehdit olarak algılayan FHKC, 1972 yılında Leyla Halid’e yeraltına geçmesini iletmiştir (Irving, 2012: 99). Sadece kamplara saldırı düzenlendiğinde savaşmasına izin verilmiş, sonraki birkaç yıl örgüte üye kazandırmak ve eğitim vermek için çalışmıştır (Macdonald, 1997: 168).

Son uçak kaçırma eyleminden sonra FHKC bu eylemlere son verdiğini açıklamış Leyla Halid de bu kararı doğru bulmuştur. Ona göre; Filistinlilerin durumuna dikkat çekmeyi başarmışlar ve uçak kaçırmaya devam ederlerse bu durum, davaya zarar verecektir (Irving, 2012: 103). 1980 yılında Sovyetler Birliği’ne üniversite eğitimini tamamlamak için gitmiş fakat 1982 yılında FHKC’nin Lübnan’daki üsleri korumak için tüm öğrencileri geri çağırması üzerine eğitimi ikinci kez yarım kalmıştır. Savaş alanına geri dönen Halid, çatışmalar bitince 1986 yılında Filistin Halk Kadın

⁴⁵ Gizli NATO bütçe planları Pan Am uçağının iç ve dış duvarları arasındaki bölmelerde saklanmış olduğundan güvenlik servisi, uçağın bu nedenle hedef olduğunu düşünmüştür (Irving, 2012: 80).

Komiteleri'ne sekreter olarak seçilmiştir. 1986 yılından sonra zamanının büyük kısmını kadın ve çocukların yaşam koşullarını daha iyi hale getirmek için çalışmalarla geçmiştir. Leyla Halid'in, eylemlere katılmasında kendi toplumundaki kadınların ikinci sınıf vatandaş olarak küçümsendiği fikrine sahip olması etkili olmuştur. Direniş hareketine katılarak aldığı görevlerle erkeklerle eşit olabileceğini göstermek istemiş ve silah taşımayı erkeklerle aynı şeyi yapabileceğinin kanıtı olarak görmüştür. 1973 yılından itibaren kadınlara verdiği eğitimlerde de kadınları, anneleri, geleneksel rollerinden çıkararak İntifada'yı desteklemeye çağırmıştır. Leyla Halid toprağı için mücadele ederken aynı zamanda kadınların konumları için de birçok şeyi değiştirmiştir (Irving, 2012: 130).

1990'lara gelindiğinde FKÖ'nün İsrail'le olan görüşmelerini eleştiren ve muhalefetin başını çeken Halid, silahlı mücadelenin Filistinlilerin elinde kalan tek araç olduğu fikrinde olmuştur (Irving, 2012: 132). Uluslararası alanda Siyonist ve Siyonist destekçilerine tavrı net olmuş ve onlarla konuşmaktan geri durmuştur. Ona göre Oslo süreci çözüme katkı sağlamaktan ziyade Filistin halkını oyalamıştır. İsrail'in işgali karşısında direnişin meşru olduğunu dile getiren Halid, işgal sona erene kadar silahlı mücadelenin devam edeceği görüşündedir (NTV Haber, 2019). 1992 yılında ailesi ile birlikte Amman'a taşınmış ve politik faaliyetlerine burada devam etmiştir. Gazze ve Batı Şeria'daki intifadayı destekleyen örgütlerde çalışmıştır. Ürdün'deki güvenlik servislerinin kurallara uyması çağrısını dikkate alan Halid, kuralların sınırları içerisinde olaysız çalışmıştır. İlk kez 1991 yılında seçildiği FHKC Merkez Komitesi üyeliğine 1993 ve 2000 yılında tekrardan seçilmiş ve görevini devam ettirmiştir. 2000'li yılların ortalarında, Filistinli Kadınlar Genel Birliği Yönetim Konseyi üyeliği ve örgütün, Mülteciler ve Geri Dönüş Hakkı Komitesi başkanlığı yapmıştır (Irving, 2012: 155).

Günümüzde Filistin Ulusal Yönetim'inde milletvekili olarak FHKC'yi temsil etmektedir. Filistin Yönetimini, direniş için hazır olanları desteklemediği gerekçesiyle eleştirmekte ve ABD – AB etkisi altında yönetildiğini iddia etmektedir. Birçok ülke tarafından Ortadoğu meselesi ve işgal altında kadın olmak ile ilgili konferans vermeye çağırılmaktadır. Bu konferanslar, onun yirmili yaşlarda Ortadoğu toplum yapısına çok uygun düşmeyen tavrı ve silahlı direnişe katılması, zulme uğrayan kadınların simgesi haline gelmesini sağlamaktadır (Çalışkan vd, 2018; Irving, 2012: 156).

Bu kısma kadar; Leyla Halid'in mülteci olarak geçen hayatının, fikirlerindeki dönüşümü üzerindeki etkisini ve FHKC'ye katıldıktan sonra yaptığı eylemlere değinilmiştir. İsrail ve ABD başta olmak üzere birçok ülkenin terörist olarak gördüğü Leyla Halid, kendisini özgürlük savaşçısı olarak tanımlamaktadır. Çalışmanın konusuna uygun olarak değerlendirme yapabilmek için, bu bölümde; Leyla Halid'in şiddet hakkındaki görüşlerini ve eylemlerde kullandığı stratejiyi değerlendirmek gerekmektedir.

İsrail'in işgali ile topraklarından göç eden Leyla Halid'in annesine neden ayrıldığını sorması üzerine Yahudilerin Filistin'i silah zoru ile alırken onlarla savaşacak güçlerinin olmadığını söylemesi, siyasal bilinçlenmesinin başlangıcı olmuştur. Kendi ifadesine göre o günden sonra topraklarını elinden alan Yahudilere karşı büyük nefret duymaya başlamıştır (Macdonald, 1997: 136). Filistinli ailelerin çoğu Filistin direnişi için aile fertlerinden birini insan gücü olarak örgütlere vermekte ve ailede yetişen çocuklar bu direniş kavramını küçük yaştan itibaren özümsemektedirler. Leyla Halid'in de direniş hareketi ile tanışması bu şekilde olmuş ve on üç yaşından itibaren siyasal karakteri biçimlenmeye başlamıştır. Ülkesinin zorla elinden alınması ve dünya kamuoyunun buna ses çıkarmaması, eylemlerini şekillendiren başka bir unsurdur. O ülkesini geri almak için silahlı mücadeleden başka bir yolun olmadığını düşünürken, bu topraklarda yaşananları da dünya basınına duyurulması gerektiği düşüncesinde olmuştur (Keskin ve Şengal, 2015).

Örgütte verilen üye toplama ve broşür dağıtma gibi görevlerden hoşnut olmamış ve bir an önce silahlı eylemlere geçmek istemiştir. Ona göre; onlarca yıldır vatanları için gösteri yapmakta, bağırmakta, çığlık atmaktadırlar ama sonuç olarak yerine getirilmeyen kararlar ve insani yardım olmuştur. Bu nedenle, dünya insanının Filistinlileri tanınması gerektiğine karar vermiş ve örgütün planladığı uçak kaçırma eylemleri için seçilmiştir. Uçak kaçırma eylemlerinde yolculara zarar verilmeyeceği konusunda kesin talimatlar aldığına yukarıda değinilmişti fakat buna rağmen bekleme salonunda gördüğü küçük çocukların korkacağından endişelenmiştir. Eylem sırasında bir şeylerin ters gitmesi ya da bir İsrail uçağının ateşi ile bu yolcu uçağının düşürülmesi alternatiflerini aklından geçirerek bu masum çocukların ölmesinden korkmuştur. Fakat bu endişesi kamplardaki Filistinli çocukları düşündüğünde geçmiş ve onları tüm dünyaya anlatmak için gücünü tekrardan topladığını belirtmiştir (Macdonald, 1997: 142). Leyla Halid, bir röportajında şiddet gerektiren bir eylem yapılacaksa kendini hep sakin hissettiğini ifade etmiştir. Ona göre; topraklarını geri

almak için savaşırken aklını tam anlamıyla kullanabilmesi için sakin kalması gerekmektedir. Fakat sokak çarpışmalarında birini öldürüp öldürmediği sorulduğunda hatırlamadığını söyleyerek bu şekilde savaşırken ya ölmek ya da öldürmek olarak iki seçeneğin olduğunu ifade etmiştir. Ona göre; sokaklarda savaşmak dağlarda bir gerilla olarak savaşmaktan çok daha farklıdır. Ateşin ortasında, birine ateş edildiğinde ölüp ölmediğine bakmak olanaksız olduğundan silahı sıradaki hedefe yöneltmek zorunda olduğunu belirtmiştir (Macdonald, 1997: 168).

Hamas'ın gerçekleştirdiği intihar eylemleri için kesin bir şekilde ret tavrı almayan Leyla Halid, 2002 yılında Netanya'daki pazarda ve Batı Şeria'da gerçekleştirilen intihar saldırılarını İsrail'in işgaline karşı haklı bulmakta ve bazı zamanlar bu taktiğin kullanılması gerektiğini ifade etmektedir. Ona göre bu taktik birkaç kişi tarafından kullanıldığında ve her zaman olmadığında haklı görülebilmektedir (Irving, 2012: 166; Stork, 2002: 89). 2010 yılında kendisi ile yapılan bir röportajda; geçmişte yapılan bu eylemler için, İsrail'in Filistinli gençlerin hayat ve ölüm arasındaki mesafesini azaltmasından dolayı bu gençlerin, intihar eylemi yapmalarının İsrail'in bu tutumundan farksız olmayacağını düşündüklerini belirterek bu saldırıları aklamadığını ama karşısında da olmadığını vurgulamıştır. Fakat intihar eylemlerinin mücadeleye bir yararı olmadığını fark eden FHKC, İslami örgütlere artık bu eylemlerin durması gerektiği tavsiyesini verdiğinde Halid de bu kararı desteklemiştir (Irving, 2012: 167).

Leyla Halid, Filistinlileri tanıtmak için uçak kaçırma eylemini gerçekleştirdikten sonra bu insanlar özellikle Batılı ülkeler tarafından terörist kelimesi ile ilişkilendirilmişlerdir. Bu durum için Antropolog Rosemary Sayigh, kitabında; 1967 yılında yükselişte olan Filistin direniş hareketlerinin yaptıkları eylemlerle yeni bir etki yarattığını ve Filistinlilerin artık mülteci olarak değil, terörist olarak anılmaya başladığını yazmıştır. Basında çıkan haberleri okuyanlar, Filistinlilerin işgal altında olduklarına değil yaptıkları terörizme odaklanmışlardır (Sayigh, 1979: 189). Leyla Halid de bu duruma dikkat çekerek, Batılı basının algıları yanlış yönlendirmesi ile öldürülen İsraili sivilleri Filistinlilerden çok gösterdiklerini ve Filistinlilerin katil olarak yansıtıldığını vurgulamaktadır (Irving, 2012: 167). Yaşamını konu alan 'Leyla Halid: Hava Korsanı' belgeselinde; dünyanın hiçbir yerinde sivillerin öldürülmesinden yana olmadığını dile getiren Leyla Halid, kendisini, topraklarını işgal eden ülkenin güçleri ile savaşan bir halk savunucusu

olarak görmektedir (Leila Khaled: Hijacker, 2006). Yazar Christopher Morris, Halid'in belgeselde dile getirdiği bu söylemlerinden yola çıkarak onun teröristten çok yolsuzluğa boyun eğmeyen bir savaşçı olduğunu düşünmektedir. Birçok kez kanuna uygunsuz eylemler yapmıştır fakat Morris'e göre bunu yapma sebebi dünyanın ses çıkarmadığı adaletsizliğe karşı hareket etmesinden kaynaklanmaktadır (Morris, 2012: 24).

Bazı eylemlerin diğerlerinden daha değerli olduğunu ve bu durumun da bir kahramanlık ortaya çıkardığını savunan Christopher Morris'in kahramanlık kavramını incelediği kitabında örnek verdiği kişilerden biri de Leyla Halid'tir. Ona göre; Leyla Halid'in yaptığı eylemlerin altında yatan sebeplere bakıldığında bu eylemler Filistin ahlakına uygundur fakat karşı taraf için bu bir terörizmdir. Morris'e göre kahraman ve terörist birbirini dışlayan iki terimdir fakat Leyla Halid için bu durum istisna olmaktadır. Kitaba göre; Halid, kahraman olarak görüldüğü kadar terörist olarak da kabul edilmektedir. Halid'in mülteci olarak acı çeken halkını ve kültürel soykırımı dikkat çekmek için yaptığı eylemler, militarist gruplara bir yanıt olarak yapılıyorsa şiddet meşrudur ve bu açıdan bakıldığında Halid, hem kahraman hem teröristtir (Morris, 2012: 9-11). Morris'e göre o başkalarının hayatı için kendi hayatını tehlikeye attığından dolayı bir kahramandır fakat başkalarının hayatını da tehlikeye attığı için bir teröristtir bu da göstermektedir ki kahramanlar her zaman evrensel olarak kabul görmemektedir (Morris, 2012: 30-31).

Gus Martin, kendi davalarının haklı olduğuna inanların kendini feda etmenin kurallarını benimsediklerini ve kabul edilemez davranışların sorumluluğundan böylece kurtulabildiklerini yazmıştır. Bu davranışlara örnek olarak da Leyla Halid'i vermiştir. Ona göre; Leyla Halid, aşırılıkçı inançları benimseyerek terörist davranışlarda bulunan bir devrimcidir. Leyla Halid'i siyasal şiddet yanlısı yapan faktörleri ele aldığı toplumsal akımın teşvik edici olduğunu belirtmiştir (Martin, 2017: 88-90). Yazar Sevda Dursun'a göre ise Leyla Halid, teröristlere destek veren sol ideolojili bir aktivisttir. 2018 yılında davet edildiği HDP'nin (Halkların Demokratik Partisi) kongresinde, Türkiye'deki iktidarın Kürtlere uyguladığı politikayla İsrail'in Filistin'e uyguladığı politikayı eşdeğer tutması ve Abdullah Öcalan'ın tecridinin kaldırılması için açlık grevinde olan milletvekili Leyla Güven'i ziyaret etmesi üzerine bir yazı kaleme alan Dursun, direnişçi sandığı Leyla Halid'in bu söylemleri ve hareketlerinin Kürtlere değil teröristlere destek olduğunu ifade etmiştir (Dursun, 25019).

Leyla Halid, 2020 yılında yapılan HDP kongresinde de benzer ifadeleri kullanarak Türkiye ordusunun Suriye’de sivilleri öldürdüğü ve halkların başarı kazanacağını ‘Yaşasın Filistin, Yaşasın Kürdistan’ sloganı ile dile getirmiş ve Abdullah Öcalan’a selam getirdiğini belirtmesi tepkilere neden olmuştur (Gazete Duvar, 2020). 2017 yılında Avrupa Parlamentosu’nda konuşma yapan Leyla Halid için AJC Transatlantik Enstitüsü buna nasıl izin verildiğinin araştırılması gerektiğini belirtmiş ve tüm milletvekillerini onun görüşlerini kınamaya çağırmıştır. 26 Eylül 2017’de düzenlenen ‘Filistin Halk Mücadelesinde Kadınların Rolü’ başlıklı konferansta terörü yücelten sözler kullanıldığı iddia edilmiş ve Enstitü, AB tarafından terör örgütü olarak kabul edilen FHKC’nin bir üyesi olan Leyla Halid’in parlamentoda konuşma yapmasını rezillik olarak nitelendirmiştir (AJC Transatlantic Institute, 2017). 2019 yılında da üç milletvekili öncülüğünde protesto başlatılmış ve parlamentoda terör söylemlerinin kınanması için çağrıda bulunulmuştur (AJC Transatlantic Institute, 2019).

2020 yılında ise San Francisco Eyalet Üniversitesi’nin ‘Arap ve Müslüman Etnik Kökenleri ve Diasporaları Çalışmaları’ etkinliği için çevrimiçi konuşma yapması planlanmış fakat doksana yakın örgüt, STK ve öğrenci kulübü üniversite başkanının sorgulanmasını istemiştir. Gruplara göre; Leyla Halid’in konuşmaya kabul edilmesi, onun terörist bakış açısının onaylanması anlamına gelmekte ve öğrencileri bağımsız düşünmeye teşvik etmekten çok davası için asker toplama alanı sunmaktadır (Lempkowicz, 2020a).

Sonuç olarak, gelen şikayetler üzerine webinar iptal edilmiş ve Zoom uygulamasına da bir bildiri gönderilerek ABD tarafından belgelenen bir teröristin üniversitedeki öğrenciler ile iletişim kurmak için uygulamayı kullandığı takdirde federal yasayı çiğneyeceği belirtilmiştir (Lempkowicz, 2020b). Zoom uygulamasından sonra diğer sosyal medya uygulamalarından Youtube ve Facebook da Leyla Halid’in yer aldığı etkinlikleri durdurmuş ve kısıtlama getirmiştir (Lempkowicz, 2020c). 2019 yılında Hasan Sivri ile yaptığı röportajında 1967 yılında başladıkları silahlı mücadeleye günümüzde hala devam ettiklerini söyleyen Leyla Halid, Filistin halkının özgürlüğü için başta silahlı mücadele olmak üzere her şekilde (Protesto, politik, sokağa çıkma vb.) direnişte bulduklarını, ellerinde başka seçeneğin olmadığını ifade etmiştir. Leyla Halid, Oslo Anlaşmalarının bıraktığı olumsuzlukların sona ermesi için devrimci şiddet yolu ile mücadele etmeleri gerektiğini belirtmiştir (Sivri, 2019). İsrail’le müzakerelere her zaman karşı çıkmış

ve politik mücadelenin, halk mücadelesinin, silahlanmanın sürmesi gerektiğini savunmuştur. Seçimleri ile ilgili hiç pişmanlık yaşamamış, yaptığı her şeyi adil ve haklı görmüştür. Bir röportajında mülteci olarak battaniye yerine Kalaşnikof tercih ettiğini söylemiş, baskı ve işgal altında her şekilde direnme hakkına sahip olduğunu ifade etmiştir. Ona göre; direniş sadece şiddet yolu ile olmamaktadır ama şiddet meşru bir silahtır ve işgalin olduğu her yerde direniş kaçınılmazdır (Schmitt, 2014).

Öyle ki bir röportajında; İkinci İntifada'nın da başarısız olmasının nedenini yeterince şiddet içermediğine bağlamıştır. Aynı röportajda şiddet içermeyen eylemin de politik ve diplomatik olan eylemin de kullanılması gerektiğini belirtmiş fakat son olarak halkın işgalden kurtuluşunu elde etmek için şiddet içermeyen eylemin tek başına yeterli olmayacağını söylemiştir (Barat, 2014). Dünyanın dört bir yanından kadın istismarı ile ilgili mücadele için bir araya gelme çağrılarını reddetmiştir. Ona göre bu sorun bireysel bir sorundur, temsil ettiği işgale karşı mücadele ise tüm halkların sorunudur. O nedenle önceliği direniş ve mücadeledir (Schmitt, 2014). Yapılan bir araştırmaya göre; dünyada Filistin yanlısı aktivistlerin yüzlercesi, sosyal medya hesaplarında yaptıkları paylaşımlarında, Halid hakkında olumlu şeyler yazmışlardır. Araştırma; Leyla Halid hakkında paylaşımların ve elindeki silahla çektiği dünyaca tanınan fotoğrafının kadınların terörist olmasını teşvik ettiğini belirtmiştir (Bedenek, 2019). Macdonald da kitabında bu konu ile ilgili olarak; onun bir gecede tabuları paramparça yaptığını ve dünyanın dört bir yanından yüzlerce kadının düşüncelerinde bir devrim yarattığını yazmıştır (Macdonald, 1997:).

Sonuç olarak; topraklarından göç eden bir mülteci olan Leyla Halid için uğradığı adaletsizlik ve ailesindeki direniş mensupları, siyasal oluşumunu etkilemiş ve küçük yaşlardan itibaren kendini direnişin içerisinde bulmuştur. Basit işlerle başladığı görevleri, kamplarda aldığı eğitim ile dünyaya adını duyurduğu eylemlerle devam etmiştir. Basına yansıyan ilk kadın hava korsanı olması popülerliğini arttırmış ve örgüt bu tanınırlığı kullanarak direniş mücadelesi için Leyla Halid'in çalışmalarına ihtiyaç duymuştur. Röportajlarında, hakkında yazılan kitaplarda ve otobiyografisinde uyguladığı şiddeti meşru gördüğünü her defasında vurgulamış ve özgürlüklerini elde edene kadar da devam ettirilmesi gerektiğini de belirtmiştir. Yukarıda verilen bilgiler doğrultusunda; Leyla Halid, bazı söylemlerinde uçak kaçırdığında terörist olarak adlandırılması karşılığında kimseyi öldürmediği için terörist olmadığını savunurken, bazı söylemlerinde de sokakta çatışma sırasında birini öldürüp öldürmediğine dikkat etmediğini ya da intihar eylemleri ile ilgili

gençlerin işgal altındaki yaşamlarının bundan farksız olduğunu söyleyerek çelişkili ifadelerde bulunmuştur. Kaçırıldığı uçağın yolcuları ile aynı otobüse bindiğinde onlardan özür dilemesi ve onlara dağıtmak için daha önceden düşünerek çantasına attığı şekerleri dağıtması, bunun yanında AB ve ABD tarafından da terör örgütü olarak kabul edilen, Türkiye'deki terör örgütüne destek veren açıklamaları çelişkileri daha da arttırmaktadır.

Yukarıda verilen çelişkili söylemleri ve davranışları, birinci bölümde değinilen terörist ve özgürlük savaşçısı kavramlarının Leyla Halid'de bulanıklaşmasına neden olmaktadır. Otobiyografisinde, kurmak istedikleri Filistin'i Araplar, Yahudiler ve özgür olmak isteyen herkes için bir cennet gibi olacağını söyleyen Halid'in, müzakerelere karşı çıkıp şiddeti hala sürdürme fikri devam ederken kurmak istediği Filistin'in inandırıcılığı sorgulanmaktadır. Fakat Leyla Halid'in bir konuda farklı bakış açıları yarattığı da bir gerçektir. Ortadoğu toplumundaki kadın figürü için bir rol modeli olmuş ve direnişte kadınların da var olabileceğini, erkeklerle eşit şartlarda ve statüde yer alabileceğini hem kendi bölgesine hem de dünyaya duyurmuştur. Kadın hareketlerinde gösterdiği çalışmalarda da önceliği direniş mücadelesi olmuş ve kadınların toplumdaki cinsiyetçi normlara olan bireysel başkaldırılarını direniş mücadelesi içinde bulunarak değerlendirmelerini istemiştir. Özetle, Leyla Halid, Filistin mücadelesine dünyanın ilgisini çekmek için gerçekleştirdiği uçak eylemlerinde başarılı olsa da olmasa da amacına ulaşmış ve İsrail işgali altındaki Filistin'in dünya kamuoyunda yer almasını sağlamıştır.

D. ABD ve AB'nin Filistin Politikası

ABD'nin tarihsel süreçte Filistin sorununa yaklaşımı İsrail'in bakış açısından yana olmuştur. İsrail Devleti'nin kurulması ABD tarafından açıkça desteklenmiş ve tanıyan ilk devletlerden biri olmuştur. ABD'nin dış politikasında 20. yy'ın ikinci yarısında Filistin sorunu için belirlediği temel amaçlar her zaman olduğu gibi pragmatist şekilde ABD'nin ulusal çıkarlarıdır. ABD, Ortadoğu'daki petrol üreticisi ülkeleri hoşnut ederek muhtemel bir Arap- İsrail çatışmasını önlerken bölgedeki güvenilir müttefiki olan İsrail'i de desteklemektedir. Sovyetler Birliği'nin Mısır ve Suriye'ye nüfuz etmeye başlaması ile ABD, 1967 ve 1973 İsrail Arap Savaşları'na müdahil olmuş ve ateşkes sağlanmasında rol oynamıştır. Böylelikle İsrail, ABD'nin

Sovyetler Birliği ve komünizme karşı mücadelesinde önemli bir müttefik haline gelmiş ve bölgede dengeyi sağlayan bir güç olarak ABD'den destek görmüştür (Kaya, 2018: 5). ABD, 1990'lı yıllarda Saddam Hüseyin'e karşı, günümüzde de tehdit olarak gördüğü nükleer güç potansiyeline sahip İran'a karşı İsrail'i destelemekte ve İslam ülkelerini karşısına almak pahasına İsrail'in refahına bir güvence sağlamaktadır. ABD, Carter ve Clinton dönemindeki barış girişimlerine (Camp David ve Oslo) rağmen İsrail tezlerinin savunucusu olarak görülmektedir. Çünkü barışa yönelik görüşmelere ilişkin çabası Arap ve Filistin halkı için İsrail çıkarları ile özdeşleştirilmekte ve kabul edilmemektedir (Gönülal, 2017:2).

ABD'nin aralarında bulunduğu 10 Nisan 2002 tarihinde Madrid'de bir araya gelen Ortadoğu Dörtlüsü, İsrail – Filistin uyuşmazlığının çözümü için arabuluculuk faaliyetleri yürütmüş ve sorunun BMGK'nin 'barış için toprak' ilkesine bağlı olarak çözülmesi gerektiğini vurgulamıştır. İki devletli çözüm olarak adlandırılan barış formülü ve arabuluculuk faaliyetleri, ABD'nin Trump'ın başkanlık dönemine kadar etkili olan Filistin sorunu politikası olmuştur (Kaya, 2018: 11). Trump başkanlık vaatlerini yerine getirmek için 2017'de Kudüs'ü İsrail devletinin başkenti olarak tanımış ve Tel Aviv elçiliğini Kudüs'e taşımıştır. Bunun yanında FKÖ'nün Washington'da bulunan temsilciliğini kapamış ve Filistinli bazı siyasetçilere vize vermemiştir. Tüm bu olanlar ABD'nin Filistin sorunu için olan benimsediği tutumdan kopuşu sergilemiş ve bölgede karışıklık artmıştır (Sımmaz, 2021).

Yukarıda değinilen bilgilere göre; ABD'nin İsrail – Filistin sorununda izlediği politika, bölgedeki çıkarlarını dengede tutan İsrail'i desteklemesi ve müttefik olarak görmesidir. Arap – İsrail çatışmalarının artması halinde bölgede işbirliği yaptığı Arap liderlerin huzursuzluğunu gidermek için barış görüşmeleri sürecini başlatması, müttefik olarak gördüğü İsrail'in çıkarlarına ters düşmeyecek şekilde yürütülmüş ve bölgedeki çatışma ortamı geçici bir süre yatıştırılmıştır. ABD, İsrail'in güvenliğini ve istikrarını tehlikeye sokacak her türlü Filistinli organizasyonu terör örgütü listesine almıştır. Terör eylemlerini kınayarak Oslo Görüşmeleri'nde yer alan FKÖ hariç diğer oluşumlar ABD tarafından terör örgütü olarak kabul edilmektedir. Bu örgütlerden biri de FHKC'dir. Leyla Halid de bu nedenle terör örgütü mensubu olarak kabul edilmekte ve ABD'ye girişlerine izin verilmemektedir.

Şuna da değinmek gerekir ki, ABD bir emperyalist güç olarak FHKC'nin stratejisinde düşman olarak gördüğü bir devlettir. ABD ve FHKC durumunda ikisinin de birbirini düşman, terör örgütü olarak kabul ettiği ve birbirine karşı oldukları

görülmektedir. Leyla Halid, ABD'nin terörizm tanımı temel alınarak değerlendirildiğinde; bir ideolojiye sahip şekilde sivil halka şiddet uygulama ya da tehdidinde bulunma kapsamında terör suçu işlemiş sayılmaktadır. AB'de değinildiği üzere bir terör örgütü mensubuna destek veren mesajları ABD nezdinde de terör suçu kapsamına girmektedir.

Mandela'da olduğu gibi Leyla Halid'de de ABD ve AB'nin bölgedeki politikalarının değerlendirilmesi gerekmektedir. AB'nin Filistin sorununa yaklaşımını daha iyi kavrayabilmek adına AB'nin Ortak Dış Politika'nın temel ilkelerinden bahsetmek gerekmektedir. Filistin- İsrail çatışmasında aldığı tavır ise temel ilkelerinden olan; Avrupa'nın güvenliğinin sağlanması⁴⁶ için anlaşmazlıkların barışçıl yollarla çözüme ulaşması, çatışmaların çözümünde arabuluculuk, zorlama yerine diplomasi gözetiminde olmuştur (Smith, 2000). AB, kabul ettiği genel ilkeler bağlamında kendi istikrarı için çeşitli bölgelerde çatışmaların çözümünde arabuluculuk rolü üstlenmiştir. AB bütünleşmesinin getirdiği barış ve istikrar, AB'nin bölgesel politikalar geliştirerek çatışmaların engellenmesi ya da kontrol altında tutulması ile mümkün olabilecektir. Bu nedenle İsrail – Filistin sorunu AB açısından hem iç güvenlik hem de yakın bölgelerin güvenliğini tehlikeye sokan bir etkiye sahiptir ve henüz siyasi bir birlik kurulmadan önce dahi Avrupa Toplulukları'nın (AT) dış politika konularından biri olmuştur (Dağcı ve Sak, 2016: 12).

AT'nin Filistin – İsrail sorununa yaklaşımı 1967 yılından itibaren yaptığı toplantılarda ilan edilmiştir. Bunlardan ilki; 1971 yılındaki Schuman Deklarasyonu olmuştur. Deklarasyondan sonraki önemli gelişme, 1973 Yom Kippur savaşı sonrası Brüksel Zirvesi'nde alınan Filistinlilerin meşru haklarını tanıdığı ve İsrail'in işgaline son vermesi gerektiği açıklamasıdır. AB'nin bir diğer girişimi 1980 yılında yayınlanan Venedik Deklarasyonudur. Bu bildirmede BMGK'nin 242 ve 238 sayılı kararları vurgulanmakta ve Filistin halkının tanınmasını içeren uluslararası hukuk kurallarına atıf yapılmıştır (Mercan, 2008: 109). 1980'lerden 1990'lara kadar AT'nin Filistin – İsrail sorununa karşı tutumu; Filistinlilerin kendi kaderini tayin hakkı olduğu ve barış olması için tüm tarafların barış görüşmelerinde yer alması gerektiğini, bu sürece aktif olarak destek vereceğini belirtmiştir. Bunun yanında

⁴⁶ AB güvenliği dendiğinde, kendi halklarının yanında az gelişmiş ülkelerinin halklarının da ekonomik ve siyasi olarak desteklenmesi gerekmektedir. Çatışma yaşanan alan Birlik içerisinde olmasa dahi çatışmanın yarattığı; göç, göç ile gelişen terör olayları ve iç istikrarsızlık gibi sonuçların AB güvenliğini etkilememesi amaçlanmaktadır.

Filistin topraklarında gerçekleşen ve barışa gölge düşüren terör eylemleri kınanmıştır. AB, 1990'lı yıllarda bölgede pek siyasi varlık gösterememiş, 2000'li yıllarda sorunun çözümüne yönelik 1967 sınırları temelinde bir yaklaşım sergilemiş ve konsey kararlarında barışı sağlayacak her türlü çabanın destekleneceği belirtilmiştir (Dağcı ve Sak, 2016: 17-18).

AB'nin Filistin sorununa son yaklaşımı, iki devletli bir çözümdür. AB, Filistin'in bağımsız bir devlet olarak İsrail ve diğer komşuları ile barış içinde yaşamasını hedeflemektedir. Bu nedenle bu çözümü engelleyecek gelişmelere karşı çıkmakta ve müdahale etmektedir. AB, çözüm için 1967 yılında başlatılan; İsrail işgaline ve iki tarafın da taleplerini karşılayabilecek bir anlaşmanın yapılması ve bu anlaşmaların BM Güvenlik Konseyi Kararları, Madrid İlkeleri bağlamında ele alınması gerektiğini öngörmektedir.⁴⁷ Çözümün, bölgedeki tüm ülkelerin yararına olacağını öngören AB, barış müzakerelerini yeniden başlatmak için çalışmaya istekli olduğunu belirtmiştir (EEAS, 2021).

Özetle 1970'lerden itibaren AB 'nin Filistin sorunun çözümüne ilişkin iki konu ön plana çıkmıştır. İlki, Filistin halkının self determinasyon hakkına saygı duyulması olmuş, ikincisi ise insan haklarının ve uluslararası insani hukuk ihlallerine dikkat çekerek Filistin'deki terör eylemleri kınanmıştır. Leyla Halid (FHKC), AB'nin ODGP ve AB'nin terörizm tanımı kapsamında ele alındığında; barış sürecine zarar veren davranışları, sivillerin öldürülmesi, rehin alınması neticesinde terörist olarak görülmektedir. Öncelikle, Leyla Halid'in mensup olduğu örgütün Oslo Barış görüşmelerinde Arafat'ı eleştirmesi ve destek vermemesi, günümüzde bu söylemlerini devam ettirmeleri AB'nin bölgedeki barış çalışmalarına ters düşmektedir. AB, Filistinli halkın self determinasyon hakkına saygı duysa da bu hakkı terör yolu ile elde etme çabalarını kınamaktadır. Leyla Halid'in popüler olmasını sağlayan uçak kaçırma eylemleri ve yolcuları rehin alma ise AB'nin terörizm tanımında yer almakta ve doğrudan terör suçu sayılmaktadır.

AB ve ABD'nin terörizm tanımı birbirine çok yakın olmasına rağmen terörizm listelerindeki örgütlerin hepsi aynı değildir. Bu durumu etkileyen önemli faktörlerden biri de ABD ve AB'nin dış politika stratejileridir.

Yukarıda verilen bilgiler doğrultusunda, aşağıda belirtilen sonuçlara ulaşılmıştır;

⁴⁷ AB'nin Ortadoğu barış sürecinin detaylı bilgi için bkz. https://eeas.europa.eu/diplomatic-network/middle-east-peace-process/337/middle-east-peace-process_en , E.T. 25.05.2021

1. Siyonist ilkeler ile kurulan ve giderek güçlenen İsrail Devleti'nin, kontrol altına aldığı topraklardaki Filistin halkını yaşadıkları yerden zor kullanarak sürmesi mülteci konumuna düşen Filistinlilerin direniş hareketine geçişine neden olmuştur. Filistin direnişi ilk olarak 1920'lerde siyasi birlik oluşturmaya çalışılarak yapılmış fakat topraklara yerleşen Yahudilerin silahlanmalarına izin verilmesi Filistinlilerin de silahlı mücadele kararı almalarında etkili olmuştur.
2. Self –determinasyon hakkına dayanarak kurulan Filistinli direniş grupları zamanla kendi aralarında fikir ayrılıklarına düşmüş ve yeni, farklı ideolojide direniş grupları kurulmuştur. Bunlardan biri olan FHKC, Filistin sorununa dikkat çekmek için yaptığı uçak eylemleri ile kendini dünyaya tanıtmıştır.
3. FHKC'nın uçak kaçırma eylemleri ile tanınan Leyla Halid, yaptığı eylemlerle en tanınmış Filistinli kadın olmuş, direnişin her alanında yer almıştır. Direniş hareketindeki konumu ile sadece milli direniş için değil Ordadoğu'daki kadın figürü için de rol model olmuştur.
4. Leyla Halid'in, terörist veya özgürlük savaşçısı olma durumları, AB ve ABD kapsamında değerlendirildiğinde, ABD ve AB'nin sadece terörizm tanımları değil dış politikalarındaki tutumun da etkili olduğu görülmüştür.

V. SONUÇ

“ABD ve Avrupa Birliği Kapsamında Terörist Ve Özgürlük Savaşçısı Kavramlarının Leyla Halid ve Mandela Örneği Üzerinden İncelenmesi” isimli tez çalışmamızda; terörizm kavramının ortak bir tanımının yapılamaması bağlamında terörist ve özgürlük savaşçısı ayrımının zorluğuna değinilmiş ABD ve AB’nin terörizm düzenlemeleri kapsamında değerlendirme yapılmıştır. Bu değerlendirme için kendilerini özgürlük savaşçısı olarak adlandıran Nelson Mandela ve Leyla Halid örnek olarak ele alınmıştır.

Çalışmada vurgulanan temel unsur; “Birinin teröristi, diğerinin özgürlük savaşçısıdır” olgusudur. Kimin söylediği belli olmayan bu cümlenin önemli nedenlerinden biri çalışmamızın temel noktasını oluşturan terörizm/terörist kavramının tüm uluslararası aktörler tarafından kabul edilen ortak tanımı olmamasıdır. Bu nedenle devletlerin ve diğer uluslararası aktörlerin bir grubu terör örgütü olarak kabul etmesinde devletlerin ulusal çıkarlarının etkili olduğu varsayılmaktadır. Ancak ele aldığımız ABD ve AB’nin terörizm tanımları örnek olarak incelediğimiz Mandela ve Halid’in direniş yöntemleri bağlamında değerlendirildiğinde bu direnişçilerden Mandela’nın bir süre için Halid’in ise günümüzde dahi tanım kapsamında olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Tezin birinci bölümünde ulaşılan sonuçları şu şekilde sıralayabiliriz;

- Terörizm kavramının tüm devletler ve uluslararası aktörler tarafından ortak kabul gören bir tanımı mevcur değildir. Devletlerin ve diğer aktörlerin olayları değerlendirme biçimi, yaptıkları tanımları ve terörist algısını şekillendirmektedir. Bu durum da tezin temelini oluşturan “birinin teröristi diğerinin özgürlük savaşçısıdır” cümlesini haklı çıkarmaktadır.
- Teröst ile özgürlük savaşçısı arasındaki anlam bulanıklığının giderilmesi; yapılan eylemin, adil savaş hukukuna göre değerlendirilmesi ve şiddetin meşruluğu sorgulanarak yapılmıştır. Buna göre; siyasi bir hedef amacı ile halka korku yayan, savaşçı olmayan hedeflere de saldırı gerçekleştiren kişiler terörist, zorba ve işgalci bir yönetime karşı temel haklarını kazanmak adına

savaşan ve savaşmayan grup (sivil) ayrımı yaparak eylem gerçekleştiren kişiler özgürlük savaşçısı olarak kabul edilmektedir.

- İncelenen terörizm tanımlarında devlet mülküne veya güvenlik güçlerine zarar vermek de terör faaliyetleri kapsamına girmektedir. Ancak bu faaliyetler sömürge yönetiminden kurtulmak adına yapılıyorsa şiddetin meşruluğu sorunu ortaya çıkmaktadır. Düzene başkaldıran insanların şiddete başvurma hakları Fanon bağlamında değerlendirilmiştir. Ona göre; sömürge adı altında halka uygulanan şiddete karşı yerli halkın da şiddetle karşılık vermesinden başka çaresi bulunmamaktadır. Bu nedenle bağımsızlık hareketleri adına başvuru şiddet meşru görülmelidir.

Birinci bölümdeki tanımlar ve düzenlemeler kapsamında ele alınan örneklerden birincisi olan Nelson Mandela'nın hayatı ve Güney Afrika Cumhuriyeti'ndeki apartheid rejimine karşı direniş hareketlerinin incelendiği ikinci bölümde ise şu tespitler yapılmıştır;

- 17. yy'dan 19. yy'a kadar sistematik şekilde sömürgeye maruz kalan Güney Afrikalı yerli halk ellerinden alınan temel haklarını geri almak için pasif direniş göstermiş ancak bu direnişlere karşı ırkçı beyaz hükümet tarafından ölümle sonuçlanan müdahaleler gerçekleşmiştir.
- 1960'larda silahlı eylem kararı alan Nelson Mandela liderliğindeki siyah halk, sabotaj eylemleri gerçekleştirmiş, sivillerin zarar görmemesini sağlayacak hedefler belirlemişlerdir. Şiddeti bir araç olarak kullanarak ırkçı rejimi masaya oturmaya zorlayan Mandela, halkının yasal haklarını alma garantisi ile şiddeti terketme çağrılarını yapmış ve birleştirici, yumuşak bir dil kullanmıştır.
- Mandela'nın başvurduğu şiddetin nedenini incelediğimiz ikinci bölümde; sivillerin zarar göreceği eylemlerden kaçınmaları, şiddetin temel hakları elde edene kadar devam ettiği ve yerini barışçıl bir söyleme bırakması, sömürge altındaki bir halkın son çare olarak başvurması nedeni ile birinci bölümdeki terörist tanımlarına uymadığı görülmektedir.

Bu bağlamda üçüncü bölümde ele alınan ikinci örnek Leyla Halid'in direniş mücadelesi incelendiğinde ise Leyla Halid'in başvurduğu şiddet eylemleri için söylemlerinde bir çelişki olduğu ve sivil-asker ayrımı gözetmediği sonucuna ulaşılmıştır. Halid ile yapılan röportajlarda, hakkında yazılan kitaplarda ve

otobiyografisinde; uçak kaçırma eylemleri sonrasında masum olan yolcuların korkmalarından rahatsız olduğunu söylerken sokak direnişlerinde bir sivili vurmanın direniş mücadelesinin getirdiği bir durum olduğunu belirtmektedir. Bununla birlikte hakkında yazılan kitapların yazarlarına; canlı bomba eylemleri için bu durumu tasvip etmediğini iletirken bazı röportajlarında tasvip etmediğini ama gençlerin canlı bomba eylemi gerçekleştirmelerinin yaşadıkları zulümden farksız olduğunu ifade etmiştir. Bu çelişkili ifadeler ve aktif direniş hakkındaki görüşleri Leyla Halid için terörist veya özgürlük savaşçısı kavramlarının bulanıklaşmasına neden olmaktadır. Bu nedenle iki örnek öncelikle adil savaş hukukuna ve şiddetin meşruluğuna göre daha sonra da ABD ve AB'nin tanımı kapsamında değerlendirilecektir.

Fanon'a göre; işgal altındaki bir halkın işgalcilere karşı aktif direniş göstermekten başka çareleri yoktur. Ona göre; sömürgeleşmeden kurtulmak daima şiddet olgusu ile gerçekleşebilmektedir. Şiddet yolu ile sömürge altında tutulan halk, temel hak ve özgürlüklerini şiddete başvurarak almak zorundadır. Sömürge ile sömürgeci birbirine zıt olduğundan pasif direniş ile uzlaşma sağlamak oldukça zordur. Bu nedenle şiddete karşı şiddet meşru olmaktadır. Çünkü zayıf olan sömürgecinin başvuracak bir başka yolu kalmamaktadır.

Galtung'a göre de; siyasi baskıların getirdiği ekonomik yetersizlik, salgın hastalık, göç, çevresel felaketler (su kaynaklarının kirlenmesini önlememek vb.), temel anayasal hakların bir grup için gözardı edilmesi, eşitsiz bir sosyal yapı nedeni ile hakları gasp edilen grup şiddet gerçekleştiriyorsa; şiddeti gerçekleştiren birey değil mevcut sistemdir (Akgül, 2016: 90). Ona göre; Güney Afrika topraklarına gelen beyazların uyguladıkları vahşete günümüzde olsa terörizm denirdi. İrkçı rejimin 1960'lardan sonra başlattığı kurumsal ırk ayrımı sonunda Güney Afrika Cumhuriyeti'nde adil olmayan bir savaş yaşanmış ve beyazlar yenilgiyi kabul etmek zorunda kalmıştır. Beyaz yönetim terörizmi araç olarak kullanmış, işkenceden kaçınmadan doğrudan insanları hedef alırken siyahlar, enerji santralleri gibi maddi varlıklara saldırı gerçekleştirmişlerdir (Galtung, 2012: 149).

Fanon ve Galtung bağlamında ve adil savaş kuramına göre Mandela ve Halid'i değerlendirmek gerekirse; Mandela, kendi toprakalarında köle olmaya zorlanmış, deri rengi nedeni ile ayrımcılığa maruz kalmıştır. Tüm yasal hakları zamanla ellerinden alınmaya başlamış bilimsellikten uzak testler ile insanlar ırklara ayrılmıştır. Her türlü insanlık dışı muameleye uğrayan siyah halk pasif direnişte bulunmuş ancak sivil itaatsizlik protestoları şiddetle bastırılmıştır. Bu kapsamda

Mandela önderliğindeki siyah halkın özgürlüklerini geri almak ve insanca yaşam hakkı için silahlı direnişe başvurması meşru olarak görülmektedir. Bu direnişi sivil halka zarar vermeden gerçekleştirmeyi hedeflediği içinse adil savaş kuramına uygun olmaktadır. Sokakta suçsuz insanlara saldıran, araçları yakan ve kendine özgürlük savaşçısı olarak gören çetelerin mücadelede yerinin olmadığını ifade etmesi ve barış içinde olmayacak bir özgürlüğün gerçek bir özgürlük olmayacağını vurgulaması, Mandela için terörist ve özgürlük savaşçısı ayrımını yapmayı kolaylaştırmaktadır.

Aynı kapsamda Leyla Halid'i değerlendirecek olursak yukarıda bahsettiğimiz üzere; işgal altında kalan Filistin topraklarında Halid'in aktif direnişe başvurması ve eylemlerde yer alması Fanon ve Galtung bağlamında meşrudur. Ancak Halid için terörist ve özgürlük savaşçısı kavramlarının kargaşası başvurduğu eylemlerdeki sivil ayrımını gözetmemesinden kaynaklanmaktadır. Savaşçı olmayanlara karşı korku yaratma, silahlı çatışmada ayırım yapmaksızın ateş etme ve canlı bomba gibi kitlesel masum ölümlerin gerçekleştiği eylemler için çelişkili ifadeleri adil savaş kuramına uymamaktadır. Fakat göz ardı edilmemesi gereken bir konu da gerçekleştirdiği uçak eylemlerinden sonra toplumundaki kadınlar için rol model olmuş ve direnişteki kadın desteği artış göstermiştir.

Buraya kadar çalışmamızın kavramsal boyutu ile değerlendirilen Mandela ve Halid'i çalışmanın da başlığına uygun olarak ABD ve AB'nin terörizm düzenlemeleri kapsamında ele almak gerekmektedir. ABD; siyasi bir amaçla ulus altı gruplar tarafından politik veya sosyal hedefe, mülke ve savaşımayan kitleye yönelik yapılan şiddet hareketine yani masumlara karşı yapılan tüm eylemleri terörizm olarak nitelendirmektedir. Buna göre; Mandela, başlattığı direnişin ilk zamanlarında ABD'nin terörizm tanımına uymuş ve terörist listesinde yer almıştır. Ancak, Mandela'nın 1990'larda şiddetten uzaklaşıp barış dili kullanmasına ve devlet başkanı olmasına rağmen ABD'nin terörist listesinden çıkmamıştır. Bu durumda Mandela'nın ABD dış politikasına karşı eleştirileri de etkili olmuştur. 2008 yılında yaşanan ekonomik krizle birlikte ABD'nin güney bölgelere yönelmesini ve kıtada siyasi olarak merkezi konumda olan Güney Afrika ile olumlu ilişkiler yürütmesini gerektirmiştir. Böylelikle muhatap göreceği devletin önemli bir lideri olan Mandela'nın terörist listesinden çıkarılması gerekmiştir. Leyla Halid ise direnişte bulunduğu süre içerisinde tanım kapsamına girmiştir. Günümüzde aktif direnişte olmasa da mensup olduğu grubun terör örgütü olarak kabul edilmesi Halid'in terörist olarak görülmesine neden olmaktadır.

AB'nin terörizm düzenlemeleri kapsamında ele aldığımızda; Mandela, AB'nin siyasi oluşum sürecinde barış görüşmeleri yapmaya başlamış ve şiddeti terk eden bir pozisyon içerisine girmiştir. AB'nin temel politikası olan barışı koruma ve barış için arabuluculuk yapma stratejisine uygun olan Mandela AB bağlamında hiç terörist kabul edilmemiştir. Ancak ABD'de de olduğu gibi direnişte bulunduğu ilk zamanlarda dahi AB'nin terörist tanımı kapsamında olan Halid, günümüzde de terörist olarak kabul edilmektedir. AB açısından bir terör örgütünü kınamamak dahi terörizm kapsamında olduğu için Halid'in günümüzde aktif direnişte bulunmasa da konferanslar vererek direnişten bahsetmesi terörist olarak değerlendirilmesine neden olmaktadır.

Yukarıda değinilen bilgilerden yola çıkılırsa;

- Mandela; başvurduğu şiddet bağlamında Fanon ve Galtung'a göre haklı, adil savaş kuramına göre gücü ahlaklı kullanan, ABD bağlamında 1990 yılına kadar terörizm tanımına uyan (fakat 2008 yılına kadar terörist listesinde yer alan) ve AB kapsamında hiç terörist kabul edilmeyen bir direnişçi iken,
- Halid, Fanon ve Galtung'a göre haklı, adil savaş kuramına uygun davranmayan, ABD ve AB'nin terörist tanımlarına uyan ve terörist kabul edilen bir direnişçidir. Halid'in bu durumunu Filistin'in devlet olarak tanınmaması da etkilemektedir.

İncelenen örnekler doğrultusunda, normatif olarak düzenleme altına alınmayan direnme hakkını bazı devletler meşru görürken bazıları gayri meşru olarak görmektedir. Bunun nedeni, hangi hal ve durumlarda direnme hakkının kullanılabilmesine dair somut kriterlerin olmamasından kaynaklı anayasal düzenlemelerinin bulunmamasıdır. Tez çalışmasında direnme hakkı için Fanon ve Galtung gibi düşünürler referans alınmış ve kavramlar arasındaki ayrım yapılmaya çalışılmıştır. Bunun sonucu olarak devletlerin terörist kabul ettiği kişiler bu bağlamda değerlendirilmiştir. Şiddeti kullanarak aktif direnişte bulunan grupların uyguladığı şiddetin haklılığı sorgulandığında, terörist olarak kabul edilen kişilerin başka kimseler için direnişçi olarak görüldüğü sonucuna ulaşılmıştır. Çünkü bir kişiyi terörist olarak kabul etmek; devletlerin terörist tanımlarının yanı sıra ulusal çıkarlarına, tehdit algılarına ve dış politika stratejilerine göre değişkenlik göstermektedir. Devletlerin terörizm tanımı olsa da örgütlerin ve kişilerin terörist olarak değerlendirilmesi sadece terörizm tanımı kapsamında olmamakta, devletlerin

ıkarları için oluşturduğu dış politikaların da etkisi büyük önem arz etmektedir. Literatür taramasında terörizm çalışmalarının öznel bir yapıda olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

VI. KAYNAKLAR

KİTAPLAR

- AIKMAN, D. (2003). **Great Souls : Six Who Changed The Century**, Oxford, Lexington Books.
- ARIBOĞAN, D. (2019). **Terör, Tarihin Sonundan Barışın Sonuna**, İstanbul, İnkılap Kitapevi.
- ARMAOĞLU, F. (2019). **Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları**, İstanbul, Kronik Kitap. 5. Baskı
- ARMAOĞLU, F. (2004). **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi**, İstanbul, Alkım Yayınevi. 14. Baskı.
- ATMACA, A.Ö. ve SÜER, B. (2006). **Arap – İsrail Uyuşmazlığı**, Ankara, ODTÜ Yayıncılık.
- BAŞEREN, S. (2002). **Uluslararası Hukuk Açısından Terörizm, Dünyada ve Türkiye’de Terör**, Ankara, T.C. Merkez Bankası Yay.
- BAYKAL, T. ve KOCADOST, B. (2014). **Savaştan Barışa, Çatışmadan Çözüme** İstanbul, Heinrich Böll Stiftung Türkiye Temsilciliği.
- BENSON, M. (1963). **The African Patriots the Story of the African National Congress of South Africa**, London, Faber and Faber Limited.
- BERGER I. (2009). **South Africa in World History**, USA, Oxford University Press.
- BIKO, S. (2021). **Siyah Bilinci**, Ankara, Dipnot Yayınları. 2. Baskı
- BLACK, D. R. (1997). **Addressing Apartheid: Lessons from Australian, Canadian and Swedish Policies in Southern Africa**, (Ed.) COOPER A. F., Niche Diplomacy Middle Powers after the Cold War, Macmillan, Yayıncılık, Londra.
- BORAN, Y. (2006). **Geçmişten Günümüze Filistin Direniş Hareketi El-Fetih ve HAMAS**, İstanbul, Ezgi Yayıncılık.
- CEBECİ, M. (2018). **AB’nin Güvenlik ve Savunma Politikalarında Güncel Tartışmalar, Hukuki, Siyasi ve İktisadi Yönleriyle Avrupa Bütünleşmesinde Son Gelişmeler ve Türkiye – AB İlişkileri**, Ankara, Ankara Üniversitesi Basımevi.

- CHESNAT, C ve LAMA J. (2005) **Filistinliler, 1948-1998 Fedai Nesli: Silahlı Mücadeleden Özgürlüğe**, Ankara, Doruk Yayıncılık 1.Basım
- COADY, T. ve KEEFE, M. (2002). **Terrorism and Justice**, Melbourne University Press.
- COTTRELL, R. (2005). **South Africa A State Of Apartheid**, Philadelphia, Chelsea House Publishers.
- CROMPTON, S.W. (2007). **Nelson Mandela (Modern Peacemakers)**, New York, Chelsea House An imprint of Infobase Publishing.
- DAKERS, D. (2014). **Nelson Mandela. South Africa's Anti-Apartheid Revolutionary**, Ontario, Crabtree Publishing.
- DEDEOĞLU, B. (2003). **Terörizm Üzerine Karşılaştırmalar: Bermuda Şeytan Üçgeni**, B. Dedeoğlu (der.), Düünden Bugüne Avrupa Birliği, İstanbul, Boyut Yayıncılık.
- DINGAKE, M. (1987). **My Fight Against Apartheid**, London, Kriptown Books.
- DOEDEN, M. (2015). **Nelson Mandela. World Leader for Human Rights**, USA, Lerner Publishing.
- DOYRAN, E. (2008). **Bir Direniş Hareketi Olarak Hamas**, Ankara, Elips Kitap.
- DOWER, N. (2009). **The Ethics of War and Peace**, Cambridge, Polity Press.
- DUCLOS, J. (1969). **Anarşizm- Sol Adına Sola İhanet**, İstanbul, Ant Yayınları.
- ELEGAB, O.Y. (1995). **International Law Documents Relating to Terrorism**, London, Cavendish Publishing London.
- ENGDAHL, W. (2004). **A Century of War Anglo-American Oil Politics and the New World Order**, London, Pluto Press.
- ERGİL, D. (1980). **Türkiye’de Terör ve Şiddet**, Ankara, Turhan Kitapevi.
- ERKMEN, S. “Ortadoğu’da Üstünlük Mücadelesi” (2020). B. Özdal, R. Kutay Karaca, (Ed.), **Diplomasi Tarihi II**, Bursa, Dora Yayınları. 341-353
- FALK, R. (2011). **ABD, El- Kaide ve Dünya, 11 Eylül: Tarihsel Dönüşümün Analizi: 2001-2011**, Çev. Mehmet Babacan, İstanbul, Pınar Yayınları.
- FANON, F. (2007) **Yeryüzünün Lanetlileri**, Çev. Şen Süer, İstanbul, Versus Kitap.
- FERRAR, M. (2019). **Özgürlük Savaşçıları**, Çev. F. Sevde Ünal, İstanbul, Profil Kitap. 1. Baskı

- FRIAS, S.A., SAMUEL K. L.H. and WHITE N. (ed). (2012). **The United Nations and Counter-Terrorism: Multilateral and Executive Law-Making** Counter terrorism International Law and Practice, Oxford University Press.
- GALTUNG, J. (2012). **Çatışmaları Aşarak Dönüştürmek Çatışma Çözümüne Giriş**, Ankara, USAK Yayınları.
- GANOR, B. (2006). **Soğuk Savaş Döneminden Geçiş ve Terörizm**, Küresel Terörizm ve Uluslararası İşbirliği Sempozyumu (Ankara, 23-24 Mart 2006), Ankara, Genelkurmay Başkanlığı Terörizmle Mücadele Mükemmeliyet Merkezi Yayını, Genelkurmay Basımevi
- GÜNDÜZ, A. (1994). **Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Teşkilatlar Hakkında Temel Bilgiler**, İstanbul, Beta Yayınları.
- GÜRİZ, A. (2003). **Hukuk Felsefesi**, Ankara, Siyasal Kitabevi.
- HEYWOOD, A. (2013). **Siyasi İdeolojiler**, (Çev: Ahmet Kemal Bayram vd.), Ankara, Liberte Yayınları, 5. Baskı.
- HOFFMAN, B. (2006). **Inside Terrorism**, New York, Columbia University Press.
- HORWITZ, R. B. (2001). **Communication and Democratic Reform in South Africa**, San Diego, Cambridge University Press.
- HROUB, K. (2006). **Hamas: A Beginner's Guide**, Londra, Pluto Press.
- HROUB, K. (2000). **Hamas: Political Thought and Practice**, Washington, Institute for Palestine Studies.
- IRVING, S. (2014). **Filistin Kurtuluşunun Simgesi: Leyla Halid**, İstanbul, İntifada Yayınları. 1. Baskı
- JOFFE, J. (2007). **The State vs. Nelson Mandela The Trial that Changed South Africa**, Oxford, Oneworld Book.
- KARACA, A. (2017). **Yahudilerin Babil Sürgünü**, Ankara, Hayat Vakfı.
- ROSAND, E.ve MILLAR, A. (2007). **Strengthening International Law and Global Implementation,Uniting against Terror**. D. Cortright ve G. A. Lopez (Ed.), **Cooperative Nonmilitary Responses to the Global Terrorist Threat** içinde. MIT Press, London.
- KARAŞAHAN, M. (2010). **Irkçılık Cehennemi, Güney Afrika'da Apartheid Uygulması**, İstanbul, Pınar Yayınları. 1. Baskı
- KAYA, İ. (2005). **Terörle Mücadele ve Uluslararası Hukuk**, Ankara, USAK Yayınları.

- KELEŞ, R. ve ÜNSAL, A. (1982). “**Kent ve Siyasal Şiddet**”, Ankara, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Yayınları
- KNOX C. ve Padraic Q. (2000). **Peace Building in Northern Ireland, Israel and South Africa**, Londra, Palgrave Macmillan.
- KÜTÜKÇÜ, M.A. ve Erdal, S., (2011). **Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi Kararları (1946-1965) (Cilt C.1)**, Konya, Mimoza Yayın.
- LAQUEUR, W. (2012). **A History of Terrorism**, New Brunswick and London, Transaction Publishers.
- LEVITT, M. (2006). **Hamas: Politics, Charity, and Terrorism in the Service of Jihad**, USA, Yale University Press
- LIVINGSTON, G. (2009). **America's Backyard The United States and Latin America from the Monroe Doctrine to the War on Terror**, Lodon&New York, Zed Books.
- MACDONALD, E. (1997). **Önce Kadınları Vurun**, İstanbul, E Yayınları.
- MACDONALD, F. ve MCLEISH, K. (1997). **Men and Woman Who Changed the World**, London, Collins book.
- MANDELA, N. (2013). **Özgürlüğe Giden Uzun Yol**, Çev. Osman İşçi, Diyarbakır, Aram yayınları. 1. Baskı
- MANDELA, N. (1986). **Özgür Bir Güney Afrika**, Çev. Ayse Erol, İstanbul, Belge Yayınları.
- MARGHELLA, C. (2003). **Şehir Gerillasının El Kitabı**, Eriş Yayınları.
- MARTIN, G. (2017). **Terörizm, Kavramlar ve Kuramlar**, Çev. İhsan Çapçioğlu, Ankara, Adres Yayınları. 1. Baskı
- MARTIN, G. (2011). **The SAGE Encyclopedia of Terrorism**, USA, SAGE Publications.
- MISHAL, S. ve SELA, A. (2000). **The Palestinian HAMAS: Vision, Violence and Coexistence**, New York, Columbia University Press.
- MONTEFIORE, S. S. (2008). **Speeches That Changed The World : The Stories And Transcripts Of The Moments That Made History**, London, Quercus Pub.
- MORRIS, M. (2004). **Every Step of the Way The journey to freedom in South Africa**, HSRC Press.
- NATHAN, L. (2004). **Accounting For South Africa’s Successful, Transition To Democracy**, London, Development Research Centre.

- NATHANSON, S. (2010). *Terrorism and the Ethics of War*, Cambridge, Cambridge University Press.
- NETANYAHU, B. (1986). **Terrorist and Freedom Fighters**, (Ed. Benjamin, N). Terrorism How The West Can Win. London.
- OCCHIPINTI, J. (2003). **The Politics of EU Police Cooperation: Toward a European FBI?**, Lynne Rienner Publishers, London.
- ORMAN, J. (2008). **Language Policy and Nation-Building in Post-Apartheid South Africa**, Vienna, Springer.
- ÖZDAL, B. “Büyük Fransız Devrimi ve Koalisyon Savaşları’nın Diplomasinin Gelişimine Etkileri”, (2018). B. Özdal, R. Kutay Karaca (Ed), **Diplomasi Tarihi I**, Bursa, Dora Yayınları. 341-376.
- ÖZDEMİR, A. “Ortadoğu’daki Gelişmeler”, (2020). B. Özdal, R. Kutay Karaca, (Ed.), **Diplomasi Tarihi II**, Bursa, Dora Yayınları. 452-494 2. Baskı
- PETERSON, M.J. “Using the General Assembly”, (2004). J. Boulden ve T. Weiss (Ed.), **Terrorism and the UN: Before and After September 11**, Bloomington, Indiana University Press. 173-197
- PILLAR, P. R. (2001). **Terrorism and U.S. Foreign Policy**, Washinton D.C., Brooking Institution.
- POGRUND, B. (1996). **Nelson Mandela**, Çev., Leyla Onat, Ankara, İlkaynak Kültür ve Sanat Yayınları. 1. Baskı
- REÇBER, K. (2014). **Uluslararası Hukuk**, Bursa, Dora Basım. 1. Baskı
- ROSAND, E.ve MILLAR, A. (2007). **Strengthening International Law and Global Implementation,Uniting against Terror**. D. Cortright ve G. A. Lopez (Ed.), **Cooperative Nonmilitary Responses to the Global Terrorist Threat** içinde. MIT Press, London.
- RUHİ, M. E. (2018). **Güney Afrika’da Irk Ayrımcılığı Politikaları**, İstanbul, On İki Levha Yayıncılık. 1. Baskı
- SCHANZER, J. (2008). **Hamas vs. Fatah: The Struggle for Palestine**, New York, St Martin’s Press.
- SCHMID A. ve JONGMAN,A.J. (2005). **Political Terrorism: A Research Guide to Concepts, Theories, Data Bases and Literature**, New Brunswick and London, Transaction Publishers. 1. Basım.
- SCHRAEDER, Peter, J., (1994). **United States Foreign Policy Toward Africa: Incrementalism, Crisis and Change**, New York, Cambridge University Press. 1. Baskı

- SEEKINGS, J. Nattrass, N. (2005). **Class, Race, and Inequality in South Africa**, London, Yale University Press.
- SMITH, B. L. (1994). **Terrorism in America: Pipe Bombs and Pipe Dreams (SUNY series in New Directions in Crime and Justice Studies)**, New York, Sunny Press.
- ŞENOCAK, H.E. (2005). **Avrupa Terör Örgütleri ve Ülke Uygulamaları**, İstanbul, Platin yayınları, 1. Basım.
- THOMPSON, L. M. (2001). **The History of South Africa**, New Hawen, Yale University Press. 3. Baskı.
- TÖREN, T. (2014). **Yeni Güney Afrika: Kararan Kapitalizm Güney Afrika’da Kapitalizm, Irk, Sınıf**, İstanbul, SAV Sosyal Araştırmalar Vakfı Yayınları. 1. Baskı
- TUCKER, S. (2010). **The Encyclopedia of Middle East Wars The United States in the Persian Gulf, Afghanistan, and Iraq Conflicts**, ABC-CLIO Publishing.
- TUNCER, H. (1997). **Irkcılıktan Özgürlüğe Güney Afrika**, İstanbul, Çağdaş yayınları.
- TURAN, Ö. (2002). **Siyonizm, İsrail ve Filistin Direnişi Düşman Kardeşler**, İstanbul, Akka Yayıncılık.
- TÜRKİYE BAROLAR BİRLİĞİ, (2006). **“Türkiye ve Terörizm”**, Ankara, Türkiye Barolar Birliği Yayınları.
- TZU, S. (2014). **Savas Sanatı**, Çev. Pulat Otkan, Giray Fidan, İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları
- UÇKAN, G. (1986). **Çağdaş Sömürgecilik ve Emperyalist Yayılma Örneği, Güney Afrika Cumhuriyeti**, İstanbul, Yarın Yayınları.
- VOLKAN, V. ve SUİSTOLA, J. (2018). **Tarihi ve Psikolojik Boyutları ile Terörizm**, Ankara, Pusula Yayınevi. 1. Baskı
- YOUSEF, M. H. ve Brackin, R. (2010). **Hamas’ın Oğlu, Terörün Gerçek Yüzü: İhanet, Siyaset, Entrika ve Ölümcül Seçimler**, İstanbul, Destek Yayınları.
- WALKER, C. (2007). **The Legal Definition of 'Terrorism' in United Kingdom Law and Beyond**, London, Public Law.
- WEISS, T.G. ve THAKUR, R. (2010). **Global Governance and the UN An Unfinished Journey**, Indiana University Press.

WOLL, K. (2014). **Nelson Mandela. South African President and Civil Rights Activist**, New York, ABDO Publishing Company.

MAKALELER

ABDURRAHMANLI, E. (2019).“Küreselleşme Olgusuyla Birlikte Büyüyen Terörizm”, **Anadolu Akademi Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt 1,Sayı 1, ss. 99.

AKDEMİR, M.(2009). “Frantz Fanon da Şiddetin Meşruluğu Sorunu”, **Kaygı Dergisi**,Sayı 12,ss.255-259.

AKÇAY, E., AKMAN, E., ARGUN, Ç. (2011). “Ab’nin Tarihsel Gelişimi Ve Ortak Dış Ve Güvenlik Politikası”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi**, Cilt 3, Sayı 4, ss. 117-131

AKMAN, H. ve TOMAN, M. (2014). “Tarihi Süreç İçerisinde Amerikan İmparatorluğu”, **Tarih Okulu Dergisi**, Cilt 7, Sayı 20, ss. 285-331

ARSAVA, A.F.(2011).“Egemenlik ve Koruma Sorumluluğu”, **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt 15, Sayı 1, ss.101-124.

BİLENSOY, İ.(2018).“George W. Bush Ve Barack Obama Dönemlerinde Terörizme Karşı Uygulanan Politikaların Karşılaştırılması”, **Lectio Socialis**, Cilt 2, Sayı 1, ss.62.

BİLİCAN, N.(2005).“Pentagon’un Yeni Yol Haritası ve Türkiye’nin Ulusal Güvenlik Politikalarına Etkileri”, **Güvenlik Stratejileri Dergisi**,cilt 1, sayı 1,ss.50-52.

CANKARA, P.(2020)”2000’lerde Filistin’de Meşru Temsilcilik Tartışmaları: Hamas İle El-Fetih Arasındaki Rekabet”,**Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi KAÜİİBFD**,Cilt 11, Sayı 21, ss.1-35.

ÇETİN, B.(2017). “Donald Trump’ın Radikal Terör Karşısındaki Nefret Söyleminin Yazılı Basında Ele Alınış Biçimi”,**International Journal of Social Sciences and Education Research**, Cilt 3, Sayı 3,ss. 847.

ÇETİNKAYA, G.(2019). “Soğuk Savaş Döneminde Türkiye Ve Eisenhower Doktrini”, **Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt 3, sayı 2,ss.1-14.

DAĞCI, K. Ve SAK, E. (2016).” AB’nin Dış Politikası Açısından Filistin-İsrail Sorununa Temel Yaklaşımı ve Araçları: Deklarasyonlar ve Ekonomik Yardımlar “, **Yalova Sosyal Bilimler Dergisi** ,cilt 5, sayı 10, ss.9-30 .

DENİZ, E . (2019). “Güney Afrika’yı Uluslararası Hiyerarşide Konumlandırmak: Yeni Yükselen Orta Ölçekli Güç”,**Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi** , cilt 4,sayı 7, ss.63-73 .

- DİNÇER, M.(2018).“Just War Theory İn International Relations: Implementation Of Just War Model Of St. Thomas Aquinas To The Fourth Crusade”, **BJSS Balkan Journal of Social Sciences** , Cilt 7,Sayı 14, ss.113.
- DURSUNOĞLU, İ.(2016)“Sosyal Darwinizm”, **Karabuk University Journal of Institute of Social Sciences**, cilt 6, sayı 1, ss.211-221.
- EFEĞİL,E.(2016).“AK Parti Hükümetinin Orta Doğu Politikası ve ABD Yönetimi ile Batılı Uzmanların Eleştirileri”,**Gazi Akademik Bakış**, Cilt 9, Sayı 18, ss.55.
- GANOR, B. (2018).“Is One Man’s Terrorist Another Man’s Freedom Fighter?”, **International Institute for Counter-Terrorism**, ss.1-4.
- GENÇTÜRK, T.(2012). “Terör Kavramı ve Uluslararası Terörizme Farklı Yaklaşımlar”, **Başkent Üniversitesi Stratejik Araştırmalar Merkezi**, ss.2-11.
- GOLDER, B. ve Williams, G.(2004).“What is ‘terrorism’? Problems of Legal Definition”, **UNSW Law Journal**, Sayı 27,ss.270-295.
- GÖKER, E.(2003). “Güney Afrika Devrimine Ne Oldu?”, **Birikim Dergisi**, sayı 175-176.
- GÖNÜLAL, Ü . (2017). “Filistin Sorununda Dönüm Noktası: Donald Trump’ın Barış Sürecine Son Veren Hamlesi ve İsrail Lobisinin Etkisi”,**The Turkish Yearbook of International Relations** , Cilt 48, ss.99-109 .
- GÜLCAN, P.(2016).”Barış Çalışmaları: Başlangıçtan Günümüze Değişimi”, **Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi**, cilt 3,sayı 1,ss.85-106.
- GÜMÜŞ, İ . (2020). “Apartheid Döneminde Güney Afrika Ve Uluslararası Çalışma Örgütü İlişkileri”, **Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi** , cilt 5, sayı 10, ss.25-37 .
- GÜNARSLAN, H . (2020). “Güney Afrika’da İngiliz-Boer Savaşı ve St. Helena Adası’ndaki Boer Esir Kampları”, **Akademi Sosyal Bilimler Dergisi** , cilt 7, sayı 20,ss.6-26.
- HADFIELD, L. (2010)“Public Faith and the Politics of Faith”, **Journal for the Study of Religion**, Cilt 23, sayı 1/2, ss.5-16.
- HURMİ, A.B.(2010).” Bush Ve Obama Karşılaştırması Çerçevesinde Amerikan Dış Politikası Analizi”, **Alternatif Politika**, Cilt 2, Sayı 1,

- KANSU, A.(1994).”Güney Afrika’da Demokratikleşme Süreci”, **Birikim Dergisi**, Sayı 61, ss.54-73.
- KAP, D.(2015).“AB ve Türkiye'nin Işid ve Yabancı Savaşçılarla Mücadele Politikası”, **İKV Değerlendirme Notu**, Sayı 108
- KARAAĞAÇ, Y.(2019). “Terörizmle Mücadele Yöntemleri: İngiltere Ve Kolombiya Örneği”, **Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi**, Cilt 6, Sayı 1
- KAYA,S.(2005). “INTERPOL, EUROPOL ve Uluslararası Terörizm”, **Güvenlik Stratejileri Dergisi** , Cilt 1, Sayı 2, ss.39.
- KEDİKLİ,U.(2006). “Avrupa Birliği’nin Terörizmle Mücadele Politikaları ve Hukuki Boyutu”, **Uluslararası Hukuk ve Politika**, Cilt 2, Sayı 7
- LOOSEMORE, M., THEN, S. K. “Terrorism Prevention, Preparedness, and Response in Built Facilities”, **Facilities**, Vol: 24, Issue: 5/6, 2006, ss.157-176.
- MARARİ, A.(2007).“Terrorism as a Strategy of Insurgency”, **Terrorism and Political Violence**, Cilt 5, Sayı 4,ss.213-251.
- MAQDS, M. (1993). “ Charter of the Islamic Resistance Movement (Hamas) of Palestine”, **Journal of Palestine Studies**, cilt 22,sayı 4,ss. 122-134.
- NOVOTNY,D.(2007). “What is Terrorism?, Focus on Terrorism”, **Nova Publishers**, Cilt 8, ss.23.
- OLIVER, E,ve Oliver, W. H. (2017). “The Colonisation of South Africa: A unique case”,**HTS Teologiese Studies / Theological Studies**, Cilt 73,Sayı 3,ss. 1-8.
- OVALI, Ş.(2006). “AB’nib Terörizmle Mücadele Politikasındaki Dönüşüm: 11 Eylül ve Madrid Saldırılarınin Etkileri”, **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, Cilt 5, Sayı 3, ss.83.
- ÖNDER, E.(2020).“Başkanların Doktrinleri Çerçevesinde, Abd’nin Yeni Güvenlik Anlayışı Ve Soğuk Barış”, **Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 4, Sayı 1, ss.33.
- ÖZCAN, G.(2019). “Çevreleme Politikası”, **UİK Güvenlik Yazıları**, Sayı 41, ss.1-2.

- ÖZCAN, M. ve Yardımcı, S.(2005). “Avrupa Birliği ve Küresel Terörizmle Mücadele”,**Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık İnternet Dergisi**,e-akademi, Sayı. 39.
- ÖZTEKİN, A . (2020).” Locke’un Toplum Sözleşmesi Hipotezi, Hipotezin Felsefi-Tarihi Açından Eleştirisi Ve Günümüz Koşullarında Değerlendirilmesi”, **Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, cilt 2, sayı 2 , ss.337-433.
- POYRAZ, M. (2019). “Brics: Bir Alternatif Düzen Arayışı Mı?”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi** , cilt 10, sayı 24,ss.434-449.
- RAPOPORT, D.C(2002). “The Four Waves of Rebel Terror and September 11”, **University of California at Los Angeles, Department of Political Science**,cilt 8, Sayı 1,ss. 2.
- ROMANOV, V.A.(1990). “The United Nations and the Problem of Combatting International Terrorism”, **Terrorism and Political Violence**, Cilt 2, Sayı 3,ss. 290.
- SCHAM, P. ve Abu-Irshaid, O.(2009). “Hamis: Ideological Rigidity and Political Flexibility”, **USIP Report**, report no 224, ss.2-24.
- SCHBLEY, A.(2003).“Defining Religious Terrorism: A Causal and Anthological Profile”, **Studies in Conflict and Terrorism**, Sayı 26, ss.105-106.
- SOUTHALL, R.(1981).”Buthelezi, Inkatha And The Politics Of Compromise”, **African Affairs**,cilt 80, sayı 321,ss.453–481.
- ŞAHİN,Ç.(2017).“Sosyal Darwinizm, Nazizm ve Hukuk İlişkisi Üzerine Bir Değerlendirme”,**Hacettepe Hukuk Fakültesi Dergisi** , cilt 7, sayı 1, ss.565-584.
- TAMIMI, A.(2007). “Palestine Question and Islamic Movement: The Ikhwan (Muslim Brotherhood) Roots of Hamas”, **Kyoto Bulletin of Islamic Area Studies**,Cilt 1,Sayı 1,ss.30-51.
- TAN, M. (2007). “Fanon ve Bağımsızlaşma Süreci”, **Eskiyeni Dergisi**, cilt,sayı 5, ss.30-36.
- TEZCAN, D. (1988).“Uluslararası Terör Suçlarında Uluslararası Yardımlaşma”, **Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt1, Sayı 1,ss.24.
- TOMAN, M. ve AKMAN, H.(2014).“Küresel Teröre Karşı Savaş Doktrinin Oluşumu Ve Ortadoğu’ya Yansımaları”, **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Cilt 7,Sayı 35,s s.302.

- TURİNAY, F.(2016). “Ceza Hukukunda Terör Örgütü Kavramı”, **TBB Dergisi**, Sayı 116, ss.39-84.
- TWALA, C.(2014).”The Historical Significance of the African, National Congress (ANC) Election Campaigns 1994-2014: A Genuine, Process of Political Liberalisation?”, **Mediterranean Journal of Social Sciences** , cilt 5, sayı 7, ss.561-568.
- ÜNSAL, Z. ve OLÇAR, K . (2019). “Avrupa’da Radikalleşme ve DAEŞ: DAEŞ’in Evrilmesi ve Avrupa Güvenliğine Yönelik Tehditler “, **Güvenlik Stratejileri Dergisi** , cilt 15, sayı 29, ss.115-150 .
- YALÇIN, H.B.(2015).“Obama Starteji ve Ortadoğu”,**Akademik Orta Doğu**, Cilt 9, Sayı 2,ss. 59.
- YARGIÇ,S.(2009). “Terör Olgusunun Uluslararası Hukuk Ve İnsan Hakları Hukuku Üzerindeki Değiştirici Etkisi” **İstanbul Üniversitesi**,ss.11-12.
- YAŞAR, E. ve ARGUN, Ç. Ve AKMAN, E.(2011). “Ab’nin Tarihsel Gelişimi Ve Ortak Dış Ve Güvenlik Politikası”, **Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi**, Cilt 3, Sayı 2, ss.125.
- YAŞAR, K.E.(2015). “Güncel Değişikliklerle Fransız Ceza Hukukunda Örgüt Kavramı ve Örgütlenme Suçları”, **CHKD**, *Cilt 3, Sayı 1, ss. 204*.
- YAYLA, A.(2014).”Terör ve Terörizm Kavramlarına Genel Bakış”, **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**,cilt 45,sayı 1,ss.335-386.
- YENİÇERİ, Z. ve DÖNMEZ, A.(2008). “Terörizm ve Terörist Algısı: Silahı Kimin Tuttuğu Ne Kadar Etkili?”, **Türk Psikoloji Dergisi**, Cilt 23, Sayı 62,ss.93-103.

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

- ADEJUMOBİ, S. (2008). “The Pan-African Congress, 1900-1945”, <https://www.blackpast.org/global-african-history/perspectives-global-african-history/pan-african-congresses-1900-1945/> (Erişim Tarihi: 06/04/2021).
- AKIN, A., “Gerilla savaşı taktikleri: Başlıca gerilla savaşı taktikleri nelerdir?”, Stratejik Araştırma Merkezi, <https://www.stratejikanalizmerkezi.com/gerilla-savasi-taktikleri-baslica-gerilla-savasi-taktikleri-nelerdir/>, (Erişim Tarihi: 04/12/2020)
- ARIK, M., “The Weatherman: ABD’ye Başkaldıran Gençler”, Srtatejik Ortak, <https://www.stratejikortak.com/2017/02/the-weatherman.html>, (Erişim Tarihi: 12/02/2021).

- BAKER, A. “This Photo Galvanized the World Against Apartheid. Here's the Story Behind It”, <https://time.com/4365138/soweto-anniversary-photograph>, (Erişim Adresi: 01/04/2021).
- BARAT, F., “‘For me, Palestine is paradise’: An interview with Leila Khaled”, Mondoweiss, <https://mondoweiss.net/2014/04/palestine-paradise-interview>, (Erişim Tarihi: 01/06/2021).
- BARRET, T. ve RAJU, M., “US Capitol secured, 4 dead after rioters stormed the halls of Congress to block Biden's win”, CNN Politics, <https://edition.cnn.com/2021/01/06/politics/us-capitol-lockdown/index.html>, (Erişim Tarihi: 12/02/2021).
- BIDEN, J.R. “Why America Must Lead Again Rescuing U.S. Foreign Policy After Trump”, Foreign Affairs, <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2020-01-23/why-america-must-lead-again>, (Erişim Tarihi: 01/02/2021).
- BOWEN, J., “1967 Arap-İsrail Savaşı: Orta Doğu'yu sarsan 6 gn”, BBC NEWS TÜRKÇE, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-40157650>, (Erişim Tarihi: 02/06/2021).
- BLME, M.S. ve ULUTAş, U., “Filistin’de Siyasi Aktörler ve Partiler”, <http://file.setav.org/Files/Pdf/filistin%E2%80%99de-siyasi-aktorler-ve-partiler.pdf>, (Erişim Tarihi: 04/06/2021).
- BÖLME, M. S., “Gazze’de Katliam Türkiye, Ortadoğu ve Filistin Sorunu”, SETA ANALİZ, <http://file.setav.org/Files/Pdf/gazzede-katliam-turkiye-ortadogu-ve-filistin-sorunu.pdf>,
- BRNING, M., “PFLP: Arab Anti-Imperialists”, https://link.springer.com/chapter/10.1057/9781137296931_4. (Erişim Tarihi: 18/04/2021).
- BUNYAN, T., “Trevi, Europol and the European state”, <https://www.statewatch.org/media/documents/news/handbook-trevi.pdf>, (Erişim Tarihi: 02/09/2020).
- BURKE, P ve FELTES, J., “CT OVERVIEW: GERMANY Nations: CT Overviews, Research Papers”, Counter Terrorism Ethics, <http://counterterrorismethics.com/the-counter-terrorism-landscape-in-germany/>, (Erişim Tarihi: 12/01/2021)
- BUSH, G.W., “Strengthen Alliances to Defeat Global Terrorism and Work to Prevent Attacks Against Us and Our Friends”, The White House, <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2002/nss3.html>, (Erişim Tarihi: 15/02/2021).
- CANGIZBAY, K., “Terr m, tedhiş mi?”, BirGn, <https://www.birgun.net/haber/terror-mu-tedhis-mi-13022>, (Erişim Tarihi: 17/12/2020)

- COOPER, H., “Army activates D.C. National Guard to deploy troops to the Capitol”, NYTIMES, <https://www.nytimes.com/2021/01/06/us/politics/national-guard-capitol-army.html?partner=IFTTT>, (Erişim Tarihi: 15/02/2021).
- ÇALIŞKAN, D., KARATAŞ, A., NAZAL, N., “Leyla Halid: Yaşayan bir direniş efsanesi”, Evrensel.Net, <https://www.evrensel.net/haber/347164/leyla-halid-yasayan-bir-direnis-efsanesi>, (Erişim Tarihi: 04/06/2021).
- DEĞİRMENCİOĞLU, B. “Burcu Değirmencioğlu, Güney Afrika Ulusunun Babası İnsan Haklarının Yılmaz Savunucusu Nelson Mandela, Ankara Barosu, <http://www.ankarabarusu.org.tr/site/ankarabarusu/hgdmakale/2013-2/19.pdf>, (Erişim Tarihi: 06/05/2021).
- DURŞUN, S., “Direnişçi Sanıyorduk Emperyalist Çıktı”, Gerçek Hayat, <http://www.gercekhayat.com.tr/portre/direnisci-saniyorduk-emperyalist-cikti>, (Erişim Tarihi: 05/05/2021).
- EMİROĞLU, S., “Artıları ve eksileriyle Barack Obama”, BBC News Türkçe, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-38688550>, (Erişim Tarihi: 27/01/2021)
- ESEN, H., “İngiltere'de terör şüphelileri süre sınırlaması olmadan kısıtlamalara tabi tutulacak”, AA, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ingilterede-teror-suphelileri-sure-sinirlamasi-olmadan-kisitlamalara-tabi-tutulacak-1847351>, (Erişim Tarihi: 24/01/2021)
- GAUB, F. “Global Trends to 2030: Challenges and Choices for Europe”, https://espas.secure.europarl.europa.eu/orbis/sites/default/files/generated/document/en/ESPAS_Report2019_V14.pdf, (Erişim Tarihi: 26/12/2020).
- Glücksmann, R. “Apartheid Legislation in South Africa”, <http://ra.smixx.de/media/files/Apartheid-Legislation-in-South-Africa-2010-2-01.pdf>, (Erişim Tarihi: 10/04/2021).
- HIRS, M. “Bush and the World”, Foreign Affairs, <https://www.foreignaffairs.com/articles/united-states/2002-09-01/bush-and-world>, (Erişim Tarihi: 01/09/2020).
- KAPLAN, F., “Obama’s Way The President in Practice”, Foreign Affairs, <https://www.foreignaffairs.com/articles/2015-12-07/obamas-way>, (Erişim Tarihi: 27/01/2021)
- KAYA, T.Ö. “Trump-Avrupa Bırlığı Ve İsrail-Filistin Uyusmazlığı”, ORSAM, https://www.orsam.org.tr/d_hbanaliz/Analiz_219_tr.pdf, (Erişim Tarihi: 27/05/2021).
- KAUFMAN, S.J., “The End of Apartheid: Rethinking South Africa’s ‘Peaceful’ Transition”, Polisci, <https://www.polisci.upenn.edu/sites/default/files/kaufman.pdf>, (Erişim Tarihi: 01/05/2021).
- KESKİN, Ş. ve ŞENGAL, A., “Filistin Kadın Hareketi”, BDS TÜRKİYE, <http://bdsturkiye.org/filistin/filistin-kadin-hareketi-sebnem-keskin-aynur-sengal>, (Erişim Tarihi: 25/04/2021).

- MCLAUGHLIN, D., “Nelson Mandela, Ronald Reagan And The Cold War”, The Federalist, <https://thefederalist.com/2013/12/17/nelson-mandela-ronald-reagan-cold-war/>, (Erişim Adresi: 05/05/2021).
- NİCOL, M., “Nelson Mandela’s Warders”, https://www.nelsonmandela.org/images/uploads/Nelson_Mandelas_Warders.pdf, (Erişim Tarihi: 01/04/2021).
- RAVİD, B., “European Union: Hamas, Other Gaza Terror Groups Must Disarm “, <https://www.haaretz.com/.premium-eu-gaza-terrorists-must-disarm-1.5256433>, (Erişim Tarihi: 20/05/2021).
- SCHMİTT, P.,” Interview with Leila Khaled: ‘BDS is effective, but it doesn’t liberate land”, <https://www.972mag.com/interview-with-leila-khaled-bds-is-effective-but-it-doesnt-liberate-land/>, (Erişim Tarihi: 01/06/2021).
- SINMAZ, K. “ABD’nin Dönüşen Filistin-İsrail Politikası”, İNSAMER, https://insamer.com/tr/abd-nin-donusen-filistin-israil-politikasi_3801.html, (Erişim Adresi: 28/05/2021).
- STAFF, T., “Hamas Cheers Nixing Of Nationalist March: Jerusalem ‘Is A Red Line’ Times of Israel”, <https://www.timesofisrael.com/from-gaza-classrooms-to-the-dnc-palestinian-female-terrorists-are-all-the-rage/>, (Erişim Tarihi: 04/06/2021).
- YAZGAN, N., “Filistin-İsrail arasındaki çatışma, 10 Mayıs'tan itibaren yoğun bir şekilde sürüyor”, <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/filistin-israil-arasindaki-catisma-10-mayistan-ibaren-yogun-bir-sekilde-suruyor-1836321>, (Erişim Tarihi: 20/05/2021).
- TUTU, D., “Truth and Reconciliation Commission, South Africa” , <https://delphipages.live/tr/cesitli/truth-and-reconciliation-commission-south-africa>,
- OBAMA, B. “National Security Strategy 2010”, https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/rss_viewer/national_security_strategy.pdf, (Erişim Adresi: 06/09/2020).
- OBAMA, B. “National Security Strategy 2015”, https://obamawhitehouse.archives.gov/sites/default/files/docs/2015_national_security_strategy_2.pdf, (Erişim Tarihi: 06/09/2020).
- ÖZDOĞAN, M. “Gerilla Savaşı Nedir? Marksizm ve Mao Örneği”, https://www.researchgate.net/publication/340233359_Gerilla_Savasi_Nedir_Marksizm_ve_Mao_Ornegi, (Erişim Tarihi: 11/10/2020).
- TAMİMİ, A. (2007). “Palestine Question and Islamic Movement: The Ikhwan (Muslim Brotherhood) Roots of Hamas”, https://kias.asafas.kyoto-u.ac.jp/1st_period/contents/pdf/kb1_1/07tamimi.pdf, (Erişim Tarihi: 05/05/2021).

- TRUMP, D.J., “National Security Strategy 2017”, <https://trumpwhitehouse.archives.gov/wp-content/uploads/2017/12/NSS-Final-12-18-2017-0905.pdf>, (Erişim Tarihi: 06/09/2020).
- YILMAZ, S., “ABD, Monroe Doktrini'ne Dönebilir”, 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, <https://21yyte.org/tr/merkezler/bolgesel-arastirma-merkezleri/amerika-arastirmalari-merkezi/abd-monroe-doktrinine-donebilir-mi>, (Erişim Tarihi: 14/02/2021).
- YÜRÜK, B. “Biden: ABD Kongresini basanlar 'yerli terörist’”, AA, <https://www.aa.com.tr/tr/abd-baskanlik-secimleri-2020/biden-abd-kongresini-basanlar-yerli-terorist/2102426#>, (Erişim Tarihi: 13/02/2021).
- WAXMAN, B. “The U.S. Government Had Nelson Mandela on Terrorist Watch Lists Until 2008. Here's Why”, Time, <https://time.com/5338569/nelson-mandela-terror-list/>, (Erişim Adresi: 05/04/2021).
- WIKAN, V.S., “Is “One Man’s Terrorist Another Man’s Freedom Fighter?””, E-International Relation, <https://www.e-ir.info/2018/11/29/is-one-mans-terrorist-another-mans-freedom-fighter/>, (Erişim Tarihi: 14/11/2020)
- URL-1 “Leyla Halid Medya Şafak'a konuştu: Filistin Halkının önündeki tek seçenek direniş ve silahlı mücadeledir”, <https://www.medyasafak.net/haber/2663/leyla-halid-medya-safaka-konustu--filistin-halkinin-onundeki-tek-sece>, (Erişim Tarihi: 03/06/2021).
- URL-2 The PFLP-NGO Network, NGO Monitor, “<https://www.ngo-monitor.org/reports/the-pflp-ngo-network/>”, (Erişim Tarihi: 18/05/2021)
- URL-3 “Direniş hareketleri ekseninde Filistin” <https://ilkha.com/guncel/direnis-hareketleri-ekseninde-filistin-93644>, (Erişim Tarihi: 17/05/2021).
- URL-4 “Leyla Halid: Yaşasın Filistin, Yaşasın Kürdistan”, Gazete Duvar, <https://www.gazeteduvar.com.tr/politika/2020/02/23/leyla-halid-yasasin-filistin-yasasin-kurdistan>, (Erişim Tarihi: 01/06/2021).
- URL-5 “AJC Transatlantic Institute Calls on European Parliament to Condemn Appearance of Palestinian Terrorist, Investigate Incident”, AJC Transatlantic Institute, <https://transatlanticinstitute.org/press-releases/ajc-transatlantic-institute-calls-european-parliament-condemn-appearance-palestinian>, (Erişim Tarihi: 02/12/2021).
- URL- 6 “Profile: Popular Front for the Liberation of Palestine (PFLP)”, BBC NEWS, <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-30099510>, (Erişim Tarihi: 26/05/2021).
- URL-7 “Popular Front for the Liberation of Palestine”, <https://www.britannica.com/topic/Popular-Front-for-the-Liberation-of-Palestine>, (Erişim Tarihi: 19/05/2021).

- URL-8 “Popular Front for the Liberation of Palestine (PFLP)”, https://ecfr.eu/special/mapping_palestinian_politics/popular_front_for_the_liberation_of_palestine, (Erişim Tarihi: 23/05/2021).
- URL-9 “Palestinian Terror Groups: Popular Front for the Liberation of Palestine (PFLP)”, Jewish Virtual Library, <https://www.jewishvirtuallibrary.org/popular-front-for-the-liberation-of-palestine-pflp>,
- URL-10 “Filistinli gruplar, Devlet Başkanı Abbas'ın seçimlerin ertelenmesi kararına itiraz etti”, İNDEPENDENT TÜRKÇE, <https://www.indyturk.com/node/352536/d%C3%BCnya/filistinli-gruplar-devlet-ba%C5%9Fkan%C4%B1-abbas%C4%B1n-se%C3%A7imlerin-ertelenmesi-karar%C4%B1na-itiraz>, (Erişim Tarihi: 01/06/2021).
- URL-11 “İsrail ile Hamas ne için savaşıyor?”, DW, <https://www.dw.com/tr/israil-ile-hamas-ne-i%C3%A7in-sava%C5%9F%C4%B1yor/a-57537847>, (Erişim Tarihi: 30/05/2021)
- URL-12 “Uitlander South African immigrant”, Britannica, <https://www.britannica.com/topic/Uitlander>, (Erişim Tarihi: 05/04/2021).
- URL-13 “South African War British-South African history”, <https://www.britannica.com/event/South-African-War>, (Erişim Tarihi: 01.03.2021).
- URL- 14 “My activism started then': the Soweto uprising remembered”, THEGUARDIAN, <https://www.theguardian.com/world/2016/jun/16/my-activism-started-then-the-soweto-uprising-remembered>, (Erişim Tarihi: 03/05/2021)
- URL-15 “Desmond Tutu South African archbishop”, <https://www.britannica.com/biography/Desmond-Tutu>, (Erişim Tarihi: 13/05/2021)
- URL-16 “PORTRE: Efsanevi lider Nelson Mandela'nın yaşamı”, BBC NEWS TÜRKÇE, bbc.com/turkce/ozeldosyalar/2013/12/130329_mandela_kimdir_yasam_oykusu, (Erişim Tarihi: 15/05/2021)
- URL-17 “TERÖRLE MÜCADELE KANUNU”, 3713 Terörle Mücadele Kanunu, 1. Fıkra, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.3713-20140211.pdf> (Erişim Tarihi: 10.12.2020)
- URL-18 “terror”, OnlineEtymologyDictionary, https://www.etymonline.com/word/terror#etymonline_v_10670 (Erişim Tarihi: 05/06/2021)
- URL- 19 “Ku Klux Klan”, History, <https://www.history.com/topics/reconstruction/ku-klux-klan> (Erişim Tarihi: 02/02/2021)
- URL-20 “ABD'nin 'terör örgütü' ilan etmeye hazırlandığı Husilerden tepki: Esas terörist Trump yönetimi”, BBC NEWS,

- <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-55614395>, (Erişim Tarihi: 12/02/2021).
- URL-21 “ABD’den terör örgütüne tebrik”, Hürriyet, <https://www.hurriyet.com.tr/dunya/abdden-terror-orgutune-tebrik-41726265>, (Erişim Tarihi: 15/02/2021).
- URL-22 “ABD İç Güvenlik Bakanlığı'ndan uyarı: Kongre saldırısı sonrası 'iç terör' tehdidi arttı”, BBC NEWS, <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-55844144>, (Erişim Tarihi: 13/02/2021)
- URL- 23 “AB “Terör Listesini’ Uzattı”, M5 Dergi, <https://m5dergi.com/dunya/ab-terror-listesini-uzatti/>, (Erişim Tarihi: 12/02/2021).
- URL-24 “World mourns attack victims”, CNN, <https://edition.cnn.com/2001/WORLD/europe/09/12/world.reaction/index.html>, (Erişim Tarihi: 1/02/2021).
- URL- 25 “Declaration of Independence: A Transcription”, America’s Founding Documents, <https://www.archives.gov/founding-docs/declaration-transcript>, (Erişim Tarihi: 20/02/2021).
- URL-26 “22 U.S. Code Chapter 64—United States Response To Terrorism Affecting Americans Abroad”, Legal Information Institute, <https://www.law.cornell.edu/uscode/text/22/chapter-64>, (Erişim Tarihi: 20/02/2021).
- URL-27 “THE NATIONAL SECURITY STRATEGY 2002”, The White House, <https://georgewbush-whitehouse.archives.gov/nsc/nss/2002/>, (Erişim Tarihi: 15/02/2021).
- URL-28 “Terrorist Screening Center”, FBI, <https://www.fbi.gov/about/leadership-and-structure/national-security-branch/tsc>, (Erişim Tarihi: 12/02/2021)
- URL- 29 “Preventing Terrorism”, Homeland Security, <https://www.dhs.gov/topic/preventing-terrorism>, (Erişim Tarihi: 10/06/2021)
- URL- 30 “WHAT WE INVESTIGATE”, FBI, <https://www.fbi.gov/investigate/terrorism>, (Erişim Tarihi: 12/02/2021)
- URL-31 “Text: President Bush Addresses the Nation”, The Washington Post, https://www.washingtonpost.com/wp-srv/nation/specials/attacked/transcripts/bushaddress_092001.html, (Erişim Tarihi: 21/02/2021)
- URL-32 “Madrid saldırılarında en az 190 kişi öldü”, BBC Turkish, http://www.bbc.co.uk/turkish/europe/story/2004/03/printable/040311_ispanya.shtml, (Erişim Tarihi: 16/02/2021).
- URL-33 “Son 13 yılda Avrupa'yı sarsan terör saldırıları”, Sputniknews, <https://tr.sputniknews.com/avrupa/201708181029756400-avrupa-terror-saldirlari/>, (Erişim Tarihi: 18/02/2021)

- URL-34 “United Nations General Assembly mandate”, United Nations, <https://www.un.org/counterterrorism/about>, (Erişim Tarihi: 10/01/2021)
- URL-35 “Victims of Terrorism Support Portal”, United Nations, <https://www.un.org/victimsofterrorism/en/about/support-portal> (Erişim Tarihi: 10/01/2021)
- URL-36 “Avrupa Birliğinin Tarihçesi”, TC. Dışışleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, https://www.ab.gov.tr/avrupa-birliginin-tarihcesi_105.html, (Erişim Tarihi: 29/01/2021).
- URL-37 “İşpanya: Terörle Mucadele Yasası İnternette Paylaşılan Hiciv Ve Yaratıcı İfadeler Üzerinde Baskı Kurlmak İçin Kullanılıyor”, Uluslararası Af Örgütü, <https://www.amnesty.org.tr/icerik/ispanya-terorle-mucadele-yasasi-internette-paylasilan-hiciv-ve-yaratici-ifadeler-uzerinde-baski-kurlmak-icin-kullaniliyor>, (Erişim Tarihi: 28/01/2021)
- URL- 38 “Meclis anti terör düzenlemelerini uzattı”, Almanya Bülteni, <https://www.almanyabulteni.de/politika/meclis-anti-terror-duzenlemelerini-uzatti>, (Erişim Tarihi: 21/01/2021)
- URL-39 “Yeni nesil terörle mücadele hukuku: İngiltere örneği”, AA, <https://www.aa.com.tr/tr/analiz-haber/yeni-nesil-terorle-mucadele-hukuku-ingiltere-ornegi/725727>, (Erişim Tarihi: 28/01/2021)
- URL-40 “SCHENGEN (AGREEMENT AND CONVENTION)”, EUR-Lex Access to European Union Law, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=LEGISSUM%3AAschengen_agreement&qid=1623012686936, (Erişim Tarihi: 21/01/2021)
- URL-41 “TAMPERE EUROPEAN COUNCIL 15 AND 16 OCTOBER 1999 PRESIDENCY CONCLUSIONS”, European Parliament, https://www.europarl.europa.eu/summits/tam_en.htm, (Erişim Tarihi: 20/01/2021).
- URL-42 “Obama terörizmle mücadeleye hazırlanıyor”, Deutsche Welle Türkçe, <https://www.dw.com/tr/obama-ter%C3%B6rizmle-m%C3%BCcadeleye-haz%C4%B1rlan%C4%B1yor/a-3783236>, (Erişim Tarihi: 28/01/2021)
- URL- 43 “Obama'nın planı 4 aşamada İşİD'i bitirmek”, AA, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/obamanin-plani-4-asamada-isidi-bitirmek/123082>, (22/01/2021)
- URL-44 “Trump, ABD'nin yeni Terörle Mücadele Ulusal Güvenlik Stratejisini onayladı”, Euronews, <https://tr.euronews.com/2018/10/05/trump-abd-nin-yeni-terorle-mucadele-ulusal-guvenlik-stratejisini-onayladi>, (Erişim Tarihi: 21/01/2021)
- URL-45 “Küba yeniden ABD'nin terör listesinde”, Deutsche Welle Türkçe, <https://www.dw.com/tr/k%C3%BCba-yeniden-abdnin-ter%C3%B6r-listesinde/a-56199821>, (Erişim Tarihi: 25/01/2021)
- URL- 46, “Timeline: foreign terrorist fighters and recent terrorist attacks in Europe”, EUROPEAN COUNCIL,

- <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/fight-against-terrorism/foreign-fighters/history-foreignfighters/>, (Erişim Tarihi: 27/02/2021).
- URL- 47, “Council adopts EU Passenger Name Record (PNR) directive”, EUROPEAN COUNCIL, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/04/21/council-adopts-eu-pnr-directive/>, (Erişim Tarihi: 26/05/2021).
- URL- 48, “Response to the terrorist threat and recent terrorist attacks in Europe”, EUROPEAN COUNCIL, <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/fight-against-terrorism/foreign-fighters/>, (Erişim Tarihi: 25/05/2021).
- URL-49, “ECTC- European Counter Terrorism Centre”, EUROPOL, <https://www.europol.europa.eu/abouteuropol/european-counter-terrorism-centre-ectc>, (Erişim Tarihi: 05/01/2021).
- URL- 50, “Joint statement of the EU Heads of State or Government and the Leaders of EUROPEAN COUNCIL, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/03/22/joint-statement-hosg/>, (Erişim Tarihi: 28/12/2020).
- URL-51, “Joint statement of the EU Heads of State or Government and the Leaders of the EU institutions on the terrorist attacks in Brussels”, EUROPEAN COUNCIL, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2016/03/22/joint-statement-hosg/pdf>, (Erişim Tarihi: 27/12/2020).
- URL-52, “EU strengthens rules to prevent new forms of terrorism”, EUROPEAN COUNCIL, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2017/03/07/rules-to-prevent-new-forms-of-terrorism/>, (Erişim Tarihi: 27/12/2021).
- URL- 53, “EU Strengthens Control of the Acquisition and Possession of Firearms”, EUROPEAN COUNCIL, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2017/04/25/control-acquisition-possession-weapons/>, (Erişim Tarihi: 27/12/2021).
- URL-54, “Priorities”, EUROPEAN COMMISSION, https://ec.europa.eu/commission/priorities_en, (Erişim Tarihi: 27/12/2021).
- URL-55, “Improving security through information sharing: Council agrees negotiating mandate on interoperability”, EUROPEAN COUNCIL, <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2018/06/14/improving-security-through-information-sharing-council-agrees-negotiating-mandate-on-interoperability/>, (Erişim Tarihi: 27/12/2021).

- URL- 56, “EUDefence and Security Spring Series: Tackling new threats”, Delegation of the European Union to Chad, https://eeas.europa.eu/delegations/tchad/61613/eudefence-and-security-spring-series-tacklin-new-threats_en, (Erişim Tarihi: 21/10/2020).
- URL-57, “Terrorism”, European Commission, https://knowledge4policy.ec.europa.eu/foresight/topic/changing-security-paradigm/impact-terrorism_en, (Erişim Tarihi: 15/09/2020).
- URL-58, “Building Resilience Against Terrorism: Canada's Counter-terrorism Strategy”, Government of Canada, <https://www.publicsafety.gc.ca/cnt/rsrscs/pblctns/rslnc-gnst-trrrsm/rslnc-gnst-trrrsm-eng.pdf>, (Erişim Tarihi: 01/09/2020).
- URL-59, “Conclusions And Plan Of Action Of The Extraordinary European Council Meeting On 21 September 2001”, CVCE, https://www.cvce.eu/en/obj/conclusions_and_plan_of_action_of_the_extraordinary_european_council_meeting_21_september_2001-en-a012ede7-96d9-4c37-a7ce-cae949ddf401.html, (Erişim Tarihi: 02/09/2020).
- URL-60, “Rules Of Procedure”, European Parliament, https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/RULES-9-2019-07-02_EN.pdf, (Erişim Adresi: 02/09/2021).
- URL-61, “ABD Terör Listesindeki Lider: Mandela”, Dünya Bülteni, <https://www.dunyabulteni.net/afrika/abd-teror-listesindeki-lider-mandela-h282378.html>, (Erişim Tarihi: 07/05/2021).
- URL-62, “Rice wants to end travel curb on Mandela and ANC”, Reuters, <https://www.reuters.com/article/us-safrica-usa-mandela/rice-wants-to-end-travel-curb-on-mandela-and-anc-idUSN0920168620080409>, (Erişim Adresi: 12/05/2021).
- URL-63, “South Africa Yearbook 2019/20”, Republic of South Africa, <https://www.gcis.gov.za/sites/default/files/docs/resourcecentre/yearbook/Yearbook2020-2-History.pdf>, (Erişim Tarihi: 04/04/2021).
- URL-64, “Middle East Peace process”, EU External Action Service, https://eeas.europa.eu/diplomatic-network/middle-east-peace-process/337/middle-east-peace-process_en, (Erişim Tarihi: 10/06/2021).
- URL-65, “Biography of Nelson Mandela”, Nelson Mandela Foundation, <https://www.nelsonmandela.org/content/page/biography>, (Erişim Tarihi: 05/05/2021).
- URL-66, “Islamismus aus der Perspektive des Verfassungsschutzes”, Bundesamt für Verfassungsschutz, https://www.verfassungsschutz.de/SharedDocs/publikationen/DE/2008/islamismusader-perspektive-des-verfassungsschutzes.pdf?__blob=publicationFile&v=7, (Erişim Tarihi: 09/09/2020).

- URL-67, “Terrorism 2002-2005”, FBI, <https://www.fbi.gov/stats-services/publications/terrorism-2002-2005>, (Erişim Adresi: 27/12/2021).
- URL- 68, “British Palestine Mandate: Text of the Peel Commission Report (July 1937)”, Jewish Virtual Library, <https://www.jewishvirtuallibrary.org/text-of-the-peel-commission-report>, (Erişim Tarihi: 04/05/2021).
- URL-69, “The Palestine Question”, UN, <https://www.unmultimedia.org/searchers/yearbook/page.jsp?volume=1948-49&page=216&srq=israel&srstart=0&srvolumeFacet=1948-49&sroutline=false>, (Erişim Tarihi: (05/05/2021).
- URL-70, “British Palestine Mandate: British White Papers”, Jewish Virtual Library, <https://www.jewishvirtuallibrary.org/the-british-white-papers>, (Erişim Tarihi: 04/05/2021).
- URL-71, “Organization of the Islamic Conference - Convention on Combating International Terrorism (1999)”, <https://www.legislationline.org/documents/id/8581>, (Erişim Tarihi: 03/11/2021).
- URL-72, “Resolutions Adopted on the Reports of the Sixth Committee”, <http://www.worldlii.org/int/other/UNGA/1972/123.pdf>, (Erişim Tarihi: 03/11/2021).
- URL-73, “Treaty on Cooperation among the States Members of the Commonwealth of Independent States in Combating Terrorism, 1999”, <https://treaties.un.org/doc/db/terrorism/csi-english.pdf>, (Erişim Tarihi: 03/11/2021).
- URL-74, “Federal Meclis anti terör düzenlemelerini uzattı”, <https://www.timeturk.com/federal-meclis-anti-teror-duzenlemelerini-uzatti/haber-84857-m>, (Erişim Adresi: 12/12/2021).
- URL- 75, “African National Congress”, <https://web.archive.org/web/20111008110549/http://anc.org.za/show.php?id=172>, (Erişim Tarihi: 02/04/2021).
- URL-76, “17th National Congress Resolutions”, <https://web.archive.org/web/20190128001407/http://sasco.org.za/17th-national-congress-resolutions/>, (Erişim Tarihi: 02/04/2021).
- URL-77, “ABD Senatosu Mandela'yı terör listesinden çıkardı”, <https://www.cnnturk.com/2008/dunya/06/28/abd.senatosu.mandelayi.teror.listesinden.cikardi/475177.0/index.html>, (Erişim Tarihi: 06/05/2021).
- URL- 78, “Barış Komplosu'nun kahramanı Mandela'yı anlattı”, <https://tr.euronews.com/2013/12/14/baris-komplosu-nun-kahramani-mandelayi-anlatti>, (Erişim Tarihi: 26/04/2021).

URL-79, “Hakikat ve Uzlaşma Komisyonu, Güney Afrika | Güney Afrika tarihi”, <https://delphipages.live/tr/cesitli/truth-and-reconciliation-commission-south-africa>, (Erişim Tarihi: 20/04/2021).

URL-80, “CODESA-2”, <https://sahistory.org.za/article/convention-democratic-south-africa-codesa-codesa-2>, (Erişim Tarihi: 23/04/2021).

URL-81, “Umkhonto we Sizwe”, <https://sahistory.org.za/article/umkhonto-wesizwe-mk>, (Erişim Tarihi: 10/04/2021).

TÜZEL RAPORLAR

Antiterrordateigesetz, (2017). “Anti Terror Act (2006, amended 2017)”, (Yayın No: 3409). Erişim Adresi: <https://www.legislationline.org/documents/id/22105>

BM Genel Kurul, (1976). “Report of the Committee on Relations with the reports of the Sixth Committte”, (Yayın No: A/RES/34/145). Erişim Adresi: <https://undocs.org/en/A/RES/34/145>

BM Genel Kurul, (1984). “Inadmissibility of the Policy of State Terrorism and Any Actions by States Aimed at Undermining the Socio-Political System in Other Sovereign States”, (Yayın No: A/RES/39/159). Erişim Adresi: <http://www.worldlii.org/int/other/UNGA/1984/194.pdf>

BM Genel Kurul, (1985). “Measures to prevent international terrorism which endangers or takes innocent human lives or jeopardizes fundamental freedoms and study of the underlying causes of those forms of terrorism and acts of violence which He in misery, frustration, grievance and despair and which cause some people to sacrifice human lives, including their own, in an attempt to effect radical changes”, (Yayın No: A/RES/40/61). Erişim Adresi: <https://unispal.un.org/UNISPAL.NSF/5ba47a5c6cef541b802563e000493b8c/2f6ff235ada9974b85256dcc006c00a2?OpenDocument>

BM Genel Kurulu, (1995). “Measures To Eliminate International Terrorism”, (Yayın No: A/RES/49/60). Erişim Adresi: <https://undocs.org/en/A/RES/49/60>

BM Genel Kurulu, (1997). “Resolution Adopted By The General Assembly”, (Yayın No: A/RES/51/210). Erişim Adresi: <https://undocs.org/en/A/RES/51/210>

BM, (1972). “Report of the Committee on Relations with the Host Country”, (Yayın No: A/RES/3034(XXVII)). Erişim Adresi: [https://undocs.org/A/RES/3034\(XXVII\)](https://undocs.org/A/RES/3034(XXVII))

CEPOL, (2020). “Adopting Of The Updated Content Description Of The Online Module Cybercrime And Repealing Decision”, (Yayın No: 24/2013/GB). Erişim Adresi: <https://www.cepol.europa.eu/sites/default/files/01-2020-MB.pdf>

Council of Europe, (1977). “European Convention on the Suppression of Terrorism”, (Yayın No: 090). Erişim Adresi: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/090>

- Council of the European Union, (2015). “3364th meeting of the COUNCIL OF THE EUROPEAN UNION (Foreign Affairs)”, (Yayın No: 5258/1/15). Erişim Adresi: <https://www.consilium.europa.eu/media/23367/provisional-agenda-fac-19-01-2015.pdf>
- Council of the European Union, (2015). “Outline of the counter-terrorism strategy for Syria and Iraq, with particular focus on foreign fighters”, (Yayın No: 5369/15). Erişim Adresi: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-5369-2015-INIT/en/pdf>
- Council of the European Union, (2015). “Outline of the counter-terrorism strategy for Syria and Iraq, with particular focus on foreign fighters”, (Yayın No: 5369/15). Erişim Adresi: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-5369-2015-INIT/en/pdf>
- Council of the European Union, (2016). “Council conclusions on the EU Regional Strategy for Syria and Iraq as well as the Da'esh threat”, (Yayın No: 9105/16). Erişim Adresi: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9105-2016-INIT/en/pdf>
- Council of the European Union. (2001). Conclusions And Plan Of Action Of The Extraordinary European Council Meeting On 21 SEPTEMBER 2001. (Yayın No: 140/01). Erişim Adresi: http://www.cvce.eu/obj/conclusions_and_plan_of_action_of_the_extraordinary_european_council_meeting_21_september_2001-en-a012ede7-96d9-4c37-a7ce-cae949ddf401.html
- EUR-Lex, (2001). “Proposal for a COUNCIL FRAMEWORK DECISION on combating terrorism”, (Yayın no: 0217). Erişim Adresi: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52001PC0521&from=ET>
- EUR-Lex, (2017). “on combating terrorism and replacing Council Framework Decision and amending Council Decision”, (Yayın No: 2002/475/JHA, 2005/671/JHA). Erişim Adresi: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32017L0541>
- EURO-Lex. (2021). LISBON TREATY, Title VII, Article 188R. (Yayın No: 0001 – 0390). Erişim Adresi: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:12012E/TXT>
- European Commission, (2020). “COMMUNICATION FROM THE COMMISSION on the EU Security Union Strategy”, (Yayın No: 605). Erişim Adresi: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0605>
- European Commission. (2004). EU-U.S. Declaration On Combating Terrorism Dromoland Castle, 26 June 2004 (Yayın No. 10760/04). Erişim Adresi: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/PRES_04_205

- European Commission. (2020). Communication From The Commission To The European Parliament, The European Council, The Council, The European Economic And Social Committee And The Committee Of The Regions. (Yayın No: 795). Erişim Adresi: https://ec.europa.eu/homeaffairs/sites/default/files/pdf/09122020_communication_commission_european_parliament_the_council_eu_agenda_counter_terrorism_po-2020-9031_com_2020_795_en.pdf
- European Communities, (1997). “Common Foreign and Security Policy”, Treaty of Amsterdam Amending the Treaty on EU, The Treaties Establishing the Eyropean Communities and Certain Related Acts”, Erişim Adresi: https://www.ab.gov.tr/files/ardb/evt/1_avrupa_birligi/1_3_antlasmalar/1_3_2_tadil_antlasmalari/1997_amterdan_treaty_eng.pdf
- European Council, (2014). “Special meeting of the European Council”, (Yayın No: 163/14). Erişim Adresi: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-163-2014-INIT/en/pdf>
- European Council, (2017). “European Council meeting (22 and 23 June 2017) – Conclusions”, (Yayın No: 8/17). Erişim Adresi: <https://www.consilium.europa.eu/media/23985/22-23-euco-final-conclusions.pdf>
- European Parliament, (2016). “Counter-Terrorism Funding in the EU Budget”, (Yayın No: 580904). Erişim Adresi: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/580904/EPRS_BRI\(2016\)580904_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/580904/EPRS_BRI(2016)580904_EN.pdf)
- European Parliament, (2016). “Counter-terrorism funding in the EU budget”, (Yayın No: 580.904). Erişim Adresi: [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/580904/EPRS_BRI\(2016\)580904_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2016/580904/EPRS_BRI(2016)580904_EN.pdf)
- In The Senate Of The United States. (2001). USA Patriot Act (Yayın No: 3162). Erişim Adresi: <https://epic.org/privacy/terrorism/hr3162.pdf>
- OCHA, (2014). “Occupied Palestinian Territory: Gaza Emergency”, Erişim Adresi: https://reliefweb.int/sites/reliefweb.int/files/resources/www.ochaopt.org_documents_ocha_opt_sitrep_25_08_2014.pdf
- Organisation of Islamic Cooperation, (1999). “Convention Of The Organisation of the Islamic Conference On Combating International Terrorism”, (Yayın No: 59/26-P). Erişim Adresi: https://ww1.oic-oci.org/english/convention/terrorism_convention.htm
- Parliament of UK, (2002). “Anti-terrorism, Crime and Security Act 2001”, Erişim Adresi: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2001/24/contents>
- Polis Akademisi Yayınları, Çalıştay Raporu, (2019). “Radikalleşmenin Önlenmesi & Terörizm Olgusu”, (Yayın No: 24). Erişim Adresi: https://www.pa.edu.tr/Upload/editor/files/radikalle%C5%9Fmenin_%C3%B6nlenmesi_ter%C3%B6rizm_olgusu.pdf

- Türkiye Cumhuriyeti Resmi Gazete, (1991). “Terörle Mücadele Kanunu”, (Yayın No: 3713). Erişim Adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=3713&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>
- U.S. Department of State, (2019). “Country Reports on Terrorism 2019”, (Yayın No: 2656f). Erişim Adresi: <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2020/06/Country-Reports-on-Terrorism-2019-2.pdf>
- UN General Assembly, (1985). “Resolutions Adopted on the Reports of the Sixth Committee”, (Yayın No: A/RES/40/61). Erişim Adresi: <https://undocs.org/en/A/RES/40/61>
- UN General Assembly, (1987). “Report of the Committee on Relations with the reports of the Sixth Committee”, (Yayın No: A/RES/42/159). Erişim Adresi: <https://undocs.org/en/A/RES/42/159>
- UN General Assembly, (2007). “Estimates in respect of special political missions, good offices and other political initiatives authorized by the General Assembly and/or the Security Council”, (Yayın No: A/RES/61/258). Erişim Adresi: <https://undocs.org/A/RES/61/258>
- UN General Assembly, (2009). “Nelson Mandela International Day”, (Yayın No: A/RES/64/13). Erişim Adresi: <https://undocs.org/A/RES/64/13>
- UN General Assembly, (2016). “United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Nelson Mandela Rules)”, (Yayın No: A/RES/70/175). Erişim Adresi: <https://undocs.org/A/RES/70/175>
- United Kingdom, (2001). “Media Briefing UK Terrorism Act 2000”, (Yayın No: 450072001). Erişim Adresi: <https://www.amnesty.org/download/Documents/128000/eur450072001en.pdf>

DİĞER KAYNAKLAR

- Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi. (1986). “Terörizm” 22. Cilt, İstanbul, İnterpress Basın ve Yayıncılık.
- ŞEREFÖĞLU, D. (2014). “Filistin Siyasetinin Yeni Aktörü: Pragmatik Bir Örgüt Olarak HAMAS” (Yüksek Lisans Tezi), Ankara, Ankara Üniversitesi.
- Yalçınkaya, B. (2020). “Güney Afrika Cumhuriyeti’nde Apartheid Sonrası Güç Ve İktidar Paylaşımı” (Yayımlanmış Doktora Tezi), İstanbul, İstanbul Üniversitesi

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyad: Nilüfer Önen

Lisans: 2012 - 2016 Trakya Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Uluslararası İlişkiler Bölümü

Yüksek Lisans: 2019 – 2021 İstanbul Aydın Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim
Enstitüsü Uluslararası İlişkiler ve Terörizm Araştırmaları

